

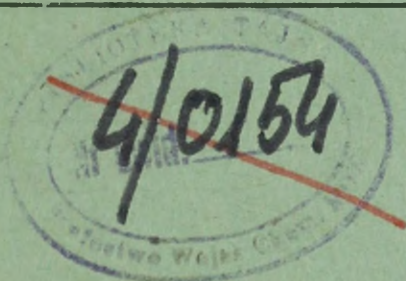
Grey Scale #13

DANES-PICTA .COM

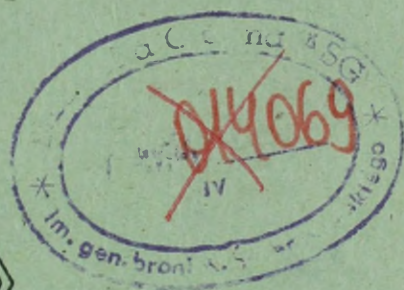
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
IM. GEN. BRONI K. SWIERCZEWSKIEGO

JAWNE
~~TOP SECRET~~
0000075

PROBLEMY
DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO

1(47) BIBLIOTEKA NAUKOWA ASG WP
Archiwum Działu Zbirów Specjalnych

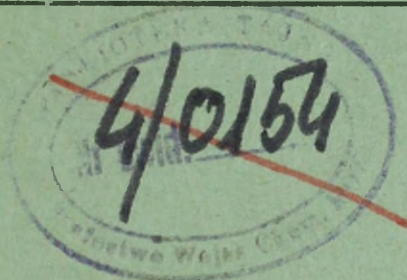
Nr ewid. _____

44929

1970 ROK

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
IM. GEN. BRONI K. SWIERCZEWSKIEGO

~~JAWNE~~

~~Tajny~~

Bgz. Nr. 000075

PROBLEMY

- WYCHOWAWCZE

AKADEMII SZTABU GENERALNEGO

1(47)

BIBLIOTEKA NAUKOWA ASG WP
Archiwum Działu Złotów Specjalnych

Nr ewid. _____

44929

1970 ROK

WYKAZ ZAUWAŻONYCH BŁĘDÓW

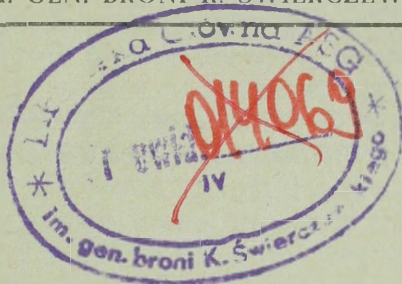
Strona	Wiersz		Jest	Powinno być
	od góry	od dołu		
5	12		Władysław	Wiktor
8	4		nowocześnieńia	unowocześnieńia
8	8		posidane	posiadane
105		7	OPK	WOPK
108		10	rozróżnić	odróżnić
113		16	OPK	WOPK
120		5	chocież	chociaż
123		15	wielu	wiele
125	22		OPK ¹⁾	OPK ²⁾
125		8	¹⁾	²⁾
173	rubryka	4	skutków	studiów
	wiersz	3		
175	rubryka	6	OPK	WOPK

PRZEKLASYFIKOWANO

Protokół Nr 12657

PODSTAWA
Ustawa z dnia 22 stycznia 1949 roku
art. 88 ust. 2
(Dz.U. RP Nr 11 poz. 69)

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
IM. GEN. BRONI K. ŚWIERCZEWSKIEGO

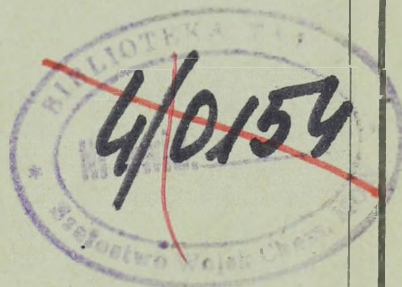
~~JAWNE~~
~~SLUZBOWEGO~~

~~TAJNE~~

000075
Egz. Nr

PROBLEMY
DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO

I(47)

(MATERIAŁY XII SESJI NAUKOWEJ ASG)

BIBLIOTEKA NAUKOWA ASG WP
Archiwum Działu Zbiorów Specjalnych

1970 ROK

Nr ewid. 44929

BIŻERKLAŚYFKOMAND
PROKONMI 15883

JAWNE

Wydawnictwo zostało przygotowane pod kierunkiem naukowym
plk. doc. dr. JERZEGO ZAKRZEWSKIEGO

OD REDAKCJI

W latach 1964—1969 w Akademii Sztabu Generalnego im. Generała Broni Karola Świerczewskiego przeprowadzono cykl badań nad procesem studiów, których celem zasadniczym było zwiększenie efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej. W pierwszym etapie, przypadającym na lata 1964—1967, badania dotyczyły wyłącznie słuchaczy i ograniczały się tylko do metody ankietowej; w następnym, w latach 1968—1969, proces badawczy został znacznie wzbogacony. Szereg przedsięwzięć badawczych zrealizowano w rodzajach sił zbrojnych i okręgach wojskowych, obejmując nimi nie tylko absolwentów, ale również ich bezpośrednich i pośrednich przełożonych.

W tych też latach podjęto nowe tematy badawcze, dotyczące między innymi modelu absolwenta ASG oraz prognostyczności egzaminów wstępnych i badań psychologicznych kandydatów na studia. Zapołączowano również pracę zespołową, zmierzającą do uogólnienia posiadanego przez kadre doświadczenia metodycznego i opracowania dla potrzeb pracowników dydaktyczno-wychowawczych podręcznika pod tytułem: „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”.

W realizacji zadań badawczych brali udział pracownicy szeregu komórek dydaktyczno-naukowych. Zasadniczą rolę w wykonaniu oddzielnych prac naukowych oraz w koordynacji wysiłków w skali Akademii spełniał Zakład Dydaktyki Wojskowej. Procesem badawczym kierował Komendant Akademii Sztabu Generalnego.

Uwieńczeniem wspomnianej działalności była XII Sesja Naukowa ASG poświęcona podsumowaniu wyników przeprowadzonych badań i realizacji zadań wydawniczych. Sesja została przeprowadzona w dniach 21—22 października 1969 r. W pierwszym dniu obrad omówiono wyniki badań procesu studiów, a w drugim przedyskutowano wstępną wersję podręcznika: „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”.

W obradach wzięli udział: pierwszy zastępca szefa Sztabu Generalnego, gen. dyw. Eugeniusz Molczyk i dowódca Wojsk Lotniczych, gen. dyw. pil. Jan Raczkowski oraz przedstawiciele wojskowych instytucji centralnych, dowództw (szefostw) rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb, okręgów wojskowych i związków taktycznych. Szeroko reprezentowani byli pracownicy dydaktyczno-naukowi wyższych uczelni wojskowych, a także pracownicy nauki cywilnych placówek naukowo-dydaktycznych. W Sesji uczestniczyli ponadto prawie wszyscy pracownicy dydaktyczno-naukowi Akademii Sztabu Generalnego. Obradom przewodniczył Komendant ASG, gen. dyw. Adam Czaplewski. Dyskusję prowadził kierownik Zakładu Dydaktyki Wojskowej, płk doc. dr Jerzy Zakrzewski.

Wydawnictwo niniejsze przedstawia uogólniony dorobek z przeprowadzonych badań i zasadnicze problemy metodyki nauczania w ASG oraz rozwija niektóre zagadnienia zasygnalizowane w czasie Sesji, jak na przykład: wyniki badań opinii słuchaczy oraz prognostyczność wyników badań testowych i egzaminów wstępnych.

W opracowaniu zostały zamieszczone: wprowadzające przemówienie Komendanta ASG, gen. dyw. A. Czaplewskiego, referaty przygotowane przez pracowników ASG omawiające wyniki badań lub zagadnienia metodyki nauczania, fragmenty dyskusji, przemówienia nie wygłoszone w czasie obrad, ale nadesłane do sekretariatu sesji oraz przemówienie podsumowujące gen. dyw. A. Czaplewskiego. W opracowaniu przedstawiono także (w formie trzech załączników) część materiałów badawczych przygotowanych przed sesją i udostępnionych jej uczestnikom. Redakcja uważała za stosowne umieścić w wydawnictwie tylko niektóre z tych materiałów. Nie zamieszczono na przykład wstępnej wersji podręcznika: „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”, gdyż po wprowadzeniu odpowiednich poprawek zostanie on wydany jako oddzielna publikacja.

Redakcja wyraża nadzieję, że niniejsze wydawnictwo okaże się pomocne w dalszych pracach zmierzających do udoskonalenia działalności dydaktyczno-wychowawczej wyższych uczelni wojskowych.

SPIS TREŚCI

	Str.
REFERAT WPROWADZAJĄCY — gen. dyw. Adam CZAPLEWSKI	7
WYNIKI BADAŃ EFEKTYWNOŚCI STUDIÓW	13
plk doc. dr Jerzy ZAKRZEWSKI: Badania skuteczności studiów w ASG (metodologia, wyniki)	15
ppłk mgr Stefan WASILEWSKI: Uogólnienia i wnioski z badań opinii słuchaczy ASG (przeprowadzonych w latach 1964-67)	18
plk dr Mieczysław SIDOR, ppłk mgr inż. Krzysztof STANGRET: Pro- gnostyczność wyników badań testowych i egzaminów wstępnych kandydatów na studia w Akademii Sztabu Generalnego	33
Z WYSTĄPIEŃ DYSKUSYJNYCH:	
prof. dr Władysław SZCZERBA	57
plk dypl. Bronisław ZDUŃCZYK	59
konradmirał mgr Henryk PIETRASZKIEWICZ	60
plk doc. dr Władysław MASTEJ	61
prof. dr Wincenty OKOŃ	61
gen. dyw. w st. spocz. Józef KUROPIESKA	64
mjr dr Józef KONIECZNY	65
prof. dr Włodzimierz SZEWCZUK	65
METODYKA NAUCZANIA	69
plk doc. dr Jerzy ZAKRZEWSKI: Założenia metodologiczne podręcz- nika „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”	71
ppłk dypl. Czesław MOLL: Problematyka ćwiczeń taktycznych jako metody szkolenia w ASG	78
plk doc. dr Janusz MALINOWSKI: Zasadnicze osiągnięcia i doświad- czenia w zakresie metodyki ćwiczeń ze słuchaczami Kursów Od- działu WOPK i LO	82
gen. bryg. prof. Stanisław OKEŃCKI: O podróżach polowych	86
plk dr Julian CZAJOR: Rola przedmiotów społeczno-politycznych w kształtowaniu osobowości absolwentów ASG	90
plk prof. Józef STACHOWSKI: Prognozowanie w odniesieniu do kan- dydatów, słuchaczy i dyplomantów ASG	93
Z WYSTĄPIEŃ DYSKUSYJNYCH:	
prof. dr Zofia KIETLIŃSKA	93
gen. bryg. Franciszek KAMIŃSKI	99
plk dr Michał ZAKRZEWSKI	100
plk dypl. Lucjan ŁABUĆ	101
ppłk dypl. Janusz NIEBUDKOWSKI	102
plk dypl. Mieczysław BRONOWICKI	103

plk dypl. Roman MACKIEWICZ	103
gen. dyw. w st. spocz. Józef KUROPIESKA	104
gen. bryg. Zdzisław ŻARSKI	105
pplk mgr Stanisław LISZEWSKI	105
plk doc. dr Jerzy SKIBIŃSKI	106
PRZEMÓWIENIA NADESLANE DO SEKRETARIATU SESJI	108
pplk mgr Mieczysław RESPONDEK	108
pplk mgr Jan NOWAKOWSKI	108
pplk dypl. mgr Antoni RATAJ	109
prof. dr Jan SZCZEPAŃSKI	109
pplk dypl. Wiesław ŻBIKOWSKI	109
PRZEMÓWIENIE KOŃCOWE — gen. dyw. Adam CZAPLEWSKI	112
Z A Ł A C Z N I K I	115
— Załącznik nr 1 — Sprawozdanie z przebiegu i wyników badań skuteczności studiów w ASG	117
— Załącznik nr 2 — Sprawozdanie z wyników badań ankietowych	127
— Załącznik nr 3 — Wykaz problemów i postulatów przedstawionych przez dowódców i absolwentów oraz możliwości ich realizacji w ASG	171

Gen. dyw. Adam CZAPLEWSKI
KOMENDANT
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

REFERAT WPROWADZAJĄCY

Niniejsza XII Sesja Naukowa ma charakter wyjątkowy. Po raz pierwszy bowiem w 22-letniej historii Akademii Sztabu Generalnego treścią obrad sesji będzie wyłącznie problematyka dydaktyczno-wychowawcza. Ranga tej sesji jest tym większa, że jej obrady zaszczyliło swą obecnością tak liczne i reprezentatywne grono. Ten fakt jest dla nas świadectwem, że inicjatywa Akademii, aby właśnie problematyce dydaktyczno-wychowawczej wyższej uczelni poświęcić sesję naukową, spotkała się z przychylnym przyjęciem.

W imieniu własnym i całej kadry naukowej Akademii Sztabu Generalnego dziękuję za przybycie i witam serdecznie pierwszego zastępcę szefa Sztabu Generalnego, gen. dyw. Eugeniusza MOLCZYKA, dowódcę Wojsk Lotniczych, gen. dyw. pil. Jana RACZKOWSKIEGO, przedstawicieli Sztabu Generalnego, instytucji centralnych MON, dowództw i szefostw rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb, okręgów wojskowych i związków taktycznych oraz przedstawicieli akademii wojskowych i wyższych szkół oficerskich. Serdeczne słowa podziękowania kieruję również pod adresem gości — przedstawicieli cywilnych wyższych uczelni i placówek naukowych: prof. dra Zofii KIETLIŃSKIEJ, prof. dra Wincentego OKONIA i prof. dra Włodzimierza SZEWCZUKA.

XII Sesję Naukową Akademii Sztabu Generalnego uważam za otwartą.

Rozpoczynając obrady chciałbym podkreślić, że XII Sesja Naukowa jest kontynuacją i pewnym podsumowaniem uprzednio podjętych i przez długi czas prowadzonych, a ostatnio poważnie przyspieszonych prac badawczych w zakresie doskonalenia działalności dydaktyczno-wychowawczej w ASG.

Na podwyższenie tempa prac i powzięcie decyzji o zorganizowaniu sesji wpłynęło wiele czynników. Wymienię dwa zasadnicze.

Przede wszystkim stwierdzamy, że uczelnie wojskowe znajdują się w obliczu dynamicznego rozwoju nauki i sztuki wojennej. Wzrastają więc wymagania w stosunku do kwalifikacji kadr specjalistów wojskowych zarówno z punktu widzenia perspektywicznego rozwoju naszej doktryny wojennej, jak i zaspokajania potrzeb wojsk. W tych warunkach Akademia Sztabu Generalnego musi uczynić wszystko, aby przygotowywać dla wojsk coraz lepszych dowódców i pracowników sztabowych. Dlatego też obok wzbogacania treści programowych studiów w Akademii musimy znacznie unowocześnić i udoskonalić pracę naszych wykładowców i wychowawców.

Ponadto doszliśmy do wniosku, że w obliczu wspomnianych potrzeb i wymagań dotychczasowe sposoby doskonalenia procesu dydaktyczno-

wychowawczego nie podnoszą wystarczająco szybko efektywności studiów. Dlatego musimy, wykorzystując nadal tradycyjne metody postępowania, szukać nowych rozwiązań.

W dążeniu do uowocześnienia pracy poszukujemy zatem odpowiedzi na pytania: jak podnosić skuteczność naszego działania, jak kształcić lepiej, szybciej i wydajniej? Zdecydowaliśmy się wobec tego poddać dokładnej i wnikliwej ocenie dotychczasowe wyniki, uogólnić posiadane doświadczenia, przeprowadzić badania niektórych stron naszej działalności dydaktyczno-wychowawczej i na tej podstawie określić sposoby jej doskonalenia.

Przedstawiając na niniejszej sesji wyniki podjętych prac i badań, dążymy do osiągnięcia następujących celów:

- a) rozpatrzenia w świetle przeprowadzonych badań możliwości podniesienia efektywności studiów w ASG i lepszego ich dostosowania do potrzeb wojsk;
- b) dokonania analizy koncepcyjnych założeń podręcznika pt. „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”, zwłaszcza jego części dotyczącej modelu absolwenta.

W podjętej działalności badawczej zainteresowaliśmy się przede wszystkim kwestią skuteczności studiów w ASG, czyli stopniem realizacji wytyczonych celów nauczania. Wyszliśmy przy tym z założenia, że ogólnym celem nauczania powinno być: z jednej strony — wszechstronne teoretyczne i praktyczne przygotowanie absolwentów do objęcia funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych bezpośrednio po ukończeniu studiów; a z drugiej — teoretyczne przygotowanie do nadążania za rozwojem sztuki wojennej, zmianami organizacyjnymi i postępowaniem w wyposażeniu technicznym wojsk, co umożliwi im szybkie dostosowywanie się do nowych warunków.

Zrozumiałe jest, że zakresu wyższych studiów nie można zawęzić jedynie do rozważania zagadnień czysto fachowych. W procesie nauczania w ASG dążymy do rozwijania i kształtowania tych elementów osobowości naszych słuchaczy, które powinien posiadać dowódca i oficer sztabowy, szczególnie z punktu widzenia potrzeb przyszłego pola walki. Chodzi bowiem o to, aby oficer z wyższym wykształceniem, mający pełnić odpowiedzialne funkcje dowódcze i sztabowe, odznaczał się wysokim poziomem ideowym i zaangażowaniem politycznym, wielką odpornością moralną i psychiczną oraz takimi cechami umysłu i charakteru, jak: samodzielność myślenia i działania, poczucie odpowiedzialności za podejmowane decyzje taktyczno-operacyjne, wyobraźnia i zdolność przewidywania, odwaga intelektualna i żołnierska, siła woli, umiejętność oddziaływania na podwładnych, wysoka dyscyplina formalna i organizacyjna. Zdajemy sobie sprawę, że na przyszłym polu walki, obok gruntownej wiedzy i wszechstronnych umiejętności, te właśnie cechy osobowości oraz walory moralno-polityczne będą decydowały o wartości naszego korpusu oficerskiego.

Oceniając dotychczasowy dorobek uczelni należy stwierdzić, że kadra naukowo-dydaktyczna akademii wiele zrobiła, aby przygotować dla wojska dobrych dowódców i oficerów sztabu. Niemniej jednak,

wobec stale wzrastających potrzeb, nurtuje ją niepokój, czy dotychczasowe oceny przygotowania absolwentów uczelni do pracy w wojskach są dostatecznie obiektywne.

W ocenie tej nie chcieliśmy się odwoływać do własnego doświadczenia. Uznaliśmy za niezbędne przeprowadzenie odpowiednich badań w wojskach, celem uzyskania informacji o rzeczywistej praktycznej przydatności studiów w ASG. Przecież nie tylko egzamin końcowy i praca dyplomowa określa faktyczną wartość absolwenta i przydatność uzyskanego przez niego wykształcenia, lecz przede wszystkim jego konkretna działalność służbowa, rozwiązywanie określonych problemów dowodzenia, szkolenia i wychowania.

Dlatego też akademia przywiązuje tak dużą wagę do utrzymywania stałych kontaktów z wojskami, a także z absolwentami, gdyż tego rodzaju związki stwarzają warunki do ścisłego przestrzegania w nauczaniu zasady dydaktycznej łączności teorii z praktyką.

Z odpowiednim pytaniem zwróciliśmy się więc do doświadczonych pracowników sztabów i wojsk, do dowódców rodzajów sił zbrojnych oraz okręgów wojskowych i związków taktycznych, a więc do ludzi, którzy najlepiej mogą ocenić poziom przygotowania absolwentów ASG do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych w jednostkach wojskowych. Z analogicznych względów zwróciliśmy się również do naszych absolwentów, którzy w ostatnich czterech latach ukończyli studia w ASG, prosząc ich, aby przekazali własne spostrzeżenia o stopniu przydatności wykształcenia uzyskanego w uczelni do pracy w oddziałach i związkach taktycznych.

W wyniku przeprowadzonych narad i dyskusji na szczeblu okręgów wojskowych i w dowództwie wojsk OPK oraz badań opinii absolwentów uzyskaliśmy szereg bardzo cennych informacji i danych rzeczowych. Dopomogły one uczelni w opracowaniu koncepcji studiów i przyczyniły się do lepszego zrozumienia potrzeb wojsk.

Między innymi stwierdziliśmy, że nasze przypuszczenia odnośnie do występowania pewnych braków w przygotowaniu słuchaczy do pracy w jednostkach wojskowych okazały się słuszne. Dlatego też w znacznej części aprobujemy, jako zgodne z poglądami uczelni, propozycje zgłoszone przez dowódców i pracowników sztabów jednostek wojskowych oraz większość absolwentów, sugerujące celowość ściślejszego dostosowania wykształcenia uzyskiwanego w ASG do potrzeb pracy w jednostkach wojskowych. Z tych też względów widzimy konieczność zwrócenia w toku studiów większej uwagi na wzbogacanie wiedzy i umiejętności słuchaczy w zakresie:

- operatywnego pełnienia funkcji oficera sztabu, zwłaszcza w procesie dowodzenia;
- działalności zmierzającej do osiągania przez wojska wysokiej gotowości bojowej (w tym mobilizacyjnej i alarmowej);
- kierowania szkoleniem i wychowaniem wojsk;
- wykorzystywania współczesnej techniki bojowej, zwłaszcza nowoczesnych środków dowodzenia.

Nadal rzecz jasna nie zapominamy, że uczelnia przygotowuje słuchaczy do rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych na przyszłym polu walki. Dążymy do tego, aby nasz absolwent mógł w sposób nieszablonowy podejmować decyzje o prowadzeniu działań bojowych w nowych warunkach pola walki. Jednocześnie jednak staramy się poświęcić znacznie więcej czasu na przygotowanie słuchacza do sprawnego organizowania tychże działań, w tym również w warunkach ćwiczebnych. Chodzi o to, aby opanował on dobrze rzemiosło pracy sztabowej.

Dążąc do lepszego przygotowania słuchaczy do praktycznej działalności w wojskach zdajemy sobie jednocześnie sprawę z faktu, że nasza uczelnia ma pod tym względem ograniczone możliwości. Możemy słuchaczy zapoznać z zasadami prowadzenia działań bojowych, z systemami dowodzenia i techniką pracy sztabowej. Nie jesteśmy natomiast w stanie wpoić im wystarczających nawyków praktycznych w dowodzeniu oddziałami i związkami taktycznymi, gdyż po prostu nie dysponujemy jednostkami, aby w toku praktycznych zajęć tego rodzaju umiejętności wyrabiać. Niemniej jednak i w tej dziedzinie akademii może zrobić znacznie więcej, pod warunkiem przekazania jej do dyspozycji odpowiedniej ilości środków dowodzenia i transportu przynajmniej na okres ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Chodzi o to, aby nasze złożone ze słuchaczy sztaby ćwiczebne zostały wyposażone przynajmniej w taki sam sprzęt (wozy dowodzenia, autobusy sztabowe, środki łączności), jakim dysponują sztaby jednostek wojskowych. Widzimy tutaj dwa sposoby rozwiązania problemu: albo przekazać akademii na stałe potrzebną ilość sprzętu i wyposażenia, albo też przydzielać jej wymagany sprzęt każdorazowo w zależności od potrzeb. Uważamy, że lepsze, jako oszczędniejsze, jest to drugie rozwiązanie. Dlatego też sądzimy, że właściwe dowództwa i szefostwa udzielą w tym uczelni wszechstronnej pomocy, respektując jej zapotrzebowania na wymienione środki. Jako przykład dobrej współpracy można tu wymienić kontakt z dowództwem OPK, które nie tylko umożliwia akademii wykorzystanie dobrze wyposażonych stanowisk dowodzenia, ale włącza słuchaczy kursów OPK do własnych ćwiczeń z wojskami. Uważamy za niezbędne, aby słuchacze innych specjalności mogli przynajmniej kilka razy w ciągu trzech lat studiów wziąć również udział w ćwiczeniach z wojskami.

Stopień przygotowania absolwentów do działalności służbowej w oddziałach i związkach taktycznych uzależniony jest także od dowódczego i sztabowego doświadczenia praktycznego kadry dydaktyczno-naukowej. Z tego też względu uważamy za konieczne, aby pracownicy akademii brali udział w organizowanych przez instytucje centralne kursach instruktorsko-metodycznych, pokazach, ćwiczeniach i manewrach.

Wydaje się również, że należy zapewnić akademii możliwość przyjmowania na stanowiska dydaktyczno-naukowe doświadczonych oficerów z linii, posiadających praktykę dowódczą i sztabową na średnich i wyższych szczeblach dowodzenia.

Takie kompleksowe zrealizowanie szeregu przedsięwzięć pozwoli stworzyć warunki, zapewniające uczelni lepsze dostosowanie studiów do potrzeb wojsk.

Jednocześnie nie zapominamy, że cele studiów dowódczo-sztabowych powinny uwzględniać kierunki rozwoju sztuki wojennej oraz założenia doktryny wojennej. Chodzi bowiem o takie przygotowanie przyszłych dowódców i oficerów sztabu, aby w razie wybuchu wojny nie tylko nie zostali zaskoczeni niespodziewanymi zmianami sytuacji, ale byli w stanie wyprzedzać myślą wydarzenia i przewidzieć rozwój wypadków, twórczo dostosowując się do zmienionych warunków. Z tych samych przyczyn w studiach akademickich uwzględniamy problematykę o charakterze ogólnorozwojowym i perspektywicznym. Tak np. przewidując rozwój techniki wojennej, zwłaszcza w dziedzinie automatyzacji dowodzenia, wprowadziliśmy do naszych programów szereg przedmiotów, które przygotowują słuchaczy w tym zakresie. Uważamy bowiem, że w niedalekiej przyszłości również związki taktyczne zostaną wyposażone w ośrodki obliczeniowe, umożliwiające zautomatyzowanie niektórych czynności dowodzenia. Absolwent akademii powinien być na tę ewentualność już obecnie przygotowany, aby mógł brać czynny udział w unowocześnianiu procesów zarządzania i kierowania w wojskach. Sądzymy, że w takim perspektywicznym przygotowaniu słuchaczy są również zainteresowane wszystkie instytucje i sztaby wojskowe.

Problematyce skuteczności studiów w ASG i możliwości ich dostosowania do potrzeb wojsk poświęciłem nieco więcej uwagi, gdyż jest to problem zasadniczej wagi. Oprócz tego, dążąc do zwiększenia efektywności działalności dydaktyczno-wychowawczej, podjęliśmy inne prace, mające na celu określenie modelu osobowego naszego absolwenta oraz uogólnienie dorobku kadry naukowo-dydaktycznej akademii w zakresie działalności pedagogicznej. Tak powstała idea opracowania podręcznika zatytułowanego „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG”, w którym zagadnienie to zostało potraktowane bardzo szeroko, z uwzględnieniem zasady jedności nauczania i wychowania oraz łączności teorii z praktyką.

W sumie należy stwierdzić, że dotychczasowy dorobek w wymienionej dziedzinie badań jest na pewno jeszcze skromny, niemniej jednak zasługuje on już na uwagę. Dzięki współpracy z dowództwami sił zbrojnych i okręgów wojskowych oraz w wyniku kontaktów z absolwentami rozpoczęliśmy po raz pierwszy w warunkach szkolnictwa wojskowego badania skuteczności praktycznej studiów, uzyskując bardzo pożyteczne wyniki. Zapoczątkowaliśmy także prace nad określeniem modelu osobowego absolwenta i uogólnieniem naszych doświadczeń metodycznych i wychowawczych.

Zdajemy sobie sprawę z faktu, iż jest to dopiero wstępny etap pracy nad zgłębieniem istoty procesów dydaktyczno-wychowawczych w wojskowej wyższej uczelni dowódczo-sztabowej. Niemniej jednak jest to etap nadzwyczaj ważny, decyduje on bowiem o prawidłowym ukie-runkowaniu dalszych badań. Ich celem byłoby przede wszystkim znaczne zwiększenie efektywności naszej działalności dydaktyczno-wychowaw-

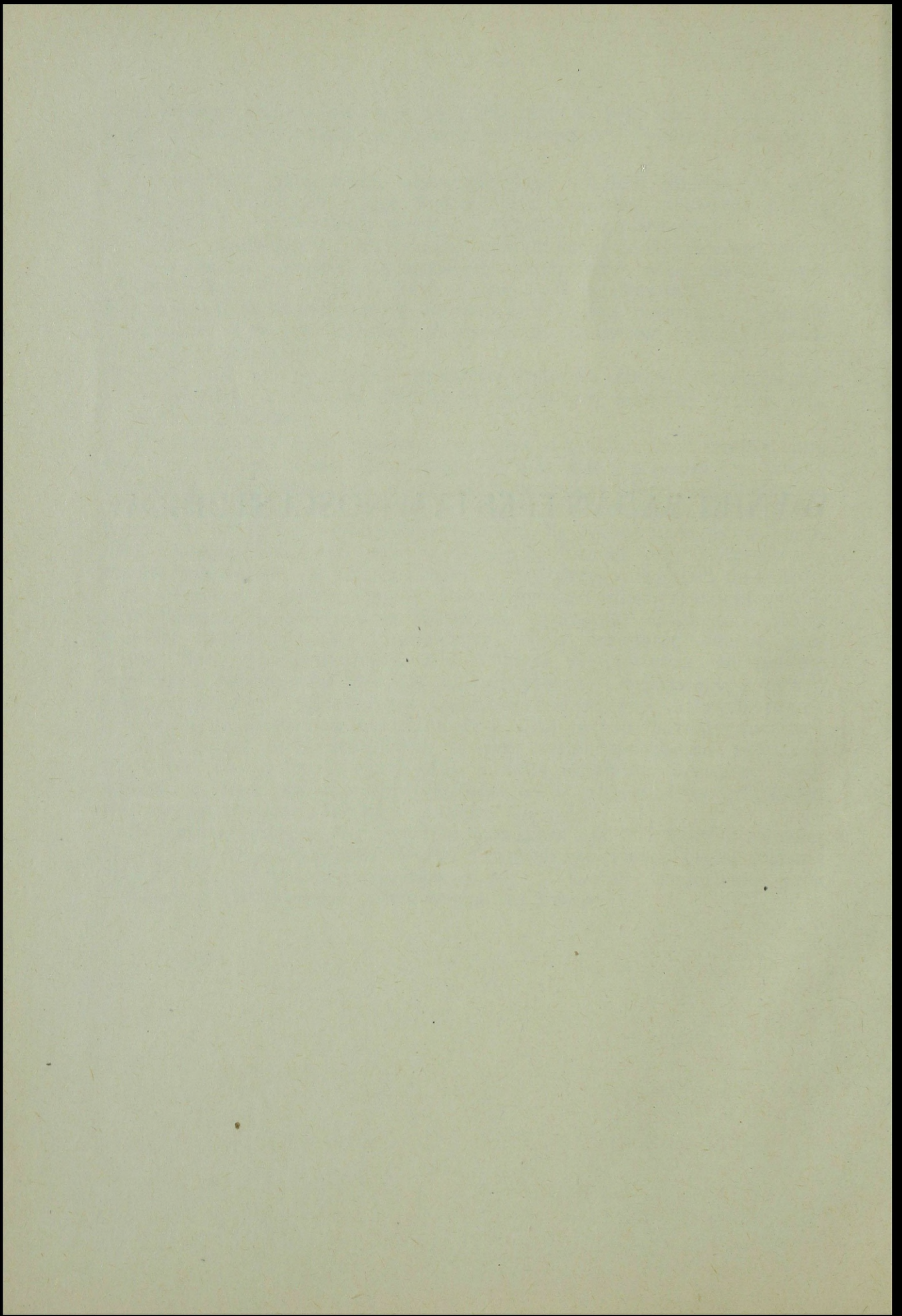
czej. Dlatego też nie możemy się ograniczać do prac już wykonanych, a powinniśmy przystąpić do następnych poczynąń. Powinny one przewidywać:

- a) teoretyczne opracowanie obowiązującego modelu absolwenta oraz zbadanie możliwości jego doskonalenia z punktu widzenia pełnej zgodności z potrzebami wojsk i perspektywami rozwoju;
- b) dalsze doskonalenie działalności dydaktyczno-wychowawczej przez opracowanie bardziej doskonałych programów oraz zastosowanie kompleksowych metod i form nauczania i wychowania;
- c) opracowanie obiektywnych kryteriów i metod oceniania wyników studiów oraz przydatności słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych;
- d) dokonanie na podstawie przeprowadzonych badań teoretycznych uogólnienia z zakresu dydaktyki wojskowej wyższej uczelni dowódczo-sztabowej.

Przedstawiony plan działania jest niewątpliwie zbyt trudny, aby Akademia Sztabu Generalnego mogła go wykonać bez pomocy ze strony dowództw i szefostw oraz wojsk, a także bez ścisłego współdziałania z innymi akademiemi i wyższymi szkołami oficerskimi. Sądzimy bowiem, że wszystkie wymienione uczelnie są zainteresowane w realizacji zasygnalizowanych prac badawczych. Dzięki nim zwiększy się szansa wyszkolenia w naszej uczelni lepiej przygotowanych dowódców i pracowników sztabów. Ponadto inne uczelnie wojskowe, dzięki wspólnym pracom badawczym w dziedzinie dydaktyki wojskowej szkoły wyższej, uzyskają dane pozwalające lepiej rozwiązać własne problemy dydaktyczno-wychowawcze. Wydaje się również, że istnieje możliwość rozszerzenia tak dla nas pożytecznej współpracy z cywilnymi uczelniami i placówkami naukowo-badawczymi, których przedstawiciele uczestniczą w obradach sesji. Jest to tym bardziej możliwe, że dotychczas nasza inicjatywa w tym względzie zawsze spotykała się z ich strony ze zrozumieniem i wolą działania. Jesteśmy przekonani, że tego rodzaju współdziałanie może zapewnić w przyszłości obu zainteresowanym stronom znaczne korzyści.

Wyrażam nadzieję, że wymiana poglądów na XII Sesji Naukowej umożliwi kadrze Akademii Sztabu Generalnego lepszą ocenę własnej działalności dydaktyczno-wychowawczej i ułatwi znalezienie dróg i sposobów podnoszenia efektywności jej pracy.

WYNIKI BADAŃ EFEKTYWNOŚCI STUDIÓW

BADANIA SKUTECZNOŚCI STUDIÓW W ASG (METODOLOGIA, WYNIKI)

W informacji swej chciałbym przede wszystkim wyjaśnić, jakie były cel i treść badań przeprowadzonych w 1969 r. W sensie ogólnym badania te dotyczyły efektywności studiów. Chodziło w nich jednak nie o efektywność w sensie uniwersalnym, ale przede wszystkim o skuteczność. W związku z tym pominięte zostały problemy z zakresu sprawności czy ekonomiczności studiów¹⁾.

Przez pojęcie „skuteczność studiów” rozumiem stosunek między wynikami osiągniętymi w nauczaniu a obowiązującymi celami studiów. Wyróżnić przy tym można skuteczność formalną, wewnątrzuczelnianą, określaną corocznie między innymi w trakcie egzaminów rocznych i końcowych, oraz skuteczność rzeczywistą (faktyczną), która uzewnętrznia się już po studiach w działalności praktycznej absolwentów.

Badając właśnie skuteczność rzeczywistą, chcieliśmy określić, w jakim stopniu uczelnia przygotowuje słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych. Inaczej mówiąc, chodziło o stwierdzenie, czy wyniki działalności służbowej absolwentów ASG świadczą o osiągnięciu w procesie studiów założonych celów. Pośrednio umożliwiała to również sprawdzenie, czy cele studiów stawiane w ASG odpowiadają potrzebom wojsk. Organizując badania przyjęto, że powinny one dotyczyć absolwentów kształconych w zasadzie według jednolitej koncepcji i promowanych w ciągu ostatnich czterech lat, tj. od 1964 do 1967 r.

Rozwiązanie wspomnianych założeń badawczych nastęrczało szereg trudności metodologicznych, tym bardziej, że — jak dotychczas — tego rodzaju problematyka badawcza nie była podejmowana w szkolnictwie wojskowym. Zdawaliśmy sobie sprawę z faktu, że aby wszechstronnie ocenić działalność absolwentów, należy zastosować różnorodne metody badawcze, a między innymi: obserwację tychże absolwentów w toku wykonywania przez nich zadań służbowych (np. w czasie ćwiczeń), studiowanie charakterystyk służbowych opracowywanych według określonych kryteriów oraz badanie opinii. Dwie pierwsze metody nie mogły być uwzględnione z uwagi na ich pracochłonność. Zdecydowano wobec tego ograniczyć się głównie do zastosowania metody badania opinii. W celu jej zobiektywizowania zastosowano takie techniki badawcze, jak: badania ankietowe, spotkania i narady na szczeblu dowództw rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych oraz spotkania z absolwentami. Zasadnicze znaczenie miały, rzecz jasna, narady

---

¹⁾ Znaczenie użytych terminów — efektywność, skuteczność, sprawność, ekonomiczność — autor wyjaśnia w artykule: Sprawdzanie efektywności szkolenia oficerów sztabów i wojsk; „Myśl Wojskowa”, nr 10/1969, s. 34—51.

odbyte przez delegacje ASG, z komendantem na czele, z dowództwem wojsk OPK oraz z dowództwami okręgów wojskowych i związków taktycznych. Pozostałe techniki badawcze miały charakter pomocniczy.

Sądzimy, że wobec czerpania informacji z tak różnorodnych źródeł uzyskane dane odzwierciedlają wiernie rzeczywistość i mogą stanowić podstawę do podejmowania konkretnych decyzji.

Merytoryczne wyniki badań zostały uogólnione i przedstawione w materiałach na Sesję. Poza samym sprawozdaniem, podstawowym dokumentem jest niewątpliwie załącznik, zawierający wykaz problemów i postulatów zgłoszonych przez dowódców i absolwentów oraz przedstawiający możliwości ich realizacji przez ASG. Dokument ten został w swej podstawowej części zaakceptowany przez komendanta ASG i w tym sensie stanowi wytyczną do działalności mającej dostosować proces dydaktyczno-wychowawczy do potrzeb wojsk. Interesujący materiał jest zawarty również w sprawozdaniu z badań ankietowych absolwentów.

Wymienione zestawienia mają charakter dość ogólny i jako takie mogą stanowić podstawę do opracowania bardziej szczegółowych uogólnień z punktu widzenia potrzeb poszczególnych komórek dydaktyczno-naukowych ASG.

Należy jednocześnie stwierdzić, że zastosowane aktualnie tradycyjne sposoby opracowywania ankiet są zbyt mało wydajne. W przyszłości musimy wypracować bardziej doskonałe, matematyczne sposoby zestawiania wyników tego rodzaju badań, do zastosowania analizy wieloczynnikowej włącznie.

Jeśli chodzi o wyniki przeprowadzonych badań, to nasuwają się następujące uwagi:

- po pierwsze — stwierdziliśmy, że wytknięte cele studiów w zasadzie odzwierciedlają potrzeby wojsk;
- po drugie — w odniesieniu do szeregu dziedzin praktyczna skuteczność studiów jest wysoka. Świadczą o tym informacje o stwierdzonej u naszych absolwentów zdolności do samodzielnego myślenia i działania oraz o przejawianiu wysokiej umiejętności (według zgodnej opinii dowódców) w zakresie rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych;
- po trzecie — w niektórych dziedzinach, o czym wyczerpująco mówi się w materiałach i o czym krótko wspomniał komendant ASG w zagajeniu, praktyczna skuteczność studiów nie jest jeszcze zadowalająca; dlatego właśnie przewiduje się wprowadzenie odpowiednich zmian programowych i szereg organizacyjnych usprawnień, zapewniających jeszcze lepsze dostosowanie studiów do praktycznych potrzeb wojsk.

Zwracamy się wobec tego do przedstawicieli dowództw i szefostw rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb, a zwłaszcza okręgów wojskowych i związków taktycznych z propozycją, aby w czasie dyskusji ustosunkowali się do proponowanych sposobów i form zrealizowania przez uczelnię ich postulatów. Prosimy też o informację o możliwości udzielenia akademii przez wojska i instytucje pomocy w realizowaniu

planów intensyfikacji procesu dydaktyczno-wychowawczego, w szczególności w zakresie ćwiczeń ze słuchaczami.

Problem współpracy wystąpi w całej pełni po podjęciu dalszych przedsięwzięć badawczych. Z punktu widzenia potrzeb uczelni (zresztą nie tylko naszej) zamierzamy wykonać pracę bardzo trudną, mianowicie planujemy opracowanie i zweryfikowanie w badaniach praktycznych modelu osobowego absolwenta ASG. Problem nie dotyczy jednak tylko akademii, gdyż wartości naszego absolwenta uzależnione są w znacznym stopniu od przygotowania kandydata, a o tym decyduje przede wszystkim poziom nauczania w wyższych szkołach kształcących oficerów oraz wybór kandydatów dokonywany przez okręgi i związki taktyczne (oddziały).

Opracowanie wszechstronnego modelu osobowego oficera, z uwzględnieniem etapu nauki w wyższej szkole oficerskiej, służby w jednostkach i studiów w Akademii Sztabu Generalnego (w innych akademiach), bardzo usprawniłoby proces doskonalenia działalności wszystkich uczelni wojskowych oraz prowadzenie badań nad skutecznością praktyczną studiów.

Ażeby tego rodzaju problematykę badawczą podjąć, należy nie tylko opracować skuteczną metodologię, której jeszcze nie ma, ale ustalić formy i metody współpracy z uczelniami wojskowymi. Sądzimy, że temat ten nadaje się także do dyskusji.

Pplk mgr Stefan WASILEWSKI
(ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ)

UOGÓLNIENIA I WNIOSKI Z BADAŃ OPINII SŁUCHACZY ASG (PRZEPROWADZONYCH W LATACH 1964-67)

Wychodząc z założenia, że podniesienie na wyższy poziom studiów wymaga głębokiej analizy procesu kształcenia, przystąpiliśmy w 1964 r. do badania opinii słuchaczy o najistotniejszych sprawach dydaktyczno-wychowawczych w ASG.

Rozpoczynając badania nie mogliśmy korzystać z żadnych doświadczeń, ponieważ problematyka, którą podejmowaliśmy, nie była jeszcze wtedy przedmiotem większego zainteresowania zarówno cywilnego, jak i wojskowego szkolnictwa wyższego. Korzystaliśmy jedynie z ogólnych założeń i zasad, na jakich najczęściej opierają się badania opinii społecznej. Uznaliśmy, że w warunkach ASG najwłaściwszym narzędziem badawczym będzie ankieta.

Doszliliśmy do wniosku, że ankieta taka powinna być anonimowa i opracowana w formie pytań o charakterze „zamkniętym” (skategoryzowanym), by ułatwić stosunkowo nielicznemu zespołowi badawczemu pracę nad zestawieniem uzyskanych wypowiedzi. Zdając sobie jednak sprawę z tego, że w ten sposób nie można otrzymać odpowiedzi tekstowych, postanowiliśmy zamieścić w ankiecie również pytania „otwarte”. W konsekwencji powstała ankieta „mieszana” z przewagą pytań skategoryzowanych.

Późniejsza praktyka potwierdziła słuszność naszej koncepcji. Uzyskaliśmy od respondentów nie tylko wiele danych potrzebnych do rozwiązania badanych zagadnień, ale również dużo nieprzewidzianych informacji, wskazujących na istnienie innych problemów, którymi akademia powinna się zająć w celu usprawnienia procesu studiów. Informacje te miały dużą wartość, ponieważ zebrane zostały przed samą promocją, dzięki czemu odzwierciedlały opinię niemal wszystkich oficerów kończących studia w tym okresie (na każdym roku zostało objętych badaniami około 95% promowanych).

Otrzymane w ten sposób materiały zostały zestawione i opublikowane dla użytku wewnętrznego Uczelni w trzech opracowaniach. Pierwsze opracowanie obejmuje opinię 84 słuchaczy ankietowanych w 1964 r., drugie — 97 słuchaczy badanych w 1966 r. i wreszcie trzecie — 67 słuchaczy ankietowanych w 1967 roku.

Opracowania te odzwierciedlają ogólną opinię słuchaczy o najistotniejszych sprawach nauczania w ASG, a mianowicie: programie nauczania, metodach nauczania, wpływie procesu dydaktyczno-wychowawczego na kształtowanie osobowości słuchacza jako przyszłego dowódcy i pracownika sztabu oraz plany i zamierzenia słuchaczy dotyczące podnoszenia własnych kwalifikacji zawodowych po ukończeniu ASG.

Opinię słuchaczy przedstawmy według pytań stawianych w ankiecie.

Pierwsze pytanie brzmiało: „Określcie, czy z punktu widzenia pełnienia obowiązków dowódczo-sztabowych zakres i treść przedmiotów objętych programem nauczania w ASG jest w odniesieniu do... (tu wymienia się przedmioty) wystarczający, niewystarczający, przeładowany?”

Wystawiona przez badanych ocena programu nauczania w ASG jest dość pozytywna. Zdecydowana ich większość (około 80%) uważa, że zakres i treść niemal wszystkich przedmiotów odpowiadają wymaganiom i nie budzą większych zastrzeżeń. Są jednak uwagi krytyczne, zasługujące na wnikliwą analizę.

Przedmioty taktyczno-operacyjne. Do programu nauczania z zakresu przedmiotów taktyczno-operacyjnych ustosunkowano się pozytywnie. Uważa się ogólnie, że opanowanie materiału do szczebla armii jest konieczne przede wszystkim po to, by lepiej rozumieć zagadnienia i problemy, z jakimi często spotyka się dowódca i oficer sztabu pułku lub dywizji (brygady).

Jednakże — jak wynika z wypowiedzi tekstowych — właściwe opanowanie wiedzy takiego szczebla dowodzenia jest możliwe przede wszystkim pod warunkiem należytego zgłębiania teorii naukowej w ścisłym związku z praktyką dowodzenia i pracą sztabową. Związek ten powinien — zdaniem słuchaczy — występować bardzo silnie w początkowym okresie nauczania, w którym kładzie się nacisk na opanowanie materiału programowego ze szczebla pułku i nie słabnąć do końca studiów, z tym, że w ostatnim roku powiązanie między teorią i praktyką w procesie nauczania powinno mieć nieco inny charakter. Jeśli w okresie opanowywania wiedzy z zakresu pułku „upraktycznienie” powinno polegać na stosowaniu różnego rodzaju ćwiczeń (zwłaszcza w terenie), to w czasie przerabiania zagadnień ze szczebla armii zajęcia praktyczne powinny być nastawione głównie na rozwijanie zdolności koncepcyjnych oficerów.

Obecny program nauczania, jakkolwiek posiada wiele cech dodatnich, powinien być jeszcze doskonalszy. Słuchacze uważają, że dla wypracowania słusznych koncepcji i podejmowania trafnych decyzji niezbędne jest branie pod uwagę wielu czynników, które do tej pory nieraz się pomijało. Chodzi tu przede wszystkim o większe uwzględnienie: stanu moralnego wojsk własnych i nieprzyjaciela, zasobów ekonomicznych walczących stron, doktryny wojennej przeciwnika, czynnika demograficznego, właściwości geograficznych przyszłego kierunku działań wojennych. Wprowadźcie program nauczania uwzględnia te zagadnienia w wystarczającym zakresie, ale w procesie nauczania nie zawsze — jak twierdzą niektórzy respondenci — były one należycie podporządkowane jednemu wspólnemu celowi. Zachodzi więc potrzeba większego skoordynowania wspomnianych zagadnień w jeden system, co umożliwiłoby wyrabianie u słuchacza i wykładowcy bardziej wszechstronnego poglądu na problemy sztuki operacyjnej. Wiedza z zakresu takich przedmiotów, jak: historia sztuki wojennej, geografia

i ekonomika wojenna, praca partyjno-polityczna w działaniach bojowych i inne — powinna być bardziej zharmonizowana i nastawiona na wykonanie głównych zadań, jakie realizuje się w procesie studiów. Przyczyni się to do stworzenia warunków, w których zajęcia taktyczno-operacyjne będą mogły służyć rozwijaniu szerszych horyzontów myślowych i kształtowaniu zdolności koncepcyjnych słuchacza. Tą właśnie drogą można, zdaniem słuchaczy, znacznie zwiększyć rolę elementów praktycznych w procesie nauczania.

Przez „praktyczność” nauczania słuchacze rozumieją więc taki proces, który w oparciu o określony program i metody wyrabia głównie pewne zdolności o charakterze intelektualnym, pozwalające samodzielnie rozwiązywać problemy w złożonych sytuacjach współczesnego pola walki. W praktycznym nauczaniu w zakresie przedmiotów taktyczno-operacyjnych na ostatnich latach powinno się kłaść nacisk nie tylko na wyrabianie nawyków umożliwiających wykorzystanie zdobytej wiedzy, ale również — a według niektórych respondentów przede wszystkim — na rozwijanie pewnych zdolności umysłowych, które w odróżnieniu od nawyków, jako kategorii schematycznych, są niezbędne w rozwiązywaniu problemów trudnych i nietypowych w złożonych sytuacjach współczesnego pola walki.

Trzeba dodać, że przesunięcie głównego nacisku z wyrabiania nawyków na rozwijanie zdolności myślenia wymaga, prócz integracji w zakresie podstawowych dyscyplin, wykorzystania także w odpowiednim stopniu zajęć teoretycznych (wykłady, seminaria) oraz rozszerzenia zakresu pracy samodzielnej słuchaczy. Jednakże w latach 1961—1967 można było zaobserwować zmniejszanie się w programach nauczania ilości godzin przeznaczonych na wykłady, seminaria i pracę samodzielną, a zwiększanie czasu przeznaczonego na ćwiczenia (zwłaszcza w terenie), zajęcia grupowe i praktyczne. Zjawisko to obrazuje poniższa tabelka.

Lata nauczania	Liczba godzin przeznaczonych na			
	ćwiczenia na mapach i szkieleto- we	zajęcia grupowe i praktyczne	wykłady i seminaria	pracę samodzielną
1961—64	282	992	485	361
1964—67	502	1276	230	146

Fakt zmniejszenia w latach 1964—1967 o ponad połowę ilości godzin przeznaczonych na wykłady, seminaria i pracę samodzielną znalazł swoje odbicie w opinii słuchaczy i kadry dydaktyczno-naukowej.

W 1964 r. tylko 10% słuchaczy uważało, że w procesie nauczania stosowana jest za mało metoda wykładu, a w 1967 r. opinię tę wyraziło aż 81% słuchaczy. W badaniach 1966 r. około 50% wykładowców twierdzi, iż w ASG stosuje się mało lub zbyt mało wykładów, ponad 30% uznaje, że zakres korzystania z tej metody dydaktycznej jest

„przeciętny” (niewystarczający), a tylko około 12% sądzi, że jest on duży lub zbyt duży. W sumie więc około 81% kadry dydaktycznej (czyli tyle samo co słuchaczy) uważa, iż zakres stosowania w ASG metody wykładu jest niewystarczający.

W zbliżony sposób kształtuje się opinia słuchaczy i kadry w odniesieniu do metody seminarium. Uważa się na ogół, że seminaria mogłyby być szerzej stosowane w procesie nauczania w ASG.

Z drugiej jednak strony wywieranie od roku 1964 w procesie studiów taktyczno-operacyjnych dużego nacisku na zajęcia praktyczne przyczyniło się do należytego wyrobienia umiejętności dowódczo-sztabowych. Ostatnio promowani słuchacze uważają, że są w pełni przygotowani do rozwiązywania w przyszłej działalności problemów typowych dla wyższego szczebla dowodzenia. Posiadają do tego tylko ukształtowane w uczelni umiejętności, ale i nawyki, dzięki którym — jak sądzą — są w stanie bez większych trudności włączyć się w nurt pracy w jednostkach. Jeśli istnieją w tym zakresie jakieś obawy, to są one stosunkowo niewielkie i wynikają z troski o to, że rozwinięte umiejętności i ukształtowane nawyki do pracy na wyższym szczeblu dowodzenia mogą być nie wykorzystane na niższych szczeblach, na które trafiają po studiach.

W celu udoskonalenia programu i podniesienia na wyższy poziom procesu nauczania w ASG słuchacze wysuwają szereg innych propozycji. Niektóre z nich zasługują na uwagę ze względu na to, że powtarzają się od wielu lat i pochodzą od zdecydowanej większości badanych. Proponują oni głównie zwiększenie liczby godzin dydaktycznych przeznaczonych na szkolenie z zakresu służby sztabów oraz metodyki szkolenia taktycznego. Uważają bowiem, że zakres treści programowych tych przedmiotów jest niewystarczający dla dobrego przygotowania ich do pełnienia obowiązków dowódczo-sztabowych. Wskaźnik procentowy słuchaczy wyrażających tę opinię kształtował się następująco:

Rok badań	Przedmiot nauczania	Zakres wiadomości przekazywanych w procesie nauczania			
		niewystarczający	wystarczający	zbyt obszerny	nie udzielono odpowiedzi
1964	Służba sztabów	—	—	—	—
	Metodyka szkolenia taktycznego	42	36	—	22
1966	Służba sztabów	72	23	2	3
	Metodyka szkolenia taktycznego	54	31	—	15
1967	Służba sztabów	64	26	4	6
	Metodyka szkolenia taktycznego	59	26	5	10

Na uwagę zasługuje fakt, że w poszczególnych latach wskaźniki procentowe dotyczące oceny przez słuchaczy zasobu wiadomości ze służby sztabów i metodyki szkolenia taktycznego są zbieżne z liczbami godzin przeznaczonych w programie na te przedmioty. Zbieżność tę ilustruje poniższa tabelka:

Rok badań	Przedmiot nauczania	Liczba godzin przeznaczonych na nauczanie	Procent słuchaczy wyrażających opinię, że zasób otrzymywanych wiadomości jest niewystarczający
1964	Służba sztabów	146	—
	Metodyka szkolenia taktycznego	95	42
1966	Służba sztabów	162	72
	Metodyka szkolenia taktycznego	64	54
1967	Służba sztabów	163	64
	Metodyka szkolenia taktycznego	72	59

Tabelka wyraźnie wykazuje, że wraz ze wzrostem liczby godzin przeznaczonych na wspomniane przedmioty maleje procent słuchaczy wyrażających obawę, że zasób uzyskiwanych wiadomości z tych przedmiotów jest niewystarczający i odwrotnie — wraz ze zmniejszaniem się liczby godzin rośnie procent słuchaczy wyrażających tę obawę. Zjawisko to może świadczyć o obiektywności wypowiedzanych opinii i zależności, jaka zachodzi między czasem przeznaczonym na nauczanie a możliwościami przekazania wiedzy przez wykładowców i jej odbioru przez słuchaczy.

Szczególnie duża część respondentów (około 72%) domaga się zwiększenia liczby zajęć ze służby sztabów. Słuchacze uważają, że opanowali dość dobrze wiedzę z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej (na zajęcia z tego przedmiotu przeznaczono 845 godzin) i dzięki temu są dobrze przygotowani do należytego wypracowania zamiaru i podejmowania trafnych decyzji taktyczno-operacyjnych. Nie są jednakże tak dobrze przygotowani do pracy sztabowej, umożliwiającej bezbłędne i sprawne wcielanie w czyn podjętych decyzji. Powiększenie zasobu wiedzy ze służby sztabów podniosłoby operatywność dowódcy we wszelkiego rodzaju ćwiczeniach taktyczno-operacyjnych i umożliwiłoby głębsze zrozumienie problemów pracy sztabowej, za której wykonanie odpowiada. Szersze zapoznanie słuchaczy z zagadnieniem służby sztabów — mówią respondenci — jest istotne również i z tego powodu, że duża większość absolwentów ASG jest kierowana po studiach do prac w sztabach i instytucjach.

Procent słuchaczy wyrażających pogląd, że zakres treści metodyki szkolenia taktycznego jest niewystarczający, nie jest tak duży, jak w wypadku służby sztabów. Mimo to w ostatnich dwóch latach obejmuje on ponad połowę badanych. Jest więc wskaźnikiem, który może mieć istotne znaczenie w rozważaniach nad problemem doskonalenia systemu nauczania w ASG. Większość słuchaczy od kilku lat zwraca uwagę na to, że posiadanie przez absolwentów ASG większego zasobu wiedzy z tego zakresu przyczyniłoby się do lepszego rozwiązywania coraz trudniejszych z każdym rokiem problemów szkolenia wojsk wyposażonych w nowoczesny sprzęt bojowy.

W konkluzji warto powtórzyć, że opinia słuchaczy o programie nauczania z zakresu przedmiotów taktyczno-operacyjnych jest dodatnia. Poczynione uwagi mają charakter typowo konstruktywny i nie są obliczone na podważanie ogólnych założeń programowych systemu nauczania. Są one świadectwem dojrzałości zawodowej oficera, który kończy ASG, a jednocześnie dowodem jego przywiązania do uczelni i troski o jej dalszy rozwój.

Przedmioty społeczno-polityczne. Nauczanie tych przedmiotów zostało ocenione przez słuchaczy dość pozytywnie. We wszystkich trzech badaniach nie było ani jednego wypadku, by ktokolwiek negował potrzebę nauczania któregoś z przedmiotów społeczno-politycznych. Według opinii badanych każdy współczesny dowódca powinien być dobrze zapoznany nie tylko z wiedzą z zakresu taktyczno-operacyjnego, ale również i społeczno-politycznego, ponieważ stoi przed nim wiele problemów, których rozwiązanie jest niemożliwe bez znajomości zagadnień społeczno-politycznych.

W dowodzeniu jednostką wojskową występują obecnie w każdej armii również bardzo wyraźnie aspekty wychowawcze i polityczne. Słuchacze postulują dokonanie pewnej korekty w programie nauczania z zakresu przedmiotów społeczno-politycznych. Korekta ta ma polegać w pierwszym rzędzie na zwiększeniu liczby godzin przeznaczonych na zajęcia dydaktyczne z psychologii i pedagogiki wojskowej. Duża część słuchaczy — choć mniejsza niż w odniesieniu do problemów służby sztabów i metodyki szkolenia taktycznego — uważa, że absolwent powinien wynieść z ASG znacznie większy zasób wiedzy psychologiczno-pedagogicznej niezbędnej współczesnemu dowódcy, przed którym stoją coraz trudniejsze problemy związane z kierowaniem różnorodnymi zespołami ludzkimi obsługującymi skomplikowany sprzęt bojowy. Powiększenie ilości godzin na zajęcia z psychologii i pedagogiki umożliwiłoby, według słuchaczy, objęcie programem nauczania nowych istotnych zagadnień. Procent słuchaczy wyrażających obawę, że zakres przekazywanej wiedzy z przedmiotów społeczno-politycznych jest niewystarczający kształtuje się następująco (przedstawione są tylko przedmioty objęte badaniem):

Przedmiot nauczania	Niewystarczający zakres nauczania	
	1966 r. (%)	1967 r. (%)
Filozofia	7	7
Ekonomia polityczna i ekonomika wojenna	8	6
Psychologia	20	20
Pedagogika	32	36

Czas przeznaczony na realizację programu nauczania w zakresie wszystkich przedmiotów (8 przedmiotów) społeczno-politycznych przedstawia w ujęciu procentowym poniższa tabelka:

Lata	Procent, jaki stanowią w skali ogólnej liczby godzin przeznaczonych na wszystkie przedmioty społeczno-polityczne
1961-64	10,2
1963-66	9,9
1964-67	8,7

Procent ten jest stosunkowo nieduży i wykazuje tendencje do zmniejszania się. Jeszcze bardziej niepomysłnie przedstawia się liczba godzin przeznaczonych na takie przedmioty społeczno-polityczne, jak pedagogika i psychologia. Z ogólnej liczby 342 godzin przeznaczonych w latach 1964—1967 w czasie całych studiów na przedmioty społeczno-polityczne, na realizację programu z pedagogiki i psychologii przydzielono 56,¹⁾ podczas gdy na samą tylko filozofię — 108 godzin. Jeśli zaś weźmiemy pod uwagę fakt, że na nauczanie takich dwóch istotnych przedmiotów, jak psychologia współczesnego pola walki i pedagogika wojskowa, wydziela się 2,2% czasu przeznaczanego na wszystkie przedmioty wykładane w ASG (przeciętnie na jeden przedmiot wypada około 4% ogólnego czasu), to należy uznać opinię słuchaczy za miarodajną.

Przedmioty techniczne. Do grupy tych przedmiotów wykładanych w ASG należą: technika rodzajów wojsk, technika automatyzacji dowodzenia oraz telewizja i technika podczerwieni. Pierwszy przedmiot nie stanowi nowej dyscypliny, zaś dwa pozostałe — to przedmioty stosunkowo niedawno wprowadzone do programu nauczania. Na reali-

¹⁾ Na realizację programu z pedagogiki wojskowej przeznaczono 16 godzin.

zaczę programu nauczania z tych trzech przedmiotów wydzielono łącznie w cyklu studiów jednej rotacji (lata 1964—1967) 225 godzin. Mimo to blisko połowa słuchaczy sądzi, że zakres zdobywanej wiedzy jest jeszcze niewystarczający. Wprawdzie w odniesieniu do zakresu wiadomości z techniki rodzajów wojsk opinię tę wyraża tylko 30% badanych, niemniej jednak i ten procent nie jest mały.

Charakterystycznym jednakże zjawiskiem jest to, że słuchacze z jednej strony traktują zakres wiadomości z przedmiotów technicznych jako niewystarczający, z drugiej zaś uważają, że niektóre z nich, zwłaszcza technika rodzajów wojsk, mogą być usunięte z programu nauczania. Głosów takich nie jest dużo, niemniej jednak sam fakt pojawienia się ich w ocenie programu nauczania powinien być wzięty pod uwagę w procesie doskonalenia studiów w ASG.

Na podstawie wypowiedzi tekstowych można wyciągnąć wniosek, że zajęcie takiego stanowiska jest prawdopodobnie spowodowane niecałkowitym jeszcze dopracowaniem w ASG koncepcji nauczania w zakresie tych zupełnie nowych dyscyplin. Musiało to wywrzeć określony wpływ na jakość i sposób przekazywanych wiadomości, a zatem i na opinię słuchaczy.

Zebrany materiał ankietowy nasuwa wniosek, że usprawnienie procesu nauczania w dziedzinie przedmiotów technicznych powinno zmierzać przede wszystkim w kierunku doboru treści (tematyki) i metod nauczania. Jeśli chodzi o dobór treści, to propozycje są najczęściej mało skonkretyzowane. Wyraźne jest jedynie życzenie, by przekazywane wiadomości były bardziej usystematyzowane i dobrane. W zakresie zaś doboru metod propozycje są bardziej konkretne. Słuchacze postulują wykorzystanie w większym stopniu praktycznych metod nauczania w procesie przekazywania wiadomości technicznych.

Drugie pytanie brzmiało: „W jakim stopniu stosowane w ASG metody dydaktyczne pomogły Wam osobiście w przyswajaniu i systematyzowaniu wiadomości oraz wykorzystaniu ich w praktyce szkoleniowej w procesie studiów...?”

Badani mieli się ustosunkować, między innymi, do metod o charakterze praktycznym, metod o charakterze teoretycznym i metod pracy samodzielnej.

W badaniu chodziło o ustalenie, jaka jest opinia słuchaczy o stopniu przydatności poszczególnych metod oraz w jakim zakresie powinny one być stosowane w procesie nauczania. Cel ten został w zupełności osiągnięty. W wyniku badań uzyskano wystarczającą ilość danych potrzebnych do sformułowania odpowiedzi na postawione pytanie. Poza tym dzięki zebraniu dodatkowych (nie objętych pytaniem) informacji poznano poglądy słuchaczy na niektóre inne istotne zagadnienia oraz zapoznano się z pewnymi problemami, których poprzednio nie dostrzegano.

Ogólnie można stwierdzić, że wystawiona przez słuchaczy ocena metod stosowanych w procesie nauczania w ASG jest dość pozytywna,

a propozycje zmierzające do dalszego usprawnienia tych metod — w zdecydowanej większości wypadków jak najbardziej konstruktywne.

Metody praktyczne (ćwiczenia grupowe i zajęcia praktyczne, ćwiczenia na mapach i szkieletowe, podróże polowe i praktyki w jednostkach). Słuchacze dostrzegają duże walory tej grupy metod nauczania i dość pozytywnie oceniają ich wykorzystanie w ASG. Zdecydowana większość badanych uważa, że odgrywają one ważną rolę w przygotowaniu oficera do pracy dowódczo-sztabowej.

Z dużym uznaniem odnosi się wielu badanych do ćwiczeń szkieletowych. Uważają oni, że ćwiczenia takie są najlepszą metodą przygotowania oficera do pracy dowódczo-sztabowej podczas wojny, ponieważ wyrabiają niezbędne nawyki taktyczno-operacyjne, pozwalają zastosować nabytą wiedzę teoretyczną w konkretnej działalności praktycznej i przez to nie tylko ugruntować, ale rozszerzyć i usystematyzować posiadany zasób wiadomości. Poza tym, dzięki organizowaniu tych ćwiczeń w różnych rejonach kraju, słuchacze zapoznają się z różnymi właściwościami poszczególnych kierunków operacyjnych, co ma duże znaczenie dla oficera na wypadek konfliktu zbrojnego.

Najbardziej pozytywnie odnoszą się do ćwiczeń szkieletowych słuchacze ostatnio promowani. Jeśli w 1964 r. 48% promowanych wyraziło pogląd, że stopień przydatności tych ćwiczeń jest duży, to w 1967 r. pogląd taki wyraziło aż 75%. Słuchacze także uważają — wbrew temu co się nieraz słyszy — że ćwiczenia szkieletowe w ASG są organizowane zbyt rzadko. Wielu z nich sądzi, że częstotliwość tych ćwiczeń mogłaby być jeszcze większa. Procent słuchaczy wyrażających tę opinię kształtuje się następująco:

Słuchacze kończący studia w latach	Procent słuchaczy wyrażających pogląd, że	
	stopień przydatności ćwiczeń jest duży	zakres stosowania ćwiczeń szkieletowych jest za mały
1961-64	48	28
1964-67	75	48

Dosyć pozytywnie została oceniona metoda ćwiczeń na mapach. Ogólnie 70% (przeciętna z trzech badanych promocji) respondentów twierdzi, że stopień przydatności tych ćwiczeń jest duży. Nieco inaczej przedstawia się ocena zakresu stosowania tej metody, ale i ona jest pozytywna. Tylko bowiem 14% (również przeciętna z trzech badanych promocji) słuchaczy uważa, że częstotliwość była za duża, natomiast większość twierdzi, że była ona właściwa.

Występuje jednak pewna różnica w opinii badanych co do zakresu wykorzystania wspomnianych dwóch metod praktycznych. Różnica jest dość wyraźna. Jeśli chodzi o ćwiczenia szkieletowe, to znaczna część

daje odpowiedź pozytywną, zaś w wypadku ćwiczeń na mapach odpowiedź pozytywną dało w 1964 r. — 27%, w 1966 r. — 18%, a w 1967 r. — tylko 1% słuchaczy. Wynika z tego, że według badanych (zwłaszcza ostatniej promocji) można byłoby nieco zwiększyć ilość ćwiczeń szkieletowych. Nie należałoby jednak tego czynić w odniesieniu do ćwiczeń na mapach. Wniosek wyciągnięty z danych procentowych ma pełne pokrycie w wypowiedziach tekstowych. Wynika z nich, że ćwiczeń na mapach nie jest w akademii ani za dużo ani też za mało i nie zachodzi konieczność dokonywania jakichkolwiek zmian w tym zakresie. Istnieje jednakże potrzeba usprawnienia tej metody. Ćwiczenia na mapach organizowane w terenie są — według słuchaczy — w niektórych wypadkach przeprowadzane zbyt sztucznie i formalnie. Zdarza się, że w toku ćwiczeń nie wykorzystuje się należycie terenu. Takie ćwiczenia słuchacze nazywają żartobliwie „ćwiczeniami na miedzy” i uważają, że można byłoby je z podobnym skutkiem przeprowadzać w salach wykładowych. W ćwiczeniach tych nie zawsze stwarza się także warunki do wymiany wśród słuchaczy własnych myśli i poglądów. Dość często obowiązują w czasie zajęć rozwiązania katedralne i utarte schematy, co nie sprzyja rozwojowi docieklivosti i samodzielności myślenia. Uwagi te, jakkolwiek nie są wypowiedziane przez większość słuchaczy i nie dotyczą wszystkich zajęć, rzucają pewien cień na sposób, w jaki były czasem prowadzone niektóre ćwiczenia na mapach. Należy jednak zaznaczyć, że zgodnie z opinią większości badanych ćwiczenia na mapach, podobnie jak ćwiczenia szkieletowe, odgrywają w procesie szkolenia w ASG wielką rolę i są na ogół właściwie organizowane i prowadzone.

Ćwiczenia grupowe i zajęcia praktyczne są oceniane również dość pozytywnie. Wysoko oceniono przydatność tych zajęć przy zdobywaniu i utrwalaniu wiedzy. Podobna opinia ukształtowała się u słuchaczy o zakresie wykorzystania tych metod dydaktycznych w procesie szkolenia. Ponad 60% badanych uważa, że jest on w zupełności wystarczający.

Opinia o podróżach polowo-operacyjnych i praktykach w jednostkach kształtuje się w sposób zróżnicowany. Ocena znaczenia podróży polowych staje się z każdym rokiem coraz wyższa. Jeśli w 1964 r. tylko 38% słuchaczy wyraziło pogląd, że znaczenie tych podróży dla zdobywania wiedzy jest duże, to w 1967 r. pogląd ten wyraziło już aż 61%. Wraz ze wzrostem zainteresowania tą metodą wzrastało przeświadczenie, że mogłaby ona być częściej stosowana w toku nauczania. I tak na przykład w 1964 r. 27% respondentów uważało, że ilość organizowanych w ASG podróży polowo-operacyjnych jest za małą. W 1966 r. zdanie to było podzielone przez 38%, a w 1967 r. — przez 45% słuchaczy.

Na pozytywne ustosunkowanie się do podróży polowych wpłynęło wiele czynników natury zarówno subiektywnej, jak i obiektywnej. Poza sumiennym przygotowaniem się wykładowców do zajęć na poszczególnych punktach pracy, należyłą organizacją podróży i właści-

wym doborem tematyki bardzo duży wpływ ma tzw. oddziaływanie terenu, na którym rozgrywały się niegdyś walki lub epizody bojowe. Teren przemawia do uczestników podróży jak dobra książka. W ukształtowaniu terenu, w stopniu jego urbanizacji, w rodzaju znajdujących się na nim obiektów słuchacze znajdowali uzasadnienie opracowanych koncepcji i przebiegu działań. W terenie znajdowali oni dużo śladów dawnych wydarzeń, co nie pozostawało bez wpływu na sposób ich myślenia. Wojskowe podróże polowe zbliżają do rzeczywistości, uczą i wychowują znacznie bardziej niż inne zajęcia organizowane w murach uczelni. Nic też dziwnego, że zostały one tak pozytywnie ocenione.

Jeśli chodzi o ustosunkowanie się słuchaczy do praktyk w jednostkach, to na ogół oceniają oni dodatnio tę metodę, gdyż pozwala ona na konfrontację nabytej wiedzy z konkretną pracą w jednostkach wojskowych. Biorąc jednakże pod uwagę fakt, że — jak wyrażają się badani — większość z nich już przed przyjściem do ASG nabyła w pułkach pewnej wprawy w dowodzeniu, nie zachodzi więc zbyt duża potrzeba, by po roku lub dwóch latach jechać do jednostki w celu przypomnienia sobie tego, czego się jeszcze nie zapomniało. Praktyka w jednostce może stać się szczególnie cenna wówczas, gdy będzie polegała przede wszystkim na kierowaniu słuchaczy do dywizji i okręgów na ćwiczenia szkieletowe i z wojskami. Jednakże wiąże się to — zdaniem słuchaczy — z potrzebą zmiany terminu rozpoczynania i kończenia studiów w ASG. Najwłaściwsze w tym wypadku byłoby: rozpoczęcie studiów we wrześniu, a zakończenie w czerwcu.

Metody teoretyczne. Ustosunkowując się do metod teoretycznych słuchacze szczególnie wyraźnie podkreślali ich duży stopień przydatności w procesie zdobywania i systematyzowania wiedzy na wyższej uczelni.

Najbardziej pozytywnie została oceniona przydatność seminarium, a następnie wykładu. Charakterystyczne jest to, że oceny przydatności tych dwóch metod dydaktycznych kształtowały się niemal jednakowo w ciągu czterech lat badań. Określając stopień przydatności metody seminarium w procesie studiów, 65% (przeciętna trzech badań) respondentów uznało, że jest on duży. W odniesieniu do metody wykładu opinię tę wyraziło 64% (również przeciętna trzech badań) słuchaczy.

Metoda seminarium miała tę przewagę nad innymi metodami w czasie studiów, że — jak oceniali to słuchacze w swych wypowiedziach — mobilizowała do samodzielnego studiowania materiału, skłaniała do dokonywania uogólnień, wyciągania własnych wniosków i formułowania poglądów oraz — co jest szczególnie ważne — zapewniała swobodne ścieranie się poglądów we wspólnej dyskusji. Wyzwalając więc energię i mobilizując siły do podejmowania samodzielnych kroków o charakterze poszukiwawczym, sprzyjała przede wszystkim wzbogacaniu, gruntowaniu, pogłębianiu i systematyzowaniu wiadomości. Wspomniana metoda spełniała również bardzo poważną rolę w dziedzinie pogłębiania umiejętności poznania naukowego.

Z uznaniem seminarium za jedną z najcenniejszych metod dydaktycznych łączy się propozycja słuchaczy, by w procesie nauczania wykorzystać tę metodę w znacznie większym stopniu niż dotychczas. Warto dodać, że propozycja ta jest zgodna z niektórymi sugestiami wysuwanymi przez wojskowych i cywilnych profesorów i wykładowców w dyskusji nad problemami dydaktyki szkoły wyższej.

Metoda wykładu została oceniona przez słuchaczy również jako bardzo dobra.

Słuchacze widzą jednak różnicę między seminarium a wykładem jako metodami dydaktycznymi. Seminarium — ich zdaniem — służy głównie rozwojowi zdolności intelektualnych i umiejętności poznawczych, wykład natomiast umożliwia przede wszystkim gromadzenie i systematyzowanie wiadomości.

Określając seminarium i wykład jako metody posiadające duży stopień przydatności w procesie nauczania, słuchacze nie twierdzą, że wszystkie zajęcia wykładowe i seminaryjne są prowadzone w ASG na tak wysokim poziomie, iż nie zachodzi potrzeba ich usprawnienia. Wręcz przeciwnie, zauważyli oni wiele niedociągnięć.

Niedociągnięcia w odniesieniu do seminarium polegają głównie na tym, że wypacza się nieraz ich charakter i sprowadza się je raczej do ćwiczeń lub repetycji. Zdarzają się również wypadki hamowania dyskusji przez narzucanie dyskutantom gotowych wzorów. Wskutek tego nie osiąga się takich wyników, jakie można byłoby osiągnąć, gdyby seminarium było prowadzone według właściwych zasad.

Ujemną zaś stroną niektórych zajęć wykładowych jest, według słuchaczy, zbyt niekiedy fragmentaryczne i pobieżne ujmowanie poruszanych zagadnień. Wiąże się to ze zmniejszeniem liczby godzin przeznaczonych na prowadzenie wykładów przy na ogół nie zmniejszonym zakresie podawanych wiadomości. Badani widzą to wyraźnie i — jak sygnalizowano wcześniej — wysuwają propozycje zwiększenia liczby godzin przeznaczonych na te zajęcia.

Metody pracy samodzielnej. Do metod pracy samodzielnej zaliczono prace domowe i indywidualne, samodzielne studiowanie materiałów oraz prace dyplomowe. Słuchacze odnoszą się do nich dość pozytywnie. Jedyne znikomy procent respondentów mniema, iż metody te mają stosunkowo nieduży stopień przydatności w procesie studiów i odwrotnie — znaczny odsetek twierdzi, że znaczenie ich jest duże.

Jednakże nie wszystkie wspomniane metody zostały potraktowane jednakowo. Opinia o nich jest dość zróżnicowana.

Najbardziej wartościowa wydaje się słuchaczom metodyka samodzielnego studiowania materiału, przy czym z każdym rokiem słuchacze odnoszą się do tej metody coraz bardziej pozytywnie. Świadczą o tym rosnące wskaźniki procentowe określające dodatnio rolę tej metody w zdobywaniu wiedzy oraz dążenie w ASG do coraz większego jej wykorzystania w procesie studiów. Obok dodatniej oceny metody samodzielnego studiowania materiałów naukowych słuchacze przejawiają

troskę o to, by w uczelni stworzyć odpowiednie warunki do takiego studiowania. Akademia stworzyła dość dużą bazę naukową, na którą składają się przede wszystkim niezłe wyposażone w literaturę biblioteki. Jednakże jeszcze nie rozwiązano problemu organizacji pracy popołudniowej słuchacza. Nadal jest on obciążony nadmiarem obowiązków bieżących. Pochłaniają one zbyt dużo czasu i w znacznym stopniu utrudniają samodzielne studiowanie materiału naukowego. Słuchacze wysuwają propozycje, by rozważyć sprawę zmniejszenia tego obciążenia na rzecz polepszenia warunków do samodzielnego studiowania literatury naukowej.

Pozytywnie ustosunkowano się także do prac dyplomowych. Większość badanych uważa, że pisanie tych prac zmusza słuchacza do samodzielnego pogłębiania, a nieraz zdobywania niektórych wiadomości. Pisanie prac dyplomowych jest doskonałym sprawdzianem nabytej wiedzy wojskowej, a jednocześnie — metodą rozwijania zdolności i umiejętności w zakresie prowadzenia samodzielnej pracy badawczej. Wartość użytkowa tej metody jest więc — według słuchaczy — bardzo duża. Jednakże wykorzystanie jej w ASG nie jest jeszcze należyte, a czasem nawet nieprawidłowe. Wynika to z małej wprawy badanych w poszukiwaniach naukowych i zbyt małej ilości czasu, jakim dysponują na pisanie prac. Ponadto zbyt późno (na 3 roku) wyznaczano słuchaczom tematy prac dyplomowych. Wskutek tego — jak się wypowiadają respondenci — nie byli oni wcześniej „ukierunkowani”, nie zawsze zdążyli dokładnie przemyśleć temat oraz zebrać właściwe i w wystarczającej ilości materiały.

Pozostałe dwie metody dydaktyczne — prace domowe i indywidualne — nie znalazły takiego uznania jak dwie poprzednie. Oceniając stopień przydatności tych prac około 35% słuchaczy twierdzi, iż jest on duży lub przeciętny. Pozostała część badanych określa stopień ten jako mały. Zakres stosowania wspomnianych metod w ASG został uznany przez większość jako wystarczający. Słuchacze uważają, że nie zachodzi konieczność ich upowszechniania, przeciwnie, znaczna część (24%) respondentów uważa, że prace domowe i indywidualne stosuje się zbyt często, mimo iż ich wartość i użyteczność przy zdobywaniu wiedzy nie jest największa.

Uogólniając ocenę przez słuchaczy stosowanych w ASG metod pracy samodzielnej należy stwierdzić, że cenią oni je (zwłaszcza metody samodzielnego studiowania materiału oraz metody prac dyplomowych) ze względu na duże walory dydaktyczne i kształcące. Jest to objaw dość pozytywny, wynikający ze zrozumienia prawidłowości, że najbardziej trwałą i użyteczną, a zarazem głęboką jest wiedza zdobyta dzięki własnym poszukiwaniom i własnemu wysiłkowi myślowemu. Jednocześnie badani uważają, że wspomniane metody mogłyby być szerzej wykorzystane, gdyby słuchacz nie był zbyt obciążony różnymi obowiązkami bieżącymi i posiadał więcej czasu na pracę samodzielną. Czas ten nie jest zbyt duży i co gorsze — jak wykazuje poniższa tabelka — ulegał stałemu zmniejszaniu w latach 1961—1967.

Lata studiów	Ilość godzin przeznaczonych na pracę samodzielną
1961-64	361
1963-66	286
1964-67	146

III. W ostatnim pytaniu ankiety proszono badanych o określenie stopnia wpływu procesu dydaktyczno-wychowawczego na kształtowanie cech osobowych oficera-dowódcy i pracownika sztabu oraz zamiarów i planów słuchaczy odnośnie do dalszego podnoszenia kwalifikacji po ukończeniu studiów w ASG.

Poniższa tabelka przedstawia, jaki — według opinii słuchaczy — jest stopień wpływu procesu dydaktyczno-wychowawczego na niektóre cechy osobowe. Cyfry oznaczają wskaźniki procentowe będące średnią trzech kolejnych badań.

Cechy osobowości	Stopień wpływu procesu nauczania na kształtowanie cech osobowych			Brak wypowiedzi
	bardzo duży	duży	mały	
Postawa ideowo-moralna	28	40	20	12
Umiejętności wychowawczego oddziaływania na podwładnych	13	39	35	13
Inicjatywa oraz samodzielność myślenia i działania	40	40	9	11
Umiejętność myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi	43	42	4	11
Precyzyjne formułowanie myśli (rozkazodawstwo)	39	40	11	10
Umiejętność działania w zespole (sztabie, jednostce)	43	42	7	8
Obowiązkowość	33	48	8	11

Z tabelki wynika, iż zdecydowana większość słuchaczy uważa, że proces nauczania w ASG przyczynia się w stopniu bardzo dużym lub dużym do kształtowania podstawowych cech osobowości przyszłego dowódcy i pracownika sztabu. Jest jednakże pewna część słuchaczy,

która twierdzi, że proces nauczania wpłynął na rozwój osobowości w niewielkim stopniu. Zgodnie z opinią słuchaczy studia w ASG najbardziej rozwijały umiejętność myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi. Najmniej natomiast wpływały one na rozwój umiejętności oddziaływania na podwładnych oraz na kształtowanie postawy ideowo-moralnej. Przyczyn tego stanu rzeczy wskazano wiele. Do najistotniejszych zaliczono przede wszystkim to, że w uczelni nie zwracano uwagi na kształtowanie wymienionych cech osobowych przyszłego dowódcy.

W celu usunięcia tego niedociągnięcia słuchacze wysuwają szereg propozycji. Należałoby więc, po pierwsze, stworzyć w ASG takie warunki w czasie zajęć dydaktycznych i w godzinach pozalekcyjnych, by słuchacz śmiało mógł wypowiadać własne sądy w sprawach, które są istotne z punktu widzenia interesów państwa ludowego i jego wojska; po drugie — zwalczać u kadry dydaktyczno-naukowej tendencję do bezkrytycznego hołdowania „autorytetom” i schlebienia osobom wysoko postawionym, rozwijać poczucie godności osobistej oficera, honoru i odwagi; po trzecie, zapewnić w czasie dyskusji naukowych prowadzonych na zajęciach dydaktycznych swobodę w rozwiązywaniu problemów, zwalczać rutynę u wykładowców oraz narzucanie przez nich gotowych rozwiązań; po czwarte — położyć większy nacisk na celowe i planowe rozwijanie u słuchaczy umiejętności wychowawczego oddziaływania na podwładnych (być może należałoby dokonać pewnej modyfikacji programu nauczania w ASG, eksponując te przedmioty, które służyłyby temu celowi); po piąte — położyć większy nacisk na usprawnienie pracy politycznej.

Na uwagę zasługują wreszcie zamiary i plany dotyczące dalszego pogłębiania wiedzy przez słuchaczy po ukończeniu ASG. Zdecydowana większość pragnie nadal pracować nad doskonaleniem i uzupełnieniem tego, co zdobyła w uczelni. Duża część (bo około 90%) zamierza osiągnąć ten cel przy pomocy samodzielnego studiowania literatury fachowej. Dość znaczny procent (około 55%) sądzi, że można pogłębiać swoją wiedzę również i przez takie formy, jak: pisanie artykułów do czasopism wojskowych, udział w pracy KWW, opracowywanie i wygłaszanie referatów itd. Pewna część (około 17%) pragnie kontynuować studia w WAP lub któryś z uniwersytetów. Istnieje też pewna część słuchaczy (około 10%), którzy nie mają zamiaru pracować nad pogłębieniem swojej wiedzy po ukończeniu ASG. Twierdzą oni, że wiedza wyniesiona z uczelni i wzbogacona praktyką w jednostce w zupełności wystarczy, by być dobrym dowódcą i pracownikiem sztabu.

Plk dr Mieczysław SIDOR
(ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ)

Pplk mgr inż. Krzysztof STANGRET
(KATEDRA CYBERNETYKI WOJSKOWEJ)

PROGNOSTYCZNOŚĆ WYNIKÓW BADAŃ TESTOWYCH I EGZAMINÓW WSTĘPNYCH KANDYDATÓW NA STUDIA W AKADEMII SZTABU GENERALNEGO

1. UWAGI WSTĘPNE

Badania testowe w Akademii Sztabu Generalnego zostały zainicjowane w 1960 r.

Narzędziami badawczymi były dwa testy (OB i TPU) przygotowane do badań przez Pracownię Psychometryczną Polskiej Akademii Nauk, a dostarczone nam przez Centralną Pracownię Psychologiczną Centralnej Wojskowej Komisji Lekarskiej. Testy te zakładają sprawdzenie ogólnej sprawności intelektualnej dorosłego człowieka ze średnim wykształceniem, a zwłaszcza jego spostrzegawczości, zdolności do koncentracji, podzielności i przerzutności uwagi, pamięci mechanicznej i logicznej, wyobraźni statycznej i dynamicznej, umiejętności logicznego myślenia itp.

Posiadanie lub brak wymienionych cech intelektualnych w określonym stopniu determinuje powodzenie w studiach wyższych. Wspomniane testy należą do grupy psychometrycznych testów zdolności, opierających się na założeniu, że jeśli różnym osobom będziemy stawiać takie same zadania eksperymentalne, to różnice w ich wykonaniu będą uzależnione od stopnia zdolności do rozwiązywania takich właśnie zadań. Rozumowanie to można wyrazić za pomocą wzoru:

$$R = f(Z, O),$$

według którego R (rezultat, reakcja) jest funkcją Z (zadania) i O (cech osobowości)¹⁾.

Prowadzone badania testowe kandydatów na studia w ASG są tylko jedną z metod klasyfikacji i selekcji. O przyjęciu kandydata na studia decyduje bowiem wynik egzaminu wstępnego, a nie badań testowych. Stąd też niska ocena z badań testowych nie jest w ogóle brana pod uwagę, jeśli kandydat uzyskał pozytywne oceny z przedmiotów egzaminacyjnych. Dopiero w przypadkach spornych, budzących wątpliwości, o wyborze kandydata decyduje wynik badań testowych.

Kierowanie się powyższymi zasadami czyni badania testowe badaniami pomocniczymi w całokształcie przedsięwzięć związanych z klasyfikacją i selekcją kandydatów na studia w Akademii Sztabu Generalnego.

---

¹⁾ Andrzej Lewicki, Psychologia kliniczna. Warszawa 1969, s. 91.

2. METODOLOGICZNY ASPEKT BADAŃ PROGNOSTYCZNOŚCI WYNIKÓW TESTOWANIA I EGZAMINÓW WSTĘPNYCH

Jesienią 1960 r. zostały przeprowadzone badania testowe o charakterze próbnym ze wszystkimi słuchaczami pierwszego roku studiów. Następnie zostały opracowane orientacyjne normy oceny, które stanowiły podstawę do wystawienia ocen poszczególnym badanym. Oceny uzyskane przez słuchaczy w wyniku badań testowych i egzaminów wstępnych porównano z ocenami uzyskiwanymi przez nich w procesie studiów celem ustalenia, czy istnieje zgodność (związek) między wynikami badań testowych i egzaminów wstępnych a wynikami osiąganymi w procesie dydaktycznym. Wstępna hipoteza robocza uwzględniała prawdopodobieństwo istnienia związku, a dane z obserwacji własnej i sondażu opinii pracowników naukowo-dydaktycznych (szczególnie kierowników grup) wydawały się potwierdzać jej słuszność.

Kolejne lata obserwacji, porównywania wyników i badania opinii dostarczały coraz to większej ilości materiału badawczego. Przewodzone były również badania nad treścią stosowanych testów, mające na celu udoskonalenie skali ocen (norm) opracowanej na podstawie badań wstępnych. Zbadano też stopień stałości wyników lub inaczej mówiąc stopień ich rzetelności. Chodziło bowiem o to, czy wyniki uzyskiwane za pomocą testu są stałe, tzn., czy w powtórnym badaniu te same osoby wykażą taki sam poziom zdolności. Teoretycy testów rozwiązują ten problem przede wszystkim przez obliczanie współczynnika korelacji²⁾ pomiędzy wynikami pierwszego badania i drugiego, wykonanego na tych samych osobach w innym czasie. Przy współczynniku korelacji wynoszącym od +0,80 do +0,90 test uważa się za „rzetelny”, tj. dostatecznie stabilny, aby można było polegać na pomiarach wykonanych za jego pomocą³⁾. Nasze badania wykazały, że współczynnik korelacji w przypadku sprawdzenia rzetelności testu OB wyniósł +0,86, a TPU — +0,79.

Najważniejszym jednak problemem była sprawa trafności i wiążącej się z tym bezpośrednio prognostyczności stosowanych testów. Interesowała nas także prognostyczność wyników egzaminów wstępnych.

W celu rozwiązania problemu prognostyczności wyników badań testowych i egzaminów wstępnych zostały zastosowane dwie metody: metoda rachunku korelacyjnego i regresji statystycznej oraz metoda liczbowych zestawień porównawczych.

---

²⁾ „Współczynnik korelacji jest to liczba, która wskazuje, w jakim stopniu dwa zjawiska są powiązane, w jakim stopniu zmianie jednego zjawiska odpowiada zmiana drugiego (...). Współczynnik korelacji jest jedną z (...) liczb zbiorczych, podobnie jak średnia arytmetyczna czy odchylenie standardowe (...). Może on zmieniać się od +1,00, co oznacza całkowitą korelację dodatnią, poprzez zero, co oznacza zupełną niezależność, czyli brak jakiegokolwiek korelacji aż do -1,00, co oznacza całkowitą korelację ujemną”. (J. P. Guilford, Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice. Warszawa 1960, s. 160 i 161).

³⁾ Andrzej Lewicki, op. cit., s. 92—93.

3. WYNIKI BADAŃ

A. WYNIKI UZYSKANE PRZY ZASTOSOWANIU METODY RACHUNKU KORELACYJNEGO I REGRESJI STATYSTYCZNEJ

1) Zestawienie materiału badawczego. Podstawowa metoda analizy. Obliczenia zasadnicze.

Pełnymi badaniami statystycznymi objęto:

- 1° kursy ogólnowojskowe — grupy szkolone w latach 1960—1963, 1961—1964, 1962—1965, 1963—1966 i 1964—1967 o liczebności od 24 do 44 słuchaczy;
- 2° kursy artyleryjskie — grupy szkolone w latach 1960—1964, 1961—1965, 1962—1966, 1963—1967 o liczebności od 11 do 14 słuchaczy;
- 3° kursy lotnicze — grupy szkolone w latach 1960—1964, 1961—1965, 1962—1966, 1963—1966, 1964—1967 o liczebności od 6 do 16 słuchaczy.

Cała badana zbiorowość (populacja generalna) składała się z 14 grup szkoleniowych — 223 słuchaczy. Następnie zebrano wszystkie oceny uzyskane przez poszczególnych słuchaczy każdej grupy w toku określonego cyklu szkoleniowego trzy- lub czteroletniego. Na tej podstawie obliczono ocenę średnią (w postaci średnich arytmetycznych) dla każdego słuchacza w sposób następujący:

1° badania testowe (z jednoczesnym rozróżnieniem ocen z poszczególnych testów):

$$\left. \begin{array}{l} \text{a) test OB} \\ \text{b) test TPU} \end{array} \right\} \text{BT} = \text{OB} \wedge \text{TPU};$$

- 2° egzaminy wstępne — EW;
- 3° pierwszy rok studiów — 01;
- 4° drugi rok studiów — 02;
- 5° dwa lata studiów — 012;
- 6° trzeci rok studiów — 03;
- 7° trzy lata studiów — 0123;
- 8° czwarty rok studiów — 04;
- 9° cztery lata studiów — 01234.

W efekcie uzyskano dla każdego słuchacza następujący zbiór ocen:

$$\{\text{BT} = \text{OB}, \text{TPU}, \text{OB} \wedge \text{TPU}; \text{EW}; \text{EW} \wedge \text{BT}; 01, 02, 012, 03, 0123, 04, 01234\}.$$

W ramach poszczególnych grup, a następnie kursów i całej populacji przeprowadzono dalszy podział ocen na dwa zbiory:

$$\begin{aligned} X &= \{x_i : \text{OB}, \text{TPU}, \text{BT} = \text{OB} \wedge \text{TPU}, \text{EW} \wedge \text{TPU}\}; \\ Y &= \{y_i : 01, 02, 012, 03, 0123, 04, 01234\}. \end{aligned}$$

Po przyjęciu oznaczeń elementów pierwszego zbioru X przez x_i , a drugiego zbioru Y przez y_i potraktowano te elementy jako cechy badanej zbiorowości, zbadano zależność korelacyjną między cechami x_i i y_i oraz wyznaczono funkcję regresji dla różnych ujęć (wariantów) tej współzależności, a mianowicie:

1° badania testowe a wyniki uzyskiwane w poszczególnych latach studiów:

$$\{BT \rightarrow (01, 02, 012, 03, 0123, 04, 01234)\};$$

2° badania testowe i egzaminy wstępne a wyniki uzyskiwane w poszczególnych latach studiów:

$$\{BT \ \& \ EW \rightarrow (01, 012, 0123, 01234)\};$$

3° test OB a wyniki uzyskiwane w poszczególnych latach studiów:

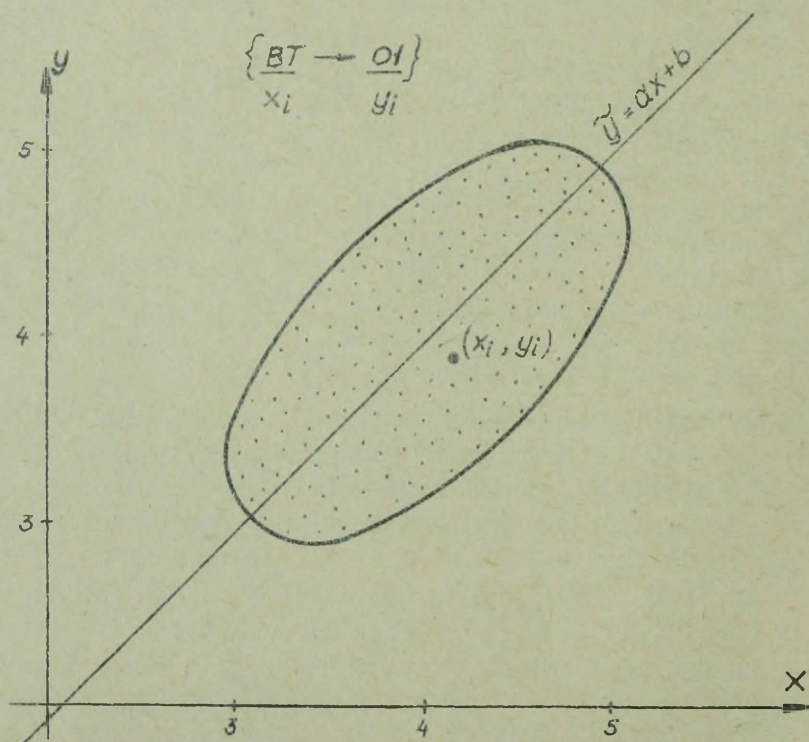
$$\{OB \rightarrow (01, 02, 012, 03, 0123, 04, 01234)\};$$

4° egzaminy wstępne a wyniki uzyskiwane w poszczególnych latach studiów:

$$\{EW \rightarrow (01, 02, 012, 03, 0123, 04, 01234)\}.$$

Z uwagi na rozciągnięty w czasie dopływ materiału badawczego (wstępnych zestawień wyników wyjściowych) badanie przeprowadzono najpierw w poszczególnych grupach, a następnie oddzielnie dla trzech specjalności wojskowych.

Sporządzono wykresy korelacyjne, nanosząc na każdy wykres punkty, których odcięte stanowiły wyniki badań testowych lub egzaminów wstępnych uzyskane przez słuchaczy, a rzędne — wyniki uzyskane przez nich w poszczególnych latach studiów, np.

Wykresy charakteryzowały się dużym rozrzutem punktów o kształcie zbliżonym do rozciągniętej elipsy. Ponieważ nie uwidaczniała się

żadna krzywoliniowość, przyjęto współczynnik korelacji liniowej oraz prostą regresji jako podstawowe narzędzia analizy. Współczynnik korelacji obliczano ze wzoru (według Pearsona):

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{n \hat{\sigma}_x \hat{\sigma}_y} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\left[\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \right] \left[\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 \right]}}$$

$$= \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i}{\sqrt{\left[\sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{\left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n} \right] \left[\sum_{i=1}^n y_i^2 - \frac{\left(\sum_{i=1}^n y_i \right)^2}{n} \right]}}$$

Współczynnik ten jest unormowaną miarą korelacji, ponieważ:

$$-1 \leq r \leq 1.$$

Gdy $r = -1$ lub $r = +1$, między zmiennymi X i Y istnieje ścisła zależność w postaci funkcji liniowej, gdy $r = 0$, zmienne są nieskorelowane. Im $|r|$ jest bliższe jedności, tym korelacja jest mocniejsza. Przyjęto przy tym następujący sposób określania siły związku między badanymi zmiennymi:

- $|r| \in (0,0; 0,3)$ — mała korelacja,
- $(0,3; 0,6)$ — umiarkowana korelacja,
- $(0,6; 0,9)$ — silna (wysoka) korelacja,
- $(0,9; 1,0)$ — bardzo silna (bardzo wysoka) korelacja.

Współczynnik obliczano dla każdej grupy (traktowanej jako próba), w różnych ujęciach współzależności zmiennych, z n par (x_i, y_i) wyników w grupie (n — liczebność grupy). W rezultacie dla 14 grup w 350 ujęciach współzależności zmiennych (dla każdej grupy opracowano 25 wariantów ujęć) uzyskano współczynniki korelacji mieszczące się w przedziale:

$$r \in (0,20; 0,87),$$

a dla większości przypadków w przedziale:

$$r \in (0,4; 0,72).$$

Wstępny wniosek wysnuty na podstawie tych wyników potwierdzał przypuszczenie, że istnieje związek między badanymi zmiennymi o charakterze umiarkowanym, a w większości przypadków — silnym.

Dla przedstawienia kształtu tej korelacji przyjęto prostą regresji. Celem oszacowania parametrów prostej regresji

$$\tilde{y} = ax + b$$

zastosowano metodę najmniejszych kwadratów. Parametry prostej wyznaczano na podstawie wyników w danej grupie, a więc wyników z próby, według wzorów:

$$a = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i - n \bar{x} \bar{y}}{\sum_{i=1}^n x_i^2 - n \bar{x}^2}$$

$$b = \bar{y} - a\bar{x},$$

gdzie: $\bar{x}$, $\bar{y}$ — wartości średnie w grupie;

x_i , y_i — wyniki uzyskane przez i -tego słuchacza.

Współczynnik kierunkowy prostej a , noszący nazwę współczynnika regresji Y względem X , posiada duże znaczenie z uwagi na to, że wyraża średnią zmianę wartości Y , gdy X zmienia wartość o jedną jednostkę.

W rezultacie przeprowadzonych obliczeń we wszystkich przypadkach uzyskano dodatnie wartości współczynnika regresji. Oznacza to wzrost wartości Y w zależności od wzrostu wartości X . Prace te potraktowano jako wstępny etap badawczy. Analizy w poszczególnych grupach, a przede wszystkim w grupach o niewielkiej liczebności, okazały się mało reprezentatywne z uwagi na statystyczną istotność.

Następnym etapem prac były badania zbiorcze.

Przeprowadzono je w ramach specjalności:

- kursy ogólnowojskowe — 141 słuchaczy;
- kursy artyleryjskie — 44 słuchaczy;
- kursy lotnicze — 38 słuchaczy;
- oraz cała zbiorowość (populacja generalna) — 223 słuchaczy.

Zastosowano identyczną metodę badania, przy równocześnie pewnej modyfikacji zbiorów wyjściowych X i Y , zbiorów ocen uzyskiwanych przez słuchaczy w kolejnych latach studiów. O potrzebie przeprowadzenia tej modyfikacji zdecydowało kilka przyczyn. Najważniejszymi z nich były:

¹⁰ Bardzo duża pracochłonność wykonywanych obliczeń, w związku z którą przedłużał się z jednej strony okres badawczy, a z drugiej — dezaktualizowały się dane. Aby tego uniknąć, ograniczono ich ilość, a mianowicie: w odniesieniu do zbioru X — wzięto pod uwagę tylko badania testowe, a w odniesieniu do zbioru Y — rozpatrzono tylko te lata studiów, w których występuje pewien odsiew słuchaczy. W rezultacie uzyskano następujące zbiory:

$$X = \{x_i : BT\},$$

$$Y = \{y_i : 01, 04, 01234\}.$$

Zbiory powyższe nie stanowiły jeszcze zbiorów roboczych.

2° Specyfika ASG jako uczelni wojskowej, wymagająca podziału przedmiotów na dwie grupy:

- grupę przedmiotów o charakterze humanistycznym, której nadano ogólną nazwę działu przedmiotów społecznych;
- grupę przedmiotów o charakterze taktyczno-operacyjnym, nazywaną działem taktyczno-operacyjnym.

Ostatecznie uzyskano zbiory, stanowiące podstawę do dalszych badań:

$$X = \{x_i : BT\},$$

$$Y = \{y_i : N_s (01, 04, 01234); T_o (01, 04, 01234)\}.$$

Zbadano siłę związku między ocenami uzyskanymi w wyniku badań testowych a ocenami średnimi (z danych działów przedmiotów) uzyskiwanymi przez poszczególnych słuchaczy na wydzielonych latach studiów. Zbiór wariantów badanych współzależności w ujęciu sformalizowanym przedstawiał się następująco:

$$\{BT \rightarrow N_s (01), N_s (04), N_s (01234); T_o (01), T_o (04), T_o (01234)\},$$

gdzie:

- $N_s(01)$ — oznacza ocenę średnią otrzymaną z wyników uzyskanych przez określonego słuchacza na pierwszym roku studiów z przedmiotów społecznych;
- $T_o(01)$ — podobnie jak wyżej, z tym, że ocena dotyczy przedmiotów taktyczno-operacyjnych.

Ograniczono więc (w porównaniu z badaniem grup szkoleniowych) ilość wariantów wzajemnych zależności poszczególnych cech z 25 do 6, a tym samym stworzono realną możliwość praktycznego przeprowadzenia badań w ramach małego zespołu badawczego.

W rezultacie otrzymano następujące wyniki:

- przeciętnie współczynnik korelacji r zawierał się w przedziale $\langle 0,2 ; 0,6 \rangle$;
- współczynnik korelacji dla podstawowej specjalności (kursy ogólnowojskowe o największej liczebności) mieścił się dla różnych wariantów w granicach od 0,3 do 0,6;
- współczynnik kierunkowy prostej regresji był zawsze większy od zera.

2) Weryfikacja wyników. Testowanie hipotez statystycznych.

Uzyskane wartości współczynników korelacji i współczynników regresji nie stanowiły jeszcze w pełni wartościowego materiału do wnioskowania statystycznego. Konieczne było sprawdzenie odpowiednich hipotez statystycznych, które potwierdzałyby statystyczną istotność uzyskanych wyników.

Zastosowano dwa testy:

- test istotności dla współczynnika korelacji;
- test istotności dla współczynnika regresji.

Stosując pierwszy test stawiano hipotezę, że zmienne X i Y nie są skorelowane, tzn. zachodzi:

$$H_0 : \rho = 0,$$

albo:

$$H_1 : \rho \neq 0.$$

Obliczano wartość statystyki:

$$t = \frac{r}{\sqrt{1-r^2}} \sqrt{n-2},$$

która przy założeniu prawdziwości hipotezy H_0 ma rozkład t-Studenta. Następnie z tablic rozkładu t-Studenta dla poziomu istotności $\alpha = 0,05$ i dla $n-2$ stopni swobody ustalano wartość krytyczną t_α tak, aby $P\{|t| \geq t_\alpha\} = \alpha$.

W zależności od postaci nierówności

$$|t| \geq t_\alpha, \quad |t| < t_\alpha$$

wnioskowano o odrzuceniu hipotezy H_0 (zachodzenie pierwszej nierówności), tzn. odrzucenie hipotezy o zerowej korelacji między zmiennymi lub o braku podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 (zachodzenie drugiej nierówności).

Prawie we wszystkich rozpatrywanych wariantach współzależności uzyskano wyniki wskazujące na konieczność odrzucenia hipotezy:

$$H_0 : \rho = 0,$$

a więc hipotezy o braku korelacji między zmiennymi. Oznacza to, że obliczone współczynniki korelacji istotnie różnią się od zera, a wobec tego istnieje współzależność między badanymi cechami.

Tylko w dwóch przypadkach (dla specjalności artyleryjskiej) uzyskano wyniki wskazujące na brak podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 . Były to następujące związki:

$$\{BT \rightarrow N_s (04)\}; \quad \{BT \rightarrow T_o (04)\}.$$

Drugi test dotyczył sprawdzenia hipotezy o istotności otrzymanych podczas próby współczynników regresji liniowej a. Wobec postaci prostej regresji:

$$\tilde{y} = ax + b$$

charakterystyczną rolę odgrywa współczynnik kierunkowy tej prostej, który jest nazywany współczynnikiem regresji. Zagadnienie staje się o tyle ważne, że jeżeli współczynnik ten istotnie jest różny od zera, to dopiero wówczas można zastosować otrzymaną funkcję regresji jako narzędzie przy dokonywaniu prognozy wartości jednej badanej cechy na podstawie wartości drugiej, skorelowanej z nią cechy. Jeśli natomiast współczynnik regresji uzyskany z próby nie okazałby się istotnie

różny od zera, wówczas znaczyłoby to, że funkcja regresji w populacji generalnej (całej zbiorowości) może być stała (jej wykres byłby prostą równoległą do osi x), co w konsekwencji wskazywałoby na brak zależności między badanymi zmiennymi.

Wobec powyższego dla współczynnika a liniowej funkcji regresji populacji generalnej $y = ax + \beta$, sprawdzono hipotezę:

$$H_0 : a = 0.$$

Oznacza to, że współczynnik ten przyjmuje wartość zero przy hipotezie alternatywnej:

$$H_1 : a \neq 0.$$

Obliczono wartość statystyki:

$$t = \frac{a - \alpha_0}{S_r} \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}, \text{ przy } \alpha_0 = 0,$$

gdzie S_r jest odchyleniem przeciętnym od prostej regresji, wyrażonym przez wzór:

$$S_r = \sqrt{\frac{1}{n-2} \sum_{i=1}^n (y_i - \tilde{y}_i)^2}$$

Statystyka ta, podobnie jak w poprzednim teście, ma przy założeniu prawdziwości hipotezy H_0 rozkład t-Studenta o $n-2$ stopniach swobody. Dla poziomu istotności $\gamma = 0,05$ i dla $n-2$ stopni swobody z tablic tego rozkładu odczytywano wartość krytyczną t_γ . Przez porównywanie wartości t z krytyczną t_γ wnioskowano, że:

- dla $|t| \geq t_\gamma$ hipotezę H_0 należy odrzucić;
- dla $|t| < t_\gamma$ nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 .

W większości przypadków (z wyjątkiem dwóch tych samych, o których była mowa przy poprzednim teście) otrzymywano wyniki dające nierówność:

$$|t| > t_\gamma,$$

a więc wskazujące, że hipotezę H_0 należy odrzucić. Odrzucenie tej hipotezy ($H_0 : a = 0$) oznacza, że współczynnik regresji liniowej istotnie różni się od zera, czyli istnieje zależność między badanymi cechami X i Y . Co więcej, pozwala to wykorzystywać proste regresji do prognozowania przeciętnego wzrostu zmiennej zależnej Y (wyników osiągniętych przez słuchaczy na poszczególnych latach studiów) w zależności od określonego przyrostu zmiennej niezależnej X (wyników osiągniętych przez tychże słuchaczy podczas badań testowych i egzaminów wstępnych).

W zakończeniu opisu testowania hipotez statystycznych czujemy się w obowiązku wyjaśnić, że merytoryczne badania przypadków, dla

których brak było podstaw do odrzucenia hipotezy H_0 , wykazały u nich pewne szczególne momenty, mogące zaważyć m.in. na osłabieniu związku między badanymi cechami, a mianowicie: zbyt mała liczebność próby; fragmentaryczność i specyfika przedmiotów nauczania.

Obliczenia w zasadzie wykonano ręcznie z zastosowaniem elektrycznych maszyn liczących (całość obliczeń) oraz na EMC-Odra-1002 (testowanie hipotez statystycznych).

Wyniki uzyskane w toku badań stanowią udokumentowaną podstawę do dalszego wnioskowania statystycznego.

B. WYNIKI UZYSKANE POPRZEZ ZASTOSOWANIE METODY LICZBOWYCH ZESTAWIEN PORÓWNAWCZYCH

1) Wyniki porównań ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych uzyskanych przez kandydatów na studia w 1969 r.

W 1969 r. o przyjęcie na studia w Akademii Sztabu Generalnego ubiegało się 286 kandydatów. W wyniku selekcji przeprowadzonej za pośrednictwem egzaminów wstępnych i badań testowych nie przyjęto na studia 58 osób. Oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych tych 58 kandydatów nie przyjętych na studia przedstawiały się następująco:

Ilość osób	Oceny z badań testowych	Oceny z egzaminów wstępnych w większości
8	2	2
12	2+	2
8	3-	2
7	3	2
14	3+	2
4	4-	2
3	4	2
2	4+	2

Zatem w 20 (a nawet 28) na 58 przypadków oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych cechowała zgodność dychotomiczna ⁴⁾;

⁴⁾ Ustalenie zgodności dychotomicznej polega na podziale wszystkich ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych na dwie grupy: oceny pozytywne i negatywne, a następnie szukaniu odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu ocenom pozytywnym i negatywnym z badań testowych tych samych kandydatów odpowiadają oceny pozytywne i negatywne z egzaminów wstępnych oraz odwrotnie. Pojęcie „zgodność i niezgodność dychotomiczna” jest naszą propozycją.

natomiast w 30 przypadkach mamy do czynienia z niezgodnością dychotomiczną, a mianowicie — oceny z badań testowych są pozytywne, a oceny z egzaminów wstępnych — negatywne. A zatem na 286 przypadków mamy 50, czyli 17% niezgodności dychotomicznej dla badanej populacji. W opisywanym przykładzie zgodność dychotomiczna między wynikami badań testowych i egzaminów wstępnych wynosi 83%.

W wyniku badań prowadzonych w latach 1960—1969, w których zbadano 1647 osób, stwierdzono niezgodność dychotomiczną od 10 do 15%. Wynika stąd, że zgodność dychotomiczna między wynikami badań testowych i egzaminów wstępnych wynosiła 85—90%. Były też grupy, w których zgodność ta była większa. Na przykład w 1969 r. wynosiła ona w grupie artylerii przeciwlotniczej 100%, a w jednej z grup ogólnowojskowych — 95%.

Otrzymane wskaźniki zgodności dychotomicznej wskazują, że w zasadzie istnieje związek między poziomem intelektualnym (inteligencją) ujawnianym za pośrednictwem badań testowych a poziomem wiedzy badanego.

2) **Wyniki porównań ocen badań testowych i egzaminów wstępnych z ocenami uzyskanymi przez słuchaczy kursu ogólnowojskowego, którzy kończyli studia w latach 1963—1967 oraz słuchaczy kursów artyleryjskiego i lotnictwa operacyjnego, którzy ukończyli studia w latach 1964—1967.**

Badaniami objęto 223 słuchaczy. Była to ta sama populacja, której zgodność ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych z ocenami dydaktycznymi badano za pośrednictwem metody rachunku korelacyjnego i regresji statystycznej. Porównanie ocen z badań testowych z ocenami dydaktycznymi badanej populacji przedstawia poniższe zestawienie tabelaryczne:

Ocena z badań testowych		Ilość słuchaczy	Oceny i ich ilość w poszczególnych przedziałach ⁵⁾					Razem
skala 4-stopniowa	oceny średnie		3	3-4	4	4-5	5	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	2,00	4	3	1				4
2+	2,25	3	1	1	1			3

⁵⁾ Wartości ocen w poszczególnych przedziałach oznaczają:

- 3 — w przeważającej mierze oceny dostateczne;
- 3-4 — równowagę między ocenami dostatecznymi i dobrymi lub przewagę ocen dobrych;
- 4 — prawie lub same oceny dobre;
- 4-5 — równowagę między ocenami dobrymi i bardzo dobrymi lub przewagę ocen bardzo dobrych;
- 5 — prawie lub same oceny bardzo dobre.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3-	2,50	9	1	4	4			9
	2,75	17	7	4	6			17
3	3,00	20	1	7	8	4		20
3+	3,25	37		5	26	5	1	37
4-	3,50	37		7	24	6		37
	3,75	25		3	12	8	2	25
4	4,00	20			10	6	4	20
4+	4,25	25			12	10	3	25
5-	4,50	18			10	3	5	18
	4,75	7			2	3	2	7
5	5,00	1					1	1
Razem:		223	13	32	115	45	18	223

Kolejne zestawienie tabelaryczne przedstawia porównanie ocen z egzaminów wstępnych z ocenami dydaktycznymi uzyskiwanymi w czasie studiów przez tę samą populację.

Wyniki z egzaminów wstępnych		Ilość słuchaczy	Oceny i ich ilość w poszczególnych przedziałach ⁶⁾					Razem
skala 4-stopniowa	oceny średnie		3	3-4	4	4-5	5	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	2,00							
2+	2,25							
3-	2,50	4	1		3			4
	2,75	8	3	1	4			8

⁶⁾ Por. przyp. 5.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	3,00	13	2	4	5	2		13
3+	3,25	42	4	11	20	6	1	42
4-	3,50	64	2	9	43	11		64
	3,75	26	1	3	14	7	1	26
4	4,00	32		3	14	6	9	32
4+	4,25	18			9	7	2	18
5-	4,50	15		1	3	6	5	15
	4,75	1			1			1
5	5,00							
Razem:		223	13	32	115	45	18	223

Z porównania wartości jednego i drugiego zestawienia tabelarycznego wynikają następujące wnioski:

1. W zasadzie wzrostowi ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych towarzyszy wzrost ocen dydaktycznych uzyskiwanych w czasie studiów. Zarazem okazuje się, iż istotną cechą tego wzrostu jest tendencja do przewyższania przez oceny dydaktyczne ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych. Zdecydowany wzrost poziomu ocen dydaktycznych w stosunku do ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych występuje w pewnych granicach, które zamykają się w przedziale od oceny najslabszej do oceny mniej niż dobrze. Istnieją pojedyncze przypadki statystycznie nieistotne, w których niskie są oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych, a zarazem stosunkowo wysokie oceny dydaktyczne. Trzeba podkreślić, iż świadczy to o niepełnej prognostyczności ocen badań testowych i egzaminów wstępnych. Obydwie metody kryją w sobie możliwość niezupełnie obiektywnej oceny kandydata na studia.

Na marginesie należy zaznaczyć, że testy stosowane w ASG nie stwarzają możliwości poznania cech charakterologicznych, które odgrywają ważną rolę w uzyskiwaniu sukcesów w procesie uczenia się. Bardziej sprzyjające okoliczności w tym względzie stwarza egzamin wstępny, ponieważ zdający kandydat jest obserwowany przez wielu egzaminatorów, a jeśli jeszcze egzamin jest poprzedzony kursem przygotowawczym (jak np. na początku lat 60-tych oraz w roku 1969), to istnieje możliwość wcześniejszego obserwowania kandydata przez kie-

rownika grupy. Nagromadzone spostrzeżenia dostarczają wielu danych o wartościach charakterologicznych kandydatów. Inaczej ma się sprawa z badaniami testowymi stosowanymi w ASG. Dają one jedynie podstawę do zorientowania się w poziomie intelektualnym kandydatów, ale z uwagi na ich grupowy charakter uniemożliwiają ustalenie wpływu aktualnego stanu psychicznego badanej osoby na uzyskiwane przez nią wyniki.

2. Niektórzy słuchacze uzyskują w czasie studiów niższe oceny dydaktyczne niż oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych. Stan ten jest być może wypadkową dwóch przyczyn. Jedną z nich jest prawdopodobnie niedoskonałość obydwu metod klasyfikacji i selekcji kandydatów, utrudniająca dokładne prognozowanie; druga przypuszczalnie ma swoje źródło w cechach charakterologicznych słuchaczy. Np. pewną, aczkolwiek niewielką część słuchaczy, stanowią ludzie zdolni, lecz niezbyt pracowici, uzyskujący oceny dydaktyczne poniżej swoich możliwości. Zatem badania testowe i egzaminy wstępne w obecnej postaci nie stanowią jedynych narzędzi obiektywnej klasyfikacji i selekcji kandydatów na studia. Istnieje więc konieczność doskonalenia tych metod oceny ludzi, poszukiwania lepszych, bardziej miarodajnych.

3. W czasie analizy ocen dydaktycznych spostrzeżono pewne prawidłowości dotyczące ich dynamiczności i stabilności. Na pierwszym roku studiów występował systematyczny wzrost poziomu ocen. Na drugim, a w przypadku kursów, które odbywały studia czteroletnie, również na trzecim roku wyraźnie zarysowała się stagnacja ocen, a nawet ich spadek. Powtórny wzrost poziomu ocen występował na ostatnim roku studiów.

4. Zauważono też duży wpływ posiadanego doświadczenia na wysokość uzyskiwanej oceny. Zdarzali się słuchacze, którzy w czasie egzaminu wstępnego i badań testowych otrzymali słabsze oceny, natomiast w czasie studiów, korzystając z bogatego dotychczasowego doświadczenia w pracy dowódczo-sztabowej, uzyskiwali stosunkowo wysokie, a nawet bardzo wysokie oceny dydaktyczne.

3) Wyniki analizy ocen słuchaczy kończących studia z wyróżnieniem.

Słuchaczy, którzy w latach 1963—1969 ukończyli studia z wyróżnieniem na kierunku ogólnowojskowym oraz lotnictwa operacyjnego i jako kandydaci byli badani testami, było jedenastu. Stan ich ocen ilustruje poniższa tabela.

Ilość słuchaczy	Oceny z badań testowych	Oceny z egzaminów wstępnych	Oceny uzyskiwane w procesie studiów
4	4+	4	5
4	4--	4	5
1	4-	3+	5
2	3	4	5

Mamy tu 9 przypadków prawie pełnej oraz 2 przypadki niepełnej zgodności dychotomicznej między ocenami z badań testowych i egzaminów wstępnych. Zarazem stwierdzamy, że wśród słuchaczy kończących studia z wyróżnieniem znajdowali się też tacy, którzy z badań testowych lub egzaminów wstępnych uzyskiwali oceny zbliżone do dostatecznych. Jest to jeszcze jeden dowód niepełnej prognostyczności wyników badań testowych i egzaminów wstępnych.

Charakterystyczne, że wśród słuchaczy kończących studia z wyróżnieniem stosunkowo mało jest takich, którzy uzyskali z badań testowych ocenę powyżej „dobrze” oraz nie ma ani jednego, który taką ocenę osiągnąłby w czasie egzaminów wstępnych.

Wydaje się, że fakty te świadczą o tym, iż ukończenie studiów z wyróżnieniem zależy nie tylko od poziomu intelektualnego słuchacza i dysponowania określonym zasobem wiedzy (ujawnionym podczas egzaminu wstępnego i badań testowych), lecz jest w poważnej mierze również zależne od pracowitości, której raczej nie można stwierdzić w wyniku egzaminu wstępnego, a tym bardziej grupowych badań testowych.

4) Wyniki analizy ocen słuchaczy zwolnionych ze studiów z powodu słabych wyników dydaktycznych.

Od 1963/64 roku akademickiego do chwili obecnej z kierunku ogólnowojskowego zwolniono ze studiów 54 słuchaczy z powodu uzyskiwania słabych wyników dydaktycznych z taktyki. Wśród nich 49 było badanych testami. Ich oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych obrazuje tabela.

Ilość słuchaczy	Oceny z badań testowych	Średnie oceny z egzaminów wstępnych	Specjalność słuchaczy ⁷⁾							Razem
			O	A	Ap	P	K	I	S	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	5-	3						1		1
5	4+	3+	1		1	2		1		5
2	4	3+		1	1					2
8	4-	3 do 3+	2		1	2	2	1		8

⁷⁾ Oznaczenia specjalności:

- O — ogólnowojskowa;
- A — artyleria naziemna i raketowa;
- Ap — artyleria przeciwlotnicza;
- P — pancerna;
- K — kwatermistrzowska;
- I — inżynieryjna;
- S — samochodowa.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
14	3+	3 do 3+	4	3	2	1	1	2	1	14
6	3	3	2	1	1	1	1			6
9	3-	3	4	1	2		1	1		9
4	2+	3	1	1			1	1		4
49	Razem		14	7	8	6	6	7	1	49

Wśród zwolnionych z kierunku ogólnowojskowego było tylko 14 oficerów ogólnowojskowych (28% ogółu zwolnionych), natomiast pozostałych zwolnionych 35 oficerów reprezentowało specjalności nieogólnowojskowe (72% zwolnionych).

W związku ze zwolnieniem bardzo dużego odsetka specjalistów z kierunku ogólnowojskowego oraz z tym, że o zwolnieniu decydowała ocena z taktyki (głównie ogólnej), powstają następujące pytania:

- czy proces przyswajania wiedzy z zakresu taktyki ogólnej jest taki sam w przypadku oficera ogólnowojskowego i specjalisty?
- czy specjaliści nie są w stanie przekwalifikować się na wartościowych oficerów ogólnowojskowych ze względu na swoje dotychczasowe stereotypy?
- czy tradycyjnie ukształtowane metody nauczania taktyki ogólnej odpowiadają specjalistom?
- czy specjalista musi posiadać zmysł taktyczny i taką wiedzę taktyczną, jak oficer ogólnowojskowy?

Znamienny jest fakt, że wśród zwolnionych z grup ogólnowojskowych znajdował się tylko jeden słuchacz, który uzyskał z badań testowych ocenę wyższą niż dobra, ale jego zwolnienie nastąpiło nie z powodu słabych postępów dydaktycznych, a ze względu na cechy charakterologiczne.

Przypadki zwolnienia specjalistów, którzy jako kandydaci uzyskali z badań testowych ocenę dobrą oraz wyższą i zarazem pozytywnie złożyli egzaminy wstępne wskazują na konieczność głębszej analizy problemu.

Również warto zainteresować się tym, że 15 zwolnionych (około 30%) zdało egzamin wstępny z taktyki na ocenę dobrą.

Inaczej jeśli chodzi o oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych przedstawia się sprawa zwolnionych ze studiów na kierunku lotnictwa operacyjnego. Ogółem z tego kierunku w omawianym okresie zwolniono 9 słuchaczy. Wśród nich znajdowało się 7, których badano testami.

Oto tabela ilustrująca ich oceny z badań testowych i egzaminów wstępnych.

Ilość słuchaczy	Oceny z badań testowych	Średnie oceny z egzaminów wstępnych
1	3+	4-
3	3+	3
1	3	3
2	3-	3

Z tabeli wynika, że stopień zgodności dychotomicznej między ocenami z badań testowych i egzaminów wstępnych oficerów zwolnionych ze studiów jest wyższy na kierunku lotnictwa operacyjnego niż na ogólnowojskowym.

5) Wyniki analizy ocen z badań testowych kandydatów na studia reprezentujących różne specjalności wojskowe.

Oprócz omówionych przedsięwzięć, przeprowadzono jeszcze badania populacji w liczbie 1647 osób objętych testami w latach 1960—1969. Celem badania było ustalenie różnic w poziomie uzyskiwanych ocen średnich przez grupy kandydatów z różnych specjalności i przedstawienie stopnia ich zróżnicowania.

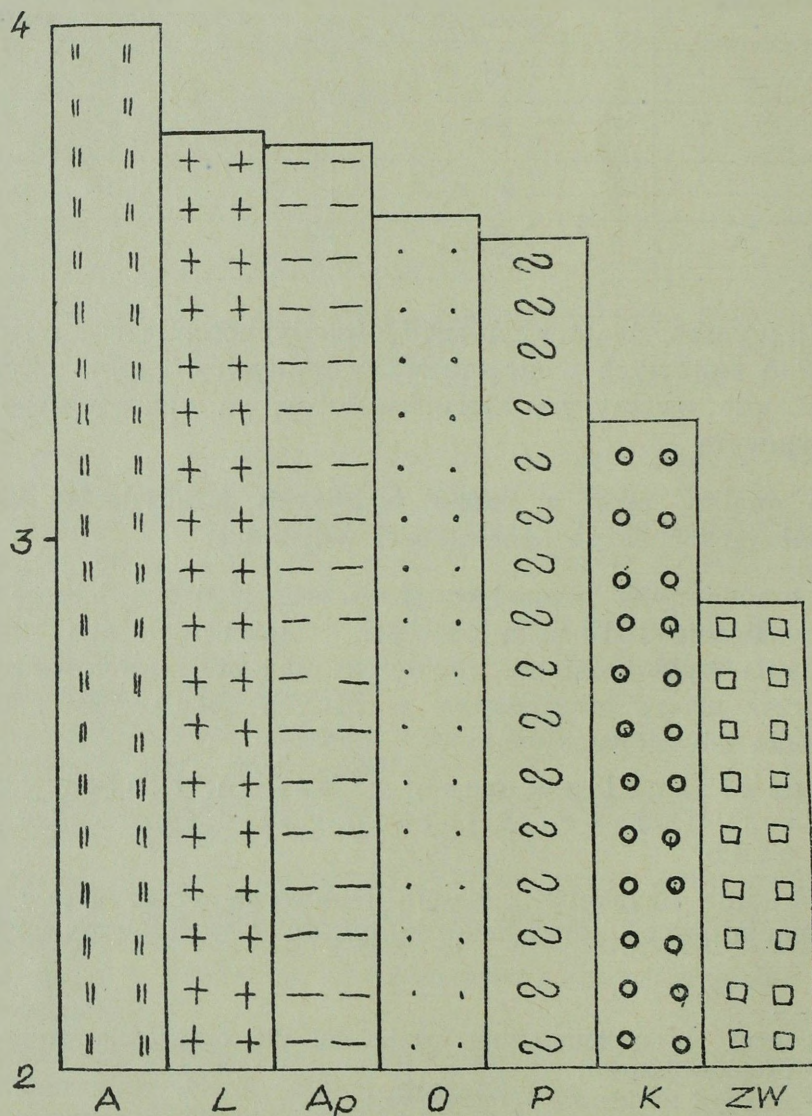
a) Wyniki analizy ocen z badań testowych populacji badanej w latach 1960—1964, obejmującej 679 osób.

Oceny średnie uzyskane z badań testowych przez grupy poszczególnych specjalności⁸⁾ oraz ich kolejność przedstawia następujący diagram⁹⁾.

⁸⁾ Posługujemy się następującymi symbolami dla oznaczenia grupy:

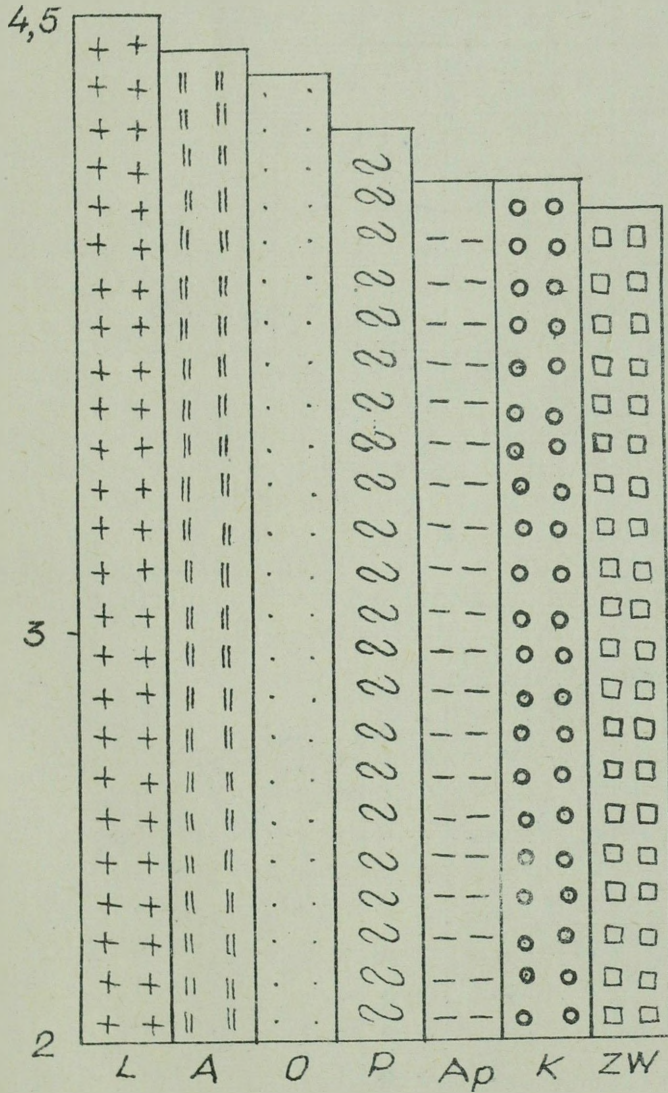
- O — ogólnowojskowa;
- A — artylerii naziemnej i raketowej;
- Ap — artylerii przeciwlotniczej;
- P — pancerna;
- K — kwatermistrzowska;
- I — inżynieryjna;
- Ch — chemiczna;
- Ł — łączności;
- L — lotnictwa operacyjnego;
- Op — obrony powietrznej kraju;
- ZW — zaopatrzenia wojsk lotniczych.

⁹⁾ Wskaźnik średniej oceny grupy artylerii naziemnej i raketowej jest umowny. Rzeczywiste są natomiast różnice między grupami, wyrażone w setnych.

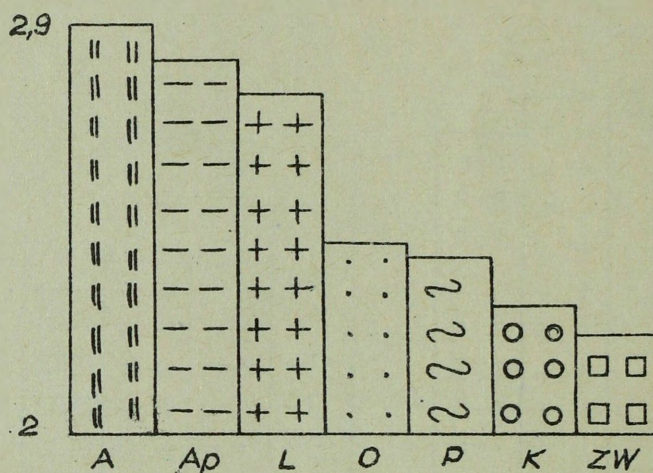
Okazuje się, że poziom grup jeśli chodzi o średnią ocenę z badań testowych jest zróżnicowany. Najlepsze oceny uzyskiwały grupy artylerii naziemnej, najslabsze zaś — grupy kwatermistrzowskie i zaopatrzenia wojsk lotniczych. Grupy ogólnowojskowe uplasowały się w środku. Nieco niższy poziom od grup ogólnowojskowych reprezentowały grupy wojsk pancernych.

Następnie obliczono średnią pięciu najlepszych słuchaczy we wszystkich grupach poszczególnych specjalności. Wyniki pokazuje diagram:

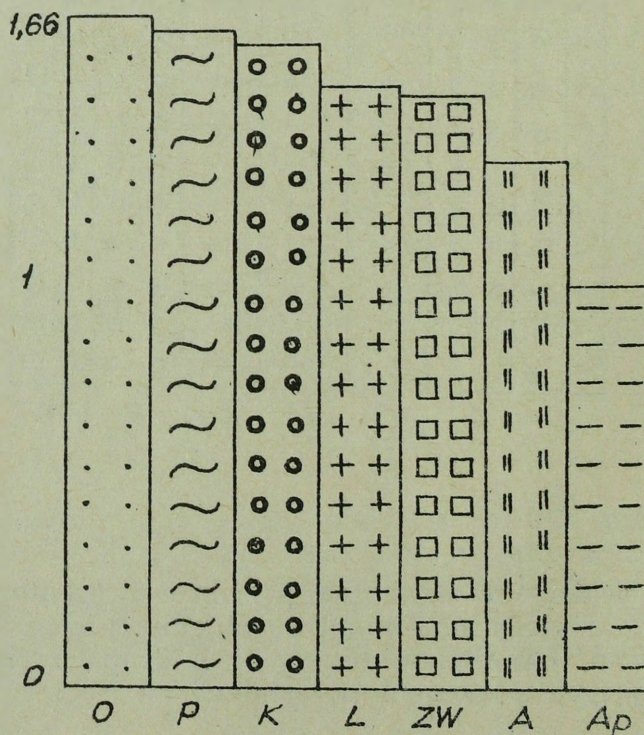

Z diagramu widać, że najlepszy poziom reprezentowały czółówki grup lotniczych, artylerii naziemnej i raketowej oraz ogólnowojskowych. Świadczy to o występowaniu w tych grupach części kandydatów przewyższających poziomem pozostałych.

Następne przedsięwzięcie badawcze sprowadzało się do obliczenia średniej pięciu najslabszych w tych samych grupach. Rezultat w postaci diagramu okazał się następujący:

Średnia pięciu najslabszych jest najwyższa w grupach artylerii naziemnej i raketowej oraz artylerii przeciwlotniczej i lotnictwa. Wyraźnie niższe są średnie w grupach ogólnowojskowych, pancernych, kwatermistrzowskich i zaopatrzenia wojsk lotniczych. Wiąże się to z różnym stopniem zróżnicowania poziomu poszczególnych grup. W celu jego dokładnego ustalenia odjęto od średniej pięciu najlepszych średnią pięciu najslabszych. Wyniki przedstawia diagram.

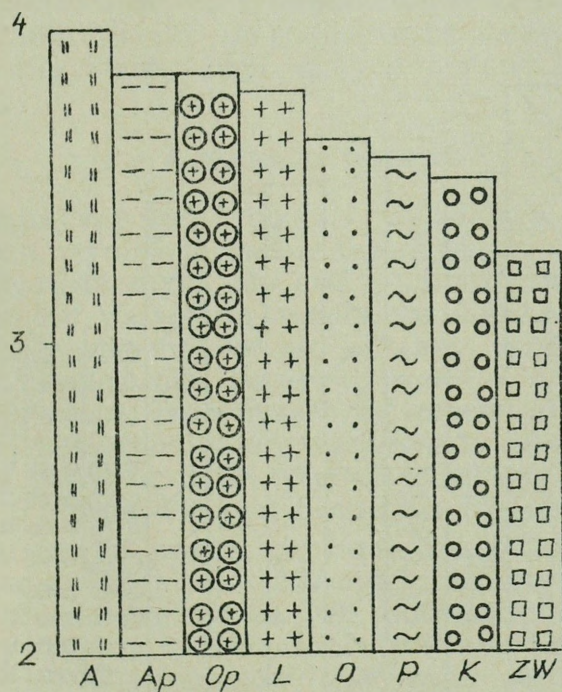

Z porównania różnic między średnią ocen pięciu najlepszych i pięciu najsłabszych wynika, że najmniejsze zróżnicowanie poziomu występuje w grupie artylerii przeciwlotniczej oraz w artylerii naziemnej i raketowej ¹⁰⁾.

Grupami szczególnie zróżnicowanymi są ogólnowojskowe i pancerne. Część słuchaczy znajduje się w nich na stosunkowo wysokim poziomie i część na zdecydowanie niższym. Znaczne zróżnicowanie poziomu występuje również w grupach kwatermistrzowskich, lotniczych i zaopatrzenia wojsk lotniczych. Grupy kwatermistrzowskie i zaopatrzenia wojsk lotniczych mają szczególnie słabe końcówki ¹¹⁾.

b) Wyniki analizy ocen z badań testowych populacji badanej w latach 1966—1968, obejmującej 682 osoby.

W celu znalezienia odpowiedzi na pytanie: czy kolejność grup w uzyskiwaniu oceny średniej jest rezultatem przypadku, czy też prawidłowości, obliczyliśmy średnią dla grup kandydatów ubiegających się o przyjęcie na studia w latach 1966—1968 i sporządziliśmy następujący diagram ¹²⁾.

¹⁰⁾ Im mniejsza występuje różnica między średnią pięciu najlepszych a średnią pięciu najsłabszych, tym mniejsze jest zróżnicowanie poziomu grupy, a zatem bardziej wyrównany poziom.

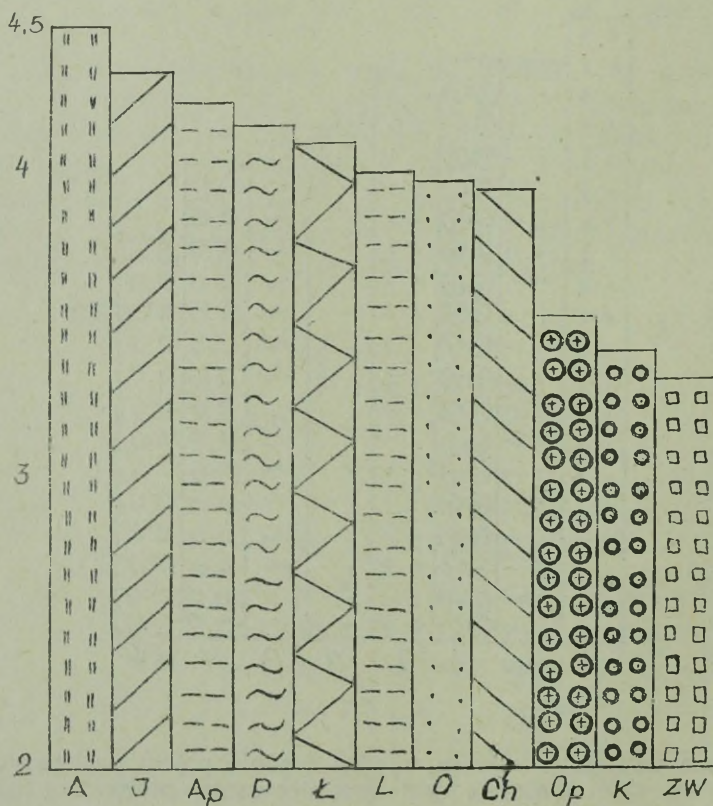
¹¹⁾ Przedstawiona analiza zróżnicowania poszczególnych grup została potwierdzona w obliczeniach statystycznych przez porównanie odchyłeń standardowych grup.

¹²⁾ Diagram uwzględnia nową grupę kandydatów z Wojsk Obrony Powietrznej Kraju.

Z diagramu wynika, że kolejność grup jest prawie dokładnie taka sama, jak w przypadku populacji z lat 1960—1964. Najlepszy poziom reprezentują grupy artylerii naziemnej i raketowej, artylerii przeciwlotniczej oraz obrony powietrznej kraju i lotnictwa operacyjnego. Najsłabszy poziom został stwierdzony w grupie kwatermistrzowskiej i zaopatrzenia wojsk lotniczych. Natomiast grupa ogólnowojskowa znajduje się mniej więcej w środku.

Równocześnie na uwagę zasługuje fakt, że grupy artylerii naziemnej utrzymały się na poziomie z lat 1960—1964. Natomiast wzrósł poziom pozostałych grup. Jest to prawdopodobnie wynikiem tego, że stosunkowo duży odsetek tych grup stanowili oficerowie, którzy kończyli w normalnych warunkach szkoły średnie i odbyli trzyletnie studia w szkołach oficerskich.

c) Wyniki analizy ocen z badań testowych populacji badanej w 1969 r., obejmującej 286 osób. Rezultaty obliczenia średniej poszczególnych grup obrazuje diagram ¹³⁾.

¹³⁾ Diagram uwzględnia kolejne nowe grupy kandydatów wojsk: inżynierskich, łączności i chemicznych.

Z analizy diagramu wynika, że grupa artylerii naziemnej i rakietowej nadal wykazuje najwyższy poziom, który w stosunku do lat ubiegłych jeszcze wzrósł. Wyraźny wzrost poziomu stwierdza się również w grupach: artylerii przeciwlotniczej, pancernej, lotnictwa operacyjnego i ogólnowojskowej. Niemniej jednak grupa ogólnowojskowa również i w tym roku znalazła się na dalszym miejscu. W stosunku do lat 1966—1968 wyraźnie obniżył się poziom grupy wojsk obrony powietrznej kraju. Na ostatnich miejscach znowu znalazły się grupy kwatermistrzowska i zaopatrzenia wojsk lotniczych, osiągając poziom z lat 1966—1968.

Na uwagę zasługuje stosunkowo wysoki poziom nowych grup: inżynierskiej i łączności.

Wydaje się, iż wyraźny wzrost poziomu poszczególnych grup (z wyjątkiem grupy obrony powietrznej kraju, kwatermistrzowskiej i zaopatrzenia wojsk lotniczych) oraz poziom uzyskany przez nowe grupy specjalistyczne jest prawdopodobnie spowodowany dwiema przyczynami. Jedną z nich jest fakt, że na studia kandydują w zdecydowanej większości młodzi oficerowie, drugą — zorganizowanie w tym roku kursu przygotowawczego, co spowodowało pewny „rozruch intelektualny” i przyczyniło się do uzyskania przez kandydatów lepszych wyników w rozwiązywaniu tych samych testów, którymi byli badani ich poprzednicy.

4. WNIOSKI OGÓLNE

Sformułowana hipoteza robocza zakładająca prawdopodobieństwo związku między wynikami badań testowych i egzaminów wstępnych a wynikami dydaktycznymi znalazła potwierdzenie. Uzasadnieniem tej hipotezy są przede wszystkim wyniki uzyskane podczas analizy statystycznej. Okazały się one bowiem istotne i mogą stanowić podstawę do dalszego wnioskowania. Dane uzyskane za pośrednictwem metody liczbowych zestawień porównawczych przemawiają również na korzyść przyjętej hipotezy. Dlatego też zakłada się w zasadzie możliwość prognozowania postępów dydaktycznych słuchaczy w procesie studiów na podstawie ich ocen z badań testowych i egzaminów wstępnych.

Oczywiście prognozowanie powinno być ostrożne. Przeprowadzone badania, oprócz uzasadnienia słuszności hipotezy w zarysie ogólnym, dostarczyły także pewnych danych potwierdzających niedoskonałość badań testowych jako metody sprawdzianu sprawności intelektualnej oraz niedoskonałość egzaminów wstępnych jako klasycznej metody sprawdzania wiedzy.

Należałoby nieco zmodyfikować zasady korzystania z rezultatów badań testowych w procesie klasyfikacji i selekcji kandydatów na studia. W związku z tym proponuje się, by w przypadku nieprzyjęcia kandydata, który z badań testowych uzyskał ocenę dobrą lub wyższą, lecz nie złożył pomyślnie egzaminu wstępnego, utrzymywać z nim kontakt i jeśli powstaną warunki — dać mu szansę powtórnego zdawania.

Wyniki badań sugerują również celowość wprowadzenia pewnych modyfikacji do procesu nauczania taktyki ogólnej słuchaczy — specjalistów. Sugestia ta obecnie staje się szczególnie ważna ze względu na rozpoczęcie studiów przez oddzielne grupy specjalistów wojsk inżynierskich, łączności i chemicznych. Dotychczasowe doświadczenie wykazało, że nawet niektórzy zdolni oficerowie — specjaliści mieli trudności z przyswajaniem wiedzy z taktyki ogólnej, a szczególnie z jej stosowaniem w praktyce.

Przeprowadzone badania wykazały zróżnicowanie poziomu słuchaczy różnych specjalności. Równocześnie pozwoliły one zauważyć systematyczny wzrost i wyrównywanie się poziomu kandydatów na studia począwszy już od 1966 r.

Wyniki badań ujawniły potrzebę czynienia dalszych prób usprawnienia procesu kierowania rekrutacją, a szczególnie przeprowadzania klasyfikacji i selekcji kandydatów na studia.

Ponadto wyniki badań sugerują celowość uwzględnienia innych czynników mających wpływ na postępy dydaktyczne słuchaczy w procesie studiów. Byłoby wskazane ujmowanie tych czynników w miarę możliwości w postaci sformalizowanej. Należy sądzić, że tok takiego postępowania badawczego wpłynie na wzrost skuteczności prognozowania.

Istnieje zatem konieczność kontynuacji badań, a dotychczasowe wyniki mogą stanowić dla nich swego rodzaju element porównawczy.

Z WYSTĄPIEŃ DYSKUSYJNYCH ¹⁾

Prof. dr W. SZCZERBA (Dziekan Wydziału Pedagogiczno-Politycznego WAP) wyraził uznanie Akademii Sztabu Generalnego, która jego zdaniem wyprzedziła Wojskową Akademię Polityczną w zorganizowaniu konferencji naukowej poświęconej zagadnieniom dydaktyczno-wychowawczym. Temat konferencji zachęcił do poruszenia problematyki związanej z wychowawczą funkcją kształcenia i marksistowsko-leninowskiego pojmowania osobowości.

W teorii i praktyce socjalistycznego kształcenia wojskowego od dawna stawia się pytanie: jak dalece wiedza specjalistyczna i zawodowa oraz system jej opanowywania stwarzają przesłanki do ideowego wychowania żołnierzy — obrońców socjalistycznej ojczyzny; jak dalece przesłanki te wpływają z kolei na dynamizację procesu kształtowania zainteresowań, wzbudzania zapału do wykonywania trudnych zadań specjalistycznego szkolenia i kształcenia. Prof. dr W. SZCZERBA uważa, że w naszej socjalistycznej metodyce dużą wagę przywiązuje się do rozwijania takich właśnie cech osobowości, jak upór w pokonywaniu trudności i poświęcenie przy wypełnianiu obowiązków. Cechy te rozwijać należy z punktu widzenia marksistowsko-leninowskiego wzoru osobowości oficera — bojownika o wcielenie w życie idei socjalizmu. Nauka marksistowsko-leninowska daje nam inne wzory niż te, które obowiązywały od czasów starożytnych i obowiązują obecnie w systemie kapitalistycznego kształcenia.

Co to jest człowiek? Co to jest osobowość? Czym jest osobowość oficera?

Marks nie stawia pytania „co to jest człowiek”, lecz czym się on staje w konkretnych warunkach, realizując konkretne zadanie; jak dalece w procesie tworzenia i obrony socjalizmu staje się twórcą samego siebie. Analogicznie do tego możemy postawić pytanie: jak dalece nasz oficer uczestnicząc w procesie tworzenia systemu obronnego kształtuje swoją osobowość. Nasza nauka korzystająca z bogatych doświadczeń radzieckich traktuje ten problem w określony sposób. Wyrażając się obrazowo, w myśl jej zasad powiemy: nie czołgista stworzył czołg, nie pilot — samolot, lecz konkretna złożona działalność ludzka, dzięki której zostały stworzone określone narzędzia, określony rodzaj techniki. W procesie tym, w miarę doskonalenia czołgu i samolotu powstawała i rozwijała się osobowość czołgisty i pilota. Ta dialektyczna logika naszego myślenia i działania jest wyrazem odkrytych przez marksizm-leninizm praw kształtowania się osobowości ludzkich.

¹⁾ Wyboru fragmentów dyskusji i ich redakcji dokonał mjr mgr Franciszek Paszkowski (Zakład Dydaktyki Wojskowej).

Z tego punktu widzenia patrząc na osobowość naszego oficera — komunisty jako dowódcy i wychowawcy powiemy:

- oficer komunista jest świadom, że czyn określa jego osobowość, mało tego, jest on człowiekiem, którego cechuje pasja czynu;
- oficer komunista zgłębia wiedzę, aby wnikliwie określić swoją rolę i miejsce na powierzonym mu odcinku pracy. Cechuje go nieustanna pasja wiedzy, którą pojmuje jako podstawę świadomego i celowego działania;
- oficer komunista nie szuka dla siebie warunków izolacji, warunków ucieczki lub przetrwania walki, lecz odwrotnie, świadomie i celowo angażuje się w walkę o zniesienie starego i budowę nowego porządku;
- oficer komunista jest świadom, że w pojedynkę nie zwycięży, nie dokona zmian na lepsze. Jest on świadom tego, że jego siła i wartość zawiera się w kolektywnym działaniu. Toteż podstawową jego cechą jest poczucie kolektywnej solidarności w walce o wszystko, co jest programem wspólnoty czynu. Inaczej mówiąc, cechuje go świadoma dyscyplina;
- oficer działa więc nie według stałych, schematycznych wzorów ukształtowanych historycznie. Jest on nieustannym racjonalizatorem, cechuje go postawa twórcy. W związku z tym oficer epoki socjalistycznej odrzuca wszelką metafizykę i wszelką filozofię, która narzucałaby mu schematyzm myślenia i działania;
- oficer naszej armii zawsze jest świadom historyczno-społecznych warunków swojej walki, toteż jest świadomym politykiem, realnie traktującym określone możliwości posuwania się naprzód w warunkach zdecydowanej walki klasowej;
- oficer komunista buduje swój światopogląd na podstawach materialistycznych, w wyniku poznawania praw przyrody, życia społecznego i myśli ludzkiej. Jest więc przekonany naukowo o realności ideałów, o które walczy.

Osobowości naszego oficera niepodobna scharakteryzować jako zespołu stałych właściwości psychicznych. Analizując problematykę osobowości ze stanowiska marksistowskiego akcentujemy jej dynamizm, wyrażający się w świadomych czynach człowieka, które pozwalają określić, co w kompleksie stosunków, jakie w walce o socjalizm utrzymuje on z innymi ludźmi, z przyrodą i techniką, jest niepowtarzalne, oryginalne, dynamiczne i społecznie cenne.

Mówca uważa, że niebezpieczeństwo skostnienia grozi każdemu systemowi, który sprowadza problem rozwoju osobowości głównie do kształtowania cech aktualnie uchwytnych i niezbędnych. Trzeba postawić pytanie: jakie czyny ludzkie dynamizują i rozwój czołgu, i samolotu, a także rozwój osobowości czołgisty i pilota.

Pewną próbą ogólniejszego spojrzenia na osobowość oficera i ujęcia w określone formy podstawowych wymagań są opracowane ZASADY ETYKI OFICERA LWP. Minister Obrony Narodowej zwrócił uwagę na potrzebę zbadania funkcjonalności wychowawczej przedstawianych w tym opracowaniu zasad pod kątem stałego poszukiwania warunków

dynamizacji osobowości oficera. Stworzyliśmy nawet pewną komórkę do badań tego typu i miło nam będzie zaprosić do współpracy w tej dziedzinie także towarzyszy z Akademii Sztabu Generalnego.

Prof. dr W. Szczerba stwierdził, że charakteryzowanie sylwetki osobowej oficera tylko na podstawie analizy jego działalności podczas pełnienia określonej funkcji jest absolutnie niewystarczające. Dlatego też zaproponował, by jeszcze raz spojrzeć na pewne cechy osobowe oficera omawiane w projekcie podręcznika. Należałoby — jego zdaniem — przeanalizować wymienione tam cechy właśnie z punktu widzenia dynamiki rozwojowej człowieka.

Plk dypl. B. ZDUŃCZYK (przedstawiciel Dowództwa WOW) zwrócił uwagę, że podjęcie problematyki badawczej w zakresie analizy efektywności studiów w ASG i określenia stopnia przygotowania absolwentów do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych jest przedsięwzięciem pożytecznym i niezbędnym. Fachowe kwalifikacje absolwentów, ich przygotowanie do pełnienia funkcji w oddziałach i związkach taktycznych stanowią rzeczywisty miernik wartości obowiązującej w akademii koncepcji studiów. Zasadniczym postulatem zgłaszanym zarówno przez dowódców i pracowników sztabów, jak też przez samych absolwentów jest konieczność większego dostosowania studiów do praktycznych potrzeb wojsk, zwłaszcza oddziałów i związków taktycznych. Postulat taki był również zgłaszany przez dowództwo WOW.

Postulat powyższy jest zgodny z poglądami ASG, która zabiega o większe dostosowanie procesu studiów do potrzeb praktycznych wojsk, polegające na ścisłym powiązaniu wiedzy teoretycznej z praktyczną, z zadaniami rozwiązywanymi na szczeblu oddziału i związku taktycznego.

Z materiałów przedstawionych na sesji nie wynika jednak, w jaki sposób akademia zamierza rozwiązać ten problem. Jest to tylko stwierdzenie, że „teza została przyjęta jako podstawa do dalszych rozważań i prac w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej”.

Doskonale zdajemy sobie sprawę — kontynuował mówca — z ogromu pracy, jaką trzeba wykonać przy prowadzeniu badań, następnie przy uogólnianiu wniosków i formułowaniu praktycznych rozwiązań. Zbyt jednak długi okres prac badawczych, a szczególnie realizacji wniosków i postulatów, może niekorzystnie odbić się na przygotowywaniu absolwentów do wykonywania zadań w jednostkach wojskowych.

Dowódcy pułków, dywizji i okręgów wojskowych, pracownicy sztabów oraz absolwenci akademii domagają się dostosowania studiów do praktycznych potrzeb (zwłaszcza jednostek liniowych), położenia większego nacisku na przygotowanie słuchaczy do wykonywania funkcji dowódczych i sztabowych na różnych stanowiskach, wyposażenia słuchaczy w większy zasób wiadomości i umiejętności z dziedziny organizowania i kierowania procesem szkolenia w jednostkach wojskowych, przygotowania absolwentów do rozwiązywania zagadnień z zakresu gotowości bojowej sztabów i wojsk oraz wykonywania funkcji mobi-

lizacyjnych, z którymi absolwenci stykają się przede wszystkim w jednostkach skadrowanych.

Dowództwo WOW zgadza się z poglądem ASG, iż sprawdzianem kwalifikacji zawodowych oficera jest jego postawa na polu walki i że studia powinny przygotować słuchacza do dowodzenia oddziałami i związkami taktycznymi w działaniach bojowych w czasie wojny. Pogląd taki musi jednak w pełni uwzględniać fakt, że obowiązkiem dowódców i sztabów oraz całej kadry oficerskiej, a w tym szczególnie absolwentów ASG, jest również przygotowanie wojsk i sztabów do przyszłych działań bojowych, będące podstawowym zadaniem wykonywanym przez siły zbrojne w okresie pokoju. Dlatego w toku studiów należy wyposażyć słuchaczy nie tylko w wiedzę teoretyczną, ale również przygotować ich do działalności praktycznej w wojskach w zakresie dowodzenia, szkolenia i wychowywania.

Wysuwany ogólnie postulat większego upracticznienia studiów w ASG wymaga — zdaniem mówcy — sprecyzowania, jak daleko ma być posunięte to upracticznienie: czy ma ono dotyczyć całej przyszłej działalności absolwenta w wojskach, czy też ograniczyć się do zasadniczych problemów z dziedziny dowodzenia, szkolenia i wychowania.

Przyjęcie pierwszego rozwiązania jest niemożliwe z uwagi na to, że akademia ma przygotować przede wszystkim oficerów, zdolnych do rozwiązywania głównie problemów operacyjno-taktycznych, a nie znających się absolutnie na wszystkim. Pozostaje zatem drugie rozwiązanie, zakładające podanie słuchaczowi takiego zasobu wiadomości praktycznych, jaki jest mu niezbędny na przyszłym stanowisku dowódczym lub sztabowym i pozwoli umiejętnie łączyć wiedzę teoretyczną z praktyką i potrzebami życia codziennego.

Przyjęcie tego rozwiązania wiąże się z właściwym wyważeniem proporcji między wiedzą teoretyczną a umiejętnościami praktycznymi.

Problem jest złożony i wymaga współpracy z zainteresowanymi dowództwami związków taktycznych i okręgów wojskowych. Dowództwo WOW zgłasza gotowość współpracy z Akademią Sztabu Generalnego w zakresie upracticzniania studiów.

Konradmirał mgr H. PIETRASZKIEWICZ (Komendant WSMW) sądzi, że na polu walki będą decydowały o zwycięstwie trzy czynniki: wola walki, umiejętność użycia sprzętu i organizacja. W jakim stopniu czynniki te są uwzględniane w procesie kształcenia naszych absolwentów? Najłatwiej jest sprawdzić, na ile w procesie nauczania został uwzględniony czynnik umiejętności użycia sprzętu. Trudniej jest natomiast ustalić, w jakim stopniu udało się nauczyć absolwenta właściwej organizacji i jak wykorzystuje on tę umiejętność w praktyce, a jeszcze trudniej — na ile udało się wyrobić wolę walki, tę decydującą cechę osobowości żołnierza.

We wszystkich grach, w naszym szkoleniu praktycznym uczymy analizy sytuacji i podejmowania decyzji. Tę część wiedzy słuchacze opanowują dość dobrze, ale nie jesteśmy pewni, czy równie dobrze przygotowujemy ich do wprowadzania decyzji w życie. Przygotowania

tego nie można niestety sprawdzić w warunkach pokoju, podczas ćwiczeń. Oceny rozjemców i kierownika ćwiczenia są subiektywne. Słuchaczowi nie można stworzyć takich warunków, jakie zaistnieją na polu walki.

Dyskutant nawiązując do części referatu ppłka mgra S. WASILEW-SKIEGO, w której zostały omówione wypowiedzi absolwentów i słuchaczy o przydatności niektórych form szkolenia, dokonuje własnej interpretacji przedstawionych danych. Jego zdaniem, fakt częstego nieudzielania w pierwszych latach badań przez słuchaczy odpowiedzi na niektóre pytania ankietowe tłumaczy się biernym stosunkiem niektórych respondentów do badań, a być może i do procesu nauczania. Akademia Sztabu Generalnego stwarza dobre warunki do zdobywania wiedzy. Słuchacz nie nastawiony biernie ma wszelkie warunki do zdobycia tej wiedzy oraz umiejętności wykorzystania jej w przyszłej działalności praktycznej.

Podstawą przyjmowania do akademii powinna być obiektywna opinia z jednostek. Niestety wystawiane opinie nie zawsze są obiektywne. Jednostki stawiają bardzo wysokie wymagania absolwentom uczelni, a bardzo niskie tym, których wysyłają na studia.

Akademia bądź jakakolwiek inna uczelnia są w stanie wyposażyć słuchacza w wiedzę, ale nie mogą radykalnie zmienić jego cech osobowych. Krytyka absolwentów dotyczy nie ich wiedzy i umiejętności, ale cech osobowych. Fakt, że absolwenci uczelni nie mają należycie ukształtowanej osobowości, świadczy ujemnie nie o niej, lecz o ludziach, którzy kierują kandydatów na studia.

Plk doc. dr Władysław MASTEJ (ASG) wyraził pogląd, że przeprowadzone w 1969 r. badania opinii absolwentów ze względu na zbyt małą ich ilość w niektórych grupach specjalistycznych mogą budzić pewne obiekcje co do ich anonimowości. Dlatego dyskutantowi nasuwają się wątpliwości, czy wypowiedzi badanych są reprezentatywne i rzetelne.

Mówca stwierdza, że uzyskane wyniki badań z zakresu programu szkolenia obrony przeciwlotniczej nie mogą stanowić podstawy do wyciągania wniosków, bowiem 42% respondentów z tej specjalności nie stanowiło populacji wystarczającej i dlatego ich wypowiedzi nie są reprezentatywne. Należy dokonać innego zestawienia wyników badań i dopiero wówczas można je brać pod uwagę przy prognozowaniu kształcenia oficerów różnych specjalności.

Prof. dr W. OKOŃ (Dyrektor Instytutu Pedagogiki MOiSzW) w wypowiedzi swojej skoncentrował uwagę na kwestii metodologii badań i modelu osobowego absolwenta.

Zdaniem mówcy badania przeprowadzone przez ASG są badaniami typu stosowanego. Toteż nie mogą one zapewnić takich wyników, jak badania podstawowe. Do typu badań podstawowych nawiązuje jedynie próba znalezienia relacji między ocenami uzyskanymi przy pomocy badań testami projekcyjnymi a wynikami studiów. Jest to jednak próba typu cząstkowego.

Przeprowadzone badania mają szeroki zakres, niemniej jednak dostosowane są one przede wszystkim do użytku wewnętrznego uczelni. Wykorzystanie wyników tych badań przez uczelnie cywilne jest ograniczone i kłopotliwe ze względu na wojskowy charakter akademii. Również utrudniona jest przy takim badaniu wszelka działalność kooperatywna. Brak jest bowiem wystarczających danych tego typu z innych uczelni zarówno polskich, jak i krajów obozu socjalistycznego, a jeżeli są, to mają one charakter niepełny. Z tego też powodu przeprowadzone badanie ma raczej znaczenie praktyczne.

Poruszono bardzo wiele zagadnień, takich jak choćby model osobowy i rekrutacja. Te dwa zagadnienia są ze sobą sprzężone, ponieważ podczas rekrutacji pewne cechy modelu osobowego muszą być uwzględnione już przy badaniach wstępnych kandydatów na uczelnię. Wykorzystuje się tu opinie z jednostek, z których przychodzą ludzie. Opinie te nie zawsze są jednak wiarygodne.

Rekrutacja ma za zadanie wybór spośród kandydatów jak najlepszych ludzi — wykrywanie przede wszystkim talentów wojskowych. Jest to chyba najważniejsze, gdyż bez posiadania tej cechy trudno dowodzić na współczesnym polu walki. Formy i metody wykrywania tych talentów są niestety dopiero w toku prób.

Testy psychologiczne, którymi posługuje się ASG, spełniają — zdaniem mówcy — swoją rolę, chociaż wybór ich był dokonany w PAN przypadkowo, w wyniku przetłumaczenia dwuczłonowej baterii testów amerykańskich. Należałoby wziąć także pod uwagę fakt, że prowadzenie badań metodą testową w ASG jest niezwykle trudne, bowiem przy pomocy wspomnianych testów amerykańskich nie zawsze będzie można zbadać wiele istotnych cech psychologicznych naszego oficera. Innych testów przydatnych do tego typu badań jeszcze obecnie w kraju nie posiadamy, a zagraniczne wymagałyby odpowiedniego przystosowania przez zweryfikowanie ich przydatności na możliwie obszernym materiale, co właśnie w układzie zamkniętym ASG jest rzeczą niemożliwą.

Oceniając wyniki badań ankietowych prof. dr. W. OKOŃ zaznaczył, że muszą one mieć charakter subiektywny. Choćby ktoś najbardziej obiektywnie chciał coś oceniać, to jednak ocena ta będzie obciążona pewnym subiektywizmem, który jest nie do uniknięcia.

Bardzo istotną sprawą jest poziom przygotowania metodologicznego słuchacza. Zaskakujące jest, że właśnie te sprawy wypadały nie najlepiej w ujęciu statystycznym wyników badań, które wykazały, że zainteresowania naukowe absolwentów są skromne. Chyba rozbudzanie zainteresowań naukowych u słuchaczy nie jest jeszcze stroną pierwszoplanową w uczelni.

Mówca stwierdził, że słuchał ostatniej wypowiedzi w dyskusji z pewnym sceptycyzmem. Bowiem badania, do których odnosi się przedmówca z powątpiewaniem, dostarczają pewnego „banku danych”, które mogą być wykorzystane do różnych opracowań, dla różnych celów teoretycznych i praktycznych. W tym przypadku mówca wyraża przekonanie, że ten tzw. bank danych przytoczony na sesji ma swoje

walory i może być wykorzystany dla celów bardziej szczegółowych niż te, o jakich tu się dyskutuje.

Przeprowadzone wyniki badań ankietowych są pożyteczne. Pożyteczne są również wyniki badań psychologicznych. Można stwierdzić, że istnieje możliwość zrezygnowania nawet z egzaminu ustnego na rzecz badań testowych, oczywiście jeśli rozszerzy się baterię testów. Sprawa rozszerzenia testów, a zwłaszcza ich całkowitego opracowania, nie jest łatwa, a droga do tego bardzo długa. Często tłumaczy się testy z opracowań obcych i adaptuje się je do własnych warunków. Może być to poczynanie zawodne ze względu na inne wychowanie ideologiczne oraz właściwości charakterologiczne tamtej młodzieży.

Dyskutant scharakteryzował wyniki badań ankietowych i zwrócił uwagę na to, że wykazują one bardzo wyraźne zależności między badanymi problemami. Wyniki badań wykazują również niektóre braki procesu dydaktycznego, które utrudniały kształtowanie u słuchaczy takich cech, jak: umiejętność wychowawczego oddziaływania na podwładnych, zdecydowanie i pryncypialność w realizacji podjętych decyzji oraz umiejętności naukowo-badawcze. Z kolei brak wypowiedzi niektórych słuchaczy na stawiane im w ankiecie pytania jest świadectwem braku zdecydowania, co należy uważać za ujemną cechę osobową dowódcy.

W oparciu o zebrany materiał z badań orientujemy się, że pewne cechy w modelu osobowym słuchacza ASG występują w stopniu zadowalającym, inne natomiast w stopniu niezadowalającym. Tabele zamieszczone w opracowaniach wyników badań pozwalają zorientować się, jakie są przyczyny tego stanu rzeczy. Po pierwsze, jest to sprawa wykładowców, po drugie — sprawa słuchaczy, po trzecie — sprawa treści i metod.

Jeśli chodzi o wykładowców, są pewne wzmianki w wynikach badań, że dobór ich w akademii jest na ogół dobry. Jednakże pewna część absolwentów uczelni podkreśla, że niektórzy wykładowcy są niewolnikami własnej rutyny. Jak więc mogą tacy wykładowcy kształtować u słuchaczy cechy, o których przed chwilą była mowa w charakterystyce osobowości. U dowódcy wysokiego szczebla sprawa bystrości, orientacji, wszechstronności, samodzielności myślenia, wyobraźni, inicjatywy jest sprawą wagi decydującej. Bowiem wiadomo, że pole walki zmienia się dzisiaj tak szybko, że decyzje muszą być podejmowane błyskawicznie. W przyszłej wojnie sytuację na polu walki będą zaskakujące. Nieprzyjaciół może użyć nowej broni, nieznanych środków łączności. Od naszego dowódcy będzie zależało, jak będziemy przeciwdziałać nieprzyjacielowi. Wykładowcy często uniemożliwiają słuchaczom samodzielne myślenie i studiowanie. Większość absolwentów domaga się większej swobody wypowiedzania myśli i poglądów w czasie zajęć. Ponadto słuchacze domagają się, aby nie hamować ich inicjatywy, pomysłowości i samodzielności przez narzucanie im własnych pomysłów.

Mówca jest zdania, że tego typu uwagi słuchaczy i absolwentów są bardzo cenne. W oparciu o nie można usuwać istniejące niedociąg-

nięcia i doskonalić proces nauczania. Uwagi te dotyczą również i treści nauczania. Zgodnie z opinią badanych należałoby pewne przedmioty silniej eksponować. Chodzi o to, aby przedmioty teoretyczne jednak mimo wszystko zajęły trochę mocniejszą pozycję w programie nauczania.

Prof. dr W. OKOŃ uważa, że wnioski, jakie z badań ankietowych zostały wyciągnięte, oraz prace mające na celu opracowanie sylwetki absolwenta są właściwe.

Następnie mówca wyraził wątpliwości, czy należy skracać studia do lat dwóch, mimo że ASG w zasadzie jest uczelnią podyplomową. Wątpliwość ta jest uzasadniona między innymi dlatego, że z roku na rok zakres wiedzy wojskowej rozszerza się. Fakt podniesienia szkół oficerskich do rangi wyższych szkół inżynierskich nie powinien decydować o skróceniu studiów w ASG.

Na zakończenie prof. dr W. OKOŃ pogratulował Akademii i Zakładowi Dydaktyki Wojskowej ASG podjęcia tak szerokich i owocnych badań naukowych.

Gen. dyw. w st. spocz. J. KUROIPIESKA stwierdził, że ważnym zadaniem żołnierzy zawodowych jest doskonalenie podwładnych i samych siebie. W miarę, jak człowiek zdobywa coraz większe godności w wojsku, więcej czasu poświęca tej drugiej sprawie. Dobra organizacja wojskowa pozwala zapewnić jak najlepsze warunki pracy ludziom, którzy głównie muszą myśleć o przyszłym polu bitwy, o wojnie. Przeogromną rolę odgrywa tu taka uczelnia, jaką jest ASG. Już sam dobór słuchaczy tej uczelni zapewnia kształcenie w niej ludzi szczególnie predestynowanych do wykonywania najtrudniejszych zadań w przyszłej wojnie.

Mówca uważa, że zadaniem akademii jest przygotowywać słuchaczy do jak najlepszego wykonywania obowiązków nie w czasie pokoju, lecz podczas wojny. Dlatego też sformułowania zawarte w wystąpieniu tow. Bronisława ZDUŃCZYKA nie odpowiadają przekonaniom dyskutanta. Wiadomości i umiejętności, na których tak bardzo zależy dowódcom okręgów czy dywizji, oficer powinien zdobywać nie w akademii, lecz w jednostce wojskowej.

Podczas studiów w ASG słuchacz analizuje stwarzaną mu w toku szkolenia sytuację taktyczno-operacyjną, a następnie podejmuje decyzje w celu rozwiązywania złożonych problemów, wynikających z tej sytuacji. Człowiek o przeciętnej wrażliwości musi wypracować odruchy pozwalające na jak najszybsze powzięcie decyzji. W czasie szkolenia w ASG trzeba starać się ciągle zmieniać sytuację. Wiadomo, że jest metoda, według której w oparciu o jedną podstawową decyzję realizuje się dziesiątki ćwiczeń. Zapewne ta metoda jest skuteczna i korzystna, ale dla naszych potrzeb trzeba starać się jak najczęściej zmieniać całkowicie warunki, w których słuchacz będzie musiał podejmować decyzję. Im więcej jest takich okazji, tym lepiej przygotowujemy naszego absolwenta do roli, jaką będzie on pełnił na polu walki.

Mówca podziela zdanie prof. dra W. OKONIA, że do ASG przychodzi ludzie na studia podyplomowe. Jednakże podkreśla, iż są to

szczególnego rodzaju studia. Po pierwsze — trwają one długo, a po drugie — kandydaci na studia posiadają już pewien staż życiowy oraz bogate doświadczenie.

W wojsku istnieje pewien rodzaj testu, który pozwala sprawdzić talent i sprawność oficera. Tym testem — z którego trudno jest skorzystać przy jakiegokolwiek innej formie studiów — są gry wojenne. Kierownik ćwiczenia doskonale orientuje się, jakie zalety i wady mają uczestnicy gier. Dzięki temu możemy określić odporność psychiczną i fizyczną oficera i szereg innych jego właściwości.

Wiadomo jest, że niektórzy bardzo dobry taktycy są zupełnie nieporadni na szczeblach operacyjnych. Na to przecież mamy setki przykładów historycznych. O tym też w akademii należy pamiętać. Zdaniem mówcy — bardzo wiele robi się w kierunku właściwego ustalenia tej sprawy. Świadczą o tym prezentowane na Sesji wyniki badań, jak również dobór kandydatów oparty obecnie na podstawach naukowych. Mówca wyraził głębokie przekonanie, że ten dobór przyniesie dobre rezultaty.

W zakończeniu wystąpienia mówca stwierdził, że doskonale zdaje sobie sprawę z tego, jak bardzo dowódcom jednostek zależy na jak największej wydajności absolwentów akademii przy prowadzeniu ćwiczeń. Uczelnia musi myśleć jednak o tym, żeby przygotować słuchaczy do działalności na współczesnym polu walki.

Mjr dr J. KONIECZNY (przedstawiciel WAT) uważa, że skoro uzyskane wyniki badań mają być przydatne w praktyce, to należałoby dobrać jeszcze do nich odpowiedni model decyzyjny. Zrobienie takiego modelu, który byłby adekwatny do potrzeb praktyki, leży w gestii istniejącego już od paru lat w WAT nietatowego zespołu. Jego współpraca z Zakładem Dydaktyki ASG byłaby korzystna dla obydwu stron.

Następnie mówca postulował utworzenie czasopisma wojskowego, które pozwalałoby upowszechniać różnego rodzaju próby naukowe podejmowane w wojskowym szkolnictwie wyższym.

Prof. dr W. SZEWCZUK (Dyrektor Instytutu Psychologii UJ) uważa, że całość badań ASG nad efektywnością kształcenia została przeprowadzona z punktu widzenia metodologicznego bardzo poprawnie, a uzyskany materiał jest bardzo bogaty. Mówca postulował, aby niezależnie od przeprowadzonych badań i uzyskanych wyników permanentnie zaprawiać słuchaczy (a jeśli to możliwe, to również i absolwentów ASG) do prowadzenia tak zwanych „dzienniczek trudności”, w których na bieżąco każdy z nich zapisywałby napotykane trudności i zastanawiałby się nad ich przyczynami. Dzięki temu stopniowo narastałby materiał wzbogacający wyniki badań. Równocześnie jest rzeczą wskazaną, ażeby absolwenci ASG podczas pracy w jednostkach byli pod stałą obserwacją opiekunów (przełożonych), którzy by rejestrowali ich niedociągnięcia (szczególnie w początkowym okresie) i później prowadzili z nimi bezpośrednią dyskusję, mającą na celu wspólne poszukiwanie sposobów zapobiegania powtarzaniu się tych samych braków.

Mówca zaznaczył również, że we wszystkich uczelniach (w tym i w ASG) nie jest jeszcze dobrze wyważona proporcja między przygotowaniem teoretycznym a praktycznym. Analizowanie tych proporcji stale i na bieżąco jest rzeczą konieczną. Istnieją szkoły eksperymentalne, w których pedagodzy i psychologowie prowadzą odpowiednie badania. Tam doskonalenie procesu dydaktycznego jest niezwykle szybkie i efektywne. Dobrze byłoby, ażeby i ASG miała swój teren do prowadzenia doświadczeń i badań naukowych w zakresie nauczania. Przyczyniłoby się to do udoskonalenia całego procesu dydaktycznego.

Zdaniem mówcy zagadnienie modelu absolwenta jest bardzo istotne nie tylko dla ASG. Każda uczelnia wyższa powinna mieć wyraźny wzorzec tego, kogo kształci. Model absolwenta powinien być opracowywany w aspekcie osobowościowym i w aspekcie specjalistycznego przygotowania do wykonywania określonych zadań. Ustalony w ten sposób model byłby wzorcem, do którego można przymierzać to, co jest efektem rzeczywistej pracy dydaktycznej, rzeczywistego procesu szkolenia i wychowywania. Dyskutant podziela przekonanie profesora SZCZERBY o konieczności rozpatrywania modelu z punktu widzenia potrzeb aktualnych i perspektywicznych, ponieważ staramy się wydobyć z człowieka nie tylko to, co w nim jest, ale kształtujemy jego osobowość w zależności od stawianych mu zadań.

Zdaniem prof. dra W. SZEWCZUKA wyniki egzaminowania i badania kandydatów do ASG przy pomocy testów są analogiczne jak we wszystkich innych uczelniach. Odchylenia, o których była mowa, zostały słusznie wytłumaczone jako odchylenia wynikające z uwarunkowań osobowościowych. Stosunkowo nie najlepsze wyniki z badań testowych i egzaminu wstępnego mogą być korygowane w procesie studiów, i to w dużym zakresie, przez czynnik osobowościowy. Mówca proponował, by miernikiem oceny kandydatów na studia w ASG były nie wyniki egzaminów wstępnych i badań testowych, lecz opinia ustalona w toku długotrwałej obserwacji ich właściwości osobowych. Uważa on, że obserwacja taka prowadzona stale w jednostkach wojskowych da lepsze rezultaty aniżeli metoda badań testowych, do której sam ma dosyć duże i istotne zastrzeżenia.

Oceniając podręcznik „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG” mówca stwierdził, że jeśli chodzi o analizę poszczególnych problemów, to proporcje zostały wyważone dobrze, co jest w tego rodzaju wstępnej próbie zapewne najważniejsze. To co zostało przez ASG w tym zakresie zrobione, w porównaniu z tym, co robią w tej dziedzinie uczelnie cywilne, należy uważać za bardzo duże osiągnięcie.

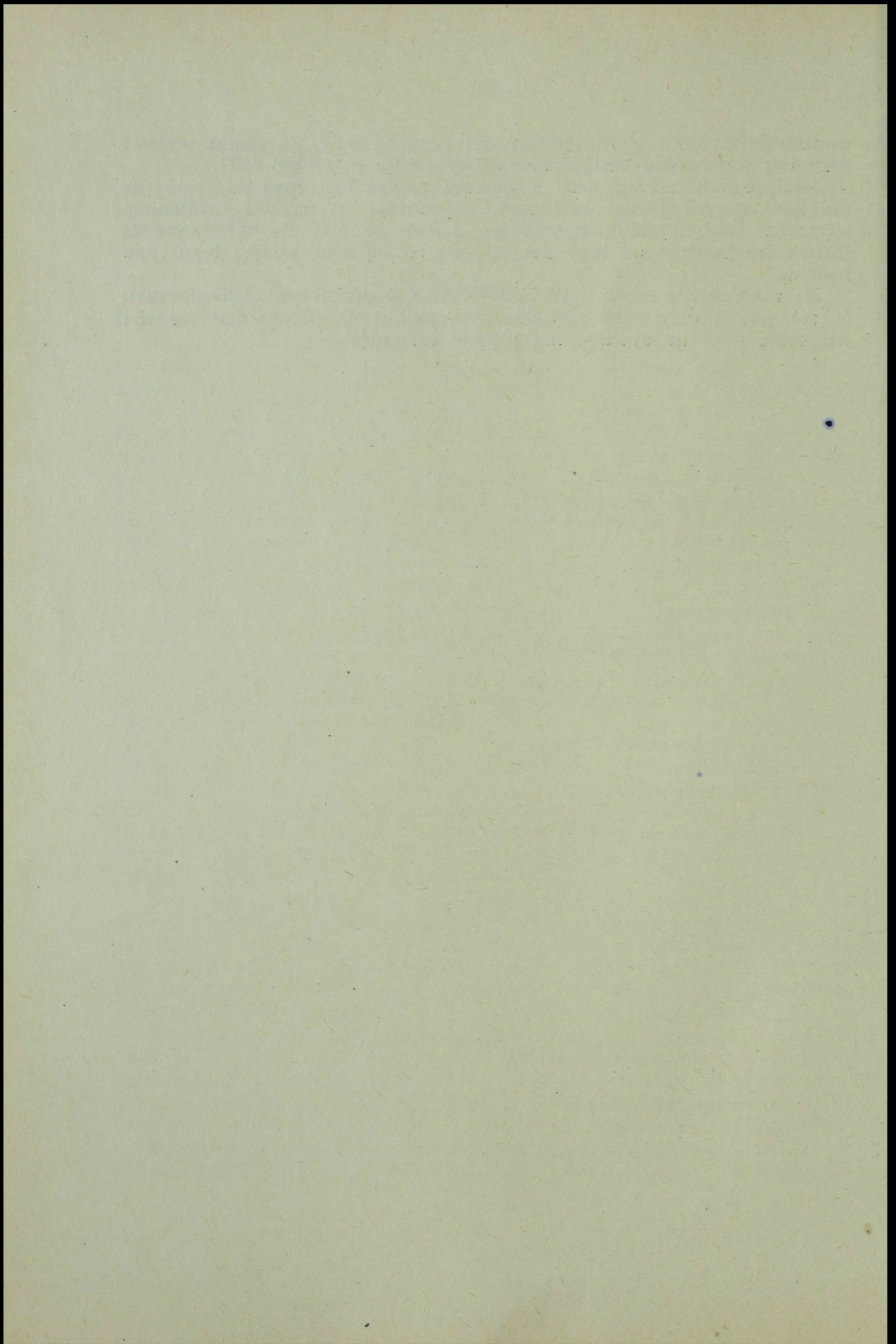
W rozważaniach nad doskonaleniem programu nauczania w ASG ścierają się dwie koncepcje. Jedna głosi zasadę integracji, druga — dezintegracji programu. Dyskutant postuluje, ażeby na początku studiów trzyletnich poświęcić pół roku na nauczanie zintegrowane, półtora roku — na specjalistyczne i znowu pół roku — na zintegrowane.

Teoretycznie istnieje możliwość podjęcia prac nad przygotowaniem testów, które byłyby adekwatniejsze do potrzeb uczelni. W przepro-

wadzonym badaniu wybór testów był przypadkowy. Za punkt wyjścia przy opracowywaniu testów należałoby wziąć potrzeby ASG.

Istnieje cały szereg prac z zakresu psychologii myślenia, ale nie ma konkretnych badań nad tym, co można by nazwać myśleniem w ramach taktyki, sztuki operacyjnej i strategii. Czy nie byłoby rzeczą słuszną, niezależnie od tego wszystkiego co się robi, podjąć tego typu badania?

Na zakończenie prof. dr W. SZEWCZUK pogratulował ASG dorobku w zakresie wydawnictw dydaktyczno-naukowych. Stwierdził, że nie wszystkie uczelnie cywilne mają takie osiągnięcia.

METODYKA NAUCZANIA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Plk doc. dr Jerzy ZAKRZEWSKI
(ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ)

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE PODRĘCZNIKA „ZAGADNIENIA METODYKI NAUCZANIA W ASG”

Pragnę zapoznać zebranych z założeniami metodologicznymi, które legły u podstaw pierwszej wersji podręcznika, oraz omówić układ klasyfikacyjny metod i form nauczania w ASG.

Sądzę, że należałoby przede wszystkim wyjaśnić sprawę samego tytułu wydawnictwa. Dlaczego mianowicie tytuł dotyczy metodyki, a nie dydaktyki wyższej uczelni dowódczo-sztabowej? Kolegium redakcyjne ustalając tytuł wyszło z założenia, że:

- po pierwsze — podręcznik jest pomyślany jako uogólnienie doświadczenia kadry dydaktyczno-naukowej z punktu widzenia potrzeb młodych wykładowców;
- po drugie — akademia ma już pewien dorobek w dziedzinie metodyki, natomiast nie byliśmy i nadal nie jesteśmy przygotowani do podjęcia problematyki dydaktycznej, gdyż nie uogólniliśmy jeszcze w sensie teoretycznym doświadczeń z zakresu takich węzłowych zagadnień, jak: prawidłowości procesu dydaktycznego, system studiów lub zasady dydaktyczne w studiach wyższych;
- po trzecie — podjęcie wspomnianych problemów dydaktycznych wiąże się z przeprowadzeniem szeregu przedsięwzięć badawczych, których przeprowadzenie nastąpi dopiero w przyszłości.

Uważaliśmy więc za stosowne dać podręcznikowi skromniejszy tytuł, nie rezygnując jednocześnie z omówienia w nim zagadnień o charakterze dydaktyczno-wychowawczym, a także dotyczących założeń koncepcyjnych studiów w ASG, w których, między innymi, został zarysowany model osobowości absolwenta.

Wyszliśmy przy tym z założenia, że stworzenie takiego modelu nie jest równoznaczne z określeniem celów studiów. Model bowiem charakteryzuje osobowość absolwenta wyższej uczelni dowódczo-sztabowej z punktu widzenia wszystkich istotnych wartości nabytych również w okresie poprzedzającym studia w ASG, a więc w wyższej szkole oficerskiej, w czasie służby wojskowej na stanowisku oficerskim lub nawet w jeszcze wcześniejszym okresie życia. Cele studiów natomiast określają tylko tę część wartości osobowych, które absolwent nabywa w trakcie studiów w uczelni.

Treść w ten sposób określaną celów studiów wykracza daleko poza wymagania metodyki wąsko rozumianego nauczania. Zawierają one wytyczne działania dotyczące wszechstronnego rozwijania osobowości

wychowanków uczelni jako przyszłych dowódców i oficerów sztabu średnich i wyższych ogniw dowodzenia.

Przesłanką leżącą u podstaw koncepcji podręcznika było więc dążenie do przedstawienia systemu oraz treści metod i form nauczania z punktu widzenia realizacji całego bogactwa celów studiów, w tym również w zakresie kształtowania postaw moralno-politycznych oraz cech charakteru, a nie tylko w aspekcie przekazywania wiedzy i umiejętności w ramach poszczególnych przedmiotów nauczania. W ten sposób uczyniono próbę opracowania zagadnień metodyki w kontekście zasady jedności nauczania i wychowania słuchaczy ASG.

Wreszcie ostatnia przesłanka, którą kierowaliśmy się opracowując podręcznik — to dążenie do przedstawienia metodyki nauczania pod kątem przestrzegania zasady łączności teorii z praktyką. Chodziło o takie ujęcie metod i form nauczania stosowanych w uczelni, aby pokazać ich związek z praktyczną działalnością szkoleniową wojsk, z metodyką ćwiczeń taktycznych prowadzonych przez jednostki i sztaby rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb w obu układach obronnych (w wojskach operacyjnych i wojskach OTK).

Czy powyższe założenia udało się zrealizować? Zespół autorski uważa, że zostały one jedynie zasygnalizowane, a więc przedstawione nie w takim jeszcze zakresie, w jakim zamierza się je rozwinąć w ostatecznej wersji podręcznika.

Przede wszystkim istnieje konieczność znacznego udoskonalenia i rozwinięcia proponowanego wzorca absolwenta Akademii Sztabu Generalnego. Należałoby opracować system zasad, które powinny leżeć u podstaw budowanego modelu osobowego absolwenta.

Do systemu tego zaliczyłbym, oprócz uwzględnionej już zasady funkcjonalności, również zasadę perspektywiczności i dynamiczności rozwojowej, o której wspominał w swym wystąpieniu prof. dr W. SZCZERBA. Rozwinięciem wspomnianej przesłanki byłby postulat rozpatrywania cech i wartości oficera z wyższym wykształceniem dowódczo-sztabowym z punktu widzenia potrzeb walki zbrojnej jako perspektywy docelowej, do której powinna być przymierzona osobowość kandydata i słuchacza akademii. Dopiero w tym kontekście można zdać sobie sprawę z ważności posiadania przez oficerów, a szczególnie dowódców i pracowników sztabowych średniego i wyższego ogniw dowodzenia, cech osobowych umożliwiających im szybkie dostosowywanie się do warunków wojennych, do potrzeb pola walki.

Kolejną, niemniej istotną zasadą budowy modelu byłoby wykazanie potrzeby istnienia ścisłego związku między wymaganiami w zakresie wykształcenia fachowego oraz kształtowania ideowego osobowości absolwenta. Ważność tej zasady jest oczywista, tym bardziej, że koreluje ona logicznie z wymaganiami jedności nauczania i wychowania.

Nasuwają się również pewne uwagi co do poszczególnych cech osobowych proponowanego modelu osobowego. Między innymi istnieje konieczność wzbogacenia i zaakcentowania niektórych szczególnych cech dowódczych, takich, jak na przykład uporczywość i wola walki (w sensie aktywnego narzucania przeciwnikowi swej inicjatywy), o czym

mówił kontradmirał Henryk PIETRASZKIEWICZ, lub odwaga intelektualna. Tej ostatniej cechy nie można przy tym sprowadzać tylko do taktownego meldowania i lojalności, jak to zostało ujęte w podręczniku, ale należy ją rozpatrywać z punktu widzenia obowiązku podwładnego przedstawiania przełożonemu swej rzetelnej opinii oraz rzetelnego powiadamiania go o położeniu, szczególnie w sytuacjach trudnych i niepomyślnych. Z historii wojen, w tym drugiej wojny światowej, znamy liczne przykłady świadomego przekazywania przez niższe sztaby do wyższych niezgodnych z prawdą informacji, powodujących podejmowanie błędnych decyzji, co było przyczyną ponoszenia nieraz dotkliwych strat przez wojska.

Ponadto w proponowanej wersji podręcznika zostały przedstawione zbyt fragmentarycznie cechy osobowe oficera sztabu, zwłaszcza te konieczne do wyrabiania określonych umiejętności sztabowych. Problematyka ta zostanie poważnie rozszerzona podczas ostatecznej redakcji. W dalszej pracy nad wypracowywaniem modelu osobowego absolwenta będziemy się starali zaproponować taki wzorzec wartościowy oficera z wyższym wykształceniem, który by z jednej strony odpowiadał aktualnym i perspektywicznym potrzebom sił zbrojnych, z drugiej zaś — stanowił rzeczywisty cel dążeń kadry uczelni oraz słuchaczy, traktowanych jako aktywny podmiot jej zabiegów dydaktyczno-wychowawczych. Przyjęte w podręczniku rozwiązanie nie jest zapewne doskonałe. Czy proponowany model spełnia wymienione uprzednio warunki, wykażą dokładne dalsze badania.

Nie mniej skomplikowaną kwestią było uwzględnienie w treści podręcznika zasady jedności nauczania i wychowania. Sądzę, że jej istota została w wystarczającym stopniu przedstawiona w I rozdziale podręcznika, traktującym o koncepcyjnych założeniach studiów w akademii. Chodzi jednak o to, czy zasada ta stała się podstawą do opracowania rozdziałów omawiających problemy metod i form nauczania. Moim zdaniem, tylko niektóre czynności metodyczne zostały rozpatrzone w kontekście oddziaływania wychowawczego. Dlatego też problem jest nadal otwarty, tym bardziej, że wcale nie jest łatwo w sposób niewerbalny i nieformalny odzwierciedlić w podręczniku istotę związków zachodzących między nauczaniem i wychowaniem w procesie studiów akademickich.

Wreszcie jeżeli chodzi o ostatnią zasadę — łączność teorii z praktyką — to należy stwierdzić, że nie znalazła ona jeszcze w omawianej wersji podręcznika właściwego wyrazu.

Zdajemy sobie także sprawę, że w samej treści poszczególnych rozdziałów występują liczne luki i niedomówienia, które w dalszej pracy nad podręcznikiem powinny być usunięte. Tak na przykład istnieje konieczność rozwinięcia problematyki rozdziału dotyczącego ćwiczeń taktycznych, gdyż na pewno nie wyczerpaliśmy w nim całego bogactwa doświadczenia posiadanego przez kadre naukowo-dydaktyczną akademii.

Przedstawiona wersja podręcznika zawiera cztery podstawowe rozdziały.

W pierwszym rozdziale poświęconym założeniom koncepcyjnym działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni przedstawiono takie zasadnicze sprawy, jak: zadania akademii w zakresie kształcenia kadr dowódczo-sztabowych, charakterystyka sylwetki zawodowej (ideału osobowościowego) absolwenta, cele studiów oraz zasady doboru treści programowych.

Centralnym problemem wspomnianego rozdziału okazała się kwestia właściwego określenia celów studiów na podstawie analizy zadań dydaktyczno-wychowawczych uczelni oraz przyjętej charakterystyki sylwetki osobowej absolwenta.

W praktycznej działalności dydaktyczno-wychowawczej możliwość osiągania zakładanych celów i stopień zbliżenia osobowości absolwenta do idealnego wzorca zależy również od poziomu (wykształcenia, inteligencji, właściwości charakteru) kandydatów na studia. Niezależnie jednak od pewnych różnic występujących w poziomie przygotowania kandydatów przyjmowanych na studia, zasadnicze założenia metodologiczne oraz wytyczne metodyczne podręcznika powinny zachować swą wartość i moc obowiązującą. Autorzy w trosce o nadanie podręcznikowi bardziej uniwersalnego charakteru dążyli do przedstawienia problematyki koncepcyjnych założeń studiów w sposób generalny, bez konkretyzacji szczegółowych celów, które w praktyce mogą ulegać zmianom nawet corocznie.

W ten sam sposób opracowano zasady doboru treści programowych. Programy studiów obowiązujące w ASG ulegają stałym (permanentnym) przeobrażeniom. Znaczną natomiast stabilność zachowują ich ogólne założenia metodologiczne. W podręczniku dokonano próby przeanalizowania tych właśnie zasadniczych przesłanek, na podstawie których określa się zakres treści programowych i ustala się korelacje i związki między przedmiotami.

Kolejne trzy rozdziały podręcznika omawiają podstawowe prawidłowości metodyczne w odniesieniu do metod i form nauczania oraz sprawdzania wyników nauczania. Przedstawione w tych rozdziałach reguły postępowania mają walor obowiązujących wskazówek i sugestii przede wszystkim w stosunku do grupy dyscyplin taktyczno-operacyjnych. W trosce jednak o poszerzenie zakresu zastosowania podręcznika część jego dotycząca metod słownych i form audytoryjnych została ujęta w sposób uniwersalny, z punktu widzenia wymagań metodyki nauczania wszystkich podstawowych przedmiotów (w tym również takich, jak: filozofia, ekonomia polityczna i ekonomika wojenna, pedagogika i psychologia wojskowa, historia sztuki wojennej itp.). Podręcznik pomija natomiast właściwości nauczania przedmiotów ogólnych (matematyki, fizyki, języków obcych) oraz technicznych i wychowania fizycznego.

W następnym wyjaśnieniu ujmę problematykę podstaw metodologicznych przyjętego w podręczniku układu klasyfikacyjnego metod i form nauczania. Przyjęliśmy za podstawę kryterium obowiązujące w polskiej pedagogice, zgodnie z którym wyodrębnia się jako pojęcia

o znaczeniu odrębnym zarówno metody, jak i formy nauczania, charakteryzujące różne aspekty praktycznej działalności dydaktycznej.

Przez metody nauczania rozumiemy sposoby pracy (systematycznie stosowane) ze słuchaczami, umożliwiające im opanowanie wiedzy oraz wyrobienie umiejętności i nawyków umożliwiających jej wykorzystanie w praktyce, a także rozwijanie zdolności poznawczych i zainteresowań osobistych. Metody nauczania odpowiadają na pytanie „jak uczyć” i określają wewnętrzną stronę procesu dydaktycznego, gdyż stwarzają warunki utrzymania między wykładowcami a słuchaczami bezpośredniego kontaktu w postaci tak zwanego sprzężenia zwrotnego. Formy nauczania natomiast wyrażają zewnętrzną, organizacyjną stronę procesu dydaktycznego. Charakteryzują one warunki, w jakich odbywa się proces studiów, to jest odpowiadają na pytania: gdzie, kiedy, w jakim czasie, dla kogo i w jakim celu organizuje się dane przedsięwzięcia dydaktyczne. Ponadto formy określają wzajemne stosunki między wykładowcami a słuchaczami. W praktyce każde przedsięwzięcie szkoleniowe figurujące w rozkładzie zajęć lub faktycznie przeprowadzone przez pracownika dydaktycznego zalicza się do form organizacyjnych nauczania. Dopiero w ramach określonych form organizacyjnych występują swoiste dla nich metody.

Wśród metod nauczania stosowanych w ASG rozróżnia się metody pracy mające na celu bezpośrednie nauczanie (przekazanie wiedzy) oraz służące do jej utrwalania i wyrabiania określonych umiejętności. W tym układzie występują trzy grupy metod: metody słowne (w tym podające — opis, wykład, praca z podręcznikiem i poszukujące — pytania i dyskusja); metody poglądowe (różne odmiany pokazu, demonstracja filmów szkoleniowych); metody praktyczne (działanie praktyczne, metoda sytuacyjna, trening oraz prace laboratoryjne). Do odrębnych metod sprawdzania i oceniania wyników nauczania należy zaliczyć: obserwację prowadzoną w toku programowych zajęć, ustne sprawdzanie wiedzy i umiejętności oraz pisemne prace kontrolne.

Zaproponowany układ metod jest w zasadzie zgodny z przyjętym w pedagogice według koncepcji prof. dra W. Okonia. Dokonano w nim tylko niedużych zmian i uzupełnień, jak np. wprowadzono metodę działania praktycznego zamiast metody ćwiczenia, a także metodę sytuacyjną.

Natomiast klasyfikacja form nauczania jest samodzielną próbą uporządkowania terminologii i w tym sensie może być tematem do dyskusji. Proponuje się zaszeregowanie poszczególnych form do trzech zasadniczych grup w zależności od stopnia złożoności. Do form prostych zostały zaliczone przedsięwzięcia, w których dominuje jedna określona metoda, a pozostałe występują w charakterze metod pomocniczych lub środków metodycznych. W formach złożonych występują już grupy metod o znaczeniu samodzielnym oraz proste formy nauczania (np. omówienie — mające charakter wykładu — w ćwiczeniu szkieletowym), przy czym zespoły słuchaczy kierowane są tu przez zespoły wykładowców. W ujęciu takim ćwiczenie grupowe jest kategorią przejściową

między formami prostymi i złożonymi. Jeszcze bardziej skomplikowane są formy kompleksowe, w ramach których występują zarówno formy proste, jak i złożone. Ponadto w zaproponowanym układzie wyodrębniono pewne formy nauczania, mianowicie pracę samodzielną słuchaczy i prace dyplomowe, ponieważ można je również zaliczyć do form uczenia się.

Formy i metody nauczania stosowane w ASG występują we wzajemnym ścisłym związku i zależności: określonej formie nauczania odpowiada w zasadzie określona metoda. W praktyce każda forma organizacyjna nauczania sama przez się dyktuje metodę (przynajmniej główną) przeprowadzenia danego zajęcia.

Jakość i skuteczność zabiegów dydaktycznych uzależnione są przede wszystkim od wszechstronności i urozmaicenia metod nauczania. Dlatego też prowadząc zajęcia w ramach poszczególnych form organizacyjnych należy posługiwać się szeregiem metod nauczania. W formach prostych (audytoryjnych) jedna z tych metod pełni główną rolę, inne zaś spełniają rolę pomocniczą, tj. funkcję środków lub czynności metodycznych. Tak np. w zajęciach seminaryjnych stosuje się metodę dyskusji, a ponadto uwzględnia się metody wykładu (zagajenie dyskusji i podsumowanie), pokazu, a także metodę pytań.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie: czy próby uporządkowania układu klasyfikacyjnego mają poza wartością o charakterze metodologicznym jakies większe znaczenie praktyczne. Sądzimy, że tak, gdyż nawet uporządkowanie samej terminologii z uwagi na ujednoczenie nazewnictwa ułatwia działalność naukową i metodyczną. Ponadto wydaje się, że uogólnienie teoretyczne ma również znaczenie merytoryczne, ponieważ zrozumienie bogactwa form i metod nauczania oraz ich wzajemnych związków ułatwia wykładowcom świadome dobieranie najlepszych sposobów pracy ze słuchaczami. Dotyczy to zwłaszcza młodych pracowników dydaktyczno-wychowawczych.

Na zakończenie chciałbym poruszyć sprawę dalszych prac wydawniczych z dziedziny dydaktyki wojskowej wyższej uczelni. Istnieje duże zapotrzebowanie na publikację dotyczącą całokształtu działalności dydaktycznej, a także dydaktyczno-wychowawczej. Problem ten interesuje nie tylko ASG. Dlatego w opracowaniu tego rodzaju wydawnictwa powinien wziąć udział szeroki kolektyw pracowników dydaktyczno-naukowych z różnych uczelni wojskowych. Jest to konieczne również z tego względu, że praca nad taką publikacją musi przewidywać przeprowadzenie szerokich badań, których wyniki stanowiłyby solidną podstawę do uogólnień teoretycznych.

Dotychczas jednak brak sprzyjających warunków do nawiązania owocnego współdziałania. Żadna z uczelni nie dysponuje możliwościami

podjęcia się roli koordynatora tak szerokiego i pracochłonnego przedsięwzięcia. Trudności pogłębia fakt, że nieliczne komórki organizacyjne poszczególnych uczelni, zajmujące się zawodowo zagadnieniami dydaktyczno-wychowawczymi, prowadzą działalność na własną rękę, według wewnętrznych planów. W tej sytuacji zaistniała konieczność powzięcia odpowiednich decyzji przez instancje służbowe nadrzędnego szczebla.

Sądzę, że w dalszych obradach sesji problematyka ta, podobnie jak sprawa podręcznika i zagadnienia współpracy między uczelniami wojskowymi (zresztą nie tylko wojskowymi) — nie zostaną pominięte.

Ppłk dypl. Czesław MOLL
(KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ I SZTUKI OPERACYJNEJ)

PROBLEMATYKA ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH JAKO METODY SZKOLENIA W ASG

Treść podręcznika „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG” nasywa pewne uwagi i propozycje co do form nauczania stosowanych w ASG, zwłaszcza jeżeli chodzi o ćwiczenia taktyczno-operacyjne.

1. Uwagi dotyczące metodycznej strony opracowania ćwiczeń taktycznych

Wszystkie ćwiczenia taktyczno-operacyjne prowadzone w okresie studiów mają doniosłe znaczenie dydaktyczne i wychowawcze. Do podstawowych celów dydaktyczno-wychowawczych ćwiczeń należy zaliczyć:

- kształtowanie określonej postawy moralno-politycznej;
- szkolenie w zakresie teoretycznej i praktycznej wiedzy taktyczno-operacyjnej;
- rozwijanie umiejętności dowódczych i sztabowych;
- kształtowanie cech charakteru słuchaczy.

W związku z tym przy opracowywaniu każdego ćwiczenia taktyczno-operacyjnego należy, oprócz celów szczegółowych, specyficznych dla danego ćwiczenia, zawsze uwzględniać wymienione cele dydaktyczno-wychowawcze.

Ćwiczenia taktyczne opracowywane są według określonego schematu, w którym kolejność czynności jest w zasadzie jednakowa, podczas gdy ich zakres zmienia się w zależności od szczebla dowodzenia, z którym planowane jest przeprowadzenie ćwiczenia. Omówienie takiego metodycznego ustawienia sprawy powinno w podręczniku zająć oddzielne miejsce w postaci rozdziału, w którym różne co do skali przedsięwzięcia autorskie zostaną dokładnie opisane.

Zasadniczym dokumentem opracowywanym przez autora (zespół autorski) ćwiczenia jest **myśl przewodnia**. Określa ona tło i koncepcję taktyczno-operacyjną ćwiczenia i powinna stanowić podstawę do opracowania pozostałej dokumentacji ćwiczenia.

Myśl przewodnia składa się z dwóch części: graficznej i opisowej.

Część graficzna ilustruje zamiar działania stron o dwa lub jeden szczebel wyżej. W oparciu o zamiar szczebla nadrzędnego opracowywane są decyzje ćwiczących stron. Przydatność tych decyzji może być różna. Tak na przykład w ćwiczeniu grupowym (forma charakterystyczna dla początkowego okresu szkolenia) wypracowane przez autora (zespół autorski) decyzje stron stają się kanwą do przerobienia określonych zagadnień walki; natomiast w ćwiczeniach, które prowadzi się w oparciu o decyzję ćwiczących, rozwiązania autorskie (uznane za

zbliżone do optymalnych) mają tylko sugerować kierunek pracy kierownictwu ćwiczenia lub zespołom podgrywającym.

Ważną pozycję może stanowić legenda do części graficznej. Zawiera ona wszystkie dane objaśniające rysunek lub elementy poszerzające treść, których nie można wyrazić w sposób graficzny.

Część opisowa myśli przewodniej ćwiczenia określa:

- rozwiniętą nazwę tematu ćwiczenia;
- cele szkoleniowe ćwiczenia;
- metodę i sposoby jego przeprowadzenia;
- nazwy etapów, ich cele szkoleniowe, zagadnienia i podział czasu na ich realizację;
- warunki działań bojowych stron.

Tak opracowana myśl przewodnia ćwiczenia może stanowić pełną podstawę do sporządzenia dokumentów pochodnych, bardziej szczegółowych, takich np. jak: położenie wyjściowe ćwiczących wojsk (założenie) z załącznikami i opracowanie metodyczne.

W proponowanym rozdziale powinno się zwrócić główną uwagę na właściwy zakres i szczegółowość opracowania wymienionych dokumentów. Na przykład położenie wyjściowe wojsk ćwiczących może w jednym wypadku dostarczyć ćwiczącym większej ilości danych o obu walczących stronach. W innym zaś wypadku, gdy cele szkoleniowe zakładają doskonalenie organów rozpoznawczych, dane o nieprzyjacielu będą znacznie skromniejsze. Jeżeli jednak celem jest doskonalenie słuchaczy w selekcjonowaniu wiadomości uzyskiwanych z różnych źródeł rozpoznania, to należy wtedy świadomie tak rozbudować odpowiednią część założenia, aby podać ćwiczącym stosunkowo szeroką, chociaż niezbyt konkretną, a czasami nawet sprzeczną informację.

W ćwiczeniach taktycznych, w których jednym z celów szkoleniowych jest doskonalenie obiegu informacji w ćwiczącym sztabie, założenie główne można opracować w kilku częściach. Każda z nich przedstawiałaby wtedy określoną sytuację ogólną oraz zróżnicowane sytuacje szczegółowe ze sfery zainteresowań ćwiczącego (np. szef wydziału rozpoznawczego dywizji może w założeniu otrzymać zbiór różnych wiadomości o nieprzyjacielu, kwatermistrz — zbiór danych o działalności nieprzyjaciela w strefie tyłów itp.).

W każdym wypadku lektura proponowanego rozdziału podręcznika powinna doprowadzić do świadomości czytelnika zasadę, że opracowane dokumenty spełniają swoje zasadnicze zadanie: umożliwiają ćwiczącym wczucie się w sytuację taktyczną pola walki oraz w stan wojsk własnych (lotnictwa, artylerii, tyłów itd.), co umożliwi im zrozumienie warunków przyszłej działalności bojowej.

2. Uwagi dotyczące organizacyjnej strony opracowywania ćwiczeń taktycznych

Część podręcznika omawiająca poszczególne formy ćwiczeń taktycznych, z uwzględnieniem organizacyjnej strony ich opracowania,

powinna być wolna od powtórnego opisu zagadnień metodycznych. Powinno się w tej części świadomie zastosować w pewnym niezbędnym zakresie formę instruktażową. Cała uwaga odbiorcy skupi się wtedy na specyfice pracy autorskiej, wynikającej z warunków realizacji opracowywanego ćwiczenia. W związku z powyższym układ opisu poszczególnych ćwiczeń taktycznych powinien być następujący:

1) Charakterystyka ćwiczenia, w której omawia się celowość ćwiczenia, miejsce i warunki jego przeprowadzenia, właściwości metodyczne, stopień trudności itp.

2) Zakres prac przygotowawczych, obejmujący treść i zakres pracy autora ćwiczenia z określeniem roli współautorów, formy i treść dokumentów wykonywanych przez wszystkie pionierzy szkoleniowe itp.

3) Przygotowanie uczestników ćwiczenia, które obejmuje sprawy przygotowania aparatu rozjemczego lub wykładowców, określenie metody przygotowania słuchaczy w zależności od celów ćwiczenia oraz wyposażenie ćwiczących.

4) Prowadzenie ćwiczenia — jest to opis metody jego przeprowadzenia opatrzone komentarzem.

Szczególnego omówienia w podręczniku wymaga zagadnienie przygotowywania i przeprowadzania ćwiczeń z wykorzystaniem pociągów (w ramach podróży polowych). Ponieważ praktyka tego rodzaju ćwiczeń nie jest jeszcze rozpowszechniona (występuje ona na razie tylko w Akademii Sztabu Generalnego), dlatego budzi ona niejednokrotnie pewne kontrowersje. Czasem bowiem myli się ćwiczenia z wykorzystaniem pociągów z tworzeniem „pociągów-stanowisk dowodzenia”. W obecnych warunkach pociąg służy uczestnikom podróży jedynie jako praktyczny środek transportu oraz miejsce pobytu i pracy kadry naukowej i słuchaczy.

Podróże polowe z wykorzystaniem pociągu mają w zasadzie charakter kompleksowy. Oprócz ćwiczeń taktyczno-operacyjnych włącza się do zajęć tematy specjalistyczne (np. z historii sztuki wojennej, geografii wojennej i topografii), pokazy specjalistyczne oraz zagadnienia z zakresu wychowania patriotyczno-obywatelskiego.

Opis metody opracowania takiej podróży powinien objąć chronologicznie wszystkie konieczne zagadnienia z uwzględnieniem zakresu prac poszczególnych członków zespołu autorskiego, np.:

- opracowanie propozycji planu podróży polowej określającego miejsce, zakres i czas realizacji przedsięwzięć specjalistycznych;
- organizację pracy zespołu autorskiego po otrzymaniu wytycznych do opracowania podróży;
- przeprowadzenie rekonesansu wstępnego (skład grupy i szczegółowy wykaz wszystkich koniecznych przedsięwzięć);
- opracowanie ostatecznego planu przeprowadzenia podróży, tj. opracowanie jej pełnej dokumentacji z przytoczeniem przykładowych kalkulacji (rozliczenie środków transportu, plan ruchu pociągu itp.).

Takie ujęcie podróży jest konieczne, jeżeli ma on stanowić rzeczywistą pomoc dla wykładowców różnych specjalności przy opra-

cowywaniu ćwiczeń. Dla przykładu można się odwołać do rekonesansu podróży polowej. To pozornie proste przedsięwzięcie stanowi dla nowicjusza poważną trudność, ponieważ do grupy rekonesansowej oprócz oficerów specjalności taktyczno-operacyjnej należy włączyć specjalistów rodzajów wojsk i służb, a ponadto wykładowców przedmiotów: historii sztuki wojennej, geografii wojennej oraz oficerów oddziału szkolenia zajmujących się sprawami transportu kolejowego, oficerów łączności, służby technicznej, kwatermistrzostwa itd.

Wskazania zawarte w podręczniku nie powinny mieć formy nakazu, lecz propozycji pobudzającej inwencję odbiorców i wyzwalającej chęć doskonalenia umiejętności oraz wzbogacania wiedzy z zakresu form i metod szkolenia taktycznego. W przeciwnym razie zbyt kategoryczna forma pouczeń może doprowadzić, zwłaszcza u początkujących pracowników naukowych, do niepożądanego szablonowości myślenia.

Płk doc. dr Janusz MALINOWSKI
(KATEDRA TAKTYKI LOTNICTWA OPERACYJNEGO)

ZASADNICZE OSIĄGNIĘCIA I DOŚWIADCZENIA W ZAKRESIE METODYKI ĆWICZEŃ ZE SŁUCHACZAMI KURSÓW ODDZIAŁU WOJSK OPK I LOTNICTWA

Większość naszych zamierzeń w ostatnich latach, a szczególnie w ubiegłym roku akademickim, miała na celu podniesienie poziomu przygotowania słuchaczy kursów lotnictwa operacyjnego, wojsk obrony powietrznej kraju i zabezpieczenia wojsk lotniczych, zwłaszcza podniesienie ich poziomu przygotowania praktycznego do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych. Dążyliśmy przy tym do zachowania właściwych proporcji między kształceniem teoretycznym a szkoleniem praktycznym, chociaż na to ostatnie kładliśmy szczególny nacisk.

Za największe nasze osiągnięcie uważamy ćwiczenie przeprowadzone ze słuchaczami III kursu obrony powietrznej kraju w 1 Korpusie OPK. Słuchacze obsadzili stanowiska dowódcy i oficerów sztabu korpusu na rzeczywistym stacjonarnym stanowisku dowodzenia i wykonywali wszystkie funkcje, związane z dowodzeniem w konkretnych działaniach wojsk korpusu. Oficerowie kierownictwa korpusu jedynie kontrolowali i koordynowali pracę ćwiczących oraz czuwali nad przestrzeganiem warunków bezpieczeństwa. Warto odnotować, że wspomniane ćwiczenie poprzedzone zostało jeszcze na drugim roku studiów ćwiczeniami na autentycznych stanowiskach dowodzenia pułku lotnictwa myśliwskiego, brygady artylerii raketowej i batalionu radiotechnicznego.

Ćwiczenie słuchaczy w 1 Korpusie OPK pozwoliło osiągnąć większe korzyści w zakresie ich praktycznego przygotowania do wykonywania funkcji dowódczo-sztabowych niż w warunkach ćwiczebnego stanowiska dowodzenia w akademii. Przybliżyło ono słuchaczy do spraw organizacji i kierowania działaniami bojowymi w realnych warunkach pracy dowódcy i sztabu korpusu oraz umożliwiło im wczucie się w położenie i stan wojsk, z uwzględnieniem przyjętego wariantu działań nieprzyjaciela. Realizacja takich właśnie ćwiczeń umożliwia słuchaczom już w czasie studiów nabywanie umiejętności dowodzenia w realnej sytuacji i w rzeczywistych warunkach pracy organów dowodzenia. W końcowym efekcie dać to może skrócenie czasu wprowadzania absolwentów w tok życia taktyczno-operacyjnego dowództw i sztabów jednostek liniowych.

Nie oznacza to oczywiście, że ćwiczebne stanowiska dowodzenia dla słuchaczy kursu lotnictwa operacyjnego, obrony powietrznej kraju i zabezpieczenia wojsk lotniczych są niepotrzebne. Wprost przeciwnie — prowadzenie ćwiczeń zarówno na stacjonarnych, jak i na polowych stanowiskach dowodzenia jednostek wojskowych wymaga właśnie

uprzedniego treningu na ćwiczebnych stanowiskach dowodzenia. Taki trening powinien być prowadzony w Akademii Sztabu Generalnego, co powoduje konieczność posiadania ćwiczebnych SD. Jest to tym bardziej celowe, że nie ma możliwości przeprowadzenia wszystkich ćwiczeń dowódczo-sztabowych na stanowiskach dowodzenia jednostek wojskowych.

W odniesieniu do słuchaczy kursu lotnictwa operacyjnego i kursu zabezpieczenia wojsk lotniczych realizacja ćwiczenia z wojskami jest trudniejsza, ponieważ wymaga rozwijania stanowisk dowodzenia jednostek w polu, co bardzo często niełatwo jest zsynchronizować z zajęciami programowymi słuchaczy. Przy wzajemnym zrozumieniu potrzeb i odpowiedniej organizacji takie ćwiczenia można jednak przeprowadzić, oczywiście po zakończeniu cyklu zajęć teoretycznych i praktycznych z zakresu pułkowego i dywizyjnego szczebla dowodzenia oraz po przeprowadzeniu treningu na ćwiczebnym stacjonarnym lub ruchomym stanowisku dowodzenia w akademii.

Nasze doświadczenia z zakresu przygotowywania i prowadzenia ćwiczeń na mapach na ćwiczebnym stanowisku dowodzenia Oddziału WOPK i Lotnictwa wskazują na konieczność poświęcenia większej ilości czasu na rozgrywanie zagadnień związanych z pracą dowódcy i oficerów sztabu przy realizacji powziętych decyzji, szczególnie w warunkach, gdy jednocześnie należy organizować działania związane z wykonaniem nowego zadania. Taka sytuacja jest najtrudniejsza, ale jest to jednocześnie sytuacja typowa dla działalności dowódcy i sztabu we współczesnych warunkach działań, zwłaszcza w odniesieniu do lotnictwa w związku z błyskawicznymi nieraz zmianami sytuacji powietrznej.

W toku ćwiczeń na mapach za podstawową metodę informowania słuchaczy należy uznać przekazywanie im danych (przy tym z reguły niepełnych i nawet sprzecznych) głównie przez techniczne środki informacji. Poszczególni ćwiczący powinni otrzymywać dane oddzielnie, a treść ich winna odpowiadać charakterowi zajmowanych stanowisk.

W wypadku, gdy w ćwiczeniu na mapach głównym celem szkolenia jest nauczenie dowodzenia (w sensie kierowania realizacją podjętej decyzji), wówczas ilość i skład zespołów ćwiczących, zakres zagadnień szkoleniowych i temu podobne elementy ćwiczenia należy ograniczyć do niezbędnych ram, zapewniających należyte rozegranie zagadnień kierowania działaniami bojowymi przez dowódcę i sztab danego szczebla.

Dotychczasowa praktyka prowadzenia ćwiczeń na mapach na poszczególnych kursach wykazała, że najlepsze efekty w osiągnięciu celów szkoleniowych przez dany szczebel ćwiczący uzyskuje się w wypadku tworzenia ze słuchaczy, jeśli ich ilość na to pozwala, kilku równoległych pracujących zespołów tego samego szczebla. Ma to pełne uzasadnienie w odniesieniu do wypracowywania i meldowania decyzji oraz uzgadniania współdziałania przez ćwiczących. Przy zastosowaniu takiej metody można zagadnienia danego szczebla dowodzenia przeobrazić ze wszystkimi słuchaczami kursu. Dodatkową jej zaletą jest możliwość porównywania rozwiązań i metod pracy poszczególnych

zespołów, co stwarza warunki dla bardziej obiektywnej oceny ćwiczących.

W czasie prowadzenia wielokursowych ćwiczeń na mapach istnieje konieczność akcentowania i rozgrywania zagadnień z zakresu poszczególnych rodzajów wojsk. Dla lotnictwa operacyjnego może to być na przykład zagadnienie walki o przewagę w powietrzu.

Wydaje się również, że w ćwiczeniu na mapach, bezpośrednio poprzedzającym ćwiczenie szkieletowe kursów Oddziału WOPK i Lotnictwa, należałoby wprowadzić aplikacyjne rozgrywanie zagadnień praktycznych, związanych z pracą dowódcy i oficerów sztabu w warunkach polowych. Do takich zagadnień należy zaliczyć organizację i kierowanie przesunięciami stanowisk dowodzenia w zakresie przewidzianym dla ćwiczenia szkieletowego.

Doświadczenia z przebiegu ćwiczeń na mapach ze słuchaczami kursów lotniczych, zwłaszcza w wypadku pierwszych ćwiczeń, wskazują na potrzebę rozszerzenia celów szkoleniowych ćwiczenia grupowego o cele związane z ćwiczeniem na mapach. Do zasadniczych celów ćwiczenia grupowego należałoby również zaliczyć przygotowywanie słuchaczy do pełnienia funkcji w zespołach dowódczo-sztabowych w warunkach odpowiadających ćwiczeniom na mapach. W świetle tego celu szkoleniowego należałoby niektóre zajęcia ćwiczenia grupowego prowadzić metodą właściwą dla tego ćwiczenia, ale z uwzględnieniem zagadnień i warunków dowodzenia takich jak w ćwiczeniach na mapach. Chodzi tu o pracę dowódcy i oficerów sztabu podczas podejmowania decyzji i kierowania wprowadzeniem jej w życie w przypadku otrzymywania informacji z różnych źródeł, przydatnych tylko dla danych stanowisk. Takie zajęcia grupowe powinno się prowadzić w odpowiednio urządzonych gabinetach metodycznych katedry lub na ćwiczebnym stanowisku dowodzenia. W ten sposób słuchacze w ramach ćwiczenia grupowego praktycznie byłiby przygotowywani do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych w ćwiczeniach na mapach.

Słuchacze w czasie ćwiczenia grupowego natrafiają nieraz na duże trudności przy rozwiązywaniu zagadnień organizacji dowodzenia w specyficznych warunkach pola walki. Trudnościom tym można zapobiec, stosując odpowiednią formę zajęć praktycznych, mianowicie — wprowadzenie do ćwiczenia grupowego. Celem takiego zajęcia byłoby opamiętanie zasad pracy dowódcy i oficerów sztabu przy organizowaniu działań bojowych i kierowaniu nimi. Zastosowanie wspomnianej formy zajęć praktycznych znacznie ułatwi pracę słuchaczy w ćwiczeniach grupowych. Zajęcia te winny być stosowane w zależności od stopnia przewidywanych trudności w ćwiczeniach grupowych, zwłaszcza przed tymi ćwiczeniami, których tematy są najtrudniejsze dla słuchaczy.

W zapewnieniu należytego przygotowania praktycznego słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych dużą rolę odgrywają ćwiczenia metodyczne. Nasze doświadczenia wykazały, że słuchacze winni posiadać umiejętność opracowywania i organizowania podstawowych form zajęć taktycznych oraz kierowania ich przebiegiem. Chodzi tu nie tylko o ćwiczenia grupowe i ćwiczenia na mapach, ale również

i o takie formy stosowane w procesie szkolenia oddziałów i związków taktycznych lotnictwa, jak ćwiczenie taktyczno-bojowe i ćwiczenie lotniczo-taktyczne.

Różne formy ćwiczeń stwarzają w warunkach ASG najlepsze możliwości kształtowania cech osobowości słuchacza — przyszłego dowódcy lub oficera sztabu. Tak na przykład podejmowanie decyzji i kierowanie działaniami bojowymi na szczeblu pułku i dywizji lotniczej komplikuje się o tyle, że wymaga specyficznych cech dowódcy i oficerów sztabu oddziału i związku taktycznego lotnictwa. Cechy te — to umiejętność jednoczesnego ogarniania i analizowania wielu elementów sytuacji w warunkach ciągłych jej zmian, widzenia i analizowania możliwości różnych rozwiązań oraz szybkość i zdecydowanie w podejmowaniu decyzji i sprawne kierowanie wprowadzeniem jej w życie.

Mamy więc godne uwagi doświadczenia w zakresie różnych form i metod przygotowywania i prowadzenia zajęć na wszystkich kursach Akademii Sztabu Generalnego. Doświadczenia te powinny być uwzględniane przy uogólnianiu dorobku całej akademii w celu przedstawienia w podręczniku wszystkich możliwych form i metod dydaktycznych, bez wyszczególniania jednakże, które z nich stosowane są na poszczególnych kierunkach studiów i w określonych specjalnościach. Takie ujęcie treści podręcznika zapewniłoby jego żywotność oraz stworzyło warunki do elastycznego stosowania zasad i szerokiego wykorzystania dotychczasowych doświadczeń w metodyce nauczania. W podręczniku należy rozpatrzeć tylko te cechy osobowości słuchaczy, które są specyficzne dla procesu studiów w ASG.

O PODRÓŻACH POLOWYCH ¹⁾

Podróże polowe, obok różnego rodzaju ćwiczeń prowadzonych w terenie, stanowią ważny element aktywnego szkolenia i wychowywania oficerów. W zależności od tematyki i zakresu studiowanej problematyki rozróżnia się:

- **operacyjne podróże polowe**, których zadaniem może być zbadanie odcinka teatru działań wojennych lub poszczególnych kierunków operacyjnych z punktu widzenia warunków rozwijania i działania wojsk, wartości (pod względem operacyjnym) określonych rejonów, rubieży itp.;
- **taktyczno-operacyjne podróże polowe**, które mogą obejmować zadania podobne jak podróże operacyjne, z tym, że ich zakres i skala zainteresowań będą mniejsze, np. główna uwaga może być skupiona na analizowaniu potrzeb w zakresie organizacji i prowadzenia walki oraz współdziałania rodzajów wojsk;
- **specjalne podróże polowe** (kwaterymistrzowskie, lotnicze itd.) Ich celem może być zbadanie określonego rejonu pod kątem specyficznych potrzeb danego rodzaju sił zbrojnych lub rodzaju wojsk, w których interesie podróże są organizowane;
- **wojskowo-historyczne podróże polowe**, które tu szerzej omówimy, a które stanowią najbardziej aktywną formę pogłębienia i utrwalenia wiedzy o prowadzonych w przeszłości działaniach wojennych. W podróżach tych realne umiejscowienie wydarzeń historycznych w terenie, pokaz zachowanych jeszcze transzei, stanowisk ogniowych, schronów, stanowisk dowodzenia, punktów obserwacyjnych itp. pobudza wyobraźnię słuchaczy, daje możliwość plastycznego, realistycznego spojrzenia na rzeczywiste pole walki. Nie chodzi przy tym o mechaniczne odtwarzanie i rejestrowanie faktów z przeszłości, lecz o dokonanie wszechstronnej analizy stosowanych w konkretnych warunkach rozwiązań operacyjno-taktycznych, zbadanie praktycznej działalności dowódców i żołnierzy, a w sumie — o twórcze uogólnienie doświadczeń wojennych, wyrobienie u słuchaczy nawyku i umiejętności wydobywania z przeszłości tych elementów, które mogą stanowić dla nich cenne wskazanie przy planowaniu i realizacji zadań na współczesnym polu walki. Równocześnie podróże na tereny walk naszych oddziałów partyzanckich, regularnych jednostek ludowego Wojska Polskiego i jednostek Armii Radzieckiej stwarzają doskonale warunki do dokładnego zobrazowania słuchaczom

---

¹⁾ Materiał został opracowany przy współudziale płka doc. dra Emila Jadziaka (Katedra Historii Sztuki Wojennej).

ogromnego wysiłku wyzwolenczego w minionej wojnie. Przykłady żołnierskiego kunsztu i bohaterstwa przejawianego w omawianych walkach najbardziej zbliżają słuchaczy do najlepszych tradycji bojowych naszego oręza, uczą patriotyzmu i poświęcenia dla Ojczyzny, zaszczepiają poczucie dumy z osiągniętego zwycięstwa, sprzyjają utrwalaniu zrodzonego w walkach przeciw wspólnemu wrogowi braterstwa broni z naszym najpotężniejszym sojusznikiem — Armią Radziecką. Problematyka wojskowo-historyczna jest również często tematem prowadzonych w terenie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych. W tym przypadku odpowiednio dobrane przykłady minionych wojen mogą być wykorzystane przy rozwiązywaniu problemów współczesnych, wzbogacając ćwiczenie elementami konkretnego pola walki. Potrzeba tak wszechstronnego ujmowania problematyki wojskowo-historycznej wynika również z tego, że do akademii przychodzą obecnie na studia ludzie młodzi, którzy wojnę, pole bitwy znają tylko z książek i filmów, a zawarte w nich fakty traktują raczej jako ciekawostkę historyczną. Należy więc nauczyć ich innego spojrzenia na doświadczenia wojenne, zapoznać z różnego rodzaju rozwiązaniami umiejscowionymi w konkretnych warunkach terenowych i operacyjnych, jednym słowem — nauczyć ich praktycznego spojrzenia na doświadczenia przeszłości;

- **kompleksowe podróże polowe.** Stanowią one połączenie wymienionych wyżej rodzajów podróży, dzięki czemu stwarzają doskonałą okazję do wszechstronnego zbadania określonych rejonów naszego kraju z wojskowego (w pełnym tego słowa znaczeniu) punktu widzenia. Zakres badanych problemów, dotyczących m.in. warunków geograficzno-wojskowych, ekonomicznych, socjalno-demograficznych oraz form i sposobów prowadzenia działań wojennych w przeszłości, powinien w konsekwencji umożliwić stworzenie jak najpełniejszego obrazu studiowanego obszaru oraz niezbędnych przesłanek do rozważań nad możliwościami planowania i organizowania na tym obszarze operacji, a także prowadzenia walki we współczesnych warunkach. W organizacji i przygotowaniu kompleksowej podróży polowej uczestniczą katedry, które opracowały problematykę (temat) zamierzenia. W treści podróży przewiduje się również jako jej część składową poznanie poszczególnych regionów naszego kraju, zwiedzanie obiektów przemysłowych i rolniczych, miejsc szczególnie upamiętnionych w historii i kulturze naszego kraju itp. Ta część programu sprzyja pogłębianiu miłości do Ojczyzny i utrwalaniu przywiązania do jej bohaterskich tradycji, uczy szacunku do wielkiego wysiłku narodu, pozwala głębiej rozumieć sens nauki i szkolenia oraz konieczność najlepszego przygotowania się do obrony ekonomicznych i społeczno-politycznych zdobyczy Polski Ludowej.

Podróże polowe mogą być przeprowadzane jako typowe wycieczki, zajęcia grupowe w terenie, ćwiczenia szkieletowe lub też mogą stano-

wić połączenie dwóch czy też kilku różnych form nauczania. W toku przeprowadzania podróży polowej może okazać się pożyteczne zorganizowanie w terenie pokazu działań taktycznych oraz pokazu sprzętu i uzbrojenia. Zastosowanie takiej czy innej formy zależy od postawionych celów szkoleniowych, możliwości materiałowo-technicznych i innych względów. Podróże polowe, zwłaszcza pozwalające na przeprowadzenie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych, odbywają się najczęściej z wykorzystaniem pociągu. Podróże polowe wojskowo-historyczne mogą być realizowane także przy wykorzystaniu wyłącznie transportu samochodowego lub w sposób kombinowany, uwzględniający korzystanie z obydwu tych rodzajów transportu.

Zakres przedsięwzięć mających na celu zorganizowanie i przeprowadzenie podróży polowej pozostaje w ścisłym związku z jej rodzajem, przyjętą metodą i zamierzonymi celami. Niezależnie jednak od tego w każdym przypadku należy:

- określić cel ogólny i cele szczegółowe będące przedmiotem studiów terenowych;
- ustalić (prowizorycznie z mapy) rejony, punkty terenowe oraz kierunki, wzdłuż których będą prowadzone ćwiczenia lub gdzie będą omawiane problemy wynikające z celów i treści podróży, wybrać marszruty prowadzące do nich (przy wyborze tych ostatnich należy uwzględnić możliwość zorganizowania na nich tzw. „ruchomych punktów pracy”);
- przeprowadzić rekonesans rejonu podróży polowej;
- opracować szczegółowy plan podróży polowej, uwzględniając w nim wyniki rekonesansu oraz możliwości materiałowo-techniczne;
- opracować materiały dla oficerów prowadzących zajęcia oraz uczestników podróży polowej i dostarczyć im z wyprzedzeniem, aby zdążyli zapoznać się z ich treścią. Słuchacze powinni również w okresie przygotowań do podróży samodzielnie przestudiować odpowiednią literaturę obowiązkową i zaleconą. Przyczyni się to do podniesienia ich twórczej aktywności i pozwoli im na wszechstronne wniknięcie w istotę zagadnień przygotowywanej podróży polowej;
- przeprowadzić przed wyjazdem w teren, jeśli zajdzie taka konieczność, dodatkowe wstępne szkolenie dla uczestników podróży polowej. W toku tego szkolenia dużą wartość poznawczą i wychowawczą może mieć wyświetlenie dokumentarnej kroniki filmowej, związanej tematycznie z programem podróży polowej. W przypadku podróży wojskowo-historycznej wskazane jest poprowadzenie projekcji — o ile to możliwe — wystąpieniami oficerów, byłych uczestników omawianych wydarzeń.

Właściwe przygotowanie i organizacja podróży polowej stanowią podstawowe przesłanki i warunek jej sprawnego przeprowadzenia, a co za tym idzie — pełnego zrealizowania celów dydaktyczno-wychowawczych. Słuchacze i pracownicy dydaktyczno-naukowi biorący udział w podróży polowej powinni być jej aktywnymi uczestnikami,

a nie biernymi obserwatorami. Tak więc potrzebna jest twórcza praca obu stron — prowadzących zajęcia i uczestników podróży, harmonijne powiązanie zagadnień i umiejętne kierowanie przebiegiem podróży polowej. Dobrze przygotowana podróż polowa umożliwia słuchaczom zdobycie cennych doświadczeń praktycznych w zakresie organizowania tej formy aktywnego szkolenia kadry oficerskiej w jednostkach wojskowych.

Po zakończeniu podróży polowej kierownik zajęć przeprowadza omówienie rezultatów, wykorzystując dane przedstawione mu przez prowadzących zajęcia oraz własne spostrzeżenia. Ważnym elementem omówienia powinna być szeroka dyskusja uczestników, rozwijająca i uogólniająca problemy będące przedmiotem studiów w poszczególnych dniach podróży.

Uogólnienia, wnioski i spostrzeżenia wynikające z analizy problemów będących przedmiotem studiów podczas podróży polowej powinny być opracowane w formie pisemnej, gdyż stanowią one ważny przyczynek do dalszej pracy naukowo-badawczej i poznawczej oraz dydaktyczno-wychowawczej.

Płk dr Julian CZAJOR
(KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH)

ROLA PRZEDMIOTÓW SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH W KSZTAŁTOWANIU OSOBOWOŚCI ABSOLWENTÓW ASG

W pracy ideowo-politycznej realizowanej w naszej uczelni podstawową rolę spełniają programowe zajęcia z zakresu nauk społeczno-politycznych. Jako część składowa ogólnego programu nauczania w ASG są one elementem naukowej propagandy idei socjalizmu, zapewniają opanowanie i zrozumienie przez słuchaczy podstaw ideologii marksistowsko-leninowskiej, naukowych założeń polityki naszej partii. Celem ich jest między innymi dopomożenie słuchaczom w samodzielnej ocenie zjawisk społeczno-politycznych. Zdobyta wiedza z zakresu nauk społeczno-politycznych powinna być także w maksymalnym stopniu użyteczna przy realizacji pracy dowódczej i sztabowej, jaką podejmują absolwenci ASG po ukończeniu studiów, powinna przygotowywać ich do praktycznego wprowadzenia w życie polityki partii oraz wyrabiać umiejętności łączenia dowodzenia z działalnością polityczno-wychowawczą i kulturalno-oświatową. Dlatego przedmioty społeczno-polityczne spełniają również funkcję prakseologiczną, polegającą na wykorzystaniu nabytej wiedzy przez absolwentów uczelni w przyszłej pracy polityczno-wychowawczej.

Realizacja wymienionych postulatów w poważnym stopniu uzależniona jest od programu przedmiotów społeczno-politycznych. Program nauk społeczno-politycznych w naszej uczelni obejmuje filozofię marksistowską i socjologię wojny i wojska, doktryny wojenno-polityczne i problemy polityczno-ideologiczne świata współczesnego oraz ekonomię polityczną i ekonomikę wojenną. Tak skonstruowany program pozwala zapoznać słuchaczy z zagadnieniami społeczno-politycznymi, których znajomość jest bardzo potrzebna dowódcy i pracownikowi sztabu. Np. w programie filozofii eksponujemy problematykę współczesną. Przewiduje on, między innymi, omówienie problemów z dziedziny religioznawstwa, etyki i moralności oraz szerzej z zakresu socjologii wojny i wojska. Program doktryn wojenno-politycznych i problemów polityczno-ideologicznych pozwala na dokładne zorientowanie się we współczesnych doktrynach wojenno-politycznych, a zarazem zapoznaje ze złożoną problematyką polityczną współczesnego świata. Istotną rolę spełnia program ekonomii politycznej tak ważny z punktu widzenia poznawania praw rządzących rozwojem socjalizmu i kapitalizmu, jak również w aspekcie edukacji ekonomicznej naszych słuchaczy. Wiedza ekonomiczna jest dziś niezbędna nie tylko dla pracowników administracji gospodarczej, ale i dla dowódców dysponujących poważnym majątkiem narodowym, który stanowi sprzęt techniczno-bojowy.

Bardzo ważną rolę w kształtowaniu postaw ideowych słuchaczy spełnia praca partyjno-polityczna. Przygotowuje ona słuchaczy do

praktycznej działalności politycznej na współczesnym polu walki oraz zapoznaje z formami współpracy dowódcy z organizacją partyjną i młodzieżową — podstawowymi ogniwami politycznymi w oddziałach i związkach taktycznych. Istotną rolę w pracy politycznej odgrywa również działalność kulturalno-oświatowa, z którą przynajmniej ogólnie słuchacze winni być zapoznani.

W procesie dydaktyczno-wychowawczym ważne znaczenie mają formy realizacji programu nauk społeczno-politycznych. Podstawową rolę spełnia tu wykład. Jest on ważną metodą propagandy ideologii marksistowsko-leninowskiej oraz aktywnym środkiem kształtowania światopoglądu marksistowsko-leninowskiego. Wykład powinien uczyć słuchaczy samodzielne myślenia, myślenia w działaniu, tj. wyrabiać cenne cechy intelektualne i wzbudzać określone odczucia emocjonalne. Powinien on również uczyć praktycznego zastosowania wykładanej dyscypliny w procesie wychowania ideowo-politycznego przez operowanie przykładami wziętymi z codziennego życia, z własnych doświadczeń, z czasopism polityczno-społecznych i wojskowych, fachowych podręczników i literatury pięknej. Dobrze skonstruowany pod względem merytorycznym i metodycznym wykład winien zaznajamiać słuchaczy z aktualną problematyką społeczno-polityczną, ułatwić im samodzielne studiowanie lektury oraz kształtować umiejętność politycznego wnioskowania.

Poważną rolę odgrywają także seminaria. Powinny być one prowadzone w formie żywej, twórczej i nieskrępowanej dyskusji, wymiany poglądów i oceny ważnych zagadnień społeczno-politycznych i ideologicznych, wynikających z określonego tematu. Słuchacze w ramach przygotowywania się do seminarium piszą na wybrane tematy prace, co pozwala im na lepsze zgłębienie dyskutowanej problematyki, a zarazem ćwiczy w samodzielnym pisaniu referatów i posługiwaniu się literaturą fachową. Seminarium wymaga jednak dobrego przygotowania ze strony słuchaczy oraz pomocy ze strony wykładowców.

Wydaje się, że w programie nauk społeczno-politycznych należałoby przewidzieć jeszcze zajęcia typu konwersatorium. Udział w tego rodzaju zajęciach byłby dobrowolny, a uczestniczyliby w nich ci słuchacze, którzy w zakresie danej dyscypliny wykazują wyjątkowe uzdolnienia i zainteresowania. Konwersatoria pozwolą wielu słuchaczom na głębokie poznanie problematyki społeczno-politycznej i tym samym maksymalnie przygotowują ich do przyszłej pracy.

W kształtowaniu świadomości ideowo-politycznej słuchaczy ważną rolę spełniają programowe informacje polityczne, prowadzone raz w miesiącu przez przedstawicieli władz centralnych. Słuchacze mają możliwość zapoznawania się z aktualną problematyką polityki wewnętrznej i zagranicznej oraz zagadnieniami gospodarczymi kraju. Otrzymują wyczerpujące odpowiedzi na interesujące ich pytania. Z kolei podczas spotkań z pisarzami i publicystami, organizowanych przez klub ASG w ramach działalności kulturalno-oświatowej, słuchacze zapoznawani są z interesującą problematyką literatury i sztuki.

Stosowane formy pracy dydaktyczno-wychowawczej i propagandowej powinny przygotować teoretycznie słuchaczy do pracy na przyszłych stanowiskach służbowych oraz wyrobić w nich nawyki do ciągłego pogłębiania wiedzy w tym zakresie. Absolwent ASG winien posiadać szerokie rozeznanie w dziedzinie społeczno-politycznej, wiążąc swoją wiedzę fachową i funkcję dowódczo-sztabową z działalnością polityczną w myśl zasady: dowódca — to zarazem polityk.

Ważną sprawą jest właściwa ocena przebiegu i efektów procesu dydaktyczno-wychowawczego w zakresie przedmiotów społeczno-politycznych. Wydaje się, że system ankietowania nie jest całkowicie miarodajny, ponieważ uzyskane odpowiedzi są zbyt subiektywne. Ponadto ankiety nie obejmują całej problematyki ideowo-politycznej, brak jest np. ankiet poświęconych ekonomii politycznej, tj. problematyce, z którą absolwent styka się najczęściej.

Miarodajną ocenę zdobytej przez absolwentów w uczelni wiedzy ideowo-politycznej oraz umiejętności praktycznego jej wykorzystania na sprawowanych stanowiskach dowódczo-sztabowych mógłby dać organ partyjno-polityczny danego związku taktycznego lub OW i tam właśnie winny być adresowane ankiety. Ocena taka byłaby jeszcze trafniejsza, gdyby absolwenci otrzymywali przydziały do tych OW, z których przyszli na studia do ASG.

Plk prof. Józef STACHOWSKI
(KATEDRA TAKTYKI WOJSK RAKIETOWYCH I ARTYLERII)

PROGNOZOWANIE W ODNIESIENIU DO KANDYDATÓW, SŁUCHACZY I DYPLOMANTÓW ASG

Uczelnia nasza, jako instytucja przygotowująca oficerów zawodowych z określonym stażem w linii do pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych w związkach taktycznych i oddziałach, będzie miała prawo pozytywnie ocenić swoją działalność dydaktyczno-wychowawczą wtedy i tylko wtedy, jeżeli jej absolwenci:

— po pierwsze — będą doskonale rozumieć zjawiska współczesnej wojny, a zwłaszcza przyszłego pola walki i bitwy. Uchroni ich to przed zaskoczeniem intelektualnym, które — o ile by ich dotknęło jako kierowników zespołów ludzkich na wojnie — mogłoby wyrzucić szczególnie niebezpieczne skutki. Gwałtowny rozwój środków walki i metod ich zastosowania wpływa bezpośrednio na stopień trudności i złożoności zabiegów dydaktyczno-wychowawczych w akademii zapewniających zrealizowanie powyższego wymagania;

— po drugie — będą zdolni do praktycznej działalności w roli dowódców i pracowników sztabów, przede wszystkim w ramach swojego rodzaju wojsk (rodzaju sił zbrojnych) i służb na szczeblach taktycznych oraz będą rozumieć działanie szczebla nadrzędnego, którego zadania realizują. Praktyczna ich działalność musi obejmować: w czasie pokoju — odpowiednie przygotowanie (w najszerszym pojęciu) podległych zespołów do działań w toku wojny; w czasie wojny — organizowanie działań bojowych i kierowanie nimi zgodnie z postawionym zadaniem w skomplikowanych sytuacjach pola walki (bitwy);

— po trzecie — będą zdolni do **samokształcenia się** w oparciu o rozwinięte zdolności poznawcze i twórcze zainteresowania, co umożliwi im aktualizowanie swojej wiedzy, zgodnie z duchem rozwoju procesów zachodzących w płaszczyźnie ich działalności.

Pomimo wystawienia na ogół pozytywnej oceny naszej działalności dydaktyczno-wychowawczej zarówno przez przełożonych uczelni, jak i dowódców, pod których rozkazami pracują nasi absolwenci, pilnie śledzimy i analizujemy uwagi dotyczące zaobserwowanych u nich braków, mogących świadczyć o niepełnej skuteczności wysiłków, a także może i niepełnej odpowiedniości realizowanych przez nas programów w odniesieniu do potrzeb.

Szczególną troską napędza nas każdorazowo odejście z ASG słuchacza przed ukończeniem studiów. Jest to tym bolesniejsze, że w zasadzie nie notujemy wypadków negatywnego stosunku słuchaczy do nauki. Z tej też przyczyny wielkiej wartości nabiera właściwe prognozowanie. Wydaje się jednak, że do zagadnienia tego przywiązuje się w naszym wojsku ciągle jeszcze zbyt małą wagę. Prawdopodobnie

i ciągłość prognozowania (począwszy od naboru do wyższych szkół oficerskich, poprzez okres prowadzenia szkolenia kadry w jednostkach i wreszcie na studiach akademickich) leży u podstaw właściwego rozwoju korpusu oficerskiego naszego wojska. Jest oczywiste, że nas bezpośrednio interesują metody i wartość prognozowania podczas naboru na studia, w toku samych studiów i wreszcie przy podejmowaniu decyzji o wydaniu absolwentom dyplomów.

Prognozowanie w zakresie naboru do uczelni

Jesteśmy przekonani, że w wojsku, pomimo ciągle jeszcze niskiego współczynnika konkursowości egzaminu, istnieją na ogół sprzyjające warunki do dokonywania prawidłowych prognozowań w zakresie naboru. Przekonanie to opieramy na następujących przesłankach:

— po pierwsze — przełożeni naszych potencjalnych kandydatów na studia mają obowiązek czuwania nad rozwojem podległych im oficerów, a więc w tym i nad rozwojem potencjalnych kandydatów na studia;

— po drugie — prognozowanie odbywa się w sposób ciągły i wielostopniowy. Jeżeli nawet w konkretnych warunkach bezpośredni przełożony ze względu na osobiste przygotowanie (np. dowódca batalionu) nie jest w stanie prawidłowo prognozować rozwoju podległego mu oficera, możliwością taką dysponuje następny przełożony, zwykle absolwent wyższej uczelni dowódczo-sztabowej. Decyzja o zakwalifikowaniu do grona kandydatów podejmowana jest wreszcie kolektywnie na szczeblu okręgu wojskowego i poprzedzona egzaminem oraz rozmową z oficerem;

— po trzecie — prognozowanie w jednostkach i okręgu ma z jednej strony szczególną wartość ze względu na długotrwałość obserwacji, a z drugiej — ze względu na możliwość oceny bodajże najważniejszych cech osobowości oficera, których stwierdzenie w toku egzaminu wstępnego, a niekiedy nawet podczas samych studiów jest trudne.

W warunkach naszego wojska istnieją nie tylko możliwości prawidłowego typowania oficerów do grupy kandydatów, ale ponadto do kierowania przygotowaniem się tych kandydatów do egzaminu.

Dlaczego tak się więc dzieje, że pomimo znacznej poprawy w ostatnim okresie ciągle jeszcze nie stają u nas do konkursu najlepsi młodzi oficerowie z linii? Dlaczego wśród kandydatów jest tak nikły procent oficerów, którzy ukończyli szkoły oficerskie z wyróżnieniem i z wynikiem bardzo dobrym? Czyżby nasi dowódcy z linii nie znali swoich podwładnych lub też nieprawidłowo oceniali ich możliwości?

Oczywiście tak nie jest. Najlepszym dowodem tego było powodzenie eksperymentu MON z roku ubiegłego, polegającego na skierowaniu do naszej uczelni w zasadzie bez egzaminu oficerów, którzy znaleźli się na liście najlepszych, sporządzonej w oparciu o opinie dowódców nie znających celu sporządzania wykazu. W ogóle pragniemy podkreślić, że sytuacja w zakresie naboru uległa poprawie. Obiecujemy sobie w związku z tym bardzo wiele. Liczymy także w poważnym

stopniu na organizacje partyjne jednostek, które potrafiły przełamać tendencję do rozpatrywania zagadnienia z punktu widzenia „własnego podwórka”.

Kolejny aspekt kontroli naboru dotyczy różnych specjalności w ramach studium wojsk lądowych. Kandydaci przychodzą z coraz bardziej zróżnicowaną wiedzą taktyczną w zakresie działania batalionu, wiedzą niezbędną do zaliczenia ich w poczet słuchaczy. Wzrost zróżnicowania powodowany jest przez kierowanie bezpośrednio po ukończeniu szkoły oficerskiej poważnej części oficerów do oddziałów specjalnych (wysocę u technicznych), gdzie np. praca dowódcy baterii startowej wykonywana jest w oderwaniu od działań piechoty i czołgów. Niektórzy z tych oficerów nie byli w stanie zdać egzaminu wstępnego z taktyki. Jeżeli uwzględnimy fakt, że dowództwa rodzajów wojsk szczególnie zabiegają (i chyba słusznie) o to, aby najlepsi absolwenci wyższych szkół oficerskich byli kierowani do służby w jednostkach specjalnych, wówczas zrozumiemy, że tu tkwi główna przyczyna niedostania się na studia w akademii poważnej ilości oficerów o dużej perspektywie rozwoju.

Zjawisku temu w poważnym stopniu zaradzono dzięki zorganizowaniu kursu przygotowawczego. Praktyka obecnego roku (a częściowo i praktyka ubiegłego roku w odniesieniu do WOW, który zorganizował we własnym zakresie kurs przygotowawczy z zakresu batalionu) przyniosła owoce. Kandydaci — specjaliści w pełni wykorzystali kurs. Przyswoili oni sobie niezbędną wiedzę i z powodzeniem przebrnęli przez egzamin z taktyki (niekiedy nawet z wynikiem wyższym niż średnia dla grupy). Prowadzenie zajęć na kursie pozwoliło bliżej poznać kandydatów: głównie (co jest bardzo ważne podczas naboru) pod względem reagowania na zwiększanie zakresu wiadomości, zdolności przyswajania tych wiadomości, a częściowo i zdolności kojarzenia. Dane o tych cechach kandydatów przekazywane przez wykładowców — kierowników grup miały poważny wpływ na ostateczne ustalenie listy przyjętych na studia. Uzyskaliśmy dzięki temu prawie pełną zgodność między wynikami testów (niezależnych od wiadomości) a wynikami egzaminów wstępnych. Jesteśmy przekonani, że nie będziemy zaskoczeni dużym wzrostem poziomu tej grupy podczas studiów.

Prognozowanie w toku studiów

Prognozowanie w toku studiów odbywa się formalnie tylko jeden raz w ciągu roku, wtedy kiedy podejmuje się decyzję, czy dany słuchacz ma przejść na kolejny rok studiów, czy też opuścić uczelnię. W wyjątkowych wypadkach zezwala się na powtórne zaliczanie jakiegoś przedmiotu (ale nie profilującego) w okresie powakacyjnym, czyli w toku trwania kolejnego roku studiów. Nie ma urlopów dziekańskich, nie ma wznawiania studiów.

Podejmowanie decyzji o przejściu słuchacza na kolejny rok studiów — to właśnie forma prognozowania o tym, czy poziom słuchaczy pozwoli na osiągnięcie celów szkoleniowych w następnym roku studiów,

to znaczy czy podolają oni nałożonym obowiązkom oraz czy rokują nadzieje na ukończenie studiów w ogóle. Jest to niewątpliwa specyfika ASG, będącej uczelnią dowódczo-sztabową. Wskazuje to jednocześnie, jak wielkie znaczenie ma prognozowanie na pierwszym roku studiów. Waga tego faktu **zmusza do podjęcia prognozowania ciągłego, tj. w ciągu całego roku.** Takiemu prognozowaniu sprzyja poważna ilość zajęć grupowych, podczas których istnieje stałe sprzężenie zwrotne między wykładowcą a słuchaczem. Wykładowca ma możliwość i obowiązek śledzić reakcje słuchacza na przyrost wiadomości, oceniać jakość przetwarzania informacji, jednym słowem — nie tylko wdrażać słuchaczy do myślenia taktycznego, ale także uzyskać informację dotyczącą ich reagowania na przyrost wiadomości.

Stąd wynika szczególnie duża rola taktycznego kierownika grupy, który ma najczęściej styczność z grupą i który — zgodnie z zaleceniami kierownictwa akademii i wieloletnią tradycją — utrzymuje na bieżąco kontakt z wszystkimi wykładowcami prowadzącymi zajęcia w danej grupie. Chodzi przy tym nie tylko i nie głównie o zbieranie danych potrzebnych dla napisania opinii, ale przede wszystkim o uzyskanie możliwości reagowania **na bieżąco** na postępy słuchaczy. Wyraźnie występują tutaj dydaktyczne i wychowawcze wartości dużej częstotliwości kontroli i oceniania.

Jednoznaczne nasze doświadczenia w tym zakresie wyraźnie wskazują na konieczność wyznaczania do prowadzenia zajęć na I kursie najlepszych pedagogów, a ponadto na celowość organizowania właśnie na tym kursie małych stosunkowo liczebnie grup szkoleniowych, w granicach 10—12 oficerów (a tylko niekiedy, gdy ma się do czynienia ze szczególnie doświadczonym kierownikiem grupy, ilość słuchaczy może dochodzić do 15). Chodzi o zapewnienie na wspomnianym kursie możliwości bieżącego reagowania na bardzo zróżnicowany poziom wiadomości i poziom umiejętności uczenia się, a niejednokrotnie i poziom przedstawiania swoich myśli czy to w formie pisemnej, czy to na mapie. Niedoświadczonemu wykładowcy trudno jest właściwie ocenić rzeczywiste wiadomości słuchacza. Pochopne prognozowanie niedoświadczonych wykładowców było chyba między innymi przyczyną stosunkowo dużych odsiewów wśród słuchaczy I kursu wojsk lądowych. W ani jednym wypadku nie był to wynik złej woli. Raczej są to skutki powierzania młodym wykładowcom kierowania grupą szkoleniową. Jakże oczekiwać prawidłowego prognozowania na pierwszym roku studiów, jeśli wykładowca (nawet o głębokiej wiedzy operacyjno-taktycznej) uczył się od podstaw uczyć innych, wobec czego słuchacz uczył się od podstaw obracać w sferze operacyjno-taktycznych rozważań, czyli uczył się „uczenia się” taktyki.

Krótko o prognozowaniu w toku drugiego i trzeciego roku. Doświadczenie uczy, że w odniesieniu do tych lat studiów jest nieporównanie mniej i kłopotów, i zawodów. U nas prawie nie ma wypadków negatywnego prognozowania w toku II i III roku, prawie także nie ma wypadków nieuzyskania dyplomu przez słuchaczy III roku,

Być może niedoskonałe jest prognozowanie ostateczne, skoro są uwagi o brakach w przygotowaniu naszych absolwentów.

I jeszcze jedna sprawa. Otóż w ASG z reguły na 1 lub 2 miesiące przed egzaminem dyplomowym sporządza się na żądanie Departamentu Kadr MON skrócone opinie każdego słuchacza. Wymaga to określenia nie tylko przydatności absolwenta do pracy na kierunku dowódczym lub sztabowym, ale także i określenia w przybliżeniu stanowiska, jakie mógłby zająć. Przed egzaminem dyplomowym musimy więc dokonywać najważniejszego prognozowania.

Z WYSTĄPIEŃ DYSKUSYJNYCH ¹⁾

Prof. dr Z. KIETLIŃSKA (Dyrektor Międzyuczelnianego Zakładu Badań nad Szkolnictwem Wyższym) podkreślając pionierski charakter kompleksowego opracowania metodyki nauczania na szczeblu szkoły wyższej, w tym przypadku wyższej szkoły wojskowej, zaznaczyła, że autorzy powinni jednak pomyśleć o wzbogaceniu treści przygotowanej wersji podręcznika. Wprawdzie nie ma jeszcze wyraźnie sprecyzowanych ogólnych zasad dydaktycznych dla szkoły wyższej, niemniej jednak pominięcie w opracowaniu milczeniem faktu, że metody dydaktyczne oparte są na pewnych ogólnych prawidłowościach procesu nauczania — zwanych właśnie zasadami dydaktycznymi — jest w pewnym sensie mankamentem. Przyjmujemy w tej chwili, że zasadami obowiązującymi w szkołach wyższych są właściwie zasady przyjęte w dydaktyce ogólnej. Treść tych zasad, mimo że mają one nomenklaturę taką samą jak w dydaktyce ogólnej, ma nieco inne znaczenie w procesie nauczania szkoły wyższej. Byłoby rzeczą pożyteczną, gdyby na początku podręcznika wprowadzić jeszcze jeden chociażby nieduży rozdział, z którego wynikałoby, że proces dydaktyczny w ASG przebiega według pewnych zasad podporządkowanych celom nauczania.

W opracowaniu nie zostały również w sposób dostateczny uwzględnione aspekty psychologiczne procesu nauczania i uczenia się, a tymczasem podręcznik ma stanowić pomoc dydaktyczną dla młodych wykładowców, którzy nie posiadają zbyt dużego przygotowania nie tylko pedagogicznego, ale również i psychologicznego. Bez zrozumienia psychologii drugiego człowieka, bez rozumienia bodźców i antybodźców wywołujących określone reakcje wszelkie zalecenia dydaktyczne mogą być traktowane tylko jako wykaz postulatów nieuzasadnionych psychologicznie. Wprowadzenie rozdziału o psychologicznych aspektach nauczania i uczenia się złagodziłoby instruktażową formę opracowania. Pewne niebezpieczeństwo tkwi bowiem w oddawaniu do rąk młodego pracownika dydaktycznego opracowań o charakterze instruktażu. Może ono bowiem schematyzować jego sposób myślenia i działania, a przecież proces dydaktyczny powinien być elastyczny. Zarówno formy, jak i metody działania wykładowcy muszą być dostosowane do konkretnych okoliczności i konkretnych ludzi.

W zakończeniu swego wystąpienia prof. dr Z. KIETLIŃSKA stwierdziła, że przytoczone uwagi w niczym nie umniejszają wielkiego wkładu pracy, który pracownicy ASG wnieśli w opracowanie

---

¹⁾ Wyboru fragmentów dyskusji i ich redakcji dokonali: ppłk dypl. mgr Antoni Rataj (KATEDRA TAKTYKI TYŁÓW) i mjr mgr Franciszek Paszkowski (ZAKŁAD DYDAKTYKI WOJSKOWEJ).

po raz pierwszy w polskiej literaturze dydaktycznej kompleksowo ujętych zagadnień metodyki studiów wyższych.

Gen. bryg. F. Kamiński (Dowództwo Wojsk Lotniczych) stwierdził, że proces dydaktyczno-wychowawczy kadry oficerskiej był i pozostanie zawsze przedmiotem szczególnej uwagi i troski. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają większość postulatów wysuwanych przez wszystkie zainteresowane dowództwa rodzajów sił zbrojnych i wojsk. Najważniejszym z tych postulatów jest większe dostosowanie studiów do praktycznych potrzeb jednostek wojskowych oraz kształtowanie właściwego modelu osobowego absolwenta ASG — oficera dowódcy i pracownika sztabu. Z całego zbioru cech osobowych wymienionych w przedstawionej wersji podręcznika szczególną uwagę należałoby zwrócić na kształtowanie takich walorów osobowych, jak: odwaga, lojalność wobec dowódcy w procesie podejmowania decyzji oraz poczucie współodpowiedzialności za wykonanie zadania.

Zdaniem mówcy projekt podręcznika „Zagadnienia metodyki nauczania w ASG” na ogół trafnie ujmuje sprawy szkolenia w ASG. Główną jego wartością jest przedstawienie w sposób słuszny i przekonujący założeń koncepcyjnych działalności dydaktyczno-wychowawczej, a zwłaszcza polityczno-wojskowej przyjętych za podstawę precyzowania zadań akademii w procesie kształcenia kadr dowódczo-sztabowych. Przedstawiając sprawę naboru oficerów na studia gen. Kamiński stwierdził, że Dowództwo Wojsk Lotniczych nie ma jeszcze ostatecznie sprecyzowanego stanowiska w sprawie kryteriów typowania kandydatów do ASG. Biorąc jednak pod uwagę istotę przedstawionego w podręczniku dwustopniowego systemu kształcenia dowódców i oficerów sztabu oraz specyfikę potrzeb lotnictwa, należałoby uznać, że:

- przed przyjęciem na studia pilot powinien zdobyć doświadczenie na stanowisku pomocnika dowódcy eskadry, ewentualnie na stanowisku czasowo pełniącego obowiązki dowódcy eskadry. Okres pracy na tych stanowiskach powinien umożliwić perspektywiczną ocenę przydatności kandydata do podjęcia studiów oraz jego uzdolnień dowódczych czy lotno-specjalistycznych;
- w momencie typowania kandydata należałoby określić, w jakim kierunku powinny być rozwijane jego zdolności oraz jakie stanowisko powinien on zająć po ukończeniu studiów (dowódcze, lotno-specjalistyczne lub w pionie lotniczego szkolenia bojowego).

Ukierunkowanie takie umożliwiłoby uczelni przysposobienie słuchacza do służby w jednostkach lotniczych na konkretnych stanowiskach poprzez odpowiednie dobieranie praktyk, stanowisk w czasie ćwiczeń oraz tematów prac indywidualnych i dyplomowych.

Należałoby przyjąć ogólną zasadę kierowania absolwentów ASG na stanowisko o jeden stopień wyższe od zajmowanego przed studiami i nie niżej niż na stanowisko dowódcy eskadry lub pomocnika dowódcy pułku; natomiast na studia do ASG nie kierować pilotów ze szczebla niższego niż stanowisko pomocnika dowódcy eskadry. Kierowanie do akademii oficerów z niższych szczebli, a w następstwie tego

wyznaczanie ich po ukończeniu studiów na stanowiska poniżej dowódcy eskadry nie stwarza warunków do wykorzystania rozwiniętej podczas studiów aktywności oficera i naturalnej jego dążności do zrobienia praktycznego użytku z nabytej wiedzy.

Następnie mówca postulował rozważenie możliwości kształcenia na Oddziale Wojsk Lotniczych Akademii Sztabu Generalnego na jednym roku 24—30 oficerów. Proponowaną liczbę słuchaczy szkolono by w dwóch grupach. Dzięki temu powstałyby możliwości wspomnianego już ukierunkowania studiów w pionie dowódczym i lotno-specjalistycznym. Obecnie, szczególnie w tym drugim pionie, odczuwamy duże braki oficerów z wykształceniem akademickim.

Metody i formy nauczania zostały przedstawione w podręczniku w sposób wnikliwy i uporządkowany. Wartość i użyteczność tej części podręcznika wykracza poza sferę zainteresowań akademii.

Coraz szersze współdziałanie lotnictwa z wojskami naziemnymi wymaga rozszerzenia zakresu orientacji słuchaczy ogólnowojskowego kierunku studiów w możliwościach lotnictwa i w zasadach jego użycia na rzecz osłony i wsparcia działań naziemnych oraz wykonywania zadań usługowych. Kwestia ta powinna również być brana pod uwagę w procesie szkolenia w ASG.

Płk dr M. ZAKRZEWSKI (ASG) stwierdził, że najważniejszą rzeczą w metodyce szkolenia jest koordynowanie wysiłków dydaktycznych. Niejednokrotnie złe przeprowadzenie wskutek np. niewłaściwego wykorzystania określonych zasad i metod jednego wykładu czy ćwiczenia może zniweczyć znaczny dorobek wykładowcy. By móc ustrzec się od błędów w szkoleniu, należy posiadać przynajmniej minimum wiedzy z zakresu dydaktyki. Opracowywany podręcznik metodyki powinien stanowić cenną pomoc dla wykładowców uzupełniających swoje wiadomości dydaktyczne. Projekt podręcznika jest jeszcze niedoskonały, toteż należy nad nim gruntownie popracować. Z uwagi na to, że ma on być pomocą zwłaszcza dla młodych pracowników dydaktyczno-naukowych należałoby bardziej uwypuklić w nim proporcję między udziałem słuchaczy i wykładowcy w różnych formach zajęć: w ćwiczeniach, wykładach i seminariach. W opracowaniu nie pokazano sytuacji konfliktowych, w których decyzja słuchaczy różni się od decyzji katedralnej, przyjętej za podstawę do rozważań. W aktualnej wersji publikacja ma charakter zbyt stereotypowy.

W podręczniku mówi się, że metoda dydaktyczna odpowiada na pytanie „jak uczyć”, natomiast forma — „czego, kogo oraz w jakim układzie uczyć”. Definicja pojęć metody i formy dydaktycznej nie jest precyzyjna. Treść niektórych rozdziałów została pomieszana: tam gdzie powinna być mowa o samej formie, rozważana jest metoda, i odwrotnie.

W podręczniku omawia się metody prowadzenia dyskusji, ale nie podaje się: jak ją przygotować, jak nią kierować, by nie zesłała na boczne tory, jak reagować na tzw. „wytapianie czasu” i jak postępować, gdy w stosunkowo krótkim czasie należy przerobić ze słuchaczami dość

obszerny materiał. Dyskutant postuluje, by partie podręcznika dotyczące form i metod dydaktycznych zostały uporządkowane.

Płk dypl. L. ŁABUĆ (Departament Kadr MON) stwierdził, że materiały na XII Sesję Naukową ASG należy z uwagi na ich dużą praktyczną użyteczność przyjąć z dużym uznaniem. Stanowią one jedną z pierwszych prób teoretycznego uogólnienia prawidłowości procesu dydaktyczno-wychowawczego w akademii.

Departament Kadr MON jest szczególnie zainteresowany sformułowanym modelem osobowym dowódcy i oficera sztabu oraz tą częścią materiałów, w której zwraca się uwagę na system naboru na studia i właściwe wykorzystanie absolwentów w przyszłej ich pracy. Zagadnienia te, ze względu na swą ważność, były również analizowane i rozpatrywane w departamencie kadr.

Podjęto szereg konkretnych przedsięwzięć związanych z zapewnieniem ukończenia jednostek i sztabów w kadrę oficerską oraz z zapewnieniem jej właściwego rozwoju w służbie. Problem zwiększenia stanu ilościowego tej kadry powiązано bardziej z planami rozwoju sił zbrojnych oraz ze specyfiką zachodzących zmian w charakterze wojsk operacyjnych i OTK.

Stale wzrastające wymagania wobec całej kadry zawodowej i poszczególnych jej grup powodują konieczność kompleksowego ujęcia i rozważenia modelu oficera lat 1980—1990.

Przykładem doceniania wagi wspomnianego zagadnienia jest przedstawiona w omawianym opracowaniu próba nowego spojrzenia na model dowódcy i oficera sztabu, jakiego szkoli wyższa uczelnia dowódczo-sztabowa. Jest to poważny krok naprzód w kierunku sprecyzowania sylwetki przyszłego oficera dyplomowanego, który byłby w stanie sprostać większym, jakże innym niż dotychczasowe wymaganiom.

Określenie cech osobowości absolwenta kształtowanych podczas studiów w ASG nie wyczerpuje całości zagadnienia. Zachodzi jeszcze potrzeba przeanalizowania tych cech na przestrzeni całej służby oficera w wojsku. Wykonanie tych dwóch zadań wpłynie na stworzenie właściwych warunków rozwoju dla zdolnych, oddanych służbie oficerów, a ponadto zapewni opracowanie właściwych zasad pracy kadrowej w zakresie wyznaczania na stanowiska, typowania na kursy i do akademii, dokonywania planowanej rotacji oraz mianowań na wyższe stopnie oficerskie.

Departament kadr wysoko ceni inicjatywę akademii, która zdobyła się na śmiały krok, zwracając się do swoich absolwentów i ich przełożonych o wydanie oceny jej działalności dydaktyczno-wychowawczej. Przedsięwzięcie to pozwoliło poznać opinię absolwentów powstałą w wyniku konfrontacji ich wiedzy teoretycznej i ukształtowanych przez uczelnię umiejętności z praktycznymi wymaganiami służby w jednostce. Jest to słuszny kierunek poszukiwań, zmierzający do dalszego doskonalenia procesu nauczania w ASG.

Spośród zagadnień omówionych w pierwszej części materiałów zgłoszonych na sesję uwagę departamentu kadr zwróciły głównie wyniki badań i propozycje dotyczące:

- podniesienia poziomu przygotowania słuchacza do jego przyszłej pracy nad rozwiązywaniem problemów codziennego życia jednostki w warunkach pokojowych;
- powiązania tematu pracy dyplomowej oraz praktyki odbywanej w czasie studiów z charakterem przyszłego stanowiska służbowego;
- udoskonalenia zasad rekrutacji na studia, zwłaszcza przez przeprowadzenie bardziej szczegółowej selekcji na szczeblu okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych oraz wcześniejsze zorganizowanie kursu przygotowawczego;
- kierowania na szkolenia poddyplomowe oficerów o dużym stażu pracy na określonych stanowiskach w powiązaniu z perspektywą rozwojową w dalszej służbie wojskowej;
- konsekwentnego wprowadzania w życie zasady kierowania absolwentów po ukończeniu akademii do związków taktycznych i okręgów, z których przybyli oni na studia.

Część propozycji — po uzgodnieniu z ASG i po zaakceptowaniu przez przełożonych — należy sukcesywnie wprowadzić w życie; natomiast pewna ich część wymaga dalszych badań i opracowań.

Do pierwszej grupy spraw, których załatwienia może już obecnie podjąć się departament kadr w kontakcie z akademią, dyskutant zaliczył:

- bliższe określenie pod koniec drugiego roku studiów charakteru i kierunku wykorzystania słuchaczy na określonych stanowiskach, na przykład: dowódczych, sztabowych, czy w szkolnictwie wojskowym. Umożliwi to wyrabianie odpowiednich cech osobowości oficera w toku trzeciego roku studiów;
- wprowadzenie do programów szkolenia bieżącej problematyki wojsk, w tym i kadrowej, podawanej w formie odpowiedniej informacji;
- bliższe określenie kryteriów i zasad rekrutacji do akademii oficerów z poszczególnych stanowisk.

Mówca postuluje, by badania osobowości absolwenta podjęły się również pozostałe akademie i wyższe szkoły oficerskie. Przyczyniłoby się to do zebrania bardziej obszernego, cennego i reprezentatywnego materiału oraz opracowania w konsekwencji ogólnego modelu przebiegu służby oficerów poszczególnych rodzajów wojsk. Departament Kadr MON deklaruje współpracę na tym odcinku.

Pplk dypl. J. NIEBUDKOWSKI (ASG) sądzi, że uzyskanie pozytywnych rezultatów w kształtowaniu cech osobowych przyszłego oficera dowódcy i pracownika sztabu (wymienionych w projekcie podręcznika) wymaga stawiania w organizowanych ćwiczeniach obok celów szkoleniowych, o których mówi się w podręczniku, również celów wychowawczych. Ułatwiłoby to ustalenie już na pierwszym roku studiów

posiadanych przez słuchacza cech osobowych oraz opracowanie sposobów ich rozwijania i doskonalenia w toku ćwiczeń. Natomiast w latach następnych można by przechodzić w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych do rozwijania i kształtowania cech bardziej skomplikowanych.

W projekcie podręcznika wskazuje się, że celem prac kontrolnych jest sprawdzenie stopnia opanowania przez słuchacza określonego działu programu nauczania. Zdaniem mówcy — istotnym celem pracy kontrolnej jest również wdrożenie słuchacza do sporządzania tego typu prac, kształcenie u niego nawyków samodzielnego i szybkiego pisemnego rozwiązywania problemów.

W zakończeniu wystąpienia mówca postulował, aby w ćwiczeniach z wykorzystaniem pociągów zwracać większą uwagę na osiągnięcie celów szkoleniowych związanych ze studiowaniem terenu.

Plk dypl. Mieczysław BRONOWICKI (ASG) podkreślił, że założenia dydaktyczno-wychowawcze w zakresie kształtowania modelu osobowego oficera odpowiadają współczesnym wymaganiom. Projekt podręcznika uwzględnia kierunek kształcenia współczesnego dowódcy i oficera sztabu. Wyrazem tego jest postulowanie różnorodnych form i metod nauczania, zapewniających skuteczne przekazywanie i utrwalanie wiedzy.

Badania skuteczności kształcenia w ASG stanowią podstawę do ciągłego doskonalenia programów szkolenia. O efektywności studiów w ASG decydują: po pierwsze — skład kadry naukowo-dydaktycznej, jej przygotowanie do stosowania elastycznych form i metod nauczania, po drugie — cechy osobowe samych słuchaczy. Od kandydata na słuchacza i od wykładowcy zależą ostateczne wyniki nauczania i skuteczność wysiłków zmierzających do kształtowania modelu współczesnego dowódcy i oficera sztabu.

Typowanie kandydatów na słuchaczy ASG nie może stanowić akcji kampanijnej, prowadzonej raz w roku. Selekcję należy przeprowadzać już wśród młodych absolwentów wyższych szkół oficerskich. Wytypowanie oficera na kandydata do akademii byłoby wielkim wyróżnieniem, a z drugiej strony stanowiłoby bodziec do dalszej pracy nad sobą.

Zdaniem mówcy celem studiów w ASG nie powinno być praktyczne nauczenie dowodzenia wojskami, ale opanowanie form i metod pozwalających szkolić i zgrywać odpowiednie zespoły. Więcej czasu należy też poświęcić na szkolenie słuchaczy w czasie ćwiczeń na mapach i ćwiczeń szkieletowych.

Projekt podręcznika stanowi bardzo dobry materiał wyjściowy do opracowania podręcznika dydaktyki ASG. Będzie on pożyteczny również dla dowództw wszystkich szczebli w wojsku.

Plk dypl. R. MACKIEWICZ (ASG) porusza problematykę kompleksowości metod stosowanych w poszczególnych formach nauczania.

Mówca uważa, że na przykład wszystkie formy i metody stosowane w czasie podróży polowo-historycznych należałoby przenieść na pozostałe ćwiczenia na mapach, organizowane w terenie.

Najlepszą pomoc, jakiej udzielają akademii wojska, stanowią fragmenty pokazu prowadzonego podczas ćwiczeń bądź obozów zimowych lub letnich. Pokaz jest formą szkolenia bardzo skuteczną. Umożliwia on ujednoczenie poglądów słuchaczy na charakter współczesnego pola walki. Dlatego też formę tę należy omówić w podręczniku.

W rozwiązywaniu różnych zadań szkoleniowych zarówno w akademii, jak i w związkach taktycznych należy w większym zakresie wyzyskiwać prace dyplomowe. Dowódcy związków taktycznych, sugerując tematy prac dyplomowych, powinni jednocześnie dołączać do każdego tematu wytyczne, będące ich postulatami i żądaniami. Jeszcze lepszym rozwiązaniem byłoby — zdaniem mówcy — danie tych wytycznych przez dowódcę związku taktycznego w czasie pobytu słuchacza na praktyce w jednostce po zakończeniu drugiego roku studiów. W związku z tym tematy prac należy podawać słuchaczom przed ich wyjazdem na praktykę.

Gen. dyw. w st. spocz. J. KUROIPIESKA uważa, że ASG, jako uczelnia przyjmująca na studia stosunkowo ograniczoną liczbę kandydatów, musi dokonywać szczególnie wnikliwej ich selekcji. Dobór kandydatów powinien stanowić część ogólnego wysiłku selekcyjnego, dokonywanego przez bardzo liczny zespół ludzi i mającego na celu dobór dowódców związków taktycznych — przyszłych dowódców związków operacyjnych.

Jest jeszcze jedna bardzo ważna sprawa, Ci, którzy dostali się do akademii, ale nie mogli jej ukończyć, nie powinni potem być dyskryminowani. Jeśli nawet ktoś po pierwszym roku studiów zostanie relegowany, nie powinien jednak tracić swojej kolejki do awansu. Oficerowie, którym nie udało się ukończyć ASG, mogą być ludźmi wielkich zalet, mogą być doskonałymi dowódcami, świetnie rozwiązującymi wszystkie problemy związane z taktyką broni połączonych na szczeblu oddziału, natomiast mogą nie nadawać się do pracy w sztabie wyższego związku.

Zdaniem mówcy, w czasie szkolenia nadużywamy słowa „praktyka”. Wszystko, cokolwiek tu robimy, stanowi naprawdę tylko zabieg teoretyczny. Przecież nie wiemy i nikt nie wie, czy szkolimy dobrze, czy źle, czy ta metoda odda nam właściwe usługi w pożądanej chwili, czy też ich nie odda. Ostatecznie o tym rozstrzyga wojna.

Utarł się pogląd, że ćwiczenia — to zajęcia praktyczne. Jest to pogląd niesłuszny. Ćwiczenia są niczym innym jak poszukiwaniem najwłaściwszych rozwiązań. Stąd im bardziej ćwiczenia są urozmaicone, im bardziej pomysłowe są formy ich prowadzenia, tym szybciej doprowadzą one do znalezienia rozwiązań odpowiadających naturze sprzętu będącego w wyposażeniu wojsk oraz do wypracowania najlepszych metod jego użycia.

Grupy szkoleniowe powinny liczyć nie więcej jak 10 słuchaczy. Tylko z taką grupą można w sposób należyty realizować określony program dydaktyczny. Kierownik grupy dla lepszego oddziaływania na słuchaczy winien być zmieniany nawet co 3 miesiące. Mówca uza-

sadnia to tym, że słuchacz poznawałby ciągle innych wykładowców i dzięki temu mógłby porównywać ich metody dydaktyczne. Oczywiście tak jak z każdą sprawą nie ma rozwiązania idealnego.

Następnie gen. KUROIPIESKA uzasadniał korzyści, jakie wynikają z różnorodności składu grup. Grupa złożona np. z artylerzystów, saperów, łącznościowców i nawet lotników posiada dobrą atmosferę do dyskusji, wymiany zdań, doświadczeń i stwarza większe możliwości wszechstronnego rozwoju słuchacza niż grupa złożona z oficerów tylko jednej specjalności. Dlatego nie możemy przesądzać, że ktoś, kto ukończył oficerską szkołę artylerii czy jest dowódcą baterii przeciwlotniczej nie będzie najznakomitszym dowódcą ogólnowojskowym. Nie należy więc przesadzać w ocenianiu korzyści płynących z dezintegracji nauczania, której celem jest specjalizacja oficerów.

Gen. bryg. Z. ŻARSKI (Dowództwo WOPK) popiera założenia programowe podręcznika w zakresie kształcenia kadr dowódczo-sztabowych. Uważa jednak, że wykonanie tego rodzaju zadań będzie możliwe tylko wtedy, gdy ASG spotka się z pełnym poparciem ze strony wojsk, polegającym na zorganizowaniu akcji doboru na studia wartościowych kandydatów.

Dowództwo WOPK, na podstawie organizowanych po raz pierwszy w tym roku na szczeblu okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych sprawdzianów kandydatów, doszło do wniosku, że niestety na studia nie zostali wytypowani przez jednostki odpowiedni oficerowie. Z tego też powodu rozpoczynamy poważną długofalową pracę w celu poprawy sytuacji. Mówca sądzi, że w tych wysiłkach Dowództwo WOPK spotka się z wydatną pomocą ASG.

Stwierdził — kontynuował mówca — że oficerowie nasi po trzyletnim pobycie w akademii zapominają o tym, co się aktualnie dzieje w jednostkach. Dlatego zorganizowaliśmy dla niektórych grup oficerów kończących ASG, WAT i WAP kursy specjalistyczne, na których zapoznajemy ich ze sprzętem bojowym wprowadzonym do uzbrojenia w ostatnim okresie oraz z aktualnymi zarządzeniami i wytycznymi dotyczącymi różnych stron życia w jednostkach wojskowych.

Należałoby utrzymywać kontakt kadry ASG z dowództwami rodzajów sił zbrojnych i jednostkami wojskowymi. Katedra Wojsk OPK utrzymuje ten kontakt, ale nie jest on taki, jaki być powinien. Kierownicy poszczególnych katedr powinni być zorientowani w tym, co się dzieje w poszczególnych rodzajach wojsk. Poważniejsze ćwiczenia prowadzone w wojskach OPK należy opracowywać z udziałem oficerów Katedry OPK ASG.

Pplk mgr S. LISZEWSKI (WAP) zastanawiał się, czy podręcznik uwzględnia pewne najnowsze tendencje rozwojowe współczesnej dydaktyki.

O współczesności ujęcia tematyki dydaktycznej świadczy — jego zdaniem — fakt, że w podręczniku kładzie się duży nacisk na rozwijanie inicjatywy i samodzielności myślenia. Jest to jeden aspekt współ-

czesności w dydaktyce. Drugim aspektem jest przechodzenie z dydaktyki pamięci na dydaktykę myślenia. Trzecim wreszcie aspektem nowoczesności jest dynamiczny rozwój środków dydaktycznych oraz wykorzystywanie w procesie kształcenia środków audiowizualnych i symulatorów.

Projekt podręcznika ma wiele cech nowoczesności. Jednakże dobrze byłoby rozwinąć w nim szerzej problematykę związaną z podejmowaniem decyzji. Zdaniem mówcy, nie zostały bowiem wystarczająco rozwinięte i przedstawione takie momenty podejmowania decyzji, jak rozpoznawanie sytuacji, tak zwana eksploracja płynności i giętkości myślenia, a także związane z tym funkcjonalne i semantyczne kwestie definicji.

Mówca postulował również wprowadzenie do podręcznika zagadnień związanych z zastosowaniem technicznych środków dydaktycznych.

Płk doc. dr J. SKIBIŃSKI (ASG) pozytywnie ocenił wkład pracy włożony w opracowanie materiału zawartego w podręczniku (jego pierwszej wersji), po czym zwrócił uwagę na potrzebę skonkretyzowania pojęcia nowoczesności w nauczaniu i nowoczesnej dydaktyki w szczególności.

Z ekonomicznego punktu widzenia „produkt”, jakim jest absolwent wychodzący z akademii — to nic innego jak inwestycja. Powstaje problem: jaki ma być absolwent, w którego przygotowanie tak dużo inwestujemy. Zdaniem mówcy absolwent ASG powinien mieć szeroki horyzont myślowy. Dlatego też tak istotna jest sprawa samokształcenia. Każdy z absolwentów będzie „rosł” intelektualnie na tyle, na ile będzie posiadał skłonności i nawyki do pracy samokształceniowej.

Epoka, w której żyjemy, i obraz współczesnego pola walki są jakościowo odmienne od poprzednich. Nowe środki walki wymagają nowych metod działania. Wobec tego i w procesie kształcenia istnieje zapotrzebowanie na nową metodykę, a przynajmniej na metodykę opartą na nowych przesłankach. Współczesny podręcznik nie może być tylko rejestrem istniejących metod i doświadczeń, lecz powinien również wytyczać pewne kierunki działania, przynajmniej na najbliższą przyszłość. Jest to niezbędne zwłaszcza w świetle występowania takiego zjawiska, jak coraz szybsze „starzenie się” wiedzy (postęp wiedzy jest bowiem lawinowy i rozwija się według krzywej wykładniczej). Obecnie znajdujemy się w pobliżu punktu przegięcia tej gwałtownie rosnącej krzywej.

Nowy kierunek w dydaktyce, który powinien być zapoczątkowany, można w trybie roboczym nazwać „cybernetyzacją metodyki nauczania”. Jesteśmy na początku tej drogi. Zdajemy sobie sprawę z trudności, ale jeśli chcemy, aby nasz absolwent był intelektualnie przygotowany do tego, co go spotka w ciągu najbliższych kilku lat po wyjściu z akademii, nie możemy się cofnąć.

Następnie mówca stwierdził, że w zakresie wstępnych prac metodologicznych i cząstkowych badań nad efektywnością nauczania zakończono już pierwszy etap prób prognozowania ocen. Próby te powinny

być rozwijane w kierunku opracowania modelu osobowości absolwenta. Wypracowanie tego modelu będzie wymagało ogromnego wysiłku. Życie staje się bowiem coraz bardziej skomplikowane, a wojsko (i nie tylko wojsko) — to cały wielki system. Wielkość systemu polega nie tylko na tym, że składa się on z dużej liczby elementów, ale i na tym, że istnieją w nim skomplikowane współzależności, których wykrycie jest coraz bardziej złożone. W tym przypadku nasz konwencjonalny aparat analizy i syntezy niewiele może już zdziałać, jeśli chcemy uzyskiwać możliwe obiektywne przesłanki niezbędne do podejmowania decyzji — nawet w naukach społecznych. Przed cybernetyką, a ściślej przed elektronicznymi maszynami matematycznymi ludzkość uciec już nie może. Kwestia tylko, jak je wykorzystywać zgodnie z potrzebami i posiadanymi umiejętnościami. Jest to jedno z podstawowych zadań współczesnej dydaktyki.

PRZEMÓWIENIA NADESLANE DO SEKRETARIATU SESJI

Pplk mgr Mieczysław RESPONDEK (ASG) postuluje, aby w podręczniku podkreślić wyraźnie, że prakseologicznym celem metodyki jest usprawnienie pracy dydaktycznej ASG. Pożądane byłoby maksymalne sprecyzowanie niektórych pojęć technicznych dydaktyki, jak np.: „forma”, „metoda”. Należy przyjąć za prof. KOTARBIŃSKIM następujące określenie: „metoda to tyle, co sposób systematycznie stosowany”, a „forma dydaktyczna to tyle, co ustalony kształt lub postać, w jakiej ujęta jest procedura nauczania”. Przyjęcie proponowanych lub innych ścisłych określeń pozwoli w sposób jasny odróżnić pojęcie „formy” od pojęcia „metody”.

Do treści podręcznika powinno się włączyć uogólnione doświadczenia dydaktyczno-wychowawcze przodujących wykładowców. W części dotyczącej modelu osobowości absolwenta istniałaby konieczność opracowania (oprócz wspomnianego modelu absolwenta) modelu kandydata na studia w ASG oraz modelu słuchacza. Wydaje się nieodzowne rozbudowanie w podręczniku problematyki pytań i odpowiedzi w oparciu o logiczną analizę tego zagadnienia zawartą w pracy dra Pszczółkowskiego pt. „Sztuka przekonywania” lub w pracach prof. dra Ajdukiewicza. Należałoby także szerzej omówić rodzaje dyskusji dydaktycznej.

Materiał zebrany w projekcie podręcznika jest bezspornie cenny. Po dokonaniu niezbędnych uzupełnień i poprawek będzie on stanowił wartościową teoretycznie i przydatną praktycznie pozycję naukową.

Pplk mgr Jan NOWAKOWSKI (ASG) uważa, że projekt podręcznika obejmuje podstawowe zagadnienia, ważne z punktu widzenia procesu dydaktycznego ASG. W podręczniku występują jednak pewne braki. Ma on charakter zbyt instruktażowy. Wyraz „powinien” należy zastąpić wyrazem „postuluje się”, „zaleca się”. Wielu terminów nie zdefiniowano, a niektóre definicje nie są poprawne pod względem logicznym. Termin „forma nauczania” nie został zdefiniowany przekonywająco. Wskutek tego trudno jest rozróżnić metodę nauczania od formy nauczania. Błędem byłoby tu twierdzić, że metodyka nie poddaje się ścisłemu definiowaniu. Chodzi tylko o dobór określonych definicji. Podziały logiczne, które zostały przeprowadzone, nie zawsze są konsekwentne. Szczególnie niezbyt precyzyjnie dobiera się kryteria podziału. W podręczniku występują często sformułowania nieprecyzyjne, a nawet niesłuszne. Niektóre problemy potraktowano zbyt wąsko, np. metody dyskusyjne. Zagadnienie pytań, jako problem, można rozwiązać korzystając z logiki. Wiele terminów ujęto niezręcznie, np.: metody podające, pytania formalne, pytania właściwe, pytania po-

zorne. W podręczniku brak zastosowania metod graficznych. Graficzne objaśnienia należy umieścić w treści podręcznika, a nie na końcu wydawnictwa.

Na temat niektórych problemów metodyki wskazane byłoby zorganizowanie dyskusji ogólnoakademickiej.

Ppłk dypl. mgr Antoni Rataj (ASG) stwierdził, że miernikiem oceny wyników dydaktyczno-wychowawczych akademii jest jakość przygotowania kadr do wykonywania zadań w czasie pokoju i wojny. Istnieje więc potrzeba wszechstronnej oceny kształcenia słuchaczy.

Zachodzi konieczność systematycznego oceniania postępów kształcenia słuchaczy. Zadaniem oceny powinno być stwierdzenie, czy proces kształcenia przebiega prawidłowo i czy opanowanie materiału programowego odbywa się rytmicznie i zgodnie z rozkładem zajęć. Ocena taka umożliwia wykładowcy zapoznanie się z wynikami jego własnej pracy dydaktycznej oraz mobilizuje słuchaczy do systematycznego wysiłku. Ze względu na współzależność między procesami nauczania i uczenia się, czyli związek między czynnościami wykładowcy i słuchacza, funkcje oceny powinny być dialektycznie powiązane. Powinna obowiązywać zasada, że ocena ma największą wartość wtedy, gdy wykładowca i grupa słuchaczy (każdy indywidualnie) orientują się w wydajności ich wspólnej pracy. Należy więc rozpocząć badania nad funkcją oceny w uzyskiwaniu efektów kształcenia oraz ustalić, czy i jakie zachodzą prawidłowości w tym zakresie. Badania nad oceną dostarczyłyby zweryfikowanych danych o jakości procesu kształcenia i jego efektach.

Prof. dr Jan SZCZEPAŃSKI (Dyrektor Instytutu Filozofii i Socjologii PAN) nie mogąc uczestniczyć osobiście w obradach sesji nadesłał pismo, w którym stwierdza m.in., że po zapoznaniu się z materiałami można pogratulować ASG dobrej roboty. „Badania nad procesem dydaktycznym są wykonane z dobrą znajomością zagadnienia i metod badań. Sądzę, że inne typy wyższych uczelni, a przede wszystkim uniwersytety i politechniki mogłyby wzorować się na Waszych badaniach”.

Ppłk dypl. Wiesław ŻBIKOWSKI (Dowódca 1 ppz) poruszane problemy pracy dydaktyczno-wychowawczej rozpatrzył jako absolwent Akademii Sztabu Generalnego i jako dowódca pułku mający wśród podwładnych również absolwentów ASG.

Pierwsza sprawa — to zacieśnienie kontaktów między uczelnią a absolwentami. Praktycznie kontaktów takich brak. Słuchacz opuszczający mury uczelni nie korzysta już z dorobku naukowego akademii, nie kontaktuje się z wykładowcami i nie dowiaduje się o nowościach. To wszystko mają zastąpić mu regulaminy wojskowe i rozwinięte w ASG zdolności poznawcze. To jednak stanowczo za mało. Oficer, a szczególnie absolwent wiodącej wyższej uczelni wojskowej musi stale poszerzać i uzupełniać swoje wiadomości. Pomocna winna mu być w tym uczelnia. Powinna ona wydawać i rozprawdzać wśród

absolwentów podstawowe materiały dotyczące postępu myśli wojskowej. Taki skrypt — vademecum winien być niejako przedłużeniem studiów i pozwalać na dalsze rozwijanie myśli teoretycznej, którą absolwent może zastosować i sprawdzić w życiu praktycznym. Niemniej jednak nawet najlepiej opracowany skrypt nie zastąpi osobistego kontaktu i wymiany poglądów. Dlatego też niezbędne stają się krótkoterminowe szkoleniowe zjazdy podyplomowe absolwentów. Na takim zjeździe w ciągu kilku czy kilkunastu dni należałoby zapoznać absolwentów z postępowaniem myśli wojskowej i ukierunkować ich do dalszej pracy. Zjazdy te można by było organizować osobno dla oficerów pionu dowódczego i osobno dla oficerów pracujących w sztabach, różniąc ich program odpowiednio do potrzeb. Uczelnia powinna także pewien okres czasu po ukończeniu przez absolwenta studiów szczególnie interesować się jego losem. Byłoby to z korzyścią dla obu stron. Młody absolwent miałby oparcie w uczelni, a uczelnia byłaby zorientowana, jak w praktyce użytkuje on wiedzę zdobytą w Akademii Sztabu Generalnego. Warto pokusić się o takie kontakty. Przykład uczelni cywilnych, a szczególnie Politechniki Śląskiej świadczy, że są one możliwe i pożyteczne. I jeszcze jedno. W trakcie studiów najwięcej uwagi poświęca się słuchaczom najslabszym. To specjalnie dla nich organizuje się dodatkowe konsultacje, grupy samopomocy czy kolokwia. Natomiast oficerami otrzymującymi oceny dobre i bardzo dobre nikt się nie zajmuje, bo oni przecież i tak dadzą sobie radę. Tak być nie może. Przecież to właśnie ci najzdolniejsi są przewidziani na najwyższe stanowiska w wojsku. Ich wiedzy, talentowi, pracowitości i aktywności należy dać „zielone światło”. Akademia Sztabu Generalnego powinna być uczelnią dla najzdolniejszych oficerów.

Druga sprawa — to zastosowanie wiadomości zdobytych w czasie studiów w życiu praktycznym. Większość absolwentów natrafia na poważne trudności. Wynika to głównie z faktu, że na studia do ASG kierowani są oficerowie młodzi wiekiem i stażem służby wojskowej, przeważnie ze stanowisk dowódców kompanii i plutonów. Oficerowie ci odchodząc z jednostki wojskowej nie zdążyli jeszcze poznać całej złożoności jej działania. Nie zdobyli oni też tej praktycznej wiedzy w czasie studiów w akademii. Wracając ponownie do jednostki po ukończeniu studiów i obejmując odpowiedzialne stanowiska dowódcze czy sztabowe gubią się w gąszczu przepisów i zarządzeń administracyjno-gospodarczych, alarmowo-mobilizacyjnych, pionu technicznego itp. Tacy oficerowie z łatwością opracowują każde ćwiczenie taktyczne, ale nie potrafią z zasady praktycznie przeprowadzić go w terenie, nie potrafią opracować właściwie dokumentów gotowości bojowej oddziału czy pododdziału. Dużą trudność przedstawia dla nich także organizacja i przeprowadzanie zajęć instruktorsko-metodycznych z wyszkolenia ogniowego czy taktyczno-specjalnego. Dlatego też, obok wiadomości taktyczno-operacyjnych, należy zwrócić większą uwagę na praktykę dnia codziennego jednostki, na to, z czym spotka się absolwent w okresie swojej pokojowej, szkoleniowo-gospodarczej pracy w jednostce, a nie tylko na polu walki. Oczywiście słuszny i uzasadniony wydaje się

postulat oddania do dyspozycji akademii odpowiedniej jednostki wojskowej; natomiast organizowanie specjalnych kursów administracyjno-gospodarczych dla oficerów przewidzianych na stanowiska kierownicze wydaje się niepotrzebne. Oficer-dowódca wyższego szczebla dowodzenia powinien posiadać ogólną znajomość przepisów (i ten zasób wiedzy powinien otrzymać w czasie programowych studiów), a szczegóły zarządzeń wykonawczych powinni znać jego kierunkowi podwładni.

W materiałach na XII Sesję Naukową ASG wysunięto postulat, aby słuchaczy po ukończeniu studiów kierować do macierzystych jednostek. Postulat ten wydaje się nie do przyjęcia z różnych powodów, a szczególnie wobec potrzeb w zakresie personalnej obsady jednostek. Żaden dowódca nie może i nie będzie chciał czekać przez trzy lata na obsadzenie określonego stanowiska służbowego w jednostce. Nasze jednostki otrzymują także stosunkowo mało absolwentów szkół oficerskich. Każde więc skierowanie oficera na studia wyższe staje się dla jednostki bardzo kłopotliwe. Dlatego dowódcy nie zawsze chętnie kierują oficerów na wyższe uczelnie. Celowe wydawałoby się zarządzenie, aby jednostki kierujące oficerów na studia, oprócz normalnego uzupełniania młodymi oficerami, otrzymywały dodatkowo tytuł absolwentów szkół oficerskich, ilu oficerów skierowały na wyższe studia. Wpłynie to pozytywnie na zwiększenie napływu kandydatów do ASG i stworzy możliwość lepszego ich doboru.

Nieodzownym przedsięwzięciem jest udział kadry dydaktyczno-naukowej i słuchaczy ostatniego roku studiów w kursach instruktorsko-metodycznych organizowanych przez Inspektorat Szkolenia MON oraz w pokazach najlepszej, przodującej bazy szkoleniowej w jednostkach. Ten ostatni postulat może być realizowany przy małych nakładach od zaraz w oparciu o bazę 1 Praskiego Pułku Zmechanizowanego w Wesolej.

Zachodzi więc potrzeba:

- po pierwsze — nawiązania ściślejszego kontaktu pomiędzy uczelnią a jej absolwentami oraz stałego, systematycznego pogłębiania ich wiedzy w drodze szkoleń podyplomowych;
- po drugie — położenia w procesie studiów większego nacisku na wyrabianie wysokich umiejętności praktycznych.

Gen. dyw. Adam CZAPLEWSKI
KOMENDANT
AKADEMII SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. ŚWIERCZEWSKIEGO

PRZEMÓWIENIE KOŃCOWE

Nie sposób w krótkim podsumowaniu wyczerpać bogactwa problemów, poruszonych w toku dwudniowych obrad. Cały dorobek sesji zostanie przez nas dokładnie przestudiowany, zawiera on bowiem wiele cennych i odkrywczych myśli oraz sugestii, które wzbogaciły nasze dotychczasowe rozumienie różnych zjawisk dydaktyczno-wychowawczych.

Wygłoszone referaty i wystąpienia dyskusyjne upewniły nas, że drogi i kierunki działania wybrane przez akademię w zakresie poszukiwania nowych źródeł rozwoju i podnoszenia efektywności studiów są słuszne i rokują nadzieję na uzyskanie lepszych wyników.

Nie oznacza to, iż w czasie obrad panowała całkowita zgodność poglądów. Byliśmy świadkami ścierania się poglądów i krytycznych polemik. Świadczy to o tym, że temat sesji nie był uczestnikom obojętny, że problem jak najlepszego kształcenia kadr dowódczo-sztabowych jest sprawą ważną i że każdy z zabierających głos w dyskusji miał szczerą chęć wzbogacenia naszego systemu dydaktycznego o określone wartości.

Niech mi wolno będzie jeszcze raz przedstawić stanowisko akademii w kwestiach zasadniczych. Przede wszystkim musimy zastanowić się nad sprawą wielkiej wagi, a mianowicie: w jakim kierunku w ASG będzie zmierzać kształcenie słuchaczy mających pełnić funkcje dowódcze i sztabowe w oddziałach i związkach taktycznych. Czy główny nacisk będzie położony na przygotowanie ich do działania w przyszłej wojnie, czy też do zaspokajania aktualnych potrzeb wojsk? Otóż przygotowujemy ich do umiejętnego wypełniania obydwu tych zadań, co więcej, nie widzimy w tym sprzeczności.

Oczywiście ani oficera-dowódcy, ani oficera-pracownika sztabowego średnich i wyższych ogniw dowodzenia nie przygotowujemy jedynie do unormowanej pracy w warunkach pokoju. Zadaniem naszym jest przecież organizacja i prowadzenie walki zbrojnej. Problemów walki nie możemy jednakże rozważać jedynie perspektywicznie, w kategoriach abstrakcyjnych — do ich rozwiązywania musimy być przygotowani w każdej chwili. Zwycięstwo w wojnie jest uzależnione nie tylko od podejmowania błyskotliwych decyzji, które na pewno są niezbędne, ale jest również wynikiem wytrwałej i ofiarnej pracy w okresie pokoju. O ewentualnych rezultatach współczesnej wojny decyduje obecnie odpowiednie przygotowanie do niej wojsk i sztabów, stałe doskonalenie systemów dowodzenia, systemów mobilizacyjnych i alarmowych, dbałość na każdym szczeblu o gotowość bojową. Musimy także pamiętać, jak wielką, zasadniczą nieraz rolę odgrywa stan

moralno-polityczny sztabów, kadr i wojsk. Bez wysokiego morale wojsk nie można liczyć na odniesienie zwycięstwa, a kształtować je należy nie dopiero w okresie zagrożenia, lecz jeszcze w czasie pokoju, i to właśnie przy aktywnym współdziałaniu dowódców.

W tej sytuacji i wobec tego rodzaju wymagań musimy kształcić naszych słuchaczy z punktu widzenia potrzeb przyszłego pola walki, wdrażać ich do aktywnego udziału w przygotowywaniu powierzonych im jednostek, sztabów i techniki bojowej do tej przyszłej wojny jeszcze w okresie pokojowym. Nie ma mowy, abyśmy bez tego mogli myśleć o sprawnym działaniu na polu walki, nawet jeśli byśmy mieli szczególnie utalentowanych dowódców.

Rzecz jasna, że postulatu zbliżenia studiów w ASG do potrzeb wojsk nie rozumiemy jako zacieśnienia ich do ram wąsko pojętego praktycyzmu. Musimy tak kształtować naszego słuchacza, aby umiał rozwiązywać praktyczne problemy dowodzenia, szkolenia i wychowania w sposób twórczy i perspektywiczny, z pełnym zrozumieniem tendencji rozwojowych sztuki i doktryny wojennej. Nie chodzi nam również o to, aby słuchaczy przygotowywać do rozwiązywania problemów mobilizacji właśnie 9 DZ albo problemów gotowości bojowej 16 DPanc. Trzeba, aby poznali oni zasady i systemy mobilizacyjne aktualne i perspektywiczne, rozumieli i poznali złożoność zagadnień związanych z utrzymaniem przez wojska gotowości bojowej, aby byli zdolni do rozwiązywania tych problemów w każdych warunkach i w różnych jednostkach.

Takie kształcenie naszych słuchaczy wymaga utrzymywania ścisłego kontaktu z wojskami, gdyż tylko w tym wypadku nasze teoretyczne wywody i założenia będą odpowiadać aktualnym i perspektywicznym potrzebom wojsk. W ten sposób zapewnimy przestrzeganie w studiach dydaktycznej zasady jedności teorii i praktyki.

Chcę również stwierdzić, że nie zamierzamy poprzestać na wytyczeniu kierunków działania. Już obecnie zrealizowaliśmy szereg przedsięwzięć, mających na celu uwzględnienie części postulatów dowódców i samych absolwentów. Tak na przykład, jak już sygnalizowałem, w ramach współpracy z Dowództwem OPK organizujemy ćwiczenia dla słuchaczy z wykorzystaniem stanowisk dowodzenia tego rodzaju sił zbrojnych. Dokonaliśmy też pewnych korektur programowych w celu szerszego uwzględnienia problematyki gotowości bojowej wojsk i zapoznania słuchaczy z bazą szkoleniową jednostek. Ponadto uwzględniliśmy propozycje dotyczące tematyki prac dyplomowych, którą obecnie uzgadniamy z okręgami i zainteresowanymi instytucjami oraz zaprosiliśmy do udziału w konsultacjach tych prac dyplomowych pracowników sztabów okręgów i związków taktycznych. Przewidujemy także realizację zamierzeń, o których wspomnieliśmy w materiałach na sesję. O całości naszych przedsięwzięć, konkretnych propozycjach współpracy i formach pomocy oczekiwanej ze strony wojsk zawiadomimy wszystkie okręgi wojskowe i inne instytucje.

Cenne są dla nas uwagi pod adresem podręcznika. Na sesji przedstawiliśmy wstępną jego wersję właśnie z zamiarem poddania jej pod dyskusję. Nie zawiedliśmy się w swych nadziejach. Niewątpliwie ka-

tedry i Zakład Dydaktyki Wojskowej wiele w toku tej dyskusji skorzystały i dzięki niej na pewno wzbogacą problematykę podręcznika zarówno w części dotyczącej modelu absolwenta i celów studiów, jak też metod i form nauczania.

W toku dyskusji wyłonił się problem organizacji i treści dalszych badań oraz wspólnych publikacji w zakresie dydaktyki wojskowej szkoły wyższej z punktu widzenia potrzeb ASG i innych uczelni wojskowych. Wymaga też rozwiązywania kwestia współpracy między uczelniami wojskowymi. Należy dążyć do tego, aby współpraca ta straciła charakter przypadkowy, a przybrała formę stałych kontaktów roboczych. Te i szereg innych spraw czekają na załatwienie i sądzę, że w porozumieniu z obecnymi tutaj na sali obrad towarzyszącymi z Departamentu Kadr oraz Rady MON do spraw Wyższego Szkolnictwa Wojskowego wypracujemy skuteczne zasady współdziałania.

W imieniu własnym i całej kadry dydaktyczno-wychowawczej Akademii Sztabu Generalnego serdecznie dziękuję uczestnikom naszych obrad — przedstawicielom instytucji centralnych, dowództw i szefostw rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb, okręgów wojskowych i związków taktycznych — za liczne przybycie i aktywny udział. Szczególnie słowa podziękowania kieruję pod adresem zaproszonych przedstawicieli cywilnych uczelni i placówek naukowych: prof. prof.: Zofii Kietlińskiej, Wincentego Okonia i Włodzimierza Szewczuka. Ich wypowiedzi były nie tylko szczególnie twórcze i zapładniające pod względem teoretycznym, ale świadczyły o głębokim zrozumieniu problematyki wojskowej wyższej uczelni dowódczo-sztabowej.

Serdecznie dziękuję pracownikom Zakładu Dydaktyki Wojskowej i pracownikom wszystkich innych komórek naukowo-dydaktycznych akademii, którzy przyczynili się do przygotowania sesji, za trud i inwencję w zrealizowaniu tak pożytecznego i bogatego w treści poznawcze przedsięwzięcia.

XII Sesję Naukową ASG uważam za zamkniętą.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 opracował płk doc. dr Jerzy Zakrzewski. Część 1 załącznika nr 2 opracował płk doc. dr Jerzy Zakrzewski, a część 2, 3 i 4 tego załącznika ppłk mgr Stefan Wasilewski. Załącznik nr 3 zestawiał płk doc. dr Jerzy Zakrzewski. Przy opracowaniu części 4 załącznika nr 2 pomagali: ppłk dypl. mgr Antoni Rataj i ppłk dypl. mgr Kazimierz Gierczak.

Do opracowania i zestawienia załączników posłużyły wyniki badań przeprowadzonych przez zespół oficerów w składzie: płk doc. dr Jerzy Zakrzewski (kierownik zespołu), płk dypl. Roman Sielecki, płk dr Mieczysław Sidor, ppłk mgr Stefan Wasilewski i ppłk dypl. Stefan Drozd — z Zakładu Dydaktyki Wojskowej oraz ppłk dypl. mgr Antoni Rataj z katedry Taktyki Tyłów i ppłk dypl. mgr Kazimierz Gierczak z katedry WOPK.

SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU I WYNIKÓW BADAŃ SKUTECZNOŚCI STUDIÓW W ASG

W latach 1964—1969 z inicjatywy Zakładu Dydaktyki Wojskowej ASG przeprowadzono badania nad efektywnością działalności dydaktyczno-wychowawczej akademii. Badania przeprowadzono w dwóch etapach.

W etapie pierwszym (wstępnym) — obejmującym lata 1964—1967 — ograniczono się wyłącznie do corocznych badań ankietowych słuchaczy kończących studia. Celem tych badań było zebranie od słuchaczy informacji o tym, jak oceniają oni proces studiów w akademii i jaka jest ich opinia o zakresie treści programowych, skuteczności stosowanych metod i form nauczania oraz wychowania (kształtowanie cech osobowych), a także jak zamierzają w przyszłości podnosić swoje kwalifikacje zawodowe. Przeprowadzone badania umożliwiły zebranie dość obszernej informacji. Niemniej jednak, z uwagi na ograniczony zasięg, nie można było na tej podstawie sformułować dalej idących i uzasadnionych wniosków praktycznych.

W drugim etapie — przypadającym na lata 1968—1969 — zdecydowano znacznie rozszerzyć zakres badań, zwrócić się również do absolwentów, a przede wszystkim do ich bezpośrednich i pośrednich przełożonych z propozycją przekazania akademii wszechstronnej informacji o pracy tychże absolwentów w jednostkach wojskowych, aby na tej podstawie dokonać analitycznej oceny efektywności studiów z punktu widzenia ich skuteczności praktycznej.

Celem ostatecznym badań było zebranie materiałów i opracowanie wniosków umożliwiających stworzenie koncepcji studiów na lata 1969—1972.

Niniejsze sprawozdanie zawiera ogólne wyniki badań przeprowadzonych w latach 1968—1969.

1. Założenia metodologiczne i organizacja badań

a) Koncepcja metodologiczna badań

Głównym celem badań było — poprzez zebranie materiałów — ustalenie możliwości lepszego dostosowania działalności dydaktyczno-wychowawczej ASG do potrzeb wojsk.

W ramach prowadzonych badań:

- poddano analizie efektywność studiów w ASG wyrażającą się stopniem przygotowania absolwentów do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych. W tym celu zebrano dane o praktycznej działalności absolwentów w jednostkach oraz o trudnościach, na jakie natrafiają przy rozwiązywaniu zadań służbowych. Określono, które z tych trud-

ności pozostają w związku przyczynowym z uzyskanym w uczelni wykształceniem;

- ustalono, jakie kwalifikacje powinien posiadać oficer z wyższym wykształceniem dowódczo-sztabowym, kierowany do pracy w linii.

Badaniom i ocenie poddano kwalifikacje i stopień przygotowania absolwentów promowanych w latach 1964—1967. Uczynienie przedmiotem badań wyłącznie absolwentów wymienionego okresu było podyktowane kilkoma względami.

Przede wszystkim chodziło o to, aby analizą badawczą objąć okres specyficzny dla działalności dydaktyczno-wychowawczej akademii, tj. okres, w którym nastąpiła stopniowa integracja procesu nauczania na wszystkich kursach (specjalizacjach) na kierunku studiów wojsk lądowych. Z tych przyczyn przy każdej promocji zaznaczały się pewne różnice w stopniu ujednoczenia programów nauczania. I tak absolwenci z promocji 1964 roku byli kształceni w zasadzie według poszczególnych specjalności. Większe zmiany w koncepcji nauczania objęły już absolwentów z następnych promocji, zaś absolwenci 1967 roku byli już kształceni w ramach kursu całkowicie zintegrowanego (w mieszanych grupach) według w zasadzie jednolitego programu nauczania. Wyniki badań mogłyby więc mieć istotne znaczenie przy opracowywaniu nowej koncepcji studiów na lata następne.

Ponadto dążono do tego, aby badania dotyczyły absolwentów promowanych w ostatnich latach, którzy mają jeszcze świeży zakres wiedzy i umiejętności oraz potrafią ocenić ich wartość praktyczną. Jednocześnie dzięki takiemu doborowi badanego środowiska powstała możliwość porównania uzyskanych wyników z badaniami ankietowymi przeprowadzonymi w latach 1964—1967 przy udziale tych samych absolwentów, ale jeszcze podczas ich studiów w ASG.

Temat i ustalone cele badawcze określiły w stopniu decydującym wybór metody badawczej. Nie nadawała się tu metoda obserwacji, wprawdzie relatywnie najbardziej obiektywna, ale pracochłonna i zbyt długotrwała. Zdecydowano wobec tego ograniczyć się tylko do metody badania opinii. Metoda ta chociaż nie jest w pełni wiarygodna z uwagi na możliwość zaistnienia pomyłek o charakterze subiektywnym, pozwala jednak objąć badaniami duże zbiorowiska, a w tym konkretnym przypadku nawet prawie całe badane środowisko. W celu zwiększenia obiektywności tej metody zastosowano kilka technik badawczych, a mianowicie: badania ankietowe, narady z dowódcami rodzajów sił zbrojnych, okręgów wojskowych i związków taktycznych oraz spotkania i dyskusje z absolwentami kierunku studiów wojsk lądowych.

Organizacja badań nie nastęrczyła większych trudności. Dowództwa okręgów oraz rodzajów sił zbrojnych bardzo przychylnie ustosunkowały się do projektu przeprowadzenia badań skuteczności praktycznej studiów. Już w końcu 1968 roku uzgodniono z zainteresowanymi, że w pierwszym kwartale 1969 roku zostaną przeprowadzone badania ankietowe i spotkania z absolwentami, a w drugim kwartale tegoż roku odbędą się spotkania komendy ASG z dowództwami wszystkich okręgów

wojskowych z udziałem dowództw związków taktycznych oraz z dowództwami rodzajów sił zbrojnych: Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK. Jednocześnie opracowano ankietę dla absolwentów oraz kwestionariusz wywiadu dla dowódców okręgów, rodzajów sił zbrojnych, dowódców związków taktycznych oraz sporządzono plan spotkań z absolwentami ASG.

b) Tok badań, charakterystyka zebranych materiałów badawczych

W okresie od stycznia do maja 1969 r. przeprowadzono:

- spotkania komendy ASG z dowództwami wszystkich trzech okręgów wojskowych (w Warszawie, Bydgoszczy, Wrocławiu) z udziałem pracowników szeregu związków taktycznych oraz spotkanie z dowództwem Wojsk OPK (we Wrocławiu)¹⁾;
- badania ankietowe z absolwentami promowanymi w latach 1964—1967;
- spotkania z absolwentami ASG kierunku studiów wojsk lądowych.

Te ostatnie spotkania, zgodnie z propozycjami okręgów, odbyły się przy udziale przedstawicieli ASG na terenie różnych garnizonów z następującą ilością absolwentów:

— Warszawa	— 27 absolwentów,
— Olsztyn	— 7 „
— Lublin	— 8 „
— Kraków	— 10 „
— Bydgoszcz	— 13 „
— Szczecin	— 15 „
— Opole	— 9 „
— Żagań	— 8 „
— Gubin	— 6 „
— Krosno Odrzańskie	— 6 „

Ogółem w spotkaniach wzięło udział 109 absolwentów, co stanowi około 50% wszystkich respondentów objętych tą formą badań. Uzyskaną frekwencję należy więc uznać za zadowalającą.

W rezultacie przeprowadzonych spotkań i badań zebrano następujące materiały:

- 246 wypełnionych ankiet, co stanowi 62% ogólnej ilości 397 rozesłanych kwestionariuszy. Z tej ilości do zestawień sprawozdawczych wykorzystano 213 ankiet — pozostałe 33ankiety nie zostały uwzględnione z uwagi na ich zbyt późne dostarczenie (24) lub nieprawidłowe wypełnienie (9);
- pięć szczegółowych sprawozdań przedstawicieli ASG ze spotkań z absolwentami wraz z uogólniającą notatką służbową;
- cztery protokoły ze spotkań komendy ASG z dowódcami okręgów wojskowych i dowódcą wojsk OPK.

¹⁾ Spotkanie komendy ASG z Dowództwem Wojsk Lotniczych nie doszło do skutku.

Oceniając całość zebranego materiału badawczego należy stwierdzić, że jest on pod wieloma względami bardzo bogaty i wszechstronny. Analiza tego materiału wykazuje, że dzięki zastosowaniu różnorodnych technik badawczych oraz skonfrontowaniu opinii zarówno absolwentów, jak też bezpośrednich i pośrednich przełożonych uzyskano szeroki przekrój poglądów oceniających różne strony działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni z punktu widzenia przydatności praktycznej studiów. Po wyeliminowaniu poglądów skrajnych i niezbyt realnych można będzie przystąpić do zobrazowania głównych nurtów dyskusji mających charakter konstruktywny i poznawczy. Przedstawione również zostaną poglądy kontrowersyjne i budzące zastrzeżenia, ale merytorycznie uzasadnione i pobudzające do rozważań.

Na podstawie zebranych materiałów zostały opracowane dwa podstawowe dokumenty o charakterze analitycznym: „Sprawozdanie z wyników badań ankietowych” wraz z analizą i zestawieniami statystycznymi i „Wykaz problemów i postulatów przedstawionych przez dowódców i absolwentów oraz możliwości ich realizacji w ASG”.

2. Analiza wyników badań

a) Wartość wykształcenia uzyskanego w ASG według opinii dowódców i absolwentów.

Analiza wyników badań świadczy, iż fachowe kwalifikacje absolwentów ASG oceniane są w zasadzie pozytywnie. Stwierdza się, że dzięki wykształceniu uzyskanemu w ASG są oni przygotowani do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych. Szczególnie pozytywną opinię o swoich kwalifikacjach wyrazili w sposób pośredni sami absolwenci. 73% absolwentów stwierdziło w ankiecie, że po ukończeniu studiów nie natrafiają w toku wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych na istotne trudności w działalności taktyczno-operacyjnej, zaś 62% nie ma tych trudności przy rozwiązywaniu problemów szkoleniowo-wychowawczych i administracyjnych.

Wydaje się jednak, że opinie absolwentów są nieco przesadzone. Potwierdziły to spotkania z nimi odbyte w okręgach i garnizonach, podczas których dowódcy i pracownicy sztabów, a także sami absolwenci, poza wyszczególnieniem szeregu dodatnich stron, sformułowali wiele uwag krytycznych pod adresem swoich kwalifikacji. Między innymi wyrażoną opinię, że studia w ASG są jednak za mało dostosowane do potrzeb praktycznych jednostek wojskowych, zwłaszcza liniowych, gdyż absolwenci ASG po objęciu stanowisk dowódczych i sztabowych natrafiają na szereg określonych trudności.

Niektórzy dowódcy okręgów i związków taktycznych, oceniając ogólne kwalifikacje absolwentów stwierdzili, że chociaż są oni na ogół dobrze przygotowani do rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych z punktu widzenia przyszłego pola walki, to jednocześnie mają stosunkowo duże trudności w zrozumieniu całokształtu życia jednostki, gubią się w sprawach organizacyjnych i administracyjno-gospodarczych,

zwłaszcza na szczeblu pododdziału (batalionu i dywizjonu) oraz oddziału. Stosunkowo duże trudności nastęrcza absolwentom rozwiązywanie zagadnień z zakresu gotowości bojowej wojsk i sztabów, w tym problemów gotowości mobilizacyjnej i alarmowej, sprawności technicznej sprzętu i uzbrojenia oraz rozwiązywanie zagadnień zaopatrzenia.

W zakresie kwalifikacji taktyczno-operacyjnych większość dowódców zaznaczała, że absolwenci ASG potrafią samodzielnie myśleć oraz umiejętnie dostosowywać się do nowych sytuacji, a przede wszystkim szybko i prawidłowo podejmować decyzje taktyczno-operacyjne. Natomiast wykazują oni braki w rozwiązywaniu praktycznych problemów dowodzenia, zwłaszcza w ćwiczeniach z wojskami, przy wprowadzaniu w życie decyzji własnych (lub dowódcy) i zabezpieczeniu działań bojowych.

Podkreślano również, że wychowankowie ASG wykazują znaczne umiejętności w zakresie opracowywania typowych dokumentów sztabowych, dobrze orientują się w terenie oraz dość sprawnie pracują na mapach. Z drugiej jednak strony napotykają trudności w praktycznej realizacji operatywnych zadań sztabowych w terenie (przy wyjeździe do jednostek), wykazują braki w znajomości taktycznych i technicznych możliwości sprzętu i uzbrojenia aktualnie wprowadzanego do wyposażenia wojsk, nie mają wprawy w posługiwaniu się technicznymi środkami dowodzenia (łączności i małej mechanizacji) oraz znormalizowanymi wzorami dokumentów.

Podczas organizowania, planowania i kierowania szkoleniem i wychowaniem absolwenci ASG nie mają w zasadzie kłopotów z opracowywaniem dokumentacji ćwiczebnej, ale wykazują zbyt mało umiejętności w przygotowaniu ćwiczeń taktycznych z wojskami i dowódczo-sztabowych, w organizacji treningów sztabowych, w planowaniu i kierowaniu procesem szkolenia wojsk i sztabów przy optymalnym wykorzystaniu istniejącej bazy szkoleniowej.

W toku dyskusji wyłonił się również problem kwalifikacji specjalistycznych słuchaczy reprezentujących rodzaje wojsk i służby. Większość absolwentów specjalności artyleryjskiej i przeciwlotniczej promowanych w latach 1966—1967 uskarżała się na poważne trudności w rozwiązywaniu niektórych specjalistycznych problemów danego rodzaju wojsk, zwłaszcza na szczeblu dywizjonu lub pułku. Absolwenci wymienionych specjalności poddali krytyce zarówno koncepcję studiów obowiązującą w ASG przed 1965 rokiem, jako prowadzącą do zbyt wąskiej specjalizacji, jak też z lat 1966—1967, która znowu doprowadziła do pewnych zaniedbań w specjalistycznym przygotowaniu słuchaczy.

Szczegółowego materiału do dyskusji na temat skuteczności praktycznej studiów w ASG dostarczyły odpowiedzi absolwentów na pytania ankiety dotyczące trudności napotykanych przez nich w pracy dowódczo-sztabowej. Chociaż ogólne wskaźniki ilościowe nie są alarmujące, to jednak przy bliższej analizie wypowiedzi okazuje się, że absolwenci wymieniali te same trudności, na które zwrócili uwagę

również ich przełożeni. Dawały się one odczuć w zakresie: służby sztabów, organizacji i prowadzenia mobilizacji, wykorzystania współczesnego sprzętu i uzbrojenia, planowania, organizowania i kierowania procesem szkolenia, przeprowadzania alarmów bojowych i ćwiczebnych, opracowywania dokumentacji bojowej. Znaczna część absolwentów wyraziła opinię, iż również zakres uzyskanych wiadomości z tych dziedzin nie był wystarczający.

b) Propozycje zgłoszone przez dowódców i absolwentów.

W dyskusjach prowadzonych w okręgach wypłynęła na plan pierwszy kwestia przygotowania absolwentów do praktycznej działalności w jednostkach. W części propozycji podkreślano konieczność upracticznienia studiów w ASG. Tak np. sugerowano potrzebę przygotowywania słuchaczy do organizacji ćwiczeń ze strzelaniem amunicją bojową na szczeblu kompanii, dostosowania studiów do specyfiki niektórych okręgów przez uwzględnienie problematyki jednostek skadrowanych i systemu szkolenia rezerw osobowych. Pełną propozycję reorganizacji studiów celem dostosowania ich do potrzeb praktycznych przedstawił dowódca ŚOW.

Z drugiej zaś strony wielu dyskutantów uważało, że akademia nie może i nie jest w stanie w pełni przygotować absolwentów do praktycznego wykonywania różnorodnych obowiązków (zwłaszcza z zakresu gospodarczego i szkoleniowego) w oddziałach i związkach taktycznych. Zdaniem tej grupy uczestników spotkań, reprezentującej w szczególności poglądy POW i dowództwa wojsk OPK oraz znacznej części absolwentów, problem większego dostosowania studiów do potrzeb praktycznych należy rozpatrywać w kontekście powiązania wiedzy teoretycznej z potrzebami praktycznymi oddziałów i związków taktycznych. Dowódcy i absolwenci reprezentujący powyższy pogląd uważali, że ASG jednocześnie z przygotowaniem słuchaczy do rozwiązywania praktycznych zadań, zwłaszcza w dziedzinie dowodzenia, powinna zapewnić im wszechstronną wiedzę teoretyczną, umożliwiającą optymalizację działania na szczeblu oddziału i związku taktycznego.

Propozycje zgłoszone (w zasadzie wyłącznie przez absolwentów) w zakresie kwalifikacji fachowych (specjalistycznych) sprowadzały się do koncepcji „umiarkowanej specjalizacji”. Absolwenci proponowali, aby na studia specjalistyczne przeznaczyć dwa lata, zaś studia o szerokim profilu według jednolitego programu ograniczyć do jednego roku, tworząc na trzecim roku studiów grupy mieszane złożone z różnych specjalistów.

Problem przygotowania specjalistycznego słuchaczy kursu OPK był omawiany na spotkaniu z dowództwem Wojsk OPK, które przedstawiło propozycje zwiększenia zakresu nauczania specjalistycznego na kursie.

Dowódca Wojsk OPK i dowódca POW proponowali, aby do czasu rozbudowy własnej bazy szkoleniowej akademia wykorzystywała stanowiska dowodzenia wojsk OPK oraz okręgu (postulat w odniesieniu do wojsk OPK jest aktualnie realizowany).

W sprawie zmian w programach nauczania dowódcy i absolwenci postulują konieczność:

- zwracania większej uwagi na problematykę pracy sztabów, oddziałów i związków taktycznych oraz czynności oficerów sztabu w procesie dowodzenia;
- lepszego przygotowania słuchaczy do rozwiązywania problemów osiągania przez wojska i sztaby wysokiej gotowości bojowej, w tym mobilizacyjnej i alarmowej;
- zapoznania słuchaczy z techniką wprowadzoną do wyposażenia wojsk, w szczególności z technicznymi środkami łączności, oraz wyszkolenia ich w sprawnym posługiwaniu się tymi środkami;
- przekazania słuchaczom większego zasobu wiedzy i umiejętności z zakresu planowania, organizacji i kierowania szkoleniem bojowym i taktycznym wojsk i sztabów.

Ożywioną dyskusję wzbudziła sprawa ilości i charakteru ćwiczeń. Większość absolwentów, zwłaszcza specjalności ogólnowojskowej, stała na stanowisku, iż ćwiczenia na mapach z wykorzystaniem pociągu oraz na obozach i w czasie podróży polowych są nadzwyczaj pożyteczne i wartościowe. Niektórzy absolwenci stwierdzili jednak, że program był przeładowany ćwiczeniami, które wskutek tego miały charakter treningu w zakresie podejmowania decyzji. Sugerowano, aby ćwiczenia były wykorzystywane dla pogłębienia wiedzy teoretycznej, a ponadto rzeczywiście dostosowane do realnych warunków jednostek.

Dowódcy okręgów i związków taktycznych oraz dowódcy wojsk OPK zalecali wykorzystywanie do szkolenia słuchaczy ćwiczeń organizowanych przez wojska.

Szereg uwag i propozycji zgłoszono w sprawie prac dyplomowych, praktyki słuchaczy, typowania kandydatów na studia, zacieśniania kontaktów między uczelnią a absolwentami oraz kierowania słuchaczy po ukończeniu studiów z powrotem do macierzystych jednostek.

W zakresie kształtowania osobowości absolwentów (postawy moralno-politycznej, cech charakteru) nie zgłoszono zbyt wielu propozycji. Niemniej jednak dyskusje, prowadzone zwłaszcza w środowisku absolwentów, były szczególnie interesujące i pouczające. W wypowiedziach podkreślano, że absolwenci ASG, dzięki między innymi studiom w uczelni, posiadają obszerną wiedzę społeczno-polityczną i ugruntowany światopogląd marksistowski oraz rozwinięte zdolności poznawcze. Natomiast w mniejszym stopniu wyrabia się u słuchaczy niezbędne w czasie wojny cechy osobowości. Dlatego postulowano, aby w toku studiów zwrócić uwagę na:

- kształtowanie i rozwijanie wysokiej odporności moralnej i psychicznej, odwagi intelektualnej i żołnierskiej oraz wysokiej dyscypliny organizacyjnej i osobistej;
- wyrabianie poczucia odpowiedzialności za podejmowane w czasie ćwiczeń taktycznych decyzje taktyczno-operacyjne, które w rzeczywistych działaniach byłyby przecież brzemienne w skutki;

- wypracowanie obiektywnych kryteriów oceniania predyspozycji słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych lub sztabowych i na tej podstawie proponowanie przydziałów służbowych;
- wykorzystanie wszelkich możliwości wychowywania patriotycznego słuchaczy i w tym celu zintensyfikowanie już stosowanych metod zapoznawania słuchaczy z historycznymi tradycjami walk o wyzwolenie narodowe i społeczne (postulowano między innymi lepsze zapoznanie słuchaczy z zabytkami Warszawy);
- stosowanie w praktyce bardziej sprawiedliwych kryteriów przy zwalnianiu słuchaczy ze studiów.

Ponadto w szeregu wypowiedzi, zwłaszcza absolwentów, zwracano uwagę, aby uczelnia w większym stopniu dbała o swój autorytet, troszczyła się o lepszy dobór kadry, a katedry okazywały większą pomoc młodym wykładowcom.

3. Analiza możliwości uwzględnienia przez uczelnię zgłoszonych propozycji

Analiza zebranych materiałów badawczych wykazuje, że między dowódcami i pracownikami sztabów okręgów a badanymi absolwentami biorącymi udział w spotkaniach, niezależnie od pewnych różnic, istniała zasadnicza zgodność poglądów co do konieczności lepszego dostosowania studiów w ASG do potrzeb wojsk.

Ten punkt widzenia należałoby przyjąć za podstawę do dalszej działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni. Jest on przy tym zgodny z zasadniczymi tendencjami dokumentu „Zasady funkcjonowania Akademii Sztabu Generalnego na najbliższe lata” opracowanego przez Sztab Generalny. Problem sprowadzałby się więc do tego, jak zrealizować ten postulat, aby niczego nie uronić z dotychczasowych osiągnięć i nie obniżyć, lecz podnieść rangę uczelni, tym bardziej, że nie wszystkie propozycje zgłoszone w trakcie badań mogą być w praktyce uwzględnione.

Akademia nie jest przede wszystkim w stanie przygotować słuchaczy do działalności praktycznej w jednostkach wojskowych w takim stopniu, w jakim życzyliby sobie niektórzy dowódcy. Dotyczy to zwłaszcza propozycji przygotowania do pracy na szczeblu pododdziału. Zadanie to powinno być zrealizowane przed studiami w ASG. Nie jest też możliwe wyposażenie słuchaczy we wszechstronną wiedzę i umiejętności w zakresie administracyjno-gospodarczym. Problem ten mógłby być rozwiązany przez zorganizowanie krótkotrwałych (kilkutygodniowych) kursów administracyjno-gospodarczych dla oficerów, przewidywanych na stanowiska kierownicze.

Dokładnego przemyślenia wymaga propozycja przedstawiona przez sztab ŚOW. Chodzi o dopuszczenie okręgów do współdecydowania o procesie studiów, a zwłaszcza do oceny wyników egzaminów.

Wydaje się, że uzależnienie programów od przydziałów służbowych mogłoby doprowadzić do zbyt daleko posuniętej specjalizacji, co byłoby

sprzeczne z zasadą szerokiego profilu studiów. Również podział egzaminów na praktyczne (w okręgach) i teoretyczne (w akademii) nie jest wskazany z uwagi na zbyt skomplikowanie procesu dydaktycznego. Natomiast istnieje możliwość wzbogacania wiedzy teoretycznej słuchaczy i kształtowania ich umiejętności praktycznych w zakresie:

- operatywnej pracy oficera sztabu w procesie rozwiązywania praktycznych problemów dowodzenia na szczeblu oddziału i związku taktycznego;
- przyswajania całokształtu problematyki gotowości bojowej (mobilizacyjnej, alarmowej, technicznej, zaopatrzeniowej);
- organizowania i kierowania szkoleniem i wychowaniem wojsk oraz sztabów.

Jednocześnie jednak należy zdawać sobie sprawę z faktu, że możliwości ASG są tu ograniczone, gdyż wszechstronne praktyczne przygotowanie słuchaczy do dowodzenia może być osiągnięte przede wszystkim w toku ćwiczeń z wojskami oraz ćwiczeń dowódczo-sztabowych z wykorzystaniem najnowocześniejszej techniki dowodzenia, a tej uczelnia nie posiada. Dlatego okręgi wojskowe oraz szefostwa rodzajów wojsk powinny udostępniać ASG w większym stopniu środki dowodzenia (środki łączności, wozy dowodzenia itd.) oraz umożliwiać słuchaczom branie udziału w organizowanych przez nie ćwiczeniach z wojskami, tak jak to obecnie czyni dowództwo wojsk OPK ¹⁾.

W świetle powyższego potwierdza się celowość zaakceptowanej już przez wyższych przełożonych propozycji przydzielenia do dyspozycji akademii odpowiedniej jednostki wojskowej (1 pz). Należałoby również rozważyć projekt fragmentarycznego udziału słuchaczy III kursów w pokazach bazy szkoleniowej i kursach instruktorsko-metodycznych organizowanych przez Inspektorat Szkolenia MON.

Całość przedstawionych propozycji można by uwzględnić w ramach istniejącej koncepcji studiów. Oznaczałoby to zmianę celów nauczania w kierunku uwypuklenia problematyki z zakresu dowodzenia na szczeblu oddziału i związku taktycznego, z pewnym uproszczeniem zagadnień o charakterze operacyjnym. Zmian tych można by dokonać z jednej strony przez optymalizację treści programowych i opracowanie zmienionej siatki godzin (zwiększenie czasu na zagadnienia z zakresu służby sztabów, teorii naukowej organizacji pracy, problematyki mobilizacji i gotowości bojowej wojsk, metodyki szkolenia taktycznego, technicznych środków dowodzenia), a z drugiej strony — przez wzbogacenie metod i form nauczania oraz rozbudowę akademickiej bazy szkoleniowej (systemu stanowisk dowodzenia).

¹⁾ Postulat ten już jest realizowany. Między innymi, w porozumieniu z poszczególnymi okręgami, w 1970 r. wprowadzono w życie zasadę udziału słuchaczy (poszczególnych grup) w ćwiczeniach związków taktycznych. Po raz pierwszy również w czerwcu 1970 r. przeprowadzono wspólne ćwiczenie dowódczo-sztabowe w terenie z Dowództwem Pomorskiego Okręgu Wojskowego. W ćwiczeniu tym brała udział prawie cała kadra naukowo-dydaktyczna uczelni, słuchacze drugich i trzecich kursów wszystkich kierunków studiów oraz kursu zaocznego i operacyjno-strategicznego.

Wydaje się, że istnieje konieczność takiego ustawienia procesu studiów, aby słuchacze jednocześnie z przyswajaniem bogatej wiedzy teoretycznej kształtowali wysokie umiejętności praktyczne, uzyskując w ten sposób możliwość twórczego rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych, dowodzenia, organizowania oraz kierowania procesem szkolenia i wychowania wojsk. Tego rodzaju kształcenie należy realizować nie tylko na sali, ale przede wszystkim na stanowiskach dowodzenia, w terenie, na poligonach, niejednokrotnie z udziałem wojsk i wykorzystaniem najnowocześniejszego sprzętu dowodzenia.

Przy szerokiej współpracy akademii z dowództwami rodzajów sił zbrojnych, z okręgami wojskowymi i szefostwami rodzajów wojsk i służb zostałyby więc stworzone warunki, umożliwiające uczelni znacznie lepsze przygotowanie słuchaczy do sprawowania funkcji dowódczych i sztabowych w jednostkach wojskowych.

Sprawozdanie z wyników badań ankietowych

1. Metodologiczna strona badań /cele, metoda, techniki badawcze, organizacja badań/

Sondaż opinii absolwentów ASG miał na celu uzyskanie wszechstronnej informacji o ich poglądach dotyczących skuteczności praktycznej studiów i wartości uzyskanego w uczelni wykształcenia.

Badania oparto na metodzie ankietowej wychodząc przy jej opracowaniu z założenia, że:

- a/ pytania ankietowe powinny mieć charakter pośredni, umożliwić respondentom formułowanie jak najbardziej obiektywnych odpowiedzi;
- b/ zestaw pytań powinien umożliwiać wzajemną weryfikację poprawności /obiektywności/ odpowiedzi;
- c/ oprócz pytań skategoryzowanych, mających podstawowe znaczenie, należy sformułować również pytania otwarte w celu zapewnienia respondentom możliwości wyjaśnienia odpowiedzi lub wyśnięcia propozycji;
- d/ należy utrzymać metodologiczny i treściowy związek z ankietą opracowaną dla słuchaczy na lata 1964-1969;
- e/ należy zapewnić związek treściowy pomiędzy ankietą dla absolwentów i kwestionariuszem wywiadu dla ich przełożonych.

Ankieta dla absolwentów zawierała sześć pytań głównych, z których każde składało się z szeregu pytań szczegółowych. Zasadnicze znaczenie miało pytanie pierwsze /o charakterze pośrednim/: "Czy w toku wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych napotykaliście trudności w działalności taktyczno-operacyjnej

/szkoleniowo-wychowawczej/? Pytanie było uszczegółowione wykazem dziedzin, w których mogły wystąpić określone trudności wraz z charakterystyką ich konkretnych przyczyn /np. niewystarczający zasób wiedzy uzyskanej w ASG lub niedostosowanie tej wiedzy do potrzeb praktycznych/. Na podstawie odpowiedzi na pytanie zamierzano określić w sposób pośredni stopień przydatności praktycznej studiów w ASG. Dalsze pytania dotyczyły również stron działalności dydaktyczno-wychowawczej uczelni.

Ankieta rozesłano do zainteresowanych w grudniu 1968 r. Ogółem przekazano 400 absolwentom badanych promocji 397 ankiet. Z tej liczby otrzymano wypełnionych 246 egzemplarzy. Dokładne rozliczenie rozesłanych i otrzymanych po wypełnieniu ankiet przedstawia zamieszczone poniżej zestawienie:

Lp.	Nazwa instytucji /jednostki/	Liczba absolwentów z promocji 1964-67	Liczba wysłanych ankiet	Liczba otrzyma- nych an- kiet po wypełnie- niu	Liczba wykorzystanych ankiet do ze- stawień	Liczba ankiet nie wykorzysta- nych z po- wodu złego wypełnienia i przeter- minowania
1.	Sztab Generalny i instytucje centralne MON	39	38	24	23	1
2.	Warszawski OW, sztaby i jednostki OTK	48	48	40	36	4
3.	Śląski OW, sztaby i jednostki OTK	56	55	30	25	4
4.	Pomorski OW, sztaby i jednostki OTK	58	57	49	25	24
5.	DWL, jednostki i szkoły oficerskie /lotnicze/	62	62	31	31	-
6.	DWOPK i jednostki OPK	52	52	22	22	-
7.	Szefostwo i jednostki OPL	32	32	20	20	7
8.	Akademie i wyższe szkoły oficerskie /bez lotniczych/	53	53	30	30	-
	R a z e m:	400	397	246	213	33

Z zestawienia wynika, że najmniejszy udział w badaniach wzięli absolwenci specjalności kwatermistrzowskiej /nadeszli oni zaledwie 7 ankiet/. Dlatego też w zestawieniach statystycznych badań ankietowych włączono te 7 ankiet do zestawienia dla specjalności ogólnowojskowej. W pozostałych specjalnościach liczba przysłanych ankiet była stosunkowo duża i wyniki badań ankietowych mogą być uważane za reprezentatywne dla całego badanego środowiska /populacji/ absolwentów.

2. Ogólna analiza wyników badań ankietowych

Zestawienia statystyczne i zestawienie pytań otwartych dostarczają szeregu interesujących informacji, których pełnej oceny można będzie dokonać dopiero w przyszłości. Obecnie natomiast celowe jest przedstawienie wyników ankiety i przeanalizowanie stopnia osiągnięcia zakładanego celu badawczego. Cel ten został spełniony. Dotyczy to zwłaszcza odpowiedzi na pytania 2-6 oraz odpowiedzi otwartych, w których absolwenci rzeczowo ustosunkowują się do swoich kwalifikacji oraz dokonują oceny wartości uzyskanego wykształcenia, a także przeprowadzają analizę programów, metod i form nauczania w akademii. Pewne zastrzeżenia budzą natomiast odpowiedzi na pierwsze, zasadnicze pytanie ankiety informujące - jak już wspomniano - o trudnościach odczuwanych przez absolwentów w działalności służbowej przy sprawowaniu funkcji dowódczych i sztabowych. W większości wypowiedzi /73%/ absolwenci nie stwierdzili występowania jakichkolwiek trudności. Pewne trudności odczuwało tylko 14% absolwentów, pozostali zaś /13%/ - nie wyrazili w tej sprawie swego zdania. Wydaje się jednak, że odpowiedzi te są zbyt optymistyczne. Z rozeznania posiadanego przez ASG oraz z wypowiedzi dowódców okręgów, związków taktycz-

nych, a zresztą samych absolwentów wynika, że w działalności dowódczej i sztabowej natrafiają oni na większe, a przynajmniej bardziej powszechne trudności.

Zbyt optymistyczny pogląd absolwentów był spowodowany czynnikami subiektywnymi, a przede wszystkim niechęcią do krytycznej oceny własnej działalności, chociaż pytanie było tak sformułowane, że odpowiedzialność za ewentualne trudności spadała na uczelnię. Następnym czynnikiem, sprzyjającym przesadnie pozytywnej ocenie, był indywidualny sposób wypełniania ankiet, co nie za - chęca do refleksji i sformułowania krytycznych analiz. Potwierdzają to dyskusje przeprowadzone na spotkaniach z częścią respondentów, które - w porównaniu do treści ankietowych wypowiedzi - miały bardziej analityczny, a nawet krytyczny charakter.

Należy jednak stwierdzić, że nawet przy uwzględnieniu zastrzeżeń, treść i sens wypowiedzi potwierdza w znacznej mierze całość wyników przeprowadzonych badań. Przy dokładniejszej analizie odpowiedzi na pierwsze pytanie okazuje się bowiem, że absolwenci uwypuklali te same trudności, o których wspominali na spotkaniach dowódcy. Dotyczyły one takich zagadnień, jak: organizacja i prowadzenie mobilizacji /39,1% wypowiedzi absolwentów dotyczących trudności/, wykorzystanie współczesnego sprzętu i uzbrojenia /21,6%/, planowanie, organizowanie i kierowanie procesem szkolenia /22%/, przeprowadzanie alarmów bojowych i ćwiczebnych /20%/, opracowywanie dokumentacji bojowej /18,2%/.

Poglądy absolwentów korelują tu z ich opiniami wyrażonymi o programach nauczania w ASG. Znaczna część respondentów wyraziła zdanie, że również zakres nauczania wymienionych lub pokrewnych dziedzin nie jest wystarczający. Poglądy tego rodzaju dotyczyły przedmiotów: służby sztabów /50,3% ogólnych wypowiedzi,

z tego 57% absolwentów pracujących na szczeblu oddziału/, obrony terytorium kraju /39%/, armii obcych /31,5%/, dydaktyki i metodyki szkolenia taktycznego /29,2%/. Ponadto absolwenci twierdzili, że uzyskali niewystarczającą wiedzę z zakresu doktryn wojennych /40,5%/, prawa międzynarodowego /38%/, i pedagogiki wojskowej /29%/>.

W pośredni sposób absolwenci wyrazili myśl o pewnym niedostosowaniu wykształcenia uzyskanego w ASG do potrzeb praktycznych. Wynika to z odpowiedzi na piąte pytanie ankiety dotyczące wpływu studiów na kształtowanie się niektórych cech osobowych. Oceniając w sumie pozytywnie lub nawet bardzo pozytywnie działalność uczelni w tym względzie, część absolwentów stwierdziła jednocześnie, że akademia w małym jednak stopniu wpłynęła na wyrobienie takich cech, jak: umiejętności organizacyjne i kierownicze /37% ogółu wypowiedzi/, oddziaływanie wychowawcze /32%/, umiejętności działania na innych stanowiskach /20,2%/>.

Te same zapewne przyczyny spowodowały, że w odpowiedzi na pytanie trzecie, dotyczące stopnia wykorzystania wiedzy nabytej w ASG, aż 14% absolwentów uważa, że jest on zbyt mały, zaś tylko 31% wykorzystuje tę wiedzę w stopniu dużym. Oceniając zaś tę odpowiedź w zależności od szczebla dowodzenia okaże się, że opinię negatywną wyrażają częściej absolwenci pracujący na szczeblu oddziału /16%/, niż związku taktycznego i okręgu /10%/. Najmniej zastrzeżeń pod adresem ASG wyrażają więc absolwenci pracujący na wyższych stanowiskach.

Z dyskusji przeprowadzonych na spotkaniach z absolwentami oraz z wypowiedzi ankietowych nasuwa się wniosek, że studia w ASG zapewniają w zasadzie słuchaczom duży wzrost kwalifikacji zawodowych. Niemniej jednak według opinii absolwentów ich kwalifikacje nie są w pełni dostosowane do potrzeb praktycznych, zwłaszcza na szczeblu oddziału i związku taktycznego.

3. Zestawienie statystyczne badań ankietowych

Zestawienie statystyczne składa się z trzech tabel, które ujmują te same odpowiedzi w trzech wariantach. Pierwszy wariant /tabela 1/ opracowano w oparciu o podział według zajmowanych przez respondentów stanowisk służbowych, drugi /tabela 2/ - zgodnie z rokiem ukończenia studiów, wreszcie trzeci /tabela 3/ - zależnie od specjalizacji ankietowanych. W zestawieniach o ujęciu procentowym nie uniknięto pewnych niedokładności. Spowodowane to zostało przede wszystkim zaokrągleniami wynikającymi z niepodzielności niektórych liczb. Niedokładności te mieszczą się jednak w granicach kilku lub kilkunastu setnych procenta, nie mają więc one w praktyce istotnego znaczenia.

Badaniami ankietowymi objęto następującą liczbę absolwentów:

Szczegół, na którym pełnią funkcje ankietowani absolwenci	Rok ukończenia studiów w ASG				Razem
	1964	1965	1966	1967	
Pułk	17	14	27	24	84
Dywizja	13	11	11	13	44
Okręg	16	13	10	14	55
Akademia	7	7	8	8	30
Razem:	53	45	56	59	213

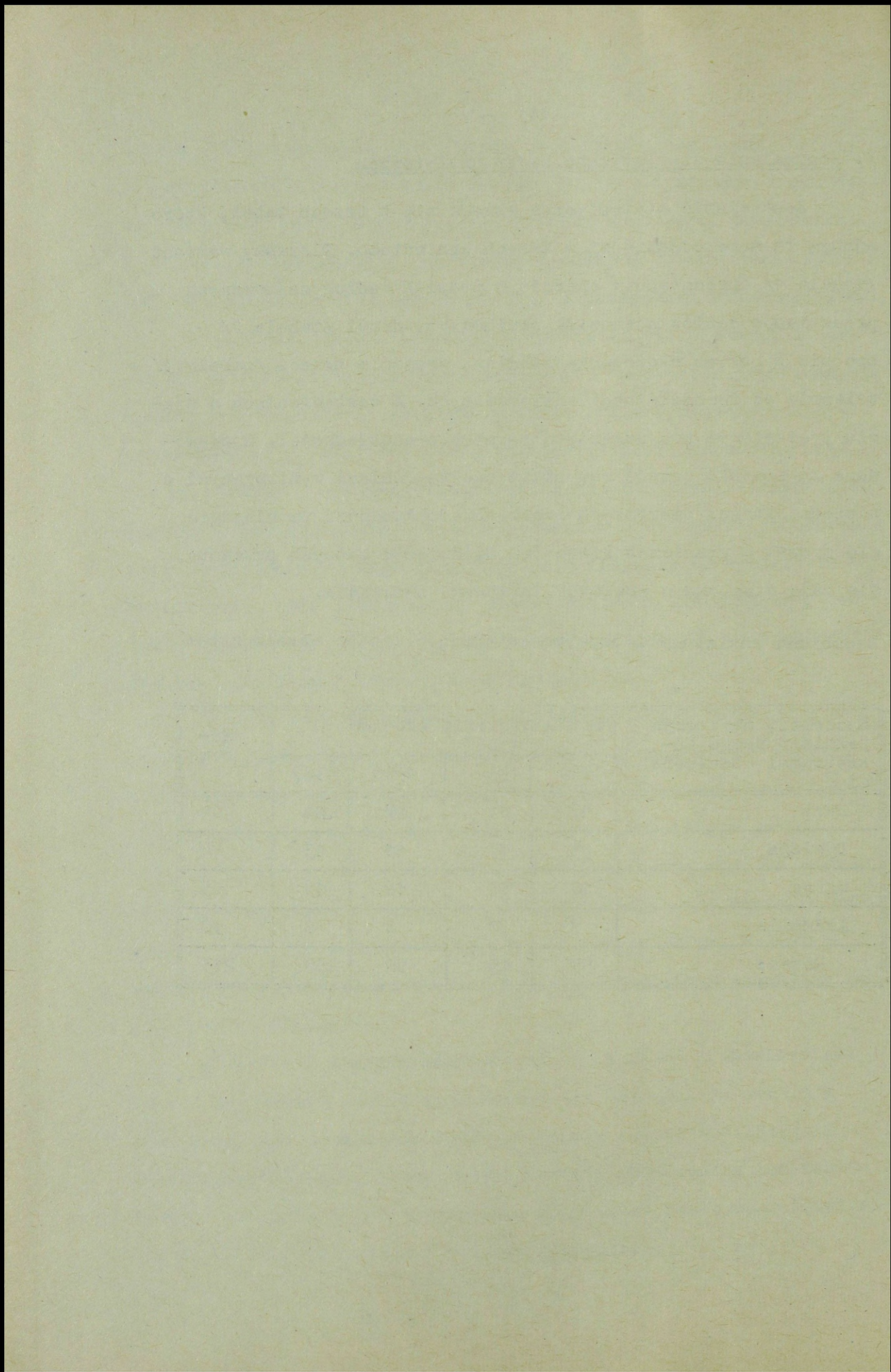
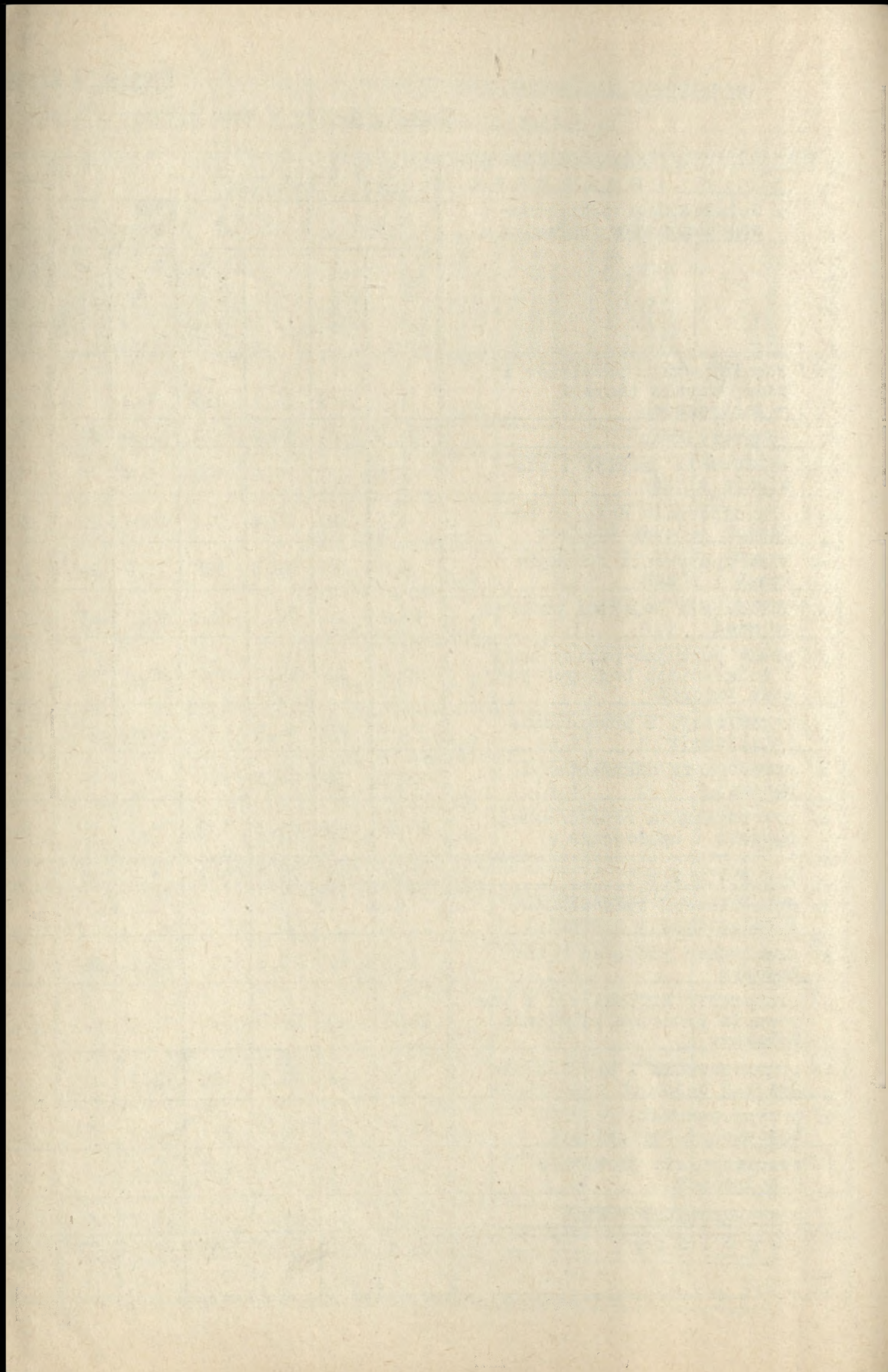

Tabela 1. Zestawienie stanowisk służbowych na poszczególnych szczeblach dowodzenia

Pytanie I. Czy w toku wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych napotykaliście na trudności w:

1/ działalności taktyczno-operacyjnej w zakresie:	Ogółem badanych /213 absolwentów/						Szczebel dowodzenia, przyczyny trudności										w procentach %/															
	tak		nie		prak. odpowiedzi		pułk /84 absolwentów/					dywizja /44 absolwentów/					okręg /55 absolwentów/				akademie i szkoły oficerskie /30 absolwentów/				wszystkie szczeble dowodzenia /213 absolwentów/							
	§	liczba wypowie- dzi	§	liczba wypowie- dzi	§	liczba wypowie- dzi	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	
	§	liczba wypowie- dzi	§	liczba wypowie- dzi	§	liczba wypowie- dzi	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	niewystar- czający zasób wiadomości	wiedza nie odpo- wiada praktyce	niewystar- czający zasób umie- jętności	inne przyczyny	razem	
a/ rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji - taktycznych	4,2	9	91,6	195	4,2	9	-	3,6	1,2	-	4,8	2,3	2,3	-	2,3	6,9	-	-	-	1,8	1,8	-	3,3	-	-	3,3	0,5	2,3	0,5	0,9	4,2	
-operacyjnych	10,3	22	59,7	127	30,0	64	-	2,4	-	2,4	4,8	4,5	2,3	-	2,3	9,1	7,3	3,6	3,6	3,6	18,1	6,6	3,3	-	3,3	13,2	3,8	2,8	0,9	2,8	10,3	
b/ meldowania decyzji i stawiania zadań	3,3	7	91,6	195	5,1	11	1,2	-	-	-	1,2	-	4,5	2,3	-	6,8	-	1,8	-	-	1,8	-	3,3	-	3,3	6,6	0,5	1,8	0,5	0,5	3,3	
c/ organizowania działań bojowych podczas ćwiczeń	9,3	20	80,4	171	10,3	22	3,6	3,6	1,2	-	8,4	2,3	4,5	4,5	2,3	13,6	-	3,6	-	1,8	5,4	3,3	3,3	6,6	-	13,2	2,3	3,7	2,4	0,9	9,3	
d/ wykorzystywania rodzajów wojsk i służb	9,8	21	78,1	168	11,2	24	2,4	1,2	5,8	1,2	10,6	2,3	2,3	2,3	-	6,9	3,6	-	1,8	1,8	7,2	6,6	-	6,6	3,3	16,5	3,3	0,9	4,2	1,4	9,8	
e/ dowodzenia wojskami podczas ćwiczeń	11,2	24	78,1	166	10,7	23	1,2	3,6	3,6	1,2	9,6	2,3	4,5	4,5	2,3	13,6	3,6	3,6	1,8	1,8	10,8	3,3	-	10,0	-	13,3	2,3	3,3	4,2	1,4	11,2	
f/ pracy partyjno-politycznej w działaniach bojowych podczas ćwiczeń	10,3	22	69,1	147	20,6	44	4,8	3,6	-	-	8,4	6,8	-	2,3	-	9,1	-	-	-	5,4	1,8	7,2	13,2	3,3	6,6	-	23,1	5,1	1,9	2,8	0,5	10,3
g/ organizacji i prowadzenia mobilizacji	39,1	85	36,9	77	24,0	51	22,6	13,0	4,8	3,6	44,0	18,2	18,2	2,3	-	38,7	16,3	7,2	5,4	3,6	32,5	30,0	6,6	-	6,6	43,2	21,1	11,7	3,7	3,3	39,1	
h/ opracowania dokumentacji bojowej	18,2	39	74,8	159	7,0	15	4,8	9,5	2,4	1,2	17,9	9,1	6,8	2,3	2,3	20,5	5,4	9,0	3,6	-	18,0	3,3	6,6	3,3	3,3	16,5	5,6	8,4	2,8	1,4	18,2	
i/ wykorzystania współczesnego sprzętu i uzbrojenia	21,6	46	64,3	137	14,1	30	8,4	3,6	4,8	-	16,8	6,8	9,1	4,5	6,8	27,2	3,6	9,0	7,3	1,8	21,7	13,2	-	13,2	-	26,4	7,4	5,6	6,5	1,9	21,6	
Ogólnie	13,8	295	72,5	1542	13,7	293	4,8	4,4	2,3	0,9	12,4	5,4	5,4	2,5	1,8	15,1	4,0	3,8	2,9	1,8	12,5	8,0	3,0	4,6	2,0	17,6	5,2	4,2	2,8	1,5	13,8	
2/ działalności wychowawczo-szkoleniowej w zakresie:																																
a/ kierowania procesem wychowawczym	8,0	17	79,8	170	12,2	26	2,4	3,6	1,2	-	7,2	4,5	2,3	-	2,3	9,1	1,8	1,8	1,8	-	5,4	10,0	3,3	-	-	13,3	3,8	2,8	0,9	0,5	8,0	
b/ planowania organizacji i kierowania procesem szkolenia bojowego	22,0	47	59,0	125	19,0	41	10,7	9,6	4,8	2,4	27,5	4,5	9,1	-	2,3	15,9	9,0	5,4	-	3,6	18,0	10,0	6,6	-	6,6	23,2	8,8	8,0	1,9	3,3	22,0	
c/ organizowania i prowadzenia ćwiczeń bojowych z wojskami	9,8	21	77,5	165	12,7	27	-	3,6	4,8	-	8,4	-	-	-	2,3	2,3	5,4	3,6	1,8	3,6	14,4	-	-	10,0	6,6	16,6	1,4	2,3	3,7	2,4	9,8	
d/ przeprowadzania alarmów bojowych i ćwiczebnych	13,2	28	66,2	141	20,6	44	3,6	1,2	1,2	2,4	8,4	4,5	2,3	4,5	2,3	13,6	3,6	1,8	3,6	5,4	14,4	6,6	3,3	6,6	6,6	23,1	4,2	1,9	3,3	3,8	13,2	
e/ rozwiązywania problemów - kadrowych	20,0	43	47,5	101	32,5	69	8,4	5,8	3,6	4,8	22,6	4,5	4,5	4,5	4,5	18,0	7,2	1,8	3,6	1,8	14,4	6,6	6,6	3,3	10,0	26,5	7,8	4,6	3,8	4,6	20,0	
- kwatermistrzowskich	17,4	37	51,0	98	31,1	77	10,7	7,2	5,8	1,2	24,8	6,8	4,5	2,3	-	13,6	1,8	-	3,6	1,8	7,2	10,0	3,3	-	6,6	19,9	7,5	4,2	3,8	1,9	17,4	
Ogólnie	15,0	194	62,0	800	23,0	284	5,8	5,1	3,5	1,8	16,2	4,5	3,7	1,9	2,2	12,3	4,9	2,3	2,3	2,8	12,3	7,0	3,7	3,3	6,0	20,0	5,4	3,9	2,8	2,7	14,8	

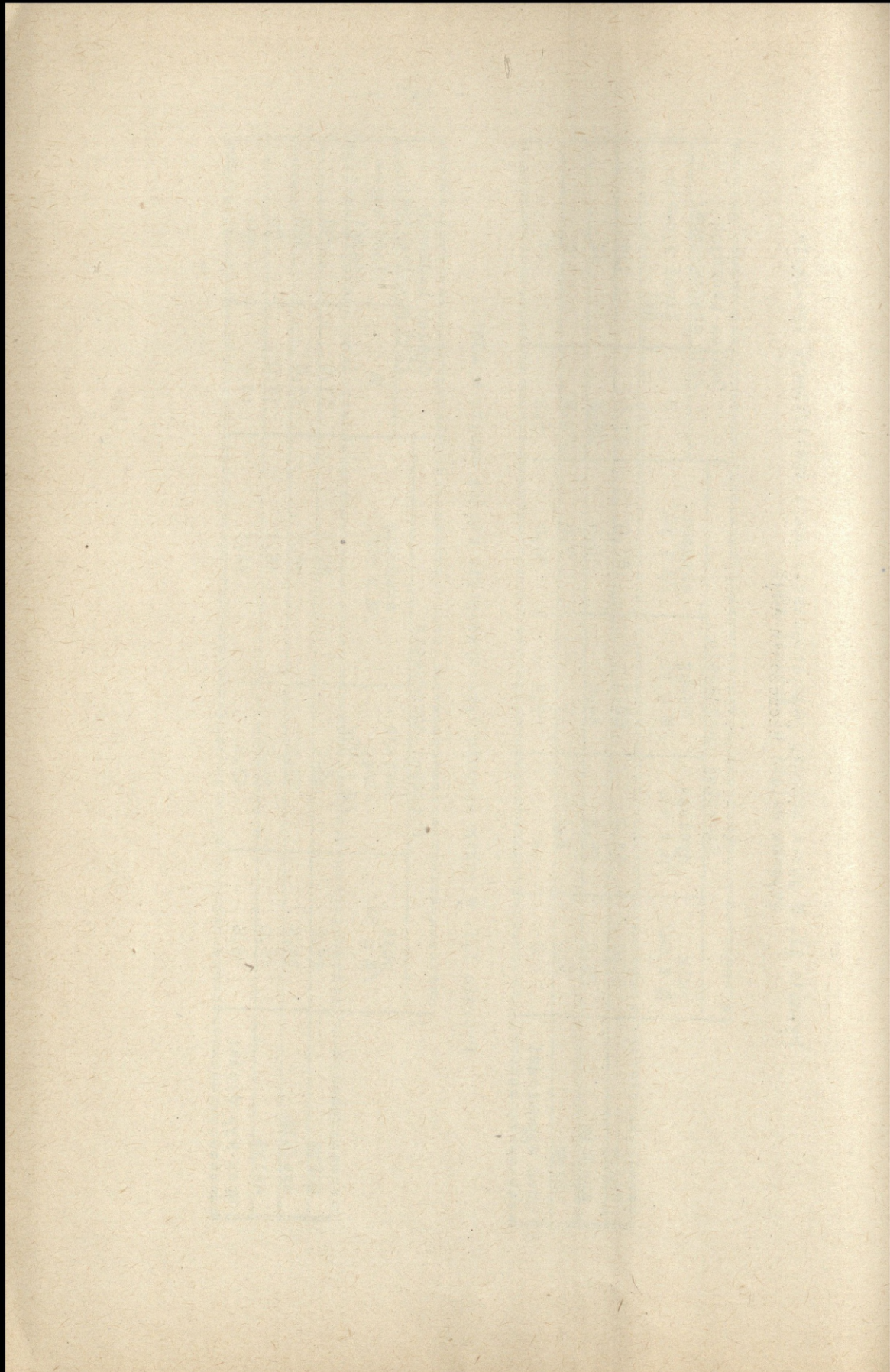

Pytanie II. W jakim stopniu podwyższyliście swoje kwalifikacje specjalistyczne dzięki ukończeniu ASG?

	Szczegół dowodzenia			Ogółem badanych / 213 absolwentów/	
	pułk /% z 84/	dywizja, /% z 44/	okręg /% z 55/	akademie /% z 30/	% Ilość wypowiedzi
dużym	65,0	61,4	60,0	67,0	62,8
średnim	29,0	36,3	34,6	10,0	29,2
małym	3,0	2,3	-	7,0	2,8
brak wypowiedzi	3,0	-	5,4	16,0	5,2
					134
					62
					6
					11

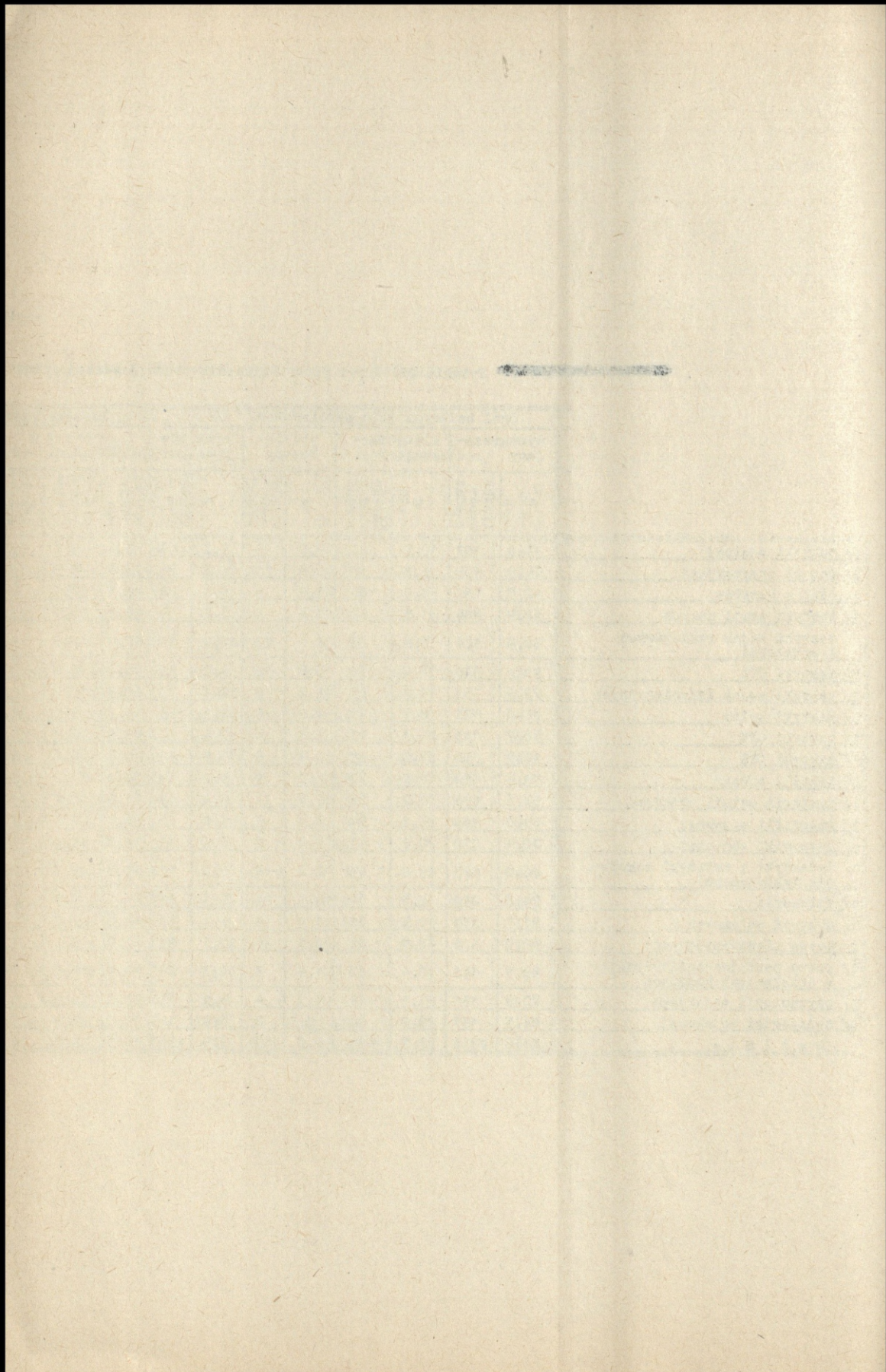
Pytanie III. W jakim stopniu wykorzystujecie wiedzę nabytą w ASG?

	Szczegół dowodzenia			Ogółem badanych / 213 absolwentów/	
	pułk /% z 84/	dywizja okręg /% z 99/	akademie /% z 30/	%	ilość wypowiedzi
dużym	41,0	25,0	20,3	31,0	194
średnim	34,4	21,4	16,5	25,0	164
małym	16,0	10,0	18,7	14,0	90
brak wypowiedzi	8,6	43,6	44,5	30,0	191

Pytanie IV. Czy z punktu widzenia obecnej waszej pracy w jednostce zakres nauczania w ASG był w odniesieniu do:

	Ogół badanych /213 absolwentów/								Poszczególne szczeble dowodzenia, zakres								nauczania				akademickie			
	wystarczająco		niewystarczająco		przeładowany		brak odpowiedzi		pułk /84 absolwentów/				dywizja /44 absolwentów/				okres /55 absolwentów/				akademickie /30 absolwentów/			
	%	liczba wypracowania	%	liczba wypracowania	%	liczba wypracowania	%	liczba wypracowania	wystarczająco	niewystarczająco	przeładowany	brak odpowiedzi	wystarczająco	niewystarczająco	przeładowany	brak odpowiedzi	wystarczająco	niewystarczająco	przeładowany	brak odpowiedzi	wystarczająco	niewystarczająco	przeładowany	brak odpowiedzi
a/ taktyki ogólnej	78,5	167	10,3	22	7,0	15	4,2	9	83,4	8,3	8,3	-	81,8	18,2	-	-	74,5	7,3	9,1	9,1	66,7	10,0	10,0	13,3
b/ sztuki operacyjnej	64,9	138	15,3	33	8,5	18	11,3	24	71,4	9,5	15,5	3,6	66,0	20,4	4,5	9,1	58,3	14,5	5,4	21,8	56,7	26,6	-	16,7
c/ służby sztabów	42,7	91	50,3	107	1,4	3	5,6	12	40,5	57,1	2,4	-	47,7	50,0	2,3	-	51,0	34,5	-	14,5	26,6	60,0	-	13,3
d/ taktyki armii obcych	62,9	134	31,5	67	1,4	3	4,2	9	65,5	30,9	1,2	2,4	66,0	34,0	-	-	69,2	21,8	3,6	5,4	40,0	46,7	-	13,3
e/ taktyki wojsk rakietowych i artylerii	62,9	124	13,6	29	6,1	13	17,4	37	60,7	17,8	3,6	17,9	66,0	6,8	13,6	13,6	67,3	10,9	3,6	18,2	56,6	16,7	6,7	20,0
f/ taktyki OPL	73,2	146	16,0	34	5,6	12	5,2	11	76,2	16,6	3,6	3,6	77,2	9,1	11,4	2,3	71,0	18,2	5,4	5,4	63,3	20,0	3,3	13,3
g/ taktyki wojsk inżynierskich	71,9	153	13,1	28	4,2	9	10,8	23	66,8	10,7	5,9	16,6	77,2	18,2	4,5	-	76,4	10,9	3,6	9,1	63,3	16,7	-	20,0
h/ taktyki tyłów	56,8	121	8,5	18	4,2	9	30,5	65	46,6	9,5	13,0	20,9	68,3	4,5	4,5	22,7	56,4	9,1	1,8	32,7	53,3	10,0	-	36,7
i/ taktyki OPK	58,7	115	21,1	45	2,8	6	17,4	37	58,5	16,6	5,9	19,0	61,3	25,0	2,3	11,4	40,0	23,6	-	36,4	50,0	30,0	-	20,0
j/ taktyki OTK	42,7	91	39,0	83	2,8	6	15,5	33	40,6	36,8	2,4	20,2	54,6	40,9	4,5	-	40,0	43,7	1,8	14,5	36,7	33,4	6,7	23,3
k/ taktyki opbmar	74,6	159	16,0	34	4,2	9	5,2	11	78,6	20,2	1,2	-	75,1	20,4	4,5	-	70,9	7,3	10,9	10,9	70,0	13,3	-	16,7
l/ historii sztuki wojennej	68,6	146	12,2	26	12,7	27	6,5	14	11,6	10,7	13,0	4,7	72,7	9,1	18,2	-	70,9	7,3	12,7	9,1	50,0	30,0	3,3	16,7
z/ geografii wojennej	65,8	140	25,3	54	3,3	7	5,6	12	66,4	27,6	3,6	2,4	63,7	34,0	2,3	-	67,3	16,4	3,6	12,7	56,6	23,4	3,3	16,7
m/ ekonomiki wojennej	70,4	150	20,2	43	3,3	7	6,1	13	74,0	16,6	4,7	4,7	75,0	22,7	2,3	-	65,6	23,5	3,6	7,3	63,3	20,0	-	16,7
n/ dydaktyki i metodyki szkolenia taktycznego	60,0	127	29,2	63	2,8	6	8,0	17	59,5	33,3	3,6	3,6	63,8	27,2	4,5	4,5	61,9	21,8	1,8	14,5	50,0	36,7	-	13,3
o/ filozofii	74,8	159	8,9	19	10,3	22	6,1	13	81,0	5,9	10,7	2,4	72,7	15,9	11,4	-	67,3	9,1	10,9	12,7	73,3	6,7	6,7	13,3
p/ doktryn wojennych	51,5	110	40,5	86	1,9	4	6,1	13	56,0	39,2	1,2	3,6	56,9	43,1	-	-	52,8	40,0	5,4	1,8	30,0	40,0	-	30,0
r/ prawa międzynarodowego	50,0	106	38,0	81	1,9	4	10,1	22	47,9	48,5	3,6	-	61,5	34,0	-	4,5	49,1	21,8	1,8	27,3	40,0	43,3	-	16,7
s/ pracy partyjno-politycznej w działaniach bojowych	69,5	148	17,4	37	1,4	3	11,7	25	70,4	16,6	-	13,0	79,6	15,9	4,5	-	72,7	16,4	1,8	9,1	46,7	23,3	-	30,0
t/ psychologii wojskowej	70,9	151	21,1	45	1,9	4	6,1	13	77,5	16,6	4,4	1,2	72,7	27,3	-	-	72,7	12,7	-	14,5	46,7	40,0	-	13,3
u/ pedagogiki wojskowej	64,5	137	29,0	62	0,9	2	5,6	12	75,0	23,8	1,2	-	72,7	25,0	2,3	-	70,9	16,4	-	12,7	43,3	40,0	-	16,7
O g ó l n i e	63,6	2813	22,7	1016	4,2	189	9,5	428	65,0	22,6	5,2	7,2	68,3	23,5	4,3	3,9	63,5	18,7	4,2	13,6	51,8	26,2	3,3	18,0

Pytanie V. W jakim stopniu studia w ASG wpływają na kształtowanie następujących cech osobowości:

	Szczegół dowodzenia, stopień wpływu																Wszystkie szczególe dowodzenia /213 absolwentów/							
	pułk /84 absolwentów/				dywizja /44 absolwentów/				okręg /55 absolwentów/				akademia /30 absolwentów/				duży		średni		mały		brak odpowiedzi	
	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	%	ilość wypo- wiedzi	%	ilość wypo- wiedzi	%	ilość wypo- wiedzi	%	ilość wypo- wiedzi
a/ postawa ideowo-moralna	30,9	47,6	10,7	10,7	27,3	54,6	13,6	4,5	23,5	45,9	23,5	7,6	16,7	53,0	10,0	20,0	27,7	55	52,0	111	12,7	27	7,6	16
b/ umiejętności wychowawczego oddziaływania	10,7	46,5	29,5	13,0	15,9	43,2	13,6	27,3	9,1	49,1	32,7	9,1	6,6	40,0	36,7	16,7	11,3	24	45,0	96	32,0	68	11,7	25
c/ inicjatywa i samodzielność w myśleniu i działaniu	47,6	42,8	4,7	4,7	36,4	54,6	4,5	4,5	33,4	43,7	17,2	5,4	43,3	43,3	10,0	3,3	39,0	83	52,5	112	7,6	16	0,9	2
d/ umiejętność myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi	46,5	47,6	4,7	1,2	50,0	40,9	4,5	4,5	40,0	49,1	9,1	1,8	40,0	50,1	6,6	3,3	45,5	97	49,8	106	4,2	9	0,5	1
e/ precyzyjne formułowanie myśli	20,2	66,8	8,3	4,7	20,4	66,0	4,5	9,0	34,5	23,3	38,4	3,6	35,7	53,3	10,0	-	27,7	59	61,5	131	8,0	17	2,8	6
f/ umiejętności działania w zespole /sztab. jednostka/	33,4	36,6	28,8	1,2	41,5	45,0	9,0	4,5	32,7	49,1	9,1	9,1	26,7	46,7	23,3	3,3	36,7	77	47,0	101	14,5	30	2,4	5
g/ pryncypialność i zdecydowanie w realizacji decyzji	19,0	47,6	20,4	13,0	20,4	47,7	22,9	9,0	17,2	49,1	17,2	16,5	13,3	44,3	20,0	23,3	18,7	40	49,5	105	18,2	39	13,6	29
h/ umiejętności organizacyjne i kierownicze	13,0	46,6	35,7	4,7	18,2	41,5	26,7	13,6	9,1	41,3	40,0	9,1	6,6	36,7	46,7	10,0	12,7	27	42,7	91	37,0	79	7,6	16
i/ umiejętności podejmowania trafnych decyzji	20,2	65,5	13,0	1,2	18,2	66,0	13,6	2,2	23,5	52,6	9,1	14,6	26,7	56,7	10,0	6,6	22,9	57	62,5	125	11,3	24	3,3	7
j/ umiejętności działania na innych stanowiskach	10,7	59,5	25,1	4,7	9,0	72,7	16,1	2,2	17,2	57,3	18,2	7,3	20,0	50,0	16,7	13,3	13,6	29	61,0	130	20,2	43	5,2	11
k/ umiejętności z zakresu pracy naukowo - badawczej	1,2	20,4	47,9	30,5	2,2	20,4	50,1	27,3	7,3	19,3	50,0	23,6	10,0	13,3	63,4	13,3	3,3	7	19,7	42	52,5	112	24,5	52

1875

Pytanie VI. Czy w okresie pobytu w jednostce podnosicie swoje kwalifikacje przez:

	Wszystkie szczeble dowodzenia /213 absolwentów/						pułk			dywizja			okręg			akademi		
	tak		nie		brak odpowiedzi		tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpowiedzi	tak	nie	brak odpowiedzi
	%	liczba wy- pyto- wiedzi	%	liczba wy- pyto- wiedzi	%	liczba wy- pyto- wiedzi												
a/ studiowanie literatury fachowej	90,2	192	6,1	13	3,7	8	84,5	9,5	6,0	95,4	2,3	2,3	91,3	6,9	1,8	93,4	3,3	3,3
b/ opracowanie i wygłaszanie referatów	65,3	139	31,0	66	3,7	8	58,3	36,9	4,8	77,3	20,4	2,3	67,3	30,9	1,8	63,4	30,0	6,3
c/ udział w działalności KWW	39,9	85	55,4	118	4,7	10	45,2	52,4	2,4	56,8	40,9	2,3	21,8	70,9	7,3	33,3	56,8	9,9
d/ pisanie artykułów do prasy wojskowej	23,5	51	71,8	144	4,7	8	8,3	89,3	2,4	11,4	86,3	2,3	43,6	49,1	7,3	50,0	46,7	3,3
e/ dalsze studia	4,7	10	87,3	186	8,0	17	-	92,9	7,1	4,5	91,0	4,5	6,9	84,0	9,1	16,7	70,0	13,3
f/ doktoryzację	2,8	6	89,2	190	8,0	17	-	92,9	7,1	-	95,5	4,5	1,8	87,3	10,9	16,7	73,4	9,9

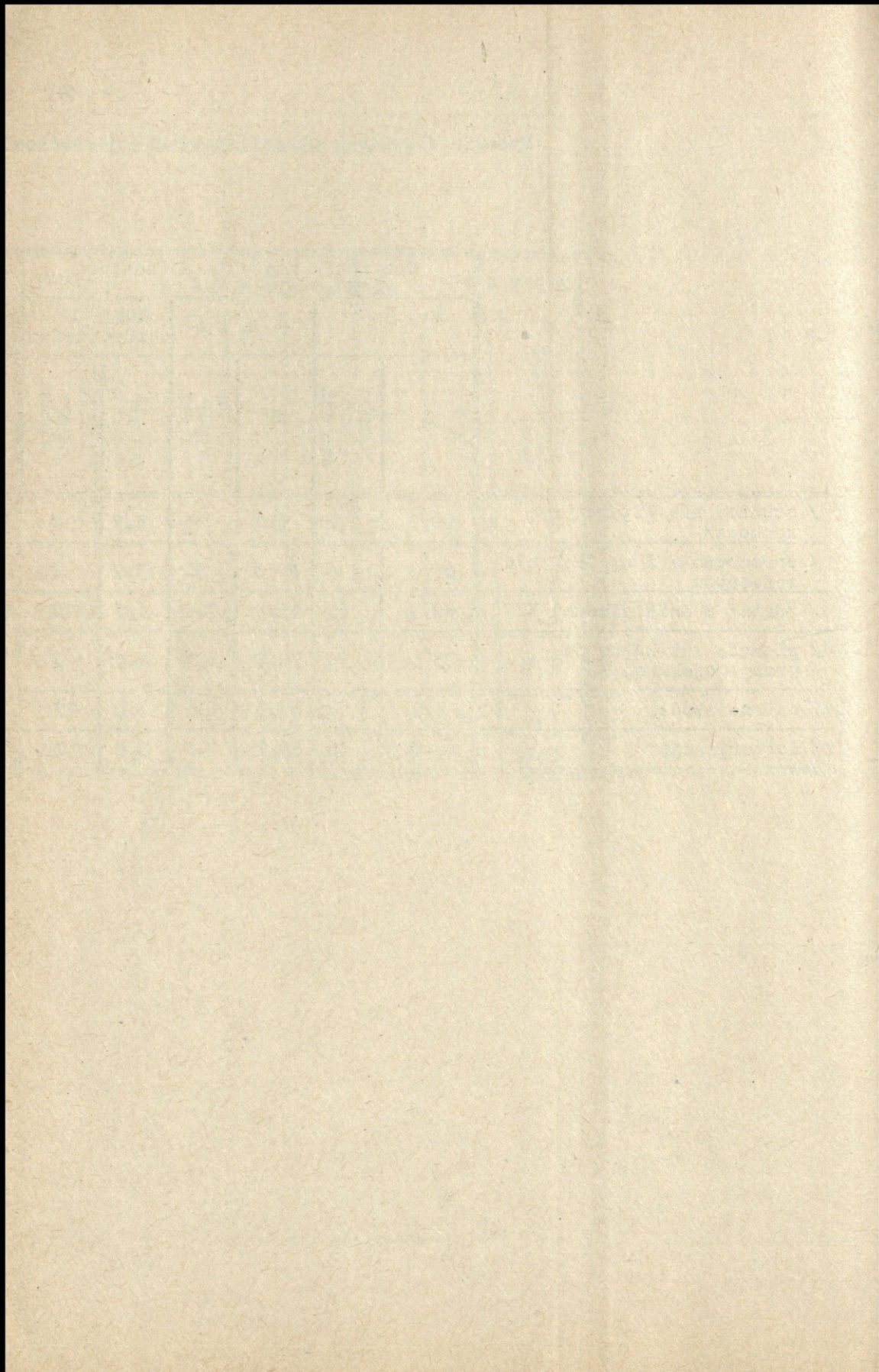
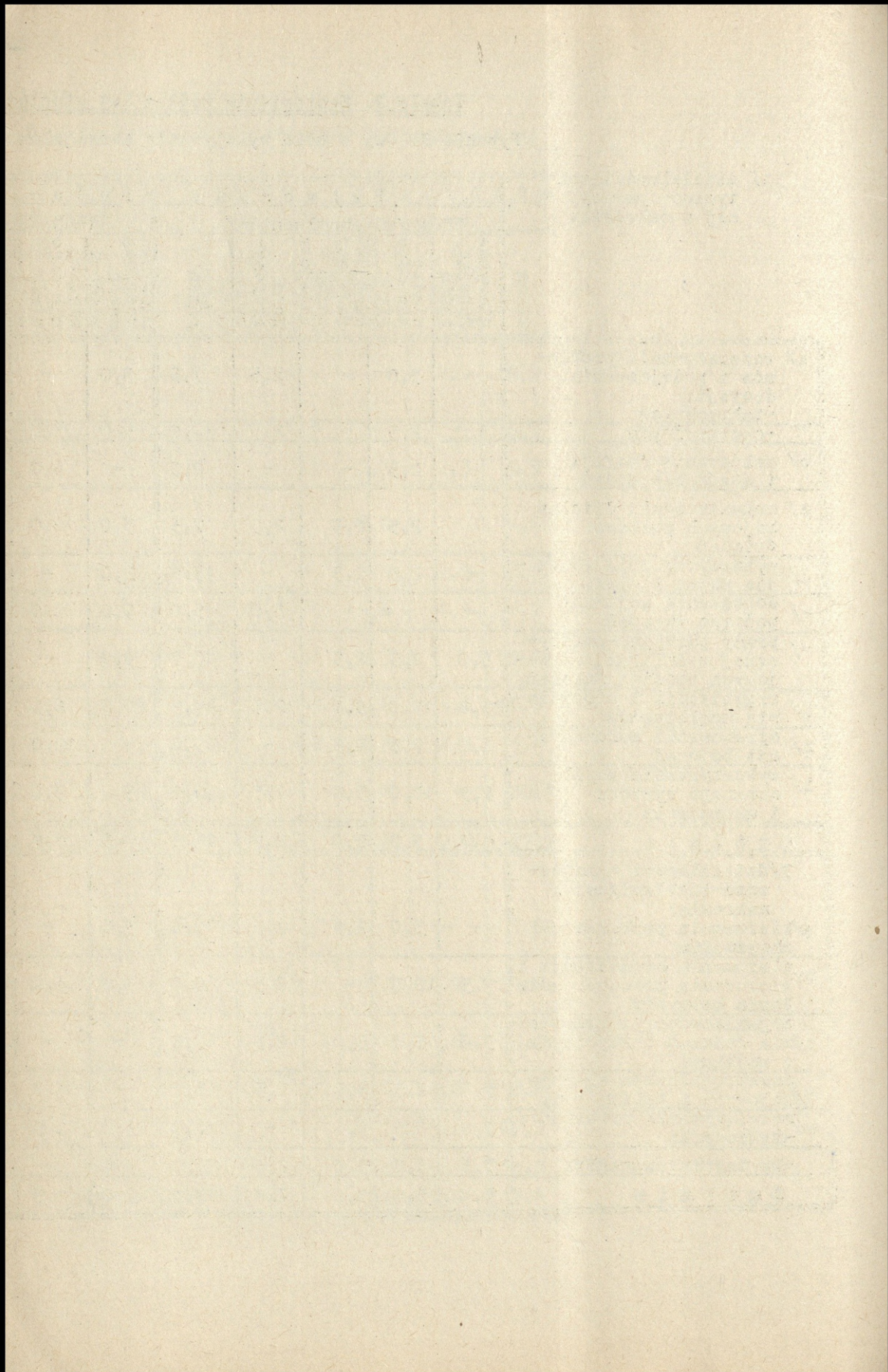

Tabela 2. Zestawienie według lat studiów

Pytanie I. Czy w toku wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych natrafiliście na trudności w:

1/ działalności taktyczno-operacyjnej w zakresie:

	Przyczyny trudności, rok ukończenia studiów w A S G																			
	1964 /40 absolwentów/					1965 /33 absolwentów/					1966 /44 absolwentów/					1967 /43 absolwentów/				
	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób umiejętn. inne przyczyny	razem	razem	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób umiejętn. inne przyczyny	razem	razem	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób umiejętn. inne przyczyny	razem	razem	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób umiejętn. inne przyczyny	razem	razem	niewysta- rzaający zasób wiadom. nie odpo- wiada praktyce	niewysta- rzaający zasób umiejętn. inne przyczyny	razem
a/ rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji: -tactycznych	-	5,0	-	2,5	7,5	3,0	-	-	-	3,0	-	4,6	-	2,3	6,9	-	-	-	-	-
-operacyjnych	5,0	2,5	-	2,5	10,0	9,0	3,0	3,0	12,0	27,0	2,3	4,6	-	-	6,9	4,6	-	2,3	2,3	9,2
b/ meldowania decyzji i stawiania zadań	-	2,5	-	-	2,5	-	6,0	-	-	6,0	-	2,3	2,3	2,3	6,9	-	-	-	-	-
c/ organizowania działań bojowych podczas ćwiczeń	-	2,5	2,5	2,5	7,5	3,0	12,0	3,0	3,0	21,0	-	-	4,6	-	4,6	6,9	2,3	2,3	-	11,5
d/ wykorzystywania rodzą- jów wojsk i służb	-	2,5	2,5	-	5,0	12,0	-	9,0	6,0	27,0	6,9	-	4,6	2,3	13,8	-	-	4,6	-	4,6
e/ dowodzenia wojskami podczas ćwiczeń	-	-	-	5,0	5,0	9,0	6,0	3,0	3,0	21,0	2,3	4,6	4,6	4,6	16,1	2,3	-	6,9	-	9,2
f/ pracy partyjno-polity- cznej w działaniach bo- jowych podczas ćwiczeń	5,0	2,5	2,5	-	10,0	9,0	-	3,0	3,0	15,0	6,9	4,6	2,3	-	13,8	2,3	-	4,6	-	6,9
g/ organizacji i prowadze- nia mobilizacji	25,0	15,0	5,0	2,5	47,5	21,0	6,0	3,0	6,0	36,0	22,7	13,8	4,6	4,6	45,7	23,2	16,2	2,3	-	41,7
h/ opracowania dokumenta- cji bojowej	5,0	7,5	2,5	-	15,0	-	12,0	-	-	12,0	4,6	4,6	2,3	2,3	13,8	18,5	16,2	4,6	4,6	43,9
i/ wykorzystania współ- czesnego sprzętu i uzbrojenia	7,5	10,0	5,0	7,5	30,0	9,0	9,0	3,0	-	21,0	13,8	-	6,9	-	20,7	6,9	4,6	6,9	-	18,4
O g ó l n i e	4,7	5,0	2,0	2,2	13,9	7,5	5,4	2,7	3,3	18,9	8,0	3,9	3,6	2,0	17,5	6,5	4,0	3,4	0,7	14,6
2/działalności wychowa- wczo-szkoleniowej w zakresie:																				
a/kierowania procesem wy- chowawczym	-	5,0	2,5	2,5	10,0	3,0	-	-	-	3,0	6,9	4,6	-	-	11,5	4,6	4,6	-	-	9,2
b/ planowania, organizacji i kierowania procesem szko- lenia bojowego	7,5	10,0	-	2,5	20,0	3,0	3,0	-	3,0	9,0	9,0	11,5	2,3	6,9	29,7	16,2	6,9	2,3	2,3	27,7
c/ organizowania i prowadze- nia ćwiczeń taktycznych z wojskami	5,0	5,0	5,0	2,5	17,5	-	-	3,0	3,0	6,0	-	4,6	4,6	4,6	13,8	2,3	2,3	4,6	2,3	11,5
d/ przeprowadzania alarmów bojowych i ćwiczebnych	5,0	2,5	5,0	2,5	15,0	-	3,0	-	12,0	15,0	6,9	2,3	4,6	4,6	18,4	9,2	-	2,3	2,3	13,8
e/ rozwiązywania problemów: -kadrowych:	7,5	7,5	5,0	-	20,0	3,0	3,0	-	3,0	9,0	9,0	2,3	6,9	9,0	27,2	11,5	9,2	2,3	9,2	32,2
-kwatermistrzowskich	7,5	5,0	5,0	2,5	20,0	3,0	-	3,0	-	6,0	4,6	4,6	2,3	4,6	16,1	11,5	9,2	2,3	2,3	25,7
O g ó l n i e	5,4	5,8	3,8	2,1	17,1	2,0	1,5	1,0	3,5	8,0	6,0	5,0	3,4	5,0	19,4	8,0	5,0	2,0	3,0	18,0

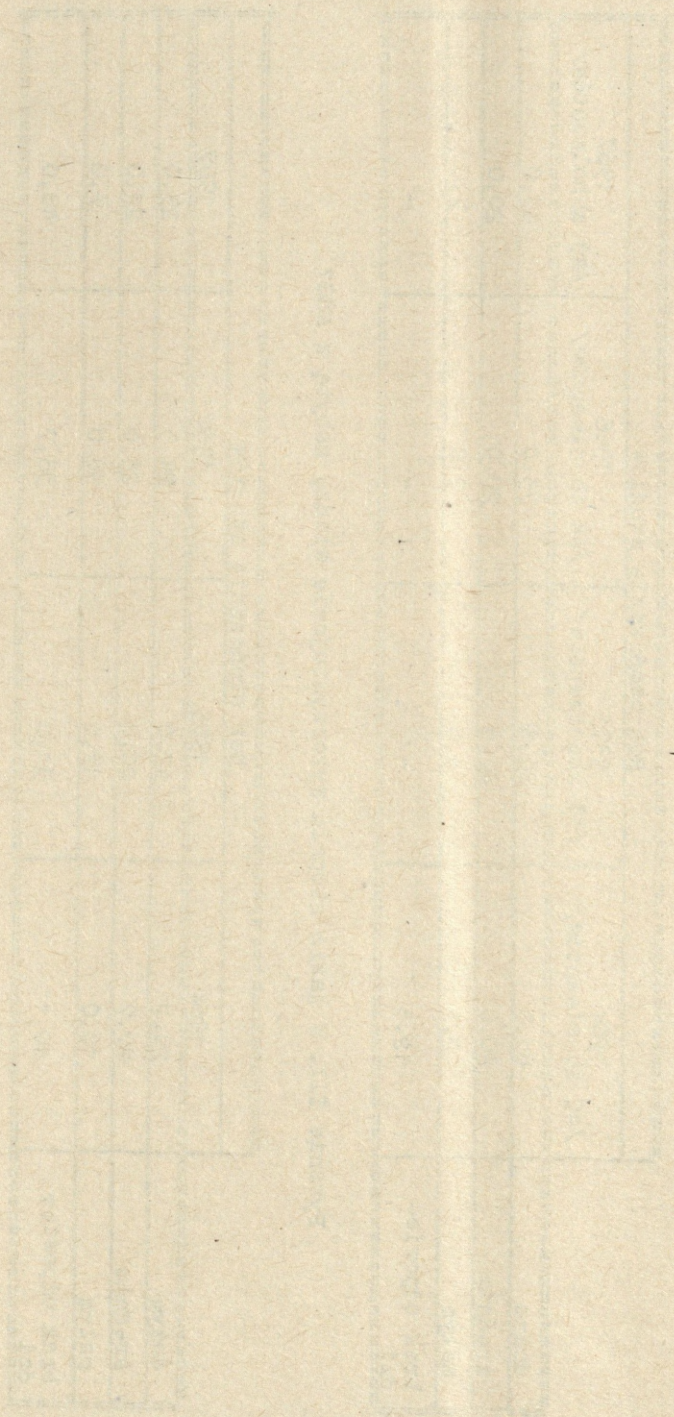

Pytanie II. W jakim stopniu podwyższyliście swoje kwalifikacje zawodowe dzięki ukończeniu studiów?

	Rok ukończenia studiów		
	1964 /40 absolwentów/	1965 /33 absolwentów/	1966 /44 absolwentów/ 1967 /43 absolwentów/
dużym	65,0	60,6	73,0 63,0
średnim	20,0	36,4	20,0 20,0
małym	2,5	3,0	7,0 7,0
brak odpowiedzi	12,5	-	- -

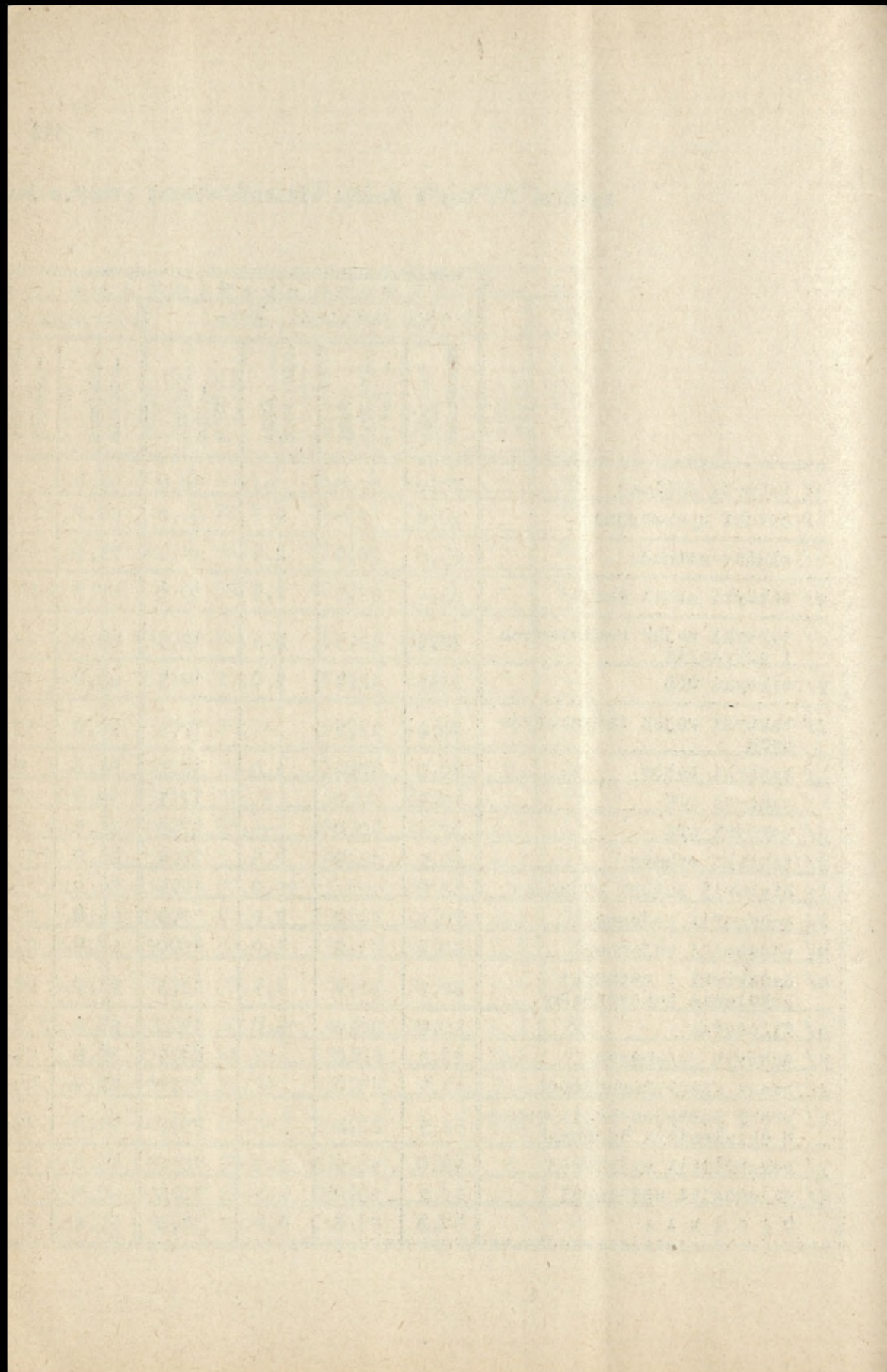
Pytanie III. W jakim stopniu wykorzystujecie wiedzę nabytą w ASG?

	Rok ukończenia studiów		
	1964	1965	1966 1967
dużym	29,2	32,0 32,0	24,3 23,0
średnim	20,7	20,0	23,0 22,0
małym	10,0	17,0	16,0 7,0
brak odpowiedzi	40,1	31,0	36,7 48,0

Pytanie IV. Czy z punktu widzenia waszej pracy w jednostce zakres nauczania w ASG był w odniesieniu do:

	Rok ukończenia studiów, zakres nauczania w ASG															
	1964 /40 absolwentów/				1965 /33 absolwentów/				1966 /44 absolwentów/				1967 /43 absolwentów/			
	wystarczący	niewystarczący	przeładowani	brak odpowiedzi	wystarczący	niewystarczący	przeładowani	brak odpowiedzi	wystarczący	niewystarczący	przeładowani	brak odpowiedzi	wystarczący	niewystarczący	przeładowani	brak odpowiedzi
a/ taktyki ogólnej	80,0	10,0	-	10,0	93,9	-	6,1	-	84,1	13,6	2,3	-	46,6	25,5	18,6	9,3
b/ sztuki operacyjnej	70,0	7,0	2,5	20,0	66,7	21,2	12,1	-	72,7	25,0	2,3	-	39,6	34,8	16,3	9,3
c/ służby sztabów	65,0	20,0	2,5	12,5	75,5	18,1	3,0	3,0	36,3	63,7	-	-	20,9	51,1	-	28,0
d/ taktyki armii obcych	65,0	22,5	2,5	10,0	69,7	24,2	6,1	-	59,1	40,9	-	-	63,0	23,0	-	14,0
e/ taktyki wojsk rakietowych i artylerii	72,5	12,5	2,5	12,5	66,0	21,0	3,0	10,0	88,7	9,0	2,3	-	51,4	9,3	16,3	23,0
f/ taktyki OPL	72,5	12,5	5,0	10,5	63,8	18,1	3,0	15,1	90,9	6,8	2,3	-	42,1	23,0	14,0	20,9
g/ taktyki wojsk inżynierskich	70,0	12,5	-	17,5	71,9	15,1	3,0	10,0	88,7	9,0	2,3	-	60,4	14,0	11,6	14,0
h/ taktyki tyłów	70,0	10,0	5,0	15,0	84,8	6,1	6,1	3,0	84,1	15,9	-	-	62,8	9,3	9,3	18,6
i/ taktyki OPK	57,5	30,0	-	12,5	39,7	39,2	3,0	18,1	88,7	9,0	2,3	-	49,0	11,6	4,6	34,8
j/ taktyki OTK	32,5	40,0	-	27,5	32,4	51,5	6,1	10,0	61,4	34,0	2,3	2,3	55,8	14,0	-	30,2
k/ taktyki opbmar	60,0	15,0	7,5	17,5	66,8	15,1	15,1	3,0	90,0	6,8	-	2,3	67,5	18,6	2,3	11,6
l/ historii sztuki wojennej	52,5	-	30,0	17,5	54,8	6,1	18,1	21,0	77,4	13,6	9,0	-	67,5	18,6	2,3	11,6
ł/ geografii wojennej	70,0	20,0	2,5	7,5	65,8	21,2	3,0	10,0	81,8	13,6	2,3	2,3	58,2	30,2	-	11,6
m/ ekonomiki wojennej	60,0	25,0	5,0	10,0	67,0	27,0	3,0	3,0	84,1	11,3	2,3	2,3	65,1	18,6	2,3	14,0
n/ dydaktyki i metodyki szkolenia taktycznego	52,5	32,5	2,5	12,5	51,9	27,0	3,0	18,1	72,7	20,4	2,3	4,6	58,2	30,2	-	11,6
o/ filozofii	50,0	20,0	15,0	15,0	68,9	3,0	18,1	10,0	90,8	2,3	4,6	2,3	72,1	2,3	11,6	14,0
p/ doktryn wojennych	37,5	40,0	-	22,5	30,6	45,4	3,0	21,0	68,2	29,5	-	2,3	46,5	46,5	2,3	4,6
r/ prawa międzynarodowego	42,5	45,0	-	12,5	48,5	45,4	-	6,1	74,7	23,0	-	2,3	39,6	46,5	2,3	11,6
s/ pracy partyjno-politycznej w działaniach bojowych	52,5	22,5	-	25,0	71,9	18,1	-	10,0	61,4	25,0	-	13,6	69,8	9,3	2,3	18,6
t/ psychologii wojskowej	55,0	32,5	2,5	10,0	75,8	18,1	-	6,1	79,6	18,1	2,3	-	74,4	14,0	-	11,6
u/ pedagogiki wojskowej	57,5	30,0	2,5	10,0	60,9	18,1	-	21,0	63,7	34,0	-	2,3	58,2	30,2	-	11,6
O g ó l n i e	59,3	21,9	4,2	14,6	63,2	21,8	5,4	9,6	76,3	20,2	1,8	1,7	55,7	22,9	5,5	15,9

Pytanie V. W jakim stopniu studia w ASG wpływają na kształtowanie następujących cech osobowości:

	Rok ukończenia studiów, stopień wpływu							
	1964-66 /117 absolwentów/				1967 /43 absolwentów/			
	duży	średni	mały	brak odpowiedzi	duży	średni	mały	brak odpowiedzi
a/ postawa ideowo-moralna	27,3	51,3	18,0	3,4	37,2	51,2	7,0	
b/ umiejętności wychowawczego oddziaływania na podwładnych	10,3	46,9	30,8	12,0	18,6	41,8	32,6	4,6
c/ inicjatywa i samodzielność w myśleniu i działaniu	30,7	59,1	8,5	1,7	62,9	30,2	2,3	4,6
d/ umiejętności myślenia kategoriami taktyczno-operacyjnymi	38,5	55,5	4,3	1,7	58,2	34,9	2,3	4,6
e/ precyzyjne formułowanie myśli	29,1	59,8	10,3	0,8	34,9	55,8	7,0	2,3
f/ umiejętności działania w zespole /sztab, jednostka/	29,1	46,9	21,4	2,6	53,6	44,1	-	2,3
g/ pryncypialność i zdecydowanie w realizacji decyzji	15,3	51,2	18,2	15,3	27,9	37,2	13,9	21,0
h/ umiejętności podejmowania trafnych decyzji	14,6	39,3	39,3	6,8	11,6	51,2	27,9	9,3
i/ umiejętności organizacyjne i kierownicze	24,0	53,8	20,5	1,7	41,8	44,3	9,3	4,6
j/ umiejętności działania na innych stanowiskach	9,5	57,2	27,3	6,0	23,2	58,2	16,3	2,3
k/ umiejętności w zakresie pracy naukowo-badawczej	4,3	18,0	52,1	25,6	-	13,9	76,8	9,3

Pytanie VI. Czy w okresie pobytu w jednostce podnosicie swoje kwalifikacje przez:

	Rok ukończenia studiów											
	1964 /40 absolwentów/			1965 /33 absolwentów/			1966 /44 absolwentów/			1967 /43 absolwentów/		
	tak	nie	brak odpowiedzi	tak	nie	brak odpowiedzi	tak	nie	brak odpowiedzi	tak	nie	brak odpowiedzi
a/ studiowanie literatury fachowej	95,0	2,5	2,5	94,0	3,0	3,0	95,4	2,3	2,3	93,1	2,3	4,6
b/ opracowanie i wygłaszanie referatów	75,0	20,0	5,0	70,0	30,0	-	70,5	27,2	2,3	53,6	39,4	7,0
c/ udział w działalności KWW	37,5	47,5	15,0	37,0	60,0	3,0	38,6	61,4	-	51,2	48,8	-
d/ pisanie artykułów do prasy woj- skowej	12,5	77,5	10,0	24,0	73,0	3,0	25,0	70,4	4,6	18,6	69,8	11,6
e/ dalsze studia	2,5	90,0	7,5	3,0	94,0	3,0	2,3	90,8	6,9	2,3	88,4	9,4
f/ doktoryzację	2,5	92,5	5,0	3,0	91,0	6,0	2,3	93,1	4,6	2,3	90,7	7,0

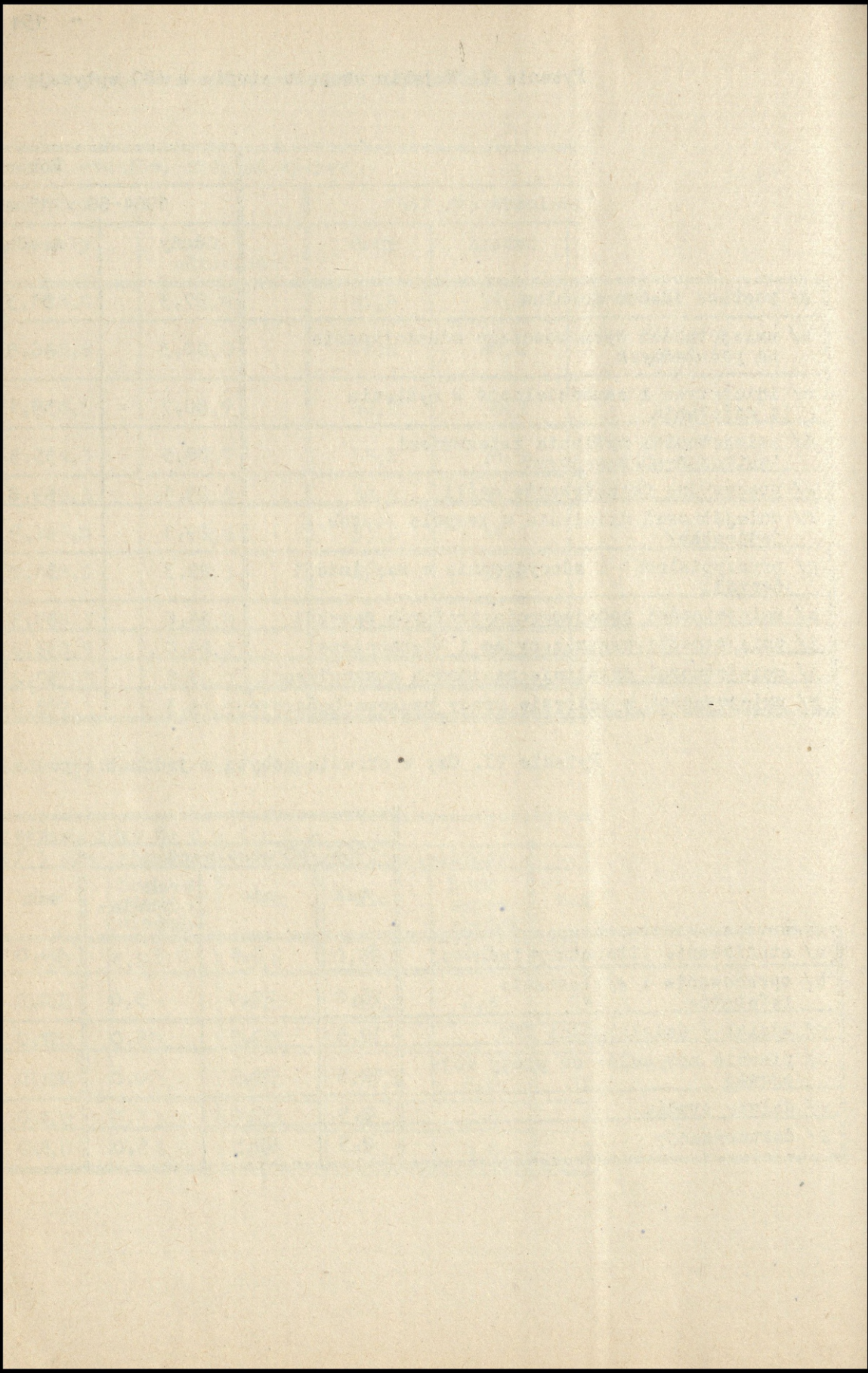
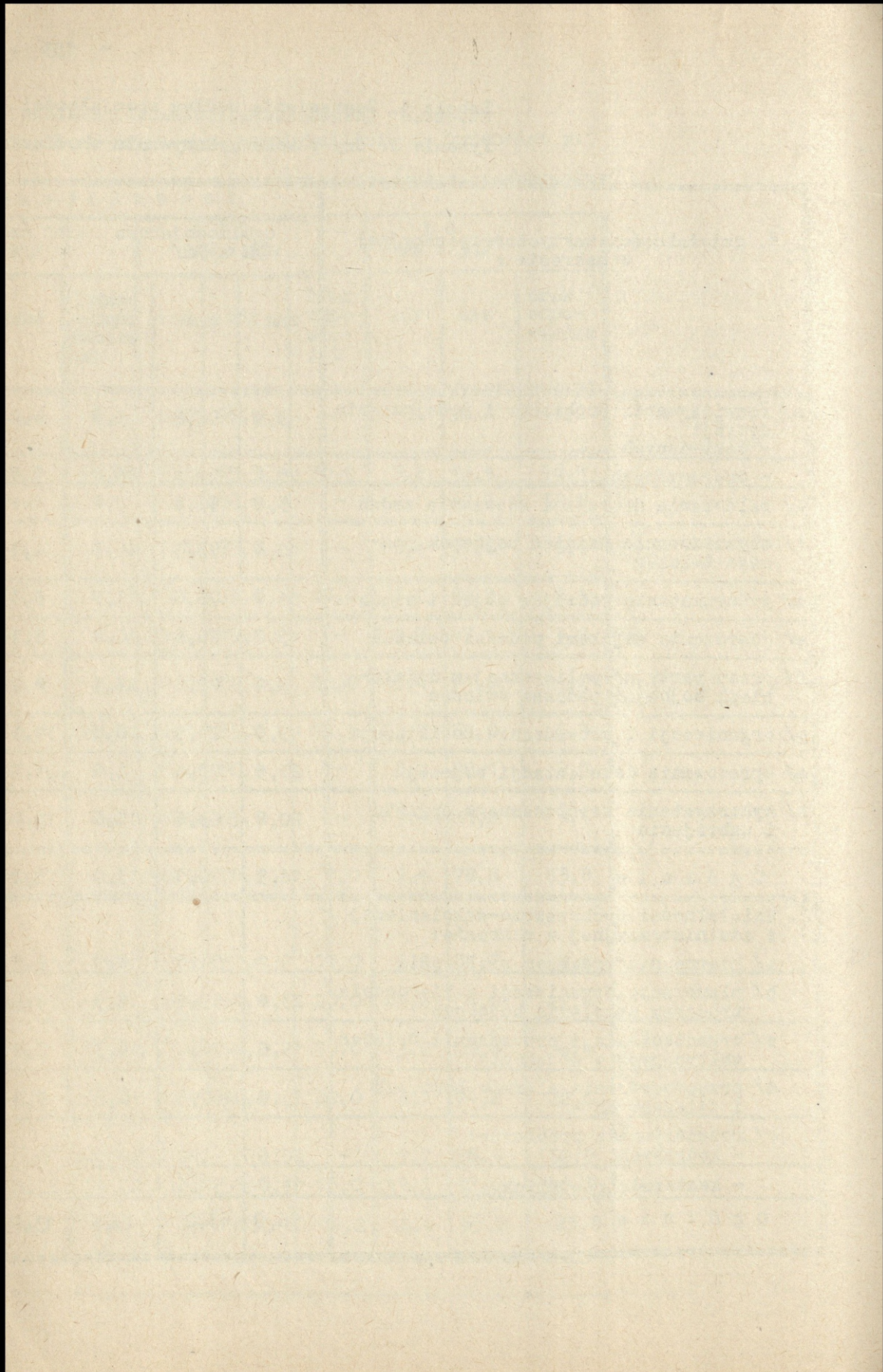

Tabela 3. Zestawienie według specjalności

Pytanie I. Czy w toku wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych napotykaliście na trudności w:

1. działalności taktyczno-operacyjnej w zakresie :	Specjalności														
	ogólnowojskowa / % z 78 /			artyleryjska / % z 32 /			O P L / % z 20 /			L O / % z 31 /			WOPK / % z 22 /		
	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo- wie- dzi	tak	nie	brak odpo- wie- dzi	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo- wiedzi
a/ rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji - taktycznych	3,9	92,2	3,9	6,2	93,8	-	5,0	95,0	-	-	96,8	3,2	9,0	82,0	9,0
- operacyjnych	15,6	58,4	26,0	9,4	59,6	31,0	5,0	65,0	30,0	3,2	48,4	48,4	4,5	82,0	13,5
b/ meldowania decyzji i stawiania zadań	5,2	92,2	2,6	-	100,0	-	-	100,0	-	-	87,2	12,8	4,5	91,0	4,5
c/ organizowania działań bojowych podczas ćwiczeń	10,4	75,3	14,3	6,2	93,8	-	15,0	85,0	-	6,4	77,6	16,0	4,5	86,5	9,0
d/ wykorzystania rodzajów wojsk i służb	11,7	76,6	11,7	9,4	90,6	-	10,0	75,0	15,0	3,2	90,4	6,4	4,5	77,5	18,0
e/ dowodzenia wojskami podczas ćwiczeń	13,0	76,6	10,4	3,1	96,9	-	25,0	75,0	-	9,7	87,1	3,2	4,5	82,0	13,5
f/ pracy partyjno-politycznej w działaniach bojowych podczas ćwiczeń	9,1	68,8	22,1	6,2	84,4	9,4	10,0	80,0	10,0	6,4	71,6	22,0	9,0	77,5	13,5
g/ organizacji i prowadzenia mobilizacji	49,3	29,9	20,8	34,6	40,4	25,0	30,0	55,0	15,0	29,0	64,0	6,4	27,2	45,6	27,2
h/ opracowania dokumentacji bojowej	27,3	70,1	2,6	21,9	78,1	-	10,0	90,0	-	3,2	87,1	9,7	13,5	77,5	9,0
i/ wykorzystania współczesnego sprzętu i uzbrojenia	20,8	63,6	15,6	15,7	78,1	6,2	35,0	65,0	-	9,4	81,2	9,4	31,8	45,6	22,6
O g ó l n i e	16,9	70,1	13,0	11,2	81,7	7,1	14,5	78,5	7,0	7,4	78,8	13,8	11,4	74,6	14,0
2. działalności wychowawczo-szkoleniowej i administracyjnej w zakresie:															
a/ kierowania procesem wychowania	9,1	74,0	16,9	3,1	87,5	9,4	10,0	80,0	10,0	6,4	84,2	9,4	4,5	95,4	-
b/ planowania, organizacji i kierowania procesem szkolenia bojowego	23,4	59,7	16,9	21,9	68,7	9,4	20,0	60,0	20,0	22,6	54,8	22,6	18,0	73,0	9,0
c/ organizowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami	15,6	70,1	14,3	3,1	84,4	12,5	10,0	80,0	10,0	3,2	90,4	6,4	-	95,5	4,5
d/ przeprowadzania alarmów bojowych i ćwiczebnych	15,6	67,5	16,9	3,1	78,1	18,8	20,0	60,0	20,0	3,2	74,2	22,6	9,0	82,0	9,0
e/ rozwiązywania problemów:															
- kadrowych	20,8	41,2	38,0	25,0	46,9	28,1	25,0	75,0	-	9,7	58,3	32,0	13,5	82,0	4,5
- kwatermistrzowskich	13,0	57,1	29,9	25,0	43,8	31,2	20,0	55,0	25,0	19,3	32,0	48,7	18,0	50,2	31,8
O g ó l n i e	16,9	63,2	19,9	13,7	68,0	18,3	17,5	68,3	14,2	10,7	65,5	23,8	10,5	79,5	10,0

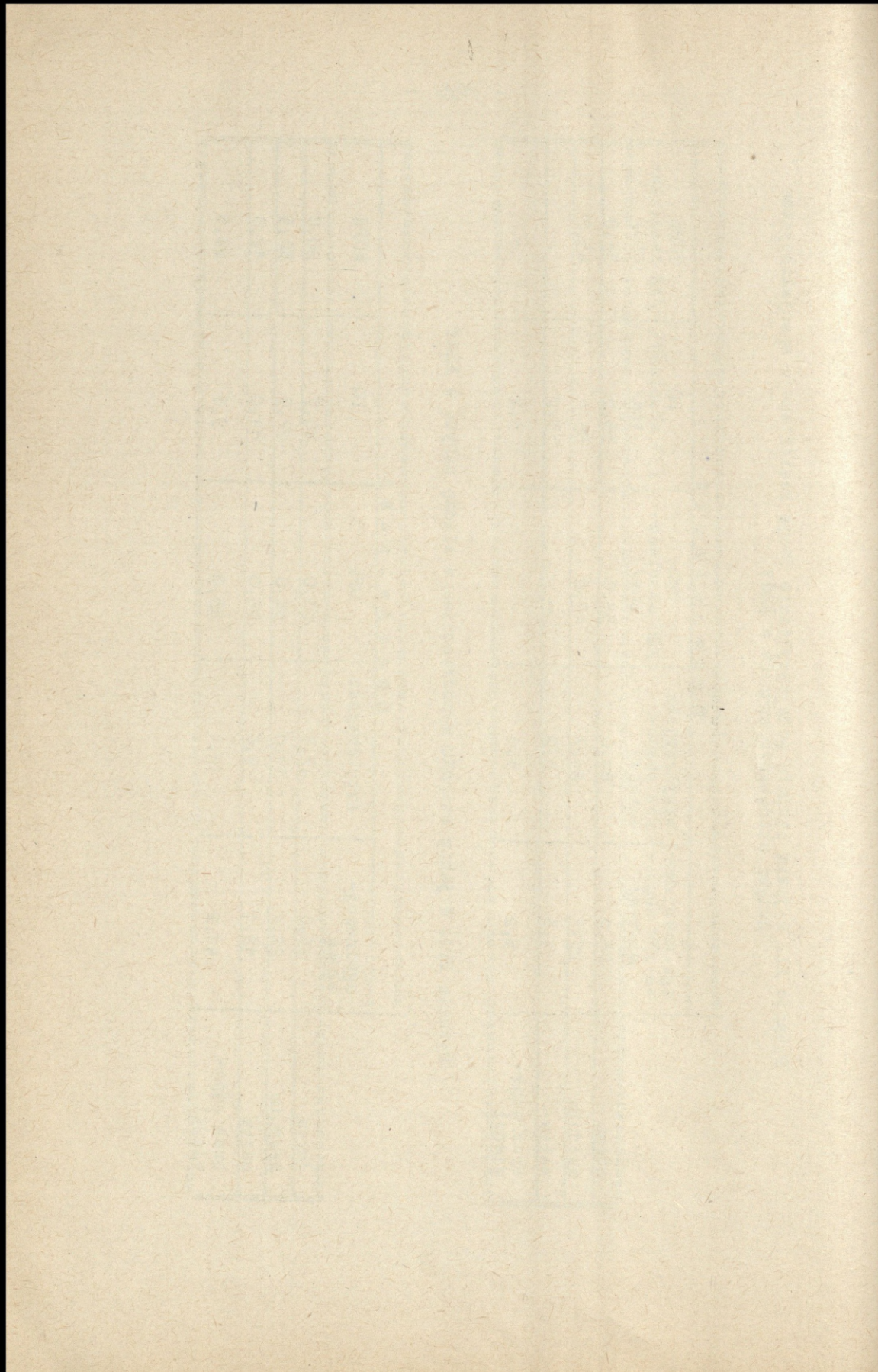

Pytanie II. W jakim stopniu podwyższyliście swoje kwalifikacje specjalistyczne dzięki ukończeniu studiów w ASG?

	S p e c j a l i n o s ć				
	ogólnowojskowa / 78 absolwentów /	artyleryjska / 32 absolwentów /	OPL / 20 absolwentów /	IO / 31 absolwentów /	WOPK / 22 absolwentów /
dużym	66,2	69,0	55,0	55,2	55,0
średnim	27,3	21,7	45,0	38,4	45,0
małym	1,3	6,2	-	3,2	-
brak odpowiedzi	5,2	3,1	-	3,2	-

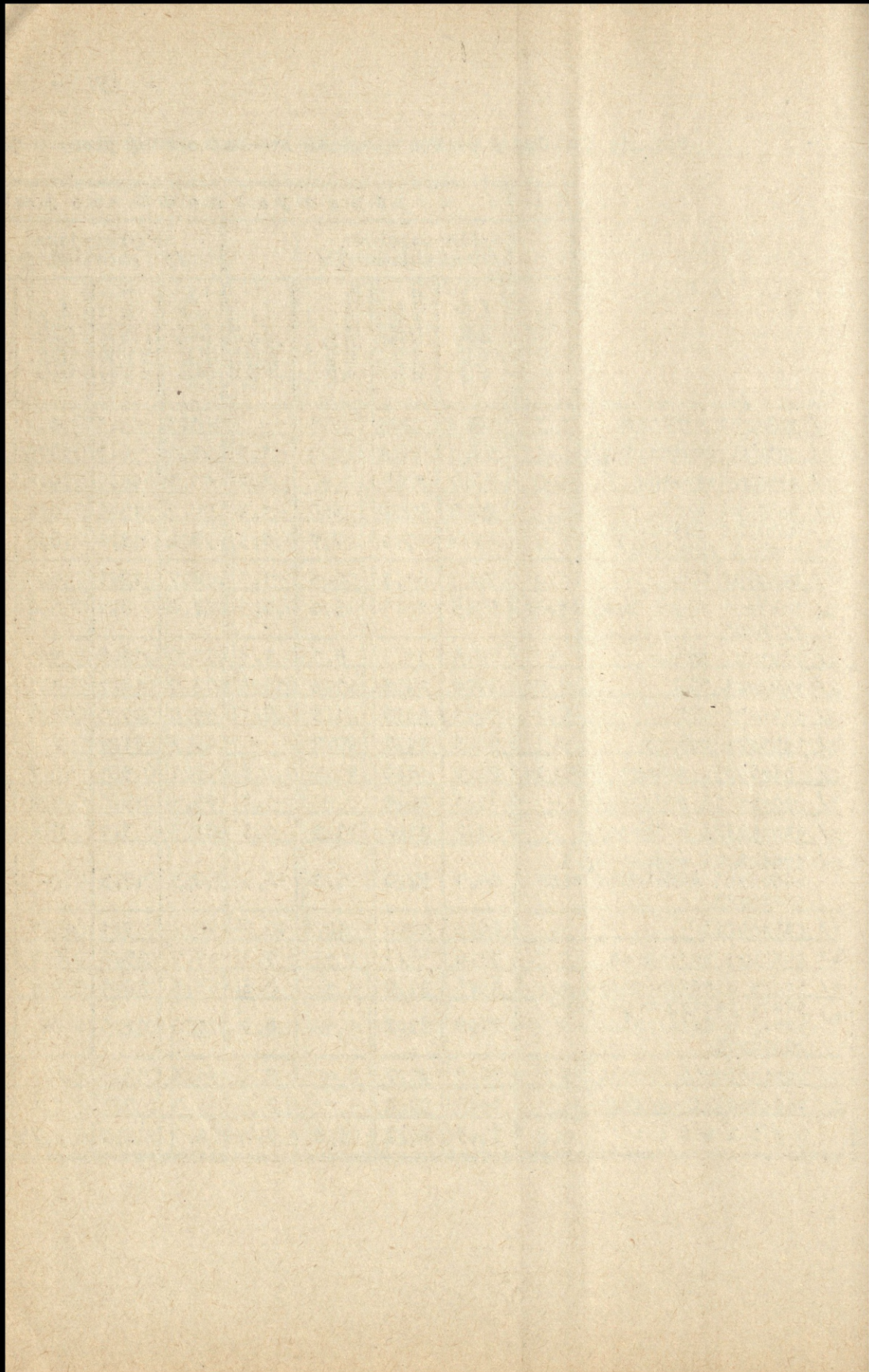
Pytanie III. W jakim stopniu wykorzystujecie wiedzę nabytą w ASG?

	S p e c j a l i n o s ć				
	ogólnowojskowa	artyleryjska	OPL	IO	WOPK
dużym	23,8	47,3	20,0	48,7	20,0
średnim	22,9	31,0	30,0	27,7	38,5
małym	12,1	9,0	25,0	14,0	12,0
brak odpowiedzi	41,2	12,4	25,0	9,6	29,5

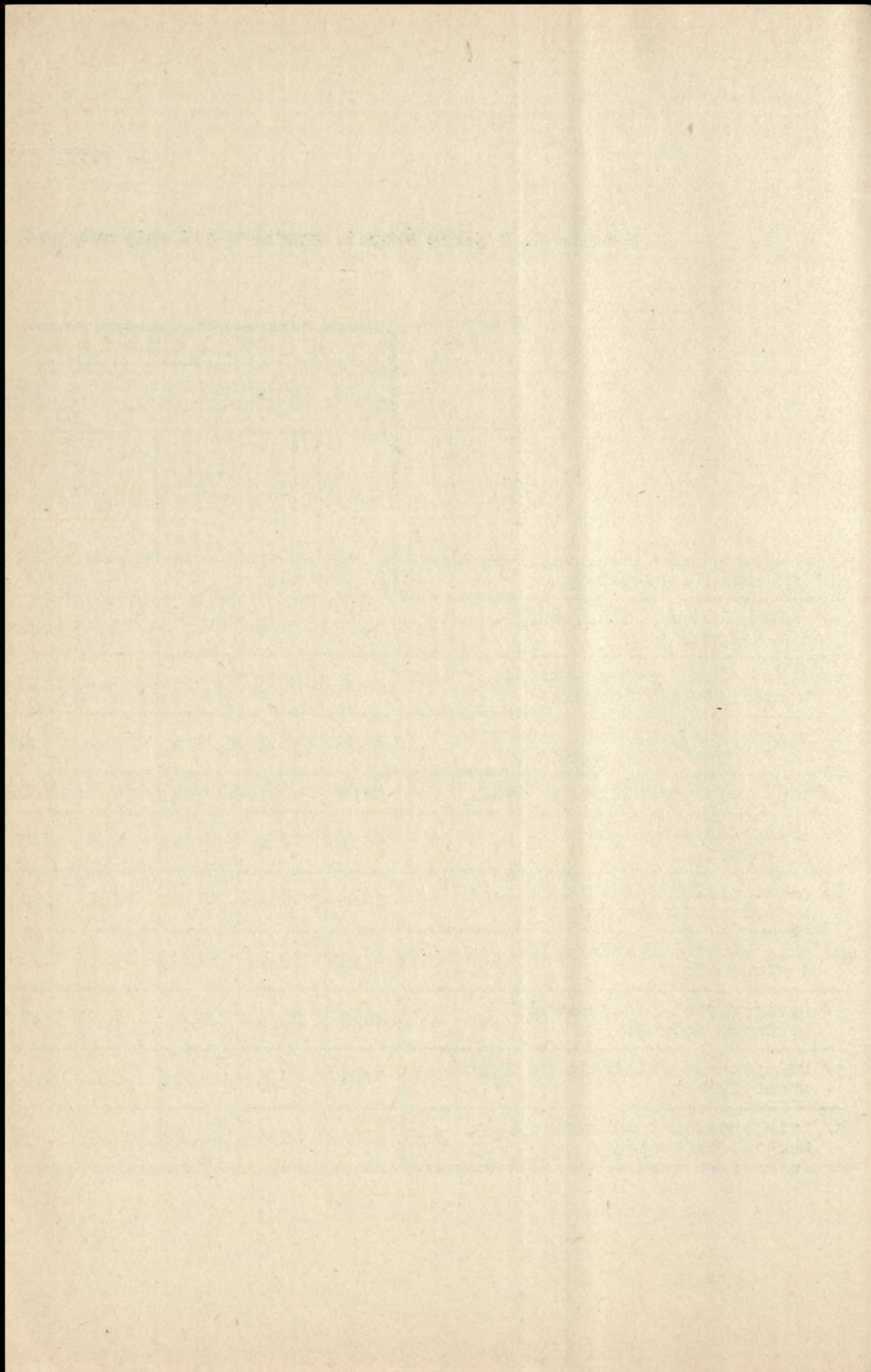
Pytanie IV. Czy z punktu widzenia obecnej waszej pracy w jednostce zakres nauczania w ASG był w odniesieniu do:

Specjalność wojskowa, zakres nauczania w ASG																				
	ogólnowojskowa /78 absolwentów/				artyleryjska /32 absolwentów/				OPL /20 absolwentów/				LO /31 absolwentów/				WOPK /22 absolwentów/			
	wystar- czający	niewystar- czający	przełado- wany	brak odpo- wiedzi	wystar- czający	nie- wystar- czający	przełado- wany	brak odpowie- dzi	wystar- czający	niewystar- czający	przełado- wany	brak odpowie- dzi	wystar- czający	niewystar- czający	przełado- wany	brak od- powiedzi	wystar- czający	niewystar- czający	przełado- wany	brak od- powiedzi
a/ taktyki ogólnej	92,3	2,6	5,1	-	81,3	12,5	6,2	-	85,0	-	15,0	-	87,2	6,4	3,2	3,2	31,8	54,6	9,1	4,5
b/ sztuki operacyjnej	73,1	19,2	6,4	1,3	75,1	6,2	15,6	3,1	75,0	-	25,0	-	80,7	12,9	3,2	3,2	-	-	-	-
c/ służby sztabów	52,7	43,5	-	3,8	46,9	43,7	9,4	-	50,0	45,0	-	5,0	54,2	38,4	3,2	3,2	22,8	68,2	4,5	4,5
d/ taktyki armii obcych	71,9	23,0	3,8	1,3	78,2	15,6	6,2	-	60,0	40,0	-	-	51,2	42,6	3,2	3,2	59,1	40,9	-	-
e/ taktyki wojsk rakieto- wych i artylerii	85,9	5,1	7,7	1,3	78,2	15,6	6,2	-	65,0	15,0	10,0	10,0	48,7	38,4	3,2	9,7	-	-	-	-
f/ taktyki OPL	78,2	14,1	6,4	1,3	68,7	12,5	9,4	9,4	70,0	20,0	10,0	-	68,0	22,4	3,2	6,4	86,5	4,5	4,5	4,5
g/ taktyki wojsk inżynie- ryjnych	79,5	14,1	5,1	1,3	87,6	3,1	6,2	3,1	65,0	20,0	5,0	10,0	64,6	16,1	3,2	16,5	59,1	13,6	4,5	22,8
h/ taktyki tyłów	82,1	11,5	5,1	1,3	75,0	12,5	9,4	3,1	75,0	10,0	10,0	5,0	-	-	-	-	-	-	-	-
i/ taktyki OPK	57,8	25,6	1,3	15,3	72,0	18,7	3,1	6,2	70,0	15,0	5,0	10,0	58,2	22,4	9,7	9,7	-	-	-	-
j/ taktyki OTK	50,1	43,5	1,3	5,1	43,8	25,0	12,5	18,7	55,0	30,0	-	15,0	29,5	57,6	3,2	9,7	68,2	31,8	-	-
k/ taktyki opłmar	78,3	11,5	10,2	-	65,7	31,2	3,1	-	80,0	15,0	5,0	-	77,5	12,9	6,4	3,2	81,8	18,2	-	-
l/ historii sztuki wojennej	75,8	8,9	11,5	3,8	75,1	3,1	18,7	3,1	40,0	20,0	35,0	5,0	77,5	6,4	12,9	3,2	72,8	13,6	13,6	-
z/ geografii wojennej	73,1	25,6	-	1,3	75,1	15,6	6,2	3,1	60,0	40,0	-	-	68,0	25,6	6,4	-	59,1	27,3	9,1	4,5
m/ ekonomiki wojennej	69,2	28,2	1,3	1,3	81,3	3,1	9,4	6,2	60,0	35,0	5,0	-	90,4	6,4	3,2	-	68,2	22,7	9,1	-
n/ dydaktyki wojskowej i metodyki szkolenia tak- tycznego	64,1	32,0	1,3	2,6	56,3	12,5	-	31,2	45,0	35,0	20,0	-	61,6	35,2	-	3,2	72,8	22,7	4,5	-
o/ filozofii	66,8	10,2	12,8	10,2	78,2	3,1	18,7	-	85,0	15,0	-	-	80,6	9,7	9,7	-	72,8	9,1	10,1	-
p/ doktryn wojennych	52,6	46,1	-	1,3	65,7	25,0	6,2	3,1	35,0	60,0	-	5,0	54,7	35,7	6,4	3,2	68,2	31,8	-	-
r/ prawa międzynarodowego	43,4	54,0	-	2,6	68,8	28,1	3,1	-	40,0	45,0	15,0	-	58,4	35,2	3,2	3,2	59,1	40,9	-	-
s/ pracy partyjno-polity- cznej w działaniach bojowych	71,9	19,2	-	8,9	75,0	12,5	-	12,5	70,0	15,0	10,0	5,0	67,9	19,2	9,7	9,7	86,4	9,1	-	4,5
t/ psychologii wojskowej	71,9	21,7	-	6,4	81,3	12,5	6,2	-	80,0	15,0	-	5,0	74,4	19,2	-	6,4	12,8	13,6	9,1	4,5
u/ pedagogiki wojskowej	64,1	28,2	-	7,7	84,4	9,4	6,2	-	55,0	30,0	-	5,0	64,8	28,8	3,2	3,2	72,8	22,7	-	4,5
O g ó l n i e :	69,3	23,2	3,8	3,7	72,1	15,3	7,7	4,9	63,3	22,2	8,0	3,5	67,3	23,4	4,3	5,0	65,3	25,2	6,2	3,3

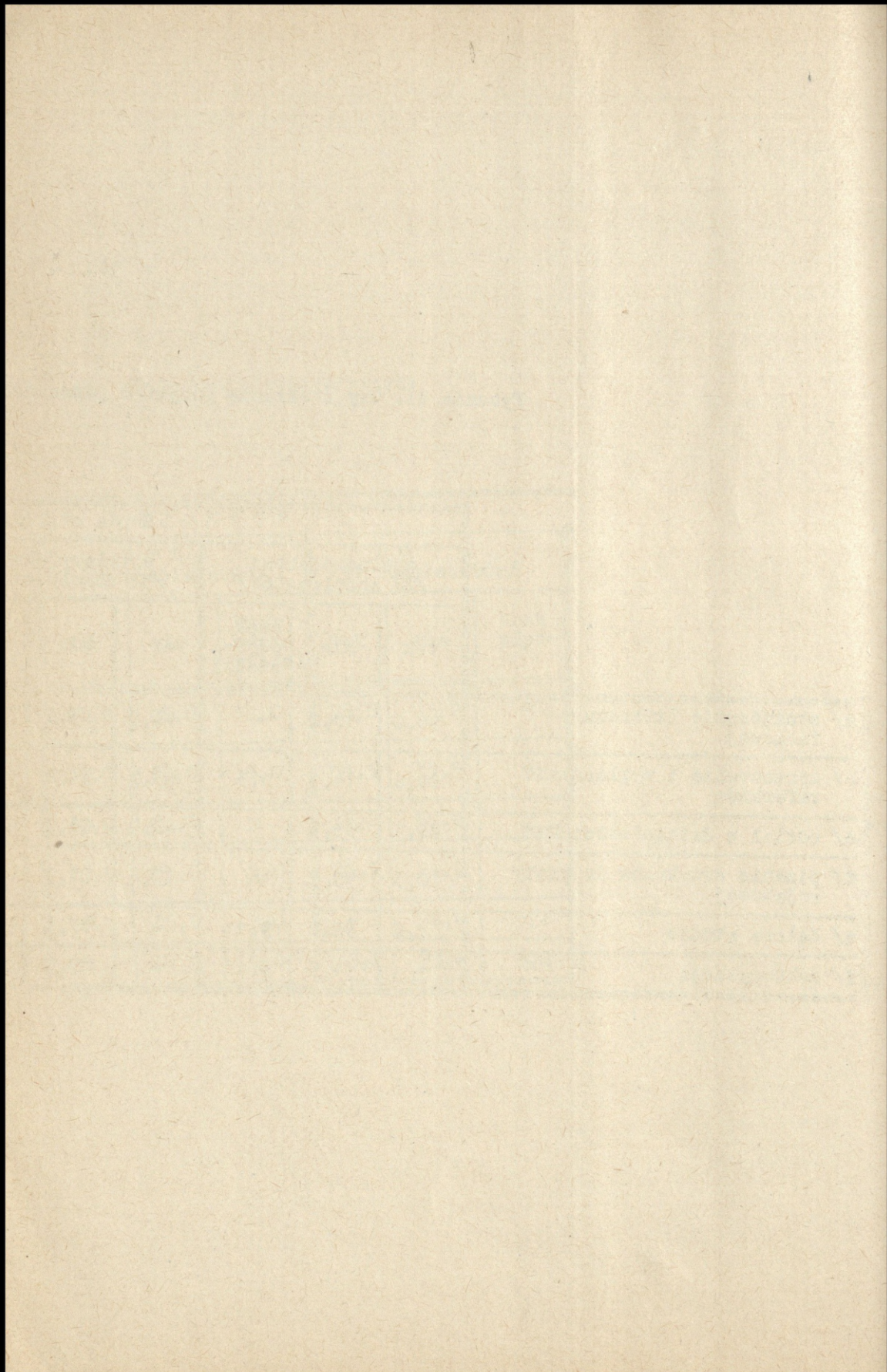
Pytanie V. W jakim stopniu studia w ASG wpływają na kształtowanie następujących cech osobowości:

	Specjalność wojskowa, stopień wpływu															
	ogólnowojskowa /78 absolwentów/				artyleria i OPL /52 absolwentów/				LO i WOPK /53 absolwentów/				akademie i szkoły oficerskie /30 absolwentów/			
	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi	duży	średni	mały	brak odpo- wiedzi
a/ postawa ideowo-moralna	28,2	52,6	11,5	7,7	40,4	46,1	13,5	-	20,7	56,8	15,0	7,5	16,7	53,0	10,0	20,0
b/ umiejętności wychowawczego oddziaływania	14,1	30,8	41,0	14,1	19,2	57,7	21,2	1,9	1,9	56,8	26,3	15,0	6,6	40,0	36,7	16,7
c/ inicjatywa i samodzielność w myśleniu i działaniu	34,6	60,3	5,1	-	44,2	44,2	11,6	-	37,6	54,8	5,7	1,9	43,3	43,3	10,0	3,3
d/ umiejętność myślenia kategori- ni taktyczno-operacyjnymi	47,4	51,3	1,3	-	44,2	48,1	7,7	-	47,2	49,0	3,8	-	40,0	50,1	6,6	3,3
e/ precyzyjne formułowanie myśli	32,0	60,3	6,4	1,3	25,0	55,7	13,5	5,8	18,8	73,6	3,8	3,8	36,7	53,3	10,0	-
f/ umiejętność działania w zespole	38,4	46,2	14,1	1,3	36,6	46,1	13,5	3,8	37,6	51,1	9,4	1,9	26,7	46,7	23,3	3,3
g/ pryncypialność i zdecydowanie w realizacji decyzji	24,4	50,0	15,4	10,2	19,2	46,1	17,3	17,3	13,2	54,8	22,6	9,4	13,3	43,4	20,00	23,3
h/ umiejętności organizacyjne i kierownicze	17,9	39,7	37,0	5,3	11,6	51,9	30,7	5,8	9,4	41,6	37,6	11,3	6,6	36,7	46,7	10,0
i/ umiejętności podejmowania trafnych decyzji	28,2	64,1	6,4	1,3	32,7	51,9	13,5	1,9	18,8	58,5	17,0	5,7	26,7	56,7	10,0	6,6
j/ umiejętność działania na innych stanowiskach	14,1	57,3	26,0	2,6	7,7	61,5	27,0	3,8	15,0	71,8	7,5	5,7	20,0	50,0	16,7	13,3
k/ umiejętności w zakresie pracy naukowo-badawczej	2,6	20,5	56,4	20,5	-	13,5	57,7	28,8	3,8	28,3	35,9	32,0	10,00	13,3	63,4	13,3

Pytanie VI. Czy w okresie pobytu w jednostce podnosicie swoje kwalifikacje przez:

	Specjalność wojskowa														
	ogólnowojskowa /78 absolwentów/			artyleryjska /32 absolwentów/			O P L /20 absolwentów/			L O /31 absolwentów/			W O P K /22 absolwentów/		
	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo- wiedzi	tak	nie	brak odpo-	tak	nie	brak odpo- wiedzi
a/ studiowanie literatury fachowej	90,0	10,0	-	96,9	3,1	-	80,0	5,0	15,0	96,8	3,2	-	95,5	4,5	-
b/ opracowanie i wygłaszanie referatów	84,6	14,1	1,3	65,7	31,2	3,1	60,0	35,0	5,0	64,5	35,5	-	91,0	9,0	-
c/ udział w działalności KWW	46,1	53,9	-	46,9	46,9	6,2	35,0	65,0	-	32,2	67,8	-	45,4	54,6	-
d/ pisanie artykułów do prasy wojskowej	20,5	79,5	-	15,6	81,3	3,1	10,0	85,0	5,0	25,7	74,3	-	22,5	73,0	4,5
e/ dalsze studia	2,6	92,2	5,1	-	87,5	12,5	-	95,0	5,0	-	96,8	3,2	9,0	91,0	-
f/ doktoryzację	-	94,9	5,1	-	87,5	12,5	-	95,0	5,0	3,2	93,6	3,2	-	100,0	-

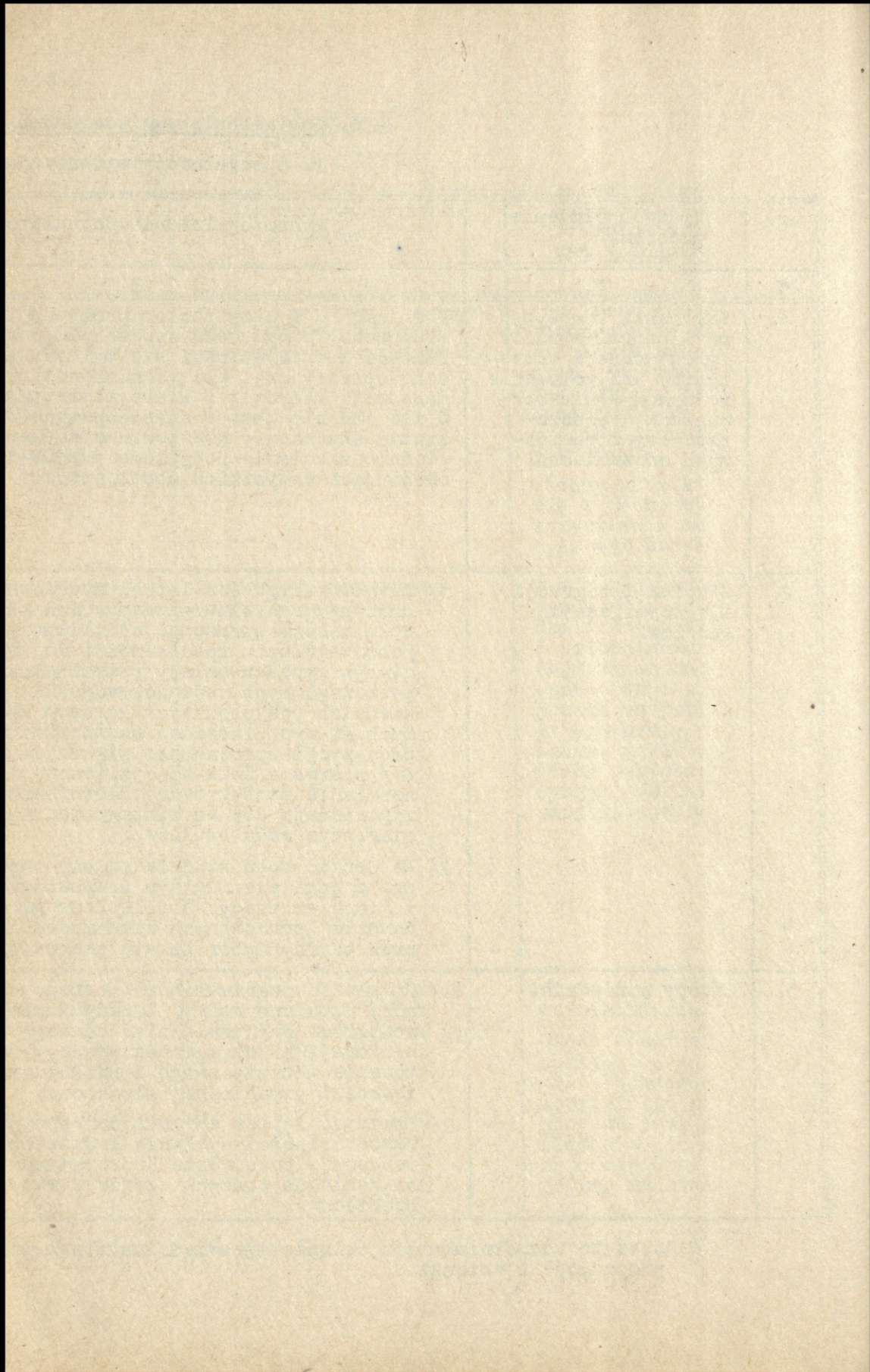

4. Zestawienie wyników badań ankietowych - odpowiedzi otwartych^{1/}

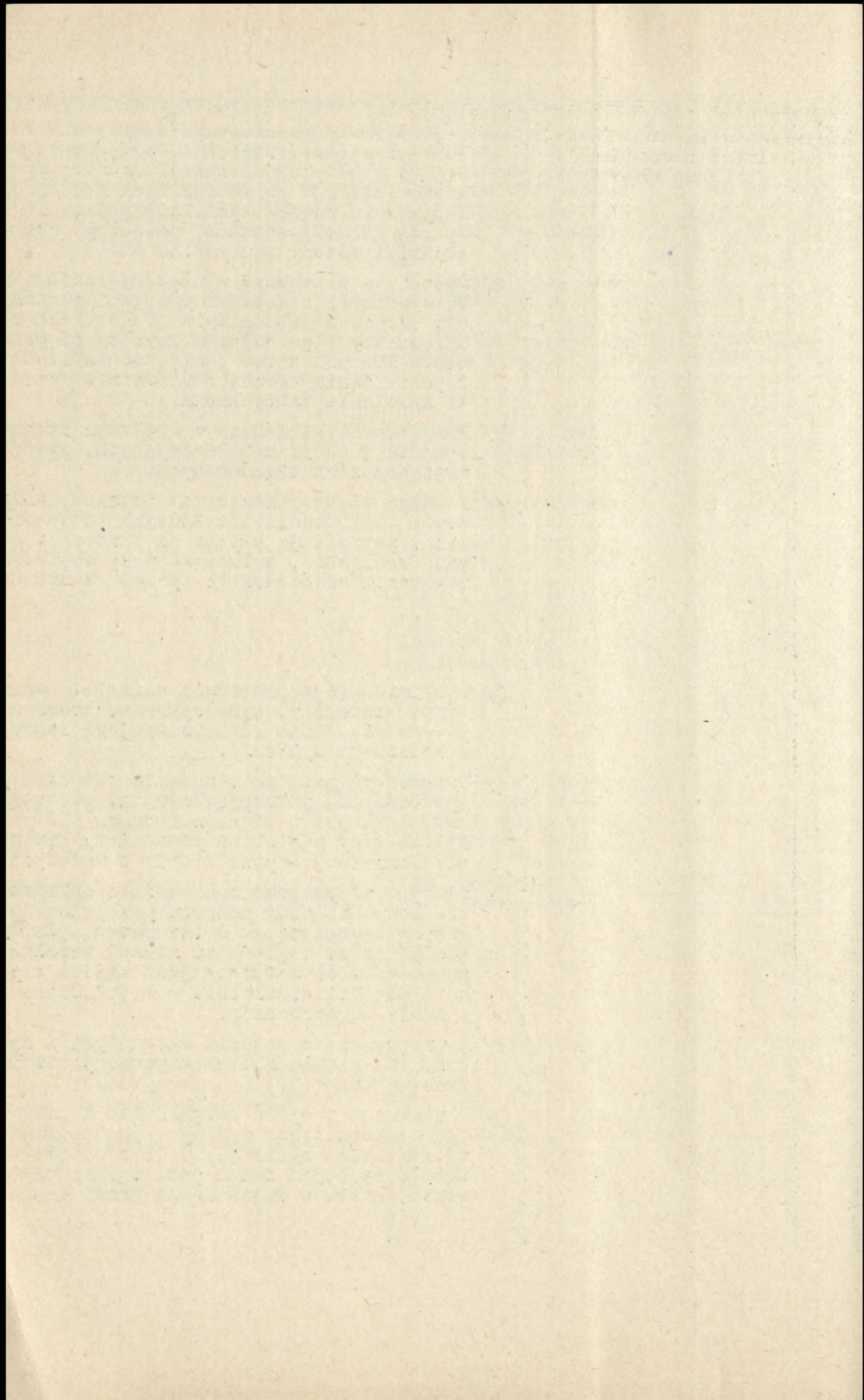
I. Specjalność: ogólnowojskowa, artyleryjska, OPL, WLO i WOPK

Lp.	Wyszczególnienie problemów	Wyszczególnienie postulatów	Autorzy wysuwanych propozycji	Najbardziej typowe uwagi /zebrane z ankiet i spotkań z absolwentami/
1	2	3	4	5
1.	Założenia koncepcyjne i profil studiów /praktyczne i teoretyczne przygotowanie do wykonywania obowiązków dowódczo-sztabowych na różnych szczeblach/.	Podnieść na wyższy poziom praktyczne przygotowanie słuchacza. W tym celu wyposażyć go w niezbędne wiadomości i umiejętności nie tylko z dziedziny taktyczno-operacyjnej, ale również administracyjnej, finansowej, kadrowej i kwatermistrzowskiej. O ile ASG nie jest w stanie przygotować w tym zakresie słuchaczy, MON powinno zorganizować odpowiednie szkolenie podyplomowe /100-150 godzin/ obejmujące wszystkich absolwentów.	Dowódcy pułków i pracownicy sztabów różnych specjalności wojskowych.	Absolwent ASG ma dobre przygotowanie do rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych. Nie posiada on jednakże tak dobrego przygotowania do dowodzenia /w szerokim znaczeniu/ jednostką w warunkach pokojowych. Wiedza nabyta w ASG przydaje się w jednostkach przede wszystkim w okresie ćwiczeń wyższego szczebla dowodzenia.
2.	Stopień integracji i specjalizacji studiów.	1/ Na pierwszych dwu latach studiów można wprowadzić program zintegrowany. Jednakże w ostatnim roku należy opracować oddzielne programy dla poszczególnych specjalności wojskowych. W przeciwnym wypadku należy przeszkalać absolwentów poszczególnych rodzajów wojsk i służb na odpowiednich podyplomowych kursach specjalistycznych. /w wypowiedziach na spotkaniach większość propozycji sprowadzało się do innego wniosku: dwa pierwsze lata-specjalizacja i rok trzeci - nauczanie zintegrowane. Absolwenci kursów OPK wypowiadają się za zintegrowaniem nauczania na pierwszym roku studiów/.	Dowódcy i pracownicy sztabów artylerii i wojsk OPK.	W wojskach specjalistycznych wymaga się od absolwentów akademii doskonałych wiadomości i umiejętności w zakresie podejmowania decyzji taktyczno-operacyjnych. Powinien on przede wszystkim być dobrze przygotowany do wykonywania zadań, jakie mu postawi dowódca ogólnowojskowy, a to wymaga doskonałej znajomości swej specjalności.
3.	Metody nauczania.	1/ Unikać nauczania schematycznego, w oparciu o z góry ustalone wzory. Zasady i metody nauczania modyfikować i uzależniać od wagi dyscypliny naukowej, przekazywanej wiedzy, stopnia przygotowania teoretycznego i praktycznego oraz dojrzałości psychicznej słuchacza. 2/ Stwarzać lepsze warunki do rozwoju inicjatywy, samodzielności myślenia i działania. Zwalczać tendencje hołdowania "autorytetom" w nauce i sięgania do cudzych wzorów w rozwiązywaniu problemów.	Absolwenci wszystkich specjalności i lat studiów, zwłaszcza promocji 1967 r.	Niektórzy wykładowcy są nie-wolnikami własnej rutyny. Część absolwentów wypowiadała pogląd, że w ASG nie zapewnia się słuchaczom możliwości samodzielnego studiowania, że program jest przeladowany i słuchacz nie ma czasu na głębsze zapoznanie się z literaturą naukową.

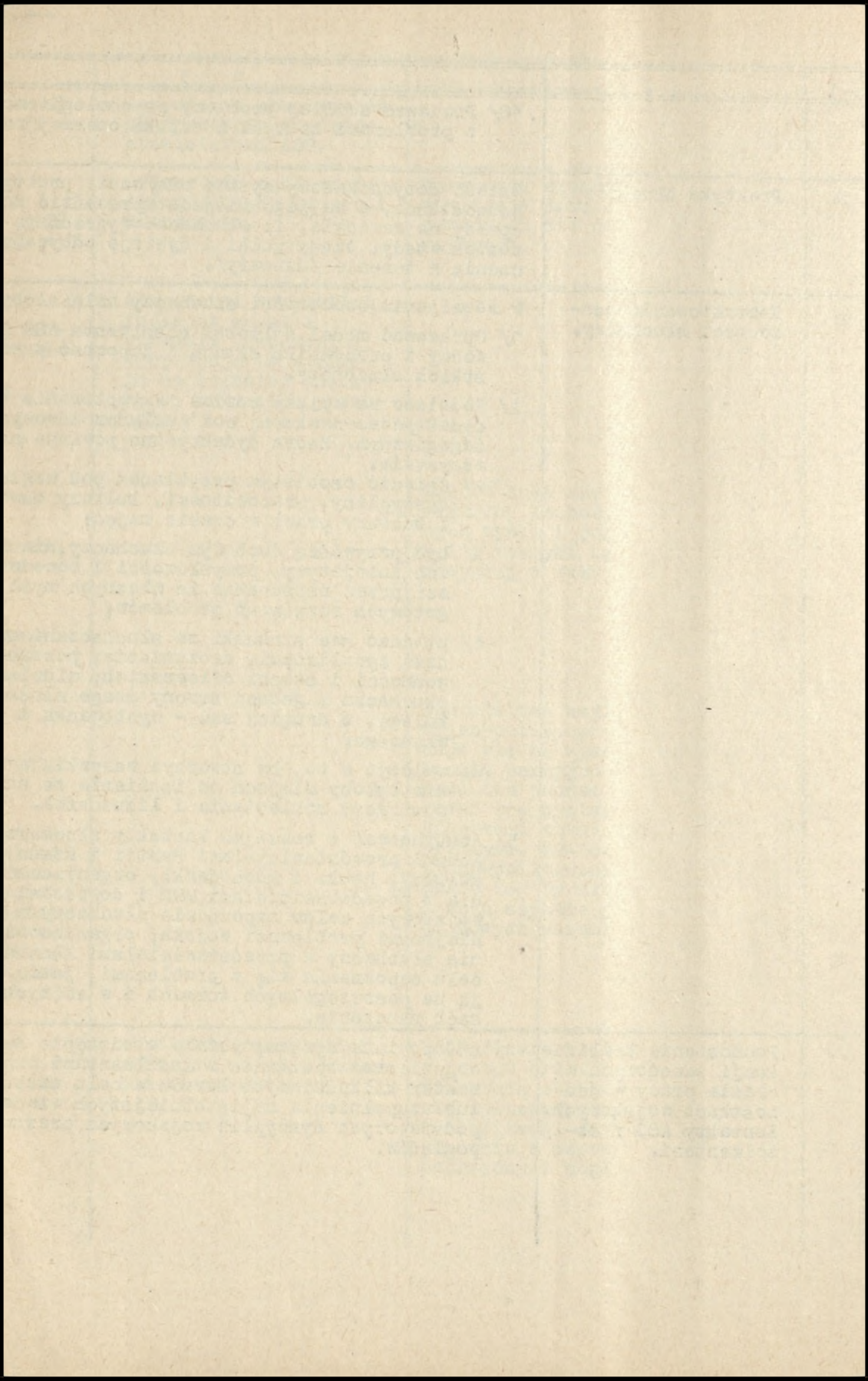
1/ Jest to uzupełnione zestawienie odpowiedzi skategoryzowanych. Ujęte w nim zostały najbardziej charakterystyczne propozycje i wnioski.

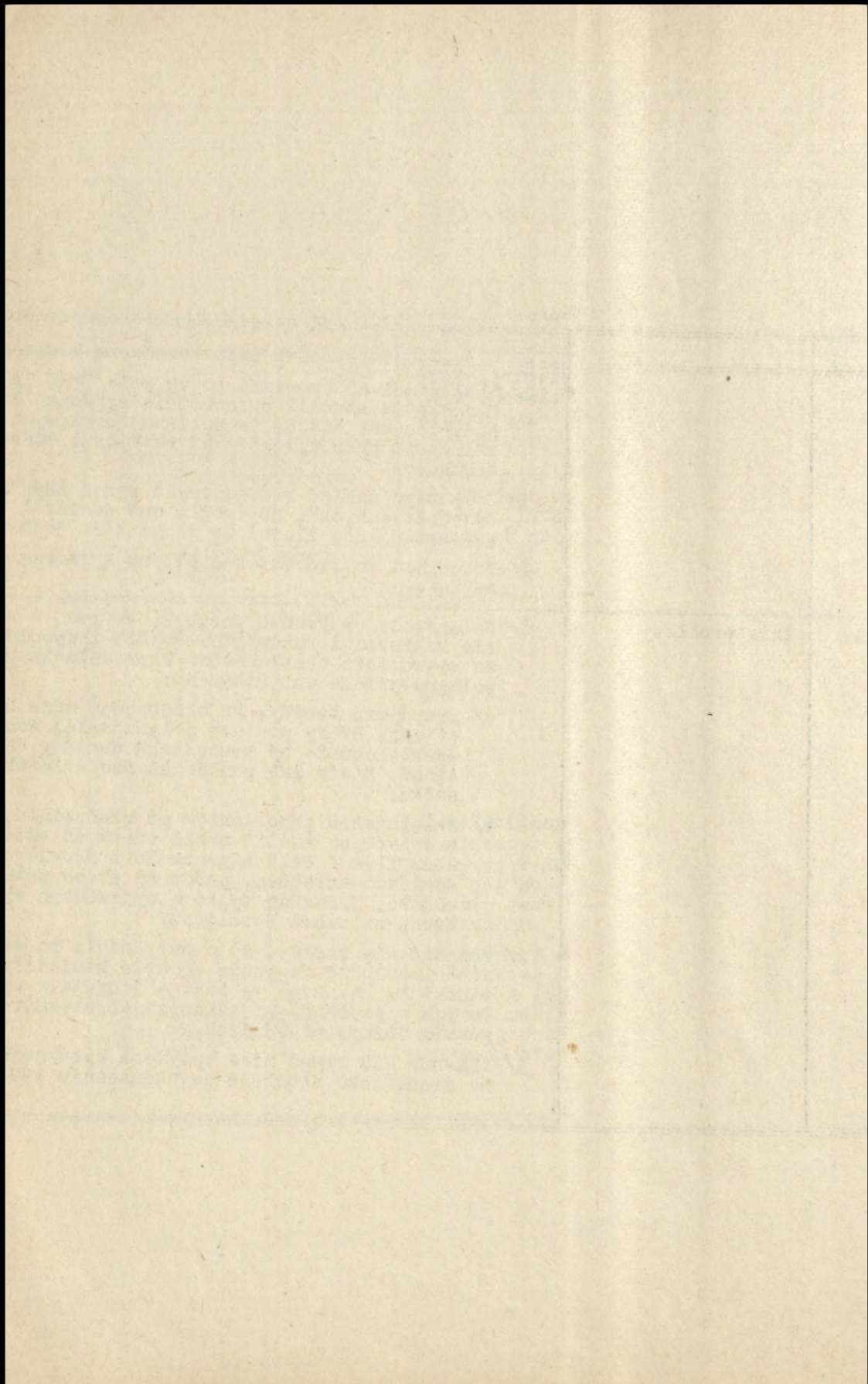
1	2	3	4	5
4.	Treść nauczania /program nauczania/	<ol style="list-style-type: none"> 1/ Położyć większy nacisk na przygotowanie słuchaczy do wykonywania funkcji sztabowych na różnych stanowiskach w poszczególnych rodzajach wojsk. W tym celu powiększyć ilość godzin na zajęcia z zakresu służby sztabów, poszerzyć program i udoskonalić metody nauczania. 2/ Wyposażyć słuchaczy w większy zasób wiadomości i umiejętności z dziedziny organizowania i kierowania procesem szkolenia w jednostkach wojskowych. Należałoby więc dokonać korekty programu nauczania w ASG pod kątem powiększenia ilości godzin i poszerzenia treści nauczania z zakresu metodyki szkolenia taktycznego. 3/ Przygotować słuchaczy w większym stopniu do wykonywania funkcji mobilizacyjnych, przede wszystkim w jednostkach skadrowanych. 4/ Położyć większy nacisk na przekazywanie najnowszych wiadomości, bez których znajomości absolwenci natrafiają nieraz na trudności w wykonywaniu obowiązków, zwłaszcza przy obsłudze i wykorzystaniu nowoczesnego sprzętu i uzbrojenia. 5/ Wyeliminować z programów nauczania wszelkiego rodzaju szczegóły, dane cyfrowe, które zbytek obciążają pamięć, a nie służą rozwojowi logicznego i samodzielnego myślenia. 6/ Rozszerzyć program nauczania z takich przedmiotów społecznych, jak: psychologia, pedagogika, dydaktyka i prawo międzynarodowe. ASG powinna położyć większy nacisk na przedmioty humanistyczne, nie zaniedbując przedmiotów zawodowych. 7/ Skorygować program nauczania z zakresu matematyki. Dotychczasowy program przeładowany jest matematyką teoretyczną. O ile matematyka wyższa jest konieczna ze względu na rodzaj uczelni, o tyle matematyka teoretyczna jest zbędna w praktycznej działalności absolwenta - w jednostce nie ma ona w ogóle zastosowania. 8/ W programach z zakresu matematyki i cybernetyki bardziej uwzględnić praktyczne potrzeby i możliwości jednostek. 9/ W większym stopniu uwzględnić w programach wiedzę o charakterze ogólnym /praktyczna logika, teoria badań operacji, ogólna teoria walki, metodologia badań naukowych, ogólne zasady planowania, nauka o organizacji pracy i zarządzaniu/.	<p>Absolwenci pełniący funkcje sztabowe w pułkach oraz /w mniejszym stopniu/ dowódcy pułków różnych rodzajów wojsk.</p> <p>Pracownicy sztabów i dowódcy szczebla pułkowej dywizji wszystkich rodzajów wojsk.</p> <p>Dowódcy i pracownicy sztabów różnych szczebli dowodzenia.</p> <p>Absolwenci pełniący funkcje dowódcze.</p> <p>Przeważnie absolwenci specjalności kwatermistrzowskiej i artyleryjskiej.</p> <p>Dowódcy i pracownicy sztabów różnych specjalności.</p> <p>Absolwencie specjalności artyleryjskiej, lotnictwa i wojsk OPK.</p> <p>Wypowiedzi absolwentów na spotkaniu z przedstawicielami ASG.</p>	<p>Bardziej wszechstronne przygotowanie słuchaczy do wykonywania funkcji sztabowych i szkoleniowych w jednostkach wojskowych - oto główne postulaty absolwentów wysuwane wobec ASG.</p> <p>W badaniach w latach 1964-1967 te dwa postulaty były wysuwane przez zdecydowaną większość słuchaczy i były traktowane jako problemy wymagające szybkiego rozwiązania.</p> <p>Wiadomości uzyskiwane w ASG są zbyt ogólnikowe, skąpe i niewyczerpujące.</p> <p>Nauczanie w ASG nie wyprzedziło wprowadzenia do uzbrojenia WP artylerii raketowej M-13, M-14, M-21, sprzętu R-70/3r i R-170, sprzętu lotniczego, WRT i artylerii OPK. ASG bardzo słabo zapoznaje z najnowszą wiedzą z zakresu wykorzystania środków radioelektronicznych.</p> <p>W procesie dowodzenia w okresie pokojowym wyłania się coraz więcej skomplikowanych problemów natury ogólnoludzkiej, administracyjnej, prawnej. By je rozwiązać, należy mieć odpowiednie przygotowanie.</p>

1	2	3	4	5
		10/ Powiązać ściślej problemy psychologii wojskowej z problemami taktyki i sztuki operacyjnej.	Wypowiedzi absolwentów na spotkaniu z przedstawicielami ASG.	
5.	Praktyka słuchaczy.	Znieść dotychczasowy system odbywania praktyk w jednostkach, a na jego miejsce wprowadzić nowy, oparty na zasadzie, iż słuchacze wyjeżdżają do jednostek wtedy, kiedy pułki i dywizje odbywają ćwiczenia w terenie /manewry/.	Oficerowie ogólnowojskowi różnych szczebli dowodzenia.	Wysyłanie słuchaczy na praktykę w okresie szkolenia szczebla kompanijnego nie daje pożądanych rezultatów.
6.	Kształtowanie osobowości słuchaczy.	<p>W rozwijaniu osobowości słuchaczy należałoby:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1/ Opracować model sylwetki absolwenta ASG jako dowódcy i pracownika sztabu i zapoznać z nim wszystkich słuchaczy. 2/ Podnieść na wyższy poziom przygotowanie kadry dydaktyczno-naukowej pod względem ideowym i pedagogicznym. Kadra dydaktyczna powinna przede wszystkim: <ol style="list-style-type: none"> a/ świecić osobistym przykładem pod względem dyscypliny, pracowitości, kultury osobistej i kultury pracy w czasie zajęć; b/ być przywódcą duchowym słuchaczy, nie hamować ich inicjatywy, pomysłowości i samodzielności przez narzucanie im własnych myśli i gotowych rozwiązań problemów; c/ układać swe stosunki ze słuchaczami na zasadzie życzliwości, zrozumienia, poszanowania godności i stopni oficerskich; widzieć w słuchaczu z jednej strony swego młodszego kolegę, z drugiej zaś - wychowanka i podwładnego; d/ walczyć o to, by stworzyć warunki, w których nie byłoby miejsca na istnienie ze strony słuchaczy schlebiana i lizusostwa. 3/ Kontynuować i rozwijać kontakty słuchaczy z czołowymi przedstawicielami Partii i Rządu, polskiej kultury, nauki i gospodarki; organizować spotkania z przedstawicielami MON i dowódcami okręgów wojskowych celem zapoznania słuchaczy z najistotniejszymi problemami wojska; organizować spotkania słuchaczy z przedstawicielami Komendy ASG w celu zapoznania się z problemami, jakie występują na poszczególnych kursach i w różnych okresach nauczania. 	Absolwenci wszystkich rodzajów wojsk i szczebli dowodzenia. Propozycje te wysuwają najczęściej absolwenci ostatnich promocji.	<p>Bardzo dużo absolwentów domaga się większej swobody wypowiedzenia własnych myśli i poglądów w czasie zajęć z taktyki ogólnej, sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk.</p> <p>Pod wieloma względami praca partyjno-polityczna w uczelni znajduje się na wysokim poziomie. Aparat partyjno-polityczny ASG powinien jednak bardziej interesować się życiem słuchaczy, ich kłopotami szkoleniowymi i rodzinnymi. Mówiono, że aparat partyjno-polityczny stosunkowo mało dba o to, by ułatwić słuchaczom I roku szybkie przystosowanie się do nowych warunków życia.</p>
7.	Podnoszenie kwalifikacji zawodowych w czasie pracy w jednostkach wojskowych. Kontakty ASG z absolwentami.	1/ ASG powinna systematycznie w odstępie 1-2 lat organizować spotkania z absolwentami mające charakter kilkuniedniowych kursów w celu uaktualnienia lub uzupełnienia najistotniejszych wiadomości z podstawowych dyscyplin wojskowych oraz wymiany poglądów.	Absolwenci wszystkich rodzajów wojsk i szczebli dowodzenia.	Zdecydowana większość absolwentów z powodu braku czasu i przeciążenia pracą służbową nie jest w stanie systematycznie podnosić swoich kwalifikacji zawodowych. ASG w porozumieniu z odpowiednimi czynnikami nadrzędnymi mogłaby opracować odpo-

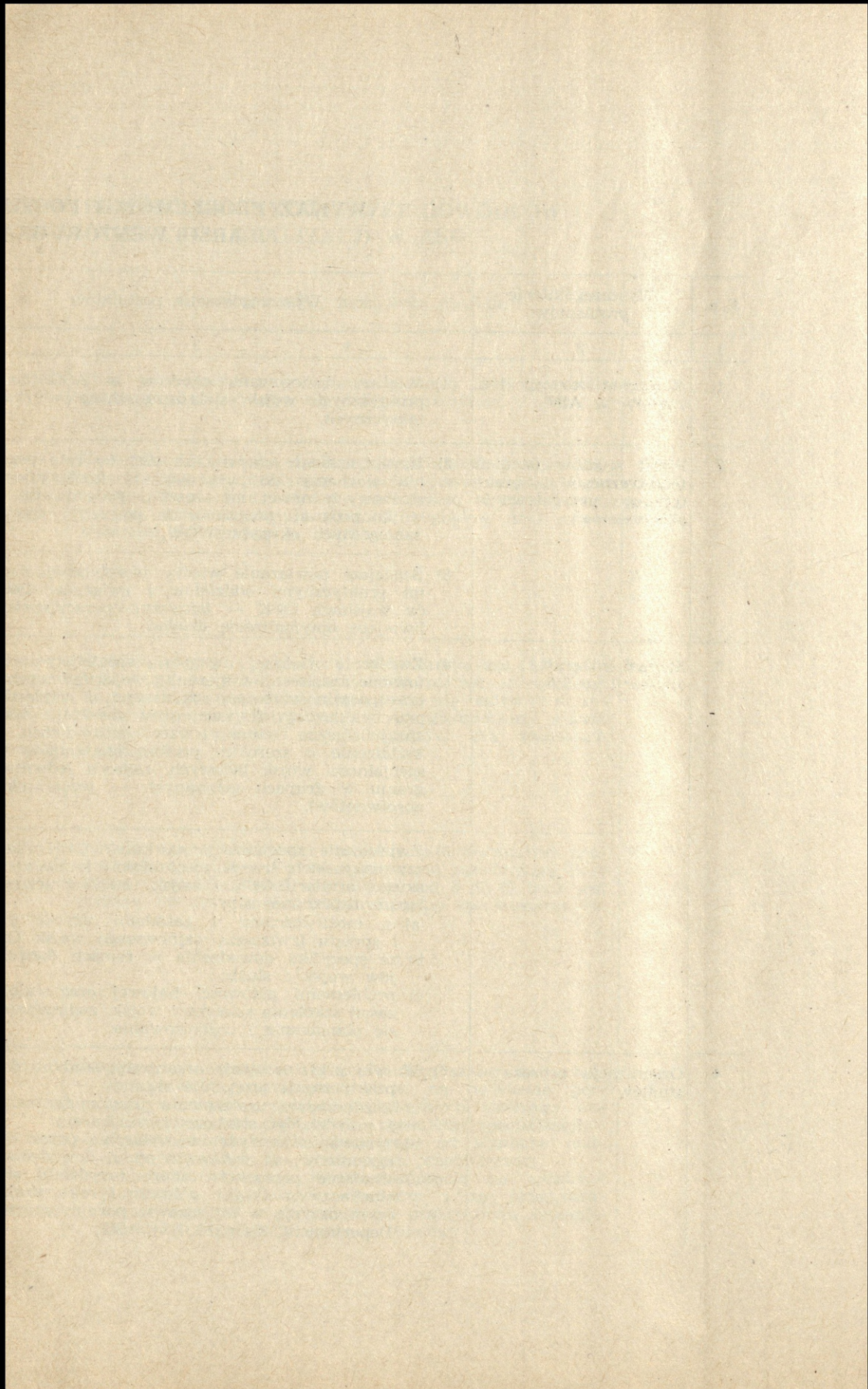

1	2	3	4	5
		<p>2/ Absolwenci ASG powinni po upływie 7-10 lat po ukończeniu studiów przechodzić przeszkolenie podyplomowe. Zasada ta powinna obowiązywać zwłaszcza przy wyznaczaniu na wyższe stanowiska służbowe.</p> <p>3/ Zwiększyć nakład redagowanych przez ASG "Zeszytów Taktycznych", aby mogły one docierać w wystarczającej ilości do wszystkich jednostek.</p> <p>4/ Przesyłać do jednostek niektóre opracowania naukowe.</p>	<p>Absolwenci wszystkich rodzajów wojsk i szczebli dowodzenia.</p> <p>Głównie absolwenci IO i WOPK.</p>	<p>wiednią formę pracy i realizować ją w oparciu o konkretny plan i program.</p> <p>Przydatność "Zeszytów Taktycznych" jest oceniana bardzo wysoko. Istnieje na nie w jednostkach duże zapotrzebowanie.</p>
8.	Inne problemy	<p>1/ Należałoby usprawnić politykę kadrową w zakresie rekrutacji kandydatów do ASG i wyznaczania na stanowiska absolwentów. Usprawnienie miałoby polegać przede wszystkim na:</p> <p>a/ przyjęciu zasady, że słuchaczem może być oficer, który posiada przynajmniej roczne doświadczenie na stanowisku dowódcy batalionu, szefa lub pomocnika szefa sztabu pułku;</p> <p>b/ skierowaniu absolwentów po ukończeniu ASG najpierw na krótki okres czasu do sztabów jednostek w celu zapoznania z problematyką dowódczo-sztabową, potem na stanowiska dowódcze, jednakże tylko w wyjątkowym wypadku na szczebel batalionu.</p> <p>2/ Trzymać się zasady, że o przydziale na stanowisko służbowe decydują zdobyte kwalifikacje zawodowe. Naruszać tę zasadę jedynie w wyjątkowych wypadkach, wyjaśniając absolwentowi powody innego przydziału.</p> <p>3/ Komenda ASG winna mieć wpływ na wyznaczenie na stanowisko służbowe po ukończeniu ASG.</p>	<p>Absolwenci wszystkich specjalności.</p> <p>Absolwenci specjalności artyleryjskiej, OPL, IO i OPK.</p>	<p>Umożliwiłoby to wykorzystanie w większym stopniu wiedzy nabytej w ASG oraz uzupełnianie jej nowymi doświadczeniami, co nie jest możliwe na szczeblu batalionu.</p> <p>Absolwenci specjalności artyleryjskiej skarżą się, że "przez 4 lata poznawali sprzęt raketowy po to, by później dowodzić artylerią klasyczną".</p>

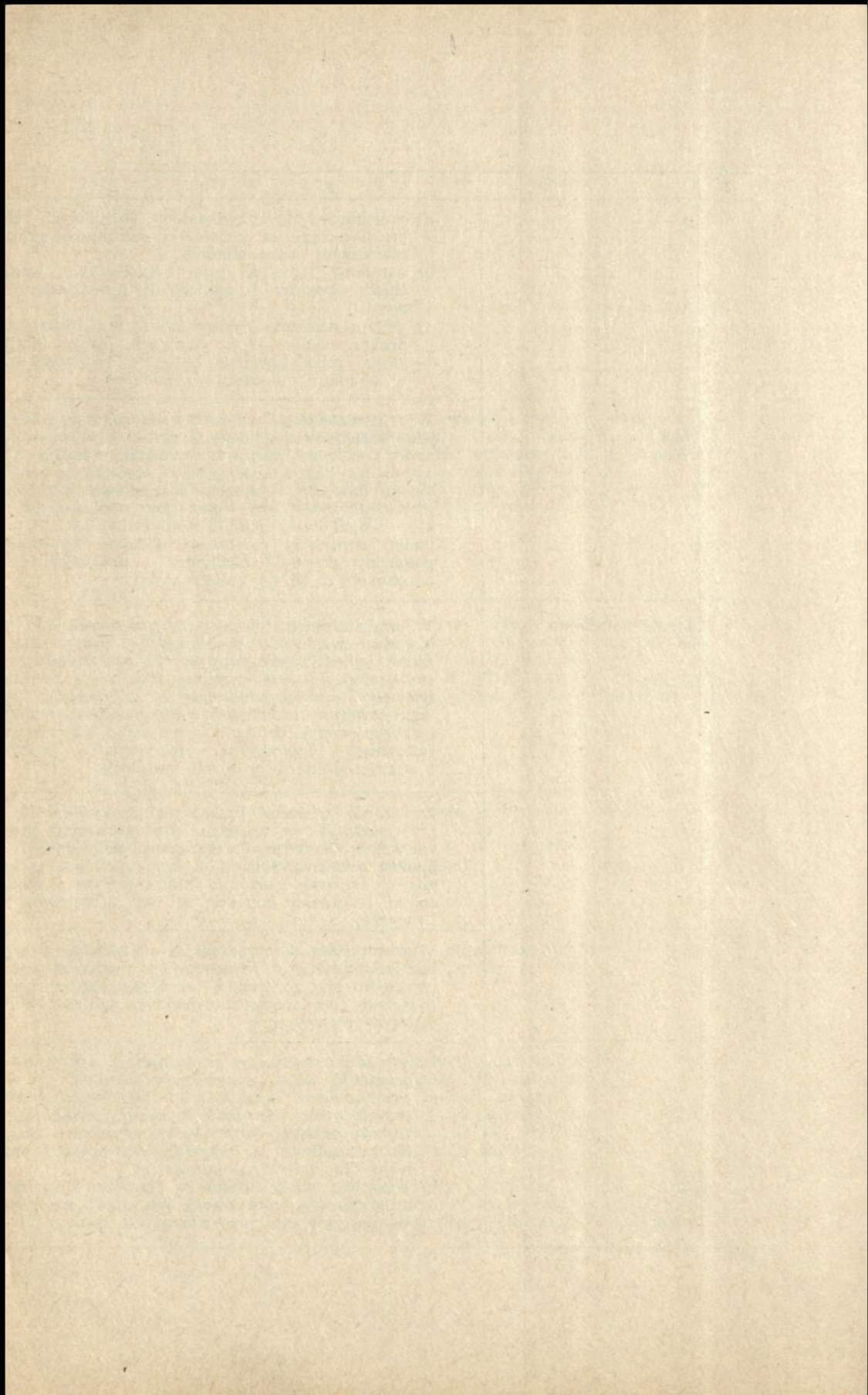

**WYKAZ PROBLEMÓW I POSTULATÓW PRZEDSTAWIONYCH PRZEZ DOWÓDCÓW
I ABSOLWENTÓW ORAZ MOŻLIWOŚCI ICH REALIZACJI W ASG**

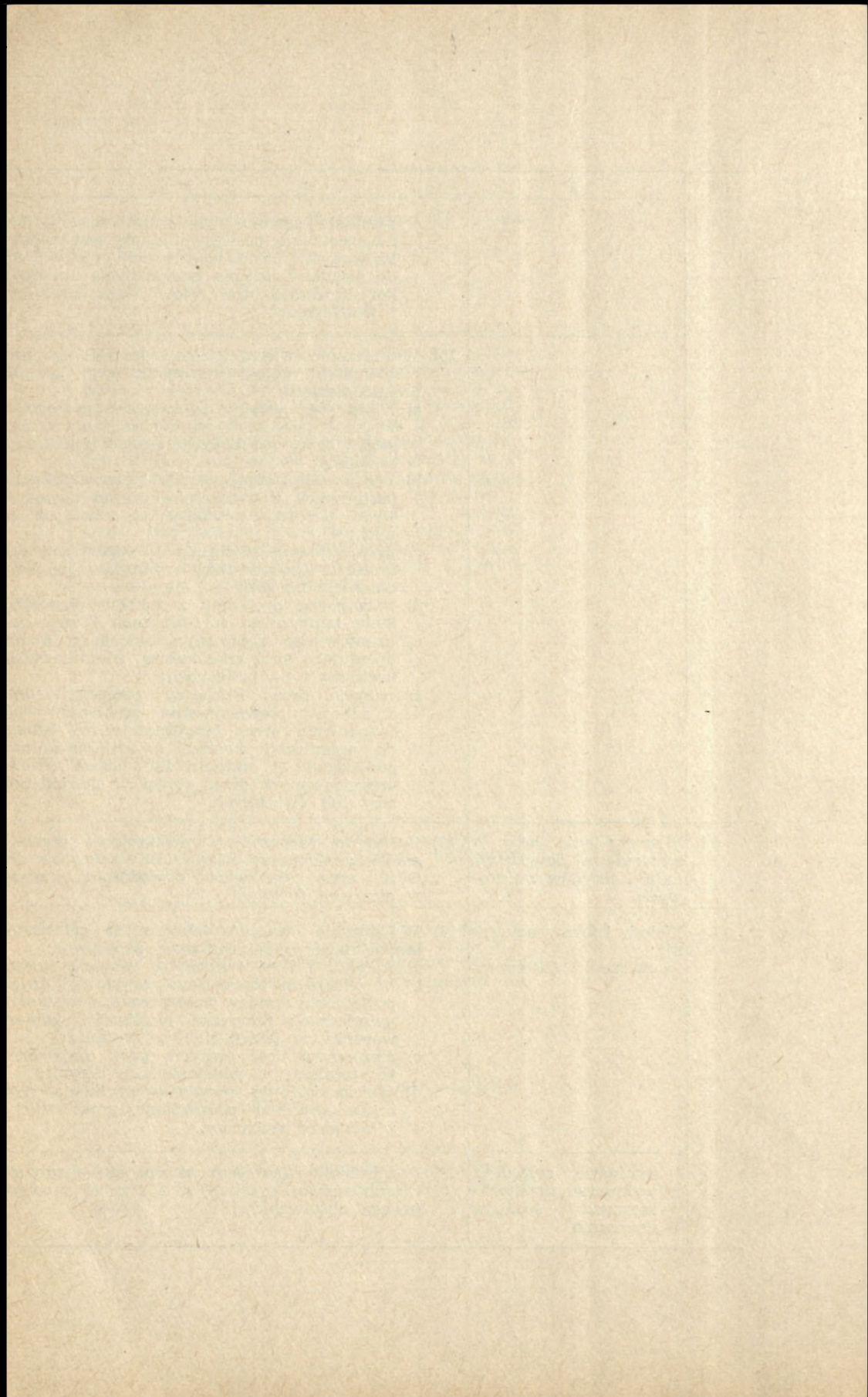
L. p.	Wyszczególnienie problemów	Wyszczególnienie postulatów	Stanowisko ASG, możliwości realizacji	Termin realizacji
1	2	3	4	5
1.	Założenia koncepcyjne studiów w ASG	1) Większe dostosowanie studiów w ASG do potrzeb praktycznych wojsk, zwłaszcza oddziałów i związków taktycznych.	Teza jest zgodna z poglądami komendy ASG i została przyjęta jako podstawa do dalszych rozważań i prac.	
2.	Profil studiów (stopień teoretycznego i praktycznego przygotowania absolwentów).	2) Upraktyczenie studiów w ASG (w celu przygotowania słuchaczy do wykonywania konkretnych zadań służbowych nawet na szczeblu pododdziału), dostosowując program nauczania do potrzeb i specyfiki poszczególnych okręgów WOW. 3) Ścisłejsze powiązanie wiedzy teoretycznej z potrzebami praktycznymi oddziałów i związków taktycznych (w wojskach OPK — taktyczno-operacyjnych), umożliwiające optymalizację działań.	Komenda ASG uważa, że lepsze dostosowanie procesu studiów do potrzeb praktycznych wojsk powinno polegać na ścisłym powiązaniu wiedzy teoretycznej i praktycznej (w tym sensie występuje zgodność poglądów ASG z postulatami zgłoszonymi w punkcie 3).	W trakcie realizacji od 1968/69 roku szkolnego
3.	Stopień integracji i specjalizacji studiów.	4) Zwrócenie większej uwagi na specjalistyczne przygotowanie absolwentów kierunku wojsk lądowych, zwłaszcza specjalności wojsk raketowych i artylerii, obrony przeciwlotniczej i kwatermistrzowskiej. Kształcenie specjalistyczne winno trwać około dwóch lat, zaś kształcenie o szerokim profilu, obejmujące wszystkie specjalności wojsk lądowych, zadania jednolitego programu w grupach mieszanych — jeden rok (uwaga absolwentów). 5) Zwiększenie specjalizacji na kursie OPK dla słuchaczy wszystkich trzech specjalności: lotnictwa myśliwskiego, artylerii OPK i wojsk radiotechnicznych przez lepsze zapoznanie się: a) z możliwościami i zasadami użycia uzbrojenia i sprzętu (zwłaszcza najnowszego wojsk OPK); b) ze specyfiką dowodzenia w ramach danych rodzajów wojsk i służb; c) problemami gotowości bojowej oraz całokształtem zasad szkolenia sztabów i wojsk, zwłaszcza w zakresie planowania i organizowania.	Postulat zgodny z poglądami ASG. Studia od 1968 roku prowadzone są już z uwzględnieniem potrzeb specjalizacji. Na trzecim roku studiów zajęcia będą się odbywać w ramach grup specjalistycznych, z uwzględnieniem jednak dużej ilości ćwiczeń i zajęć wspólnych dla wszystkich specjalności. Istnieją pewne możliwości rozszerzenia problematyki specjalizacji na kursie, ale ze względu na ograniczoną ilość słuchaczy wymienionych specjalności (od 3 do 6) brak jest podstaw do utworzenia oddzielnych grup specjalistycznych.	Realizacja od 1968/69 roku szkolnego. W roku szkolnym 1969/70.
4.	Organizacja procesu studiów	6) W celu przystosowania organizacji studiów do potrzeb praktycznych proponuje się: a) każdorazowo uzależnianie programów od poziomu i przydziałów służbowych słuchaczy; b) typowanie kandydatów wyłącznie przez okręg, bez egzaminów, na podstawie opinii dowódców dywizji; c) ustalenie perspektywicznego przydziału służbowego słuchaczy w drugim półroczu I roku studiów, przy czym decyzję w tej sprawie podejmowałyby okręgi, Departament Kadr MON i ASG;	Propozycja interesująca, ale wywołująca szereg zastrzeżeń: — opracowanie programów studiów na podstawie perspektywicznych przydziałów służbowych słuchaczy doprowadziłoby do zbyt daleko posuniętej specjalizacji; — uzależnienie przydziału służbowego od wyników nauczania i praktyki po 1 roku jest przedwczesne; — obciążenie okręgów odpowiedzialnością za ustalenie przydziałów służbowych słuchaczy i za przeprowadzenie egzaminów o charakterze praktycznym skomplikowałoby organizację procesu studiów.	

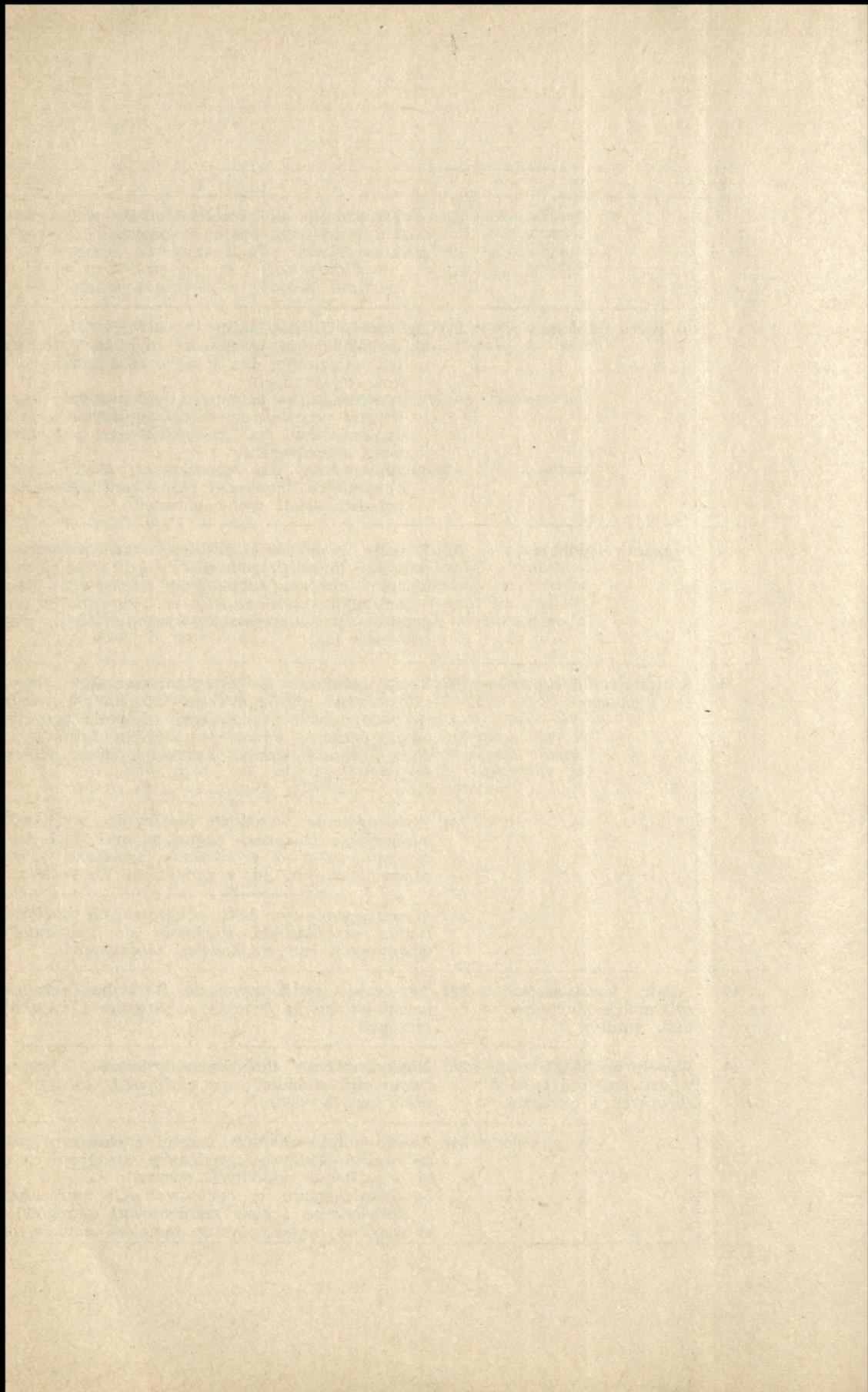
1	2	3	4	5
		<p>d) weryfikowanie przydziałów służbowych słuchaczy przez okręgi na podstawie rezultatów praktyki po pierwszym roku studiów;</p> <p>e) ustalanie tematyki prac dyplomowych według potrzeb okręgów i zgodnie z przydziałami służbowymi;</p> <p>f) przeprowadzanie egzaminów w dwóch etapach: praktycznego — w okręgach, przy decydującym głosie przedstawicieli okręgów i teoretycznego — w akademii (decyduje akademia).</p> <p>7) W celu ułatwienia przygotowania słuchaczy kursu OPK pod względem specjalistycznym należy zmienić system naboru na ten kurs, wprowadzając zasadę przyjmowania na każdy kolejny rok studiów oficerów tylko dwóch (obecnie — trzech) specjalności: lotnictwa myśliwskiego (50%) oraz tyleż samo (50%) artylerii OPK albo wojsk radiotechnicznych (kolejno). W tym wypadku istniałaby możliwość podziału kursu na dwie podgrupy po 6—7 słuchaczy i prowadzenia z nimi odrębnych zajęć specjalistycznych.</p>	<p>Propozycja wymaga skrupulatnego wyważenia wszystkich pozytywnych i negatywnych konsekwencji. Taka organizacja skutków ułatwiłaby specjalizację, ale zmniejszyłaby możliwość kształcenia z punktu widzenia całokształtu problematyki OPK i wspólnych zadań rozwiązywanych przez zespoły mieszane składające się z fachowców wszystkich trzech specjalności.</p>	<p>Problem zostanie rozpatrzony w ciągu 1969/70 roku w porozumieniu z dowództwem Wojsk OPK.</p>
5.	Treści nauczania	<p>8) W przedmiotach taktyczno-operacyjnych w większym stopniu uwzględnić problematykę pracy sztabu oraz zadań wykonywanych przez oficerów sztabu w zakresie dowodzenia na szczeblu oddziału i związku taktycznego (opracowanie danych do decyzji, zbieranie, segregowanie informacji, organizacja współdziałania i zabezpieczenie działań, zapewnienie sprawnego i operatywnego dowodzenia, planowanie przedsięwzięć i umiejętne kierowanie ich realizacją).</p> <p>9) Zwracanie większej uwagi na przygotowanie słuchaczy zarówno w zakresie rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych przyszłego pola walki, jak i z punktu widzenia zagadnień czasu pokojowego, zwłaszcza w zakresie osiągania przez wojska i sztaby wysokiej gotowości bojowej, w tym alarmowej i mobilizacyjnej.</p> <p>10) Wprowadzenie do programów problematyki z zakresu administrowania jednostkami wojskowymi oraz uwzględnienie zagadnień szkolenia rezerw osobowych (włącznie do zorganizowania specjalnego kursu dla oficerów rezerwy).</p> <p>11) Zapoznanie słuchaczy z techniką wprowadzoną do wyposażenia wojsk z punktu widzenia:</p> <p>a) gruntownego zrozumienia możliwości taktyczno-technicznych uzbrojenia i sprzętu znajdującego się w wyposażeniu oddziałów i związków taktycznych, ze szczególnym uwzględnieniem sprzętu specyficznego dla danej specjalności;</p> <p>b) wszechstronnego poznania sprzętu łączności znajdującego się w wyposażeniu wojsk oraz nauczania się posługiwania podstawowymi środkami łączności;</p>	<p>Akademia stale unowocześnia programy właśnie z tego punktu widzenia. Realizacja postulatu jest jednak uzależniona od stopnia wykorzystywania w ćwiczeniach technicznych środków dowodzenia, a więc od skali przyznawania akademii tych środków przez odnośne dowództwa sił zbrojnych, okręgi wojskowe i szefostwa.</p> <p>W programach studiów na rok 1969/70 znacznie poszerzono problematykę osiągania przez wojska (oddziały i związki taktyczne) wysokiej gotowości bojowej, a w przyszłości powiększy się cykl zajęć z zasad mobilizacji.</p> <p>Akademia nie widzi możliwości i celowości realizacji tych postulatów, istniejący program w tym zakresie jest wystarczający.</p> <p>Propozycja dobra, ale aktualnie nie ma możliwości diametralnego zwiększania czasu programowego na techniczne kształcenie słuchaczy. Przewiduje się jednak zwiększenie ilości pokazów sprzętu i uzbrojenia oraz zintensyfikowanie procesu szkolenia w zakresie posługiwania się środkami łączności i niektórymi środkami małej mechanizacji.</p> <p>Warunkiem umożliwiającym akademii zrealizowanie postulatu jest utworzenie odnośnych metodycznych gabinetów, wyposażonych w sprzęt umożliwiający słuchaczom</p>	<p>Pewne zmiany w treści zajęć uwzględniono w aktualnym programie. Dalsze zmiany — w 1969/70 roku szkolnym.</p> <p>Realizacja jak wyżej.</p> <p>W trakcie realizacji (rozbudowa akademickiego ośrodka stanowisk dowodzenia).</p>

1	2	3	4	5
		<p>c) poznania sprzętu małej mechanizacji dowodzenia, nauczania się posługiwania się suwakami, znormalizowanymi formularzami dokumentów, maszynami do pisania i liczenia oraz nabycia umiejętności wykorzystywania dla celów dowodzenia samolotów i śmigłowców.</p>	<p>samodzielne techniczne doskonalenie się w czasie nauki własnej.</p>	
		<p>12) Wyznaczenie większej ilości godzin na opracowanie problematyki metodyczno-szkoleniowej, ze szczególnym uwzględnieniem:</p> <p>a) zasad organizacji całokształtu procesu szkolenia wojsk i sztabów z punktu widzenia osiągnięcia wysokiej gotowości bojowej oraz optymalizacji procesu szkolenia;</p> <p>b) organizacji, opracowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych z wojskami, ćwiczeń dowódczo-sztabowych, treningów sztabowych, ćwiczeń epizodycznych;</p> <p>c) przygotowania słuchaczy do organizacji ćwiczeń na szczeblu pododdziału, zwłaszcza ze strzelaniem amunicją bojową;</p> <p>d) rozwinięcia programu z zakresu planowania szkolenia taktycznego w oddziałach i związkach;</p> <p>e) gruntownego zapoznania słuchaczy z najbardziej przodującą bazą szkoleniową, znajdującą się w jednostkach i na poligonach;</p> <p>f) nabycia przez słuchaczy wstępnych umiejętności z zakresu rozwiązywania problemów dowodzenia i szkolenia przez bezpośrednie ich zaangażowanie do organizacji ćwiczeń z wojskami na szczeblu pododdziału i oddziału lub udział w ćwiczeniach organizowanych przez okręgi w charakterze rozjemców lub ćwiczących.</p>	<p>Akademia widzi możliwość podniesienia poziomu metodycznego przygotowania słuchaczy przez zwiększenie ilości godzin programowych na odnośne przedmioty (na praktyczną organizację ćwiczeń taktycznych z wojskami, planowanie szkolenia oraz zapoznanie się z bazą szkoleniową), a także poprzez intensyfikację procesu szkolenia w ramach istniejących ilości godzin. Udział słuchaczy w ćwiczeniach z wojskami jest uzależniony od przyznania akademii prawa organizowania ćwiczeń z udziałem określonych jednostek oraz od współpracy w tym zakresie z okręgami wojskowymi, dowództwami rodzajów sił zbrojnych i szefostwami. Uczelnia nie widzi natomiast większej celowości przygotowywania słuchaczy do organizowania i kierowania ćwiczeniami na szczeblu kompanii.</p>	<p>Zapoczątkowano pewne zmiany w programach na 1968/69 rok studiów. Dalsze konieczne zmiany zostaną wprowadzone w następnym roku studiów.</p>
6.	<p>Wykorzystanie bazy szkoleniowej dowództwa OPK i okręgów wojskowych.</p>	<p>13) Zgłoszono propozycje wykorzystania przez ASG do szkolenia słuchaczy kursu OPK stanowisk dowodzenia OPK oraz stanowisk dowodzenia rozbudowanych w okręgach (POW).</p>	<p>Propozycja jest już wprowadzona w życie. Już obecnie niektóre ćwiczenia prowadzi się z wykorzystaniem SD korpusu OPK.</p>	<p>Uwzględniono w 1968/69 roku szkolnym.</p>
7.	<p>Metody i formy nauczania: — ćwiczenia taktyczne,</p>	<p>14) W sprawie ćwiczeń taktycznych zgłoszono między innymi następujące sprzeczne propozycje:</p> <p>a) zwiększyć ilość ćwiczeń w procesie studiów;</p> <p>b) w większym stopniu wykorzystywać ćwiczenia dla pogłębienia wiedzy teoretycznej, a w treści ćwiczeń uwzględniać faktyczne możliwości jednostek oraz warunki, w jakich się one znajdują;</p> <p>c) zmniejszyć ilość ćwiczeń, gdyż mają one charakter treningu w podejmowaniu decyzji;</p> <p>d) wprowadzić do programu ćwiczenia z wojskami organizowane i prowadzone przez słuchaczy lub z udziałem słuchaczy.</p>	<p>Dalsze zwiększenie ilości ćwiczeń w stosunku do lat 1965-67 prowadzi do mechanicznego szkolenia słuchaczy przede wszystkim w podejmowaniu decyzji. Ogólna ilość ćwiczeń w programach 1968/69 roku studiów została nieco zmniejszona.</p>	<p>Uwzględniono w 1968/69 roku szkolnym. Dalsze zmiany zostaną dokonane w roku 1970.</p>
	<p>— seminaria, zajęcia z wykorzystaniem technicznych środków nauczania</p>	<p>15) Podniesienie rangi seminarium jako formy swobodnej i problemowej dyskusji, a nie zajęć z odpytywaniem (uwaga absolwentów).</p>	<p>Zdarzają się wypadki traktowania seminarium jako okazji do przepytывania. Z tym zjawiskiem prowadzona jest walka.</p>	

1	2	3	4	5
	— prace dyplomowe.	<p>16) Wprowadzenie do procesu studiów w szerszym stopniu technicznych środków nauczania (uwaga absolwentów).</p> <p>17) Zgłoszono tu postulaty: a) uwzględnienia w pracach dyplomowych problematyki przydatnej dla okręgów oraz oddziałów i związków taktycznych; b) wprowadzenia tematów dyplomowych prac zespołowych przewidzianych do opracowania przez kilku dyplomantów pod kierownictwem jednego konsultanta (absolwenci); c) zapraszanie na recenzentów prac dyplomowych o tematyce dotyczącej określonej jednostki (okręgu) przedstawicieli tych jednostek.</p>	<p>Stosowanie tych środków nie ma charakteru powszechnego. Niezbędne jest zbudowanie sal wyposażonych w różnorodne środki metodyczne oraz utworzenie komórki (laboratorium) odpowiadającej za upowszechnienie stosowania środków audiowizualnych w procesie studiów.</p> <p>Propozycje te są już realizowane (okręgi przekazują do uczelni wykaz tematów, w których opracowaniu są zainteresowane).</p> <p>Propozycja jest rzeczowa, należy ją jednak eksperymentalnie zbadać.</p> <p>Propozycja słuszna, będzie ona sukcesywnie wprowadzana w życie.</p>	<p>Budowę auli wyposażonej w środki metodyczne zapoczątkowano w 1968 roku.</p> <p>Od 1968/69 roku szkolnego.</p> <p>1970 rok.</p>
8.	Praktyka słuchaczy.	18) Zmiana organizacji praktyk: czas przeznaczony na praktykę (miesiąc) podzielić na kilka części z uwzględnieniem okresów szczególnie intensywnej działalności organizacyjno-szkoleniowej w jednostkach (ćwiczenia, przejście na eksploatację wiosenno-letnią, planowanie szkolenia itp.).	Organizacja i rezultaty praktyk nie zawsze są na wymaganym poziomie. Propozycje wymagają jednak dokładnego zbadania, gdyż podział praktyki na części i jej uzależnienie od planów jednostek (ciągle zmienianych) jest kłopotliwe, a osiągnięte wyniki mogłyby nie zrekompensować włożonych wysiłków.	Zbadanie możliwości realizacji — w 1970 r.
9.	Kształtowanie osobowości słuchaczy.	<p>19) Kształtowanie u słuchaczy umiejętności samodzielnego i logicznego myślenia oraz poczucia odpowiedzialności za podejmowane w procesie szkolenia decyzje, wyrabianie poczucia wysokiej dyscypliny formalnej i świadomej, kształtowanie wysokiej odporności moralnej i psychicznej.</p> <p>20) Wykorzystanie wszelkich możliwości wychowania patriotycznego słuchaczy (zapoznajanie słuchaczy z tradycjami walki o wyzwolenie społeczne i narodowe, zapoznajanie m. in. z zabytkami Warszawy).</p> <p>21) Wypracowanie w ASG obiektywnych kryteriów oceny przydatności słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych lub sztabowych (absolwenci).</p>	Akademia zapoczątkowała prace w zakresie określania charakterystyki zawodowej absolwenta (modelu osobowego) oraz ustalenia możliwości kształtowania w ASG określonych cech osobowych (między innymi również kształtowanie postawy patriotycznej). Jednym z ważnych elementów tych prac jest właśnie opracowanie kryteriów pomiaru cech osobowych dowódcy i szefa sztabu.	Zakończenie prac przewiduje się w 1973 roku.
10.	Nabór kandydatów i zwalnianie słuchaczy w toku studiów.	22) Typowanie kandydatów do ASG bez egzaminów na podstawie opinii dowódców okręgów i związków taktycznych.	Egzamin konkursowy należy utrzymać — umożliwi on bardziej wszechstronną ocenę kandydata.	
11.	Współpraca ASG z dowództwami rodzajów sił zbrojnych i okręgów.	<p>23) Niedopuszczanie do nieprzemyślanego i krzywdzącego zwalniania słuchaczy ze studiów (absolwenci specjalności artyleryjskiej).</p> <p>24) Zacieśnianie kontaktów uczelni z okręgami wojskowymi oraz dowództwami rodzajów sił zbrojnych przez: a) organizację wspólnych ćwiczeń; b) wykorzystanie w opracowaniach naukowych ASG doświadczeń i bazy szkoleniowej (okręgów); c) wspólne opracowywanie tematów naukowych.</p>	<p>Problem obiektywizacji metod oceniania wyników nauczania jest w centrum uwagi ASG.</p> <p>Odnośne kontakty zostały już nawiązane, opracowuje się również plany wspólnych przedsięwzięć.</p>	

1	2	3	4	5
12.	Ożywienie współpracy ASG z absolwentami.	25) Proponuje się, aby co dwa — trzy lata w poszczególnych katedrach organizować kilkudniowe sympozja naukowe w celu zapoznania absolwentów z nową problematyką naukową w danej dziedzinie i wymiany poglądów (absolwenci).	W organizowaniu proponowanych sympozjów dla absolwentów mogą stać na przeszkodzie jedynie względy organizacyjne i finansowe.	Zbadanie możliwości — w 1970 r.
13.	Kierowanie słuchaczy po studiach do macierzystych związków taktycznych.	26) Zasada ta stosowana z nielicznymi wyjątkami zachęcałaby dowódców związków taktycznych do typowania na studia najlepszych oficerów jednostki.	Uwzględnienie tej słusznej propozycji nie leży w kompetencji ASG.	

Wydrukowano w 700 egz.

Egz. Nr 1—700 Kanc. Tajna ASG.

Wykonał ON

Drukarnia ASG — Nr z. 20 (01191/WW).

BIBLIOTEKA NAUCZNA I SF WP
Archiwum Bibliotek Specjalnych
Nr ~~1~~ 44829